Aldo Palazzeschi

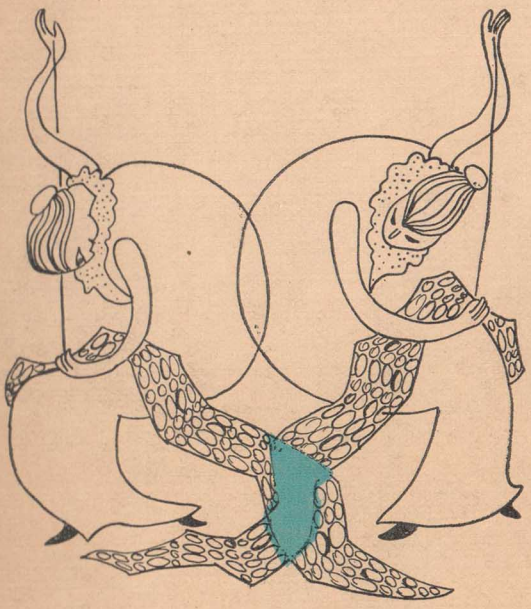

surorile

MATERASSI

Aldo Palazzeschi

Surorile Materassi

Coperta de: Tudor George

Traducere de Tudor George și Marilena Munteanu
Prefață de Nina Façon

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ ● 1969

aldo palazzeschi

SURORILE MATERASSI

Aldo Palazzeschi — SORELLE MATERASSI

© Arnaldo Mondadori Editore — 1960

(Toate drepturile rezervate)

Aldo Palazzeschi
Un profil al omului și o schiță a operei

La o lectură neprevenită, *Surorile Materassi* ni se înfățișează ca un roman tradițional, pe linia realismului propriu secolului trecut. Viața cenușie și curajoasă a celor două fete bătrîne, artiste în meseria lor modestă, amintește teme des întîlnite în nuvelele unor predecesori apropiați, de la Maupassant la Pirandello. Dar în 1934, cînd își publică opera, Palazzeschi avea în urma lui o experiență literară pe care ceilalți nu o cunoscuseră, și care nu-i îngăduia să fie doar un povestitor. Scriitorul renunțase la extravaganțele unei poetici de avangardă pentru a-l regăsi pe omul apropiat lui, și nu putea să-l privească pe acesta cu ochiul naiv al observatorului detașat. În povestea banală a unor vieți de sacrificiu, autorul este patetic și ironic, duios și glumeț ; îl regăsise pe om, dar păstrase gustul fanteziei de odinioară ; romanul său nu oglindește fidel și impersonal realitatea, ci o comentează cu vervă, păstrînd pînă la sfîrșit încrederea în viață, fără sarcasm sau amărăciune.

Născut în 1885, Aldo Palazzeschi (pseudonim al lui Aldo Giurlani) aparține generației care a început să scrie în primul deceniu al secolului nostru. Giovanni Papini și Ardengo Soffici, cu care a împărțit primele experiențe literare, au murit, primul în 1955, celălalt recent ; iar Giuseppe Prezzolini, unul dintre animatorii principali ai revistelor florentine în ajunul primului război mondial, a publicat în acești ani amintiri și scrisori destinate a reconstitui, penrtu noi, efervescența de idei a unei epoci, cu entuziasmele și cu erorile ei. Aldo Palazzeschi s-a aflat în mijlocul acestui grup al intelectualilor florentini care, între 1908 și 1915, au creat, prin revistele lor, *Leonardo, Lacerba* și *La Voce*, un climat de cultură,

o atitudine, aproape un program ; războiul a desluşit apoi sensul exact al acestor poziţii, i-a despărţit şi i-a risipit. În 1919, generaţia lui Papini şi a lui Palazzeschi nu mai costituie o unitate şi, în Florenţa neliniştită de primele acţiuni fasciste, amintirea tinereţii lor naive devine treptat imaginea unei vîrste pierdute, a unei adolescenţe generoase, deşi nu fără vină pentru cele ce au urmat.

Palazzeschi este, la prima sa afirmare, un liric nostalgic ; primele sale versuri se alătură poeziei de amurg al unei epoci şi al unei culturi, poezia „crepuscularilor", pe care o ilustrează Guido Gozzano. În 1909, el aderă la primul manifest al futurismului, atras, ca şi Papini, de programul acestei rebeliuni poetice promiţătoare care corespundea propriilor lor revolte şi antipatii. Dar, ca şi pentru Papini, futurismul este pentru Palazzeschi doar o experienţă pe care o depăşeşte. Marinetti considera revista lui Papini, *Lacerba*, drept o revistă a discipolilor săi, pentru că aici au apărut, din 1909 şi pînă în 1914, unele din textele-program ale poeticei futuriste ; tot în *Lacerba*, Papini, Soffici şi Palazzeschi semnează, însă, împreună, în 1915, articolul lor, *Futurism şi marinettism*, în care se declară adepţi ai primului, nu ai celuilalt ; în numele adevăratei poetici a viitorului, ei resping autoritatea şefului de şcoală şi-şi declară propria lor independenţă ; ei vor o „eliberare totală şi definitivă a omului", în timp ce „marinettismul" le oferă realizări doar „în aparenţă originale şi actuale" ; lipsit de orice legătură cu tradiţia literară, el li se arată superficial şi gol de conţinut, „aparenta (lui) noutate externă" este lipsită de fundament, şi, prin „conceptele şi prejudecăţile" ascunse în el, poate duce la consecinţe care să „anuleze şi să distrugă sensul însuşi al mişcării". Fără a-şi da seama de implicaţiile ideologic-politice ale manifestelor lui Marinetti, Palazzeschi surprindea în zgomotoasa lor polemică atitudinea celor care urau cultura pentru că o ignorau. Cîteva din articolele lui Palazzeschi, apărute în aceiaşi ani în *Lacerba* şi în *La Voce*, definesc atitudini şi opţiuni ; colaborator al lui Papini şi Soffici, el se desprinde, o dată cu ei, de sub autoritatea lui Marinetti şi, în numele unui anticonformism încă nedefinit în esenţa lui, se declară, în articole de teorie şi în proza literară, adversar ironic al bunului-simţ comun şi promotorul unei înţelegeri amuzate şi glumeţe a existenţei noastre. „Contradurerea", articolul apărut în *Lacerba* la începutul lui 1914, era o pledoarie pentru rîs şi veselie, un manifest al opoziţiei antiburgheze a unor intelectuali ai aceleiaşi bur-

ghezii : declarînd că lumea nu este creată pentru „un scop tragic sau melancolic sau nostalgic", că Dumnezeu a făcut-o pentru a se distra, și proclamînd astfel prioritatea rîsului față de ceea ce Unamuno numise recent „sentimentul tragic al vieții" (1913), Palazzeschi respingea nu conștiința gravă a existenței, ci consecințele ce se puteau deduce din afirmarea ei : căci în această apologie a rîsului, el le spune oamenilor că nu au fost creați pentru a suferi ci pentru „bucuria eternă", iar marile motive tragice ale literaturii universale, „solilocviul lui Hamlet... nebunia lui Lear, furiile lui Oreste" trebuie să trezească în viitor „rîsul zgomotos al unui public inteligent". Împotriva unei filozofii a durerii universale și a morții, în care răsăreau spaimele omului primitiv, acest „manifest futurist", cum se intitula articolul lui Palazzeschi, proclama o înțelegere a lumii fundată pe rațiune și capabilă prin aceasta de a înfrînge miturile născute din frică ; propunînd omenirii să combată „durerea fizică și morală" cu propria lor „parodie", să distrugă „fantoma romantică" a lucrurilor „zise grave", scriitorul încerca o apărare a omului față de resemnarea la suferință care i se pregătea. Căci tot în *Lacerba* și apoi în *La Voce* apar, în același timp, articolele prin care Palazzeschi refuză să se alăture primei campanii în favoarea războiului, declarîndu-se adversarul celor care-l preamăreau. Franța fusese invadată și mulți cereau intrarea Italiei în război ; Palazzeschi se declara pacifist și susținea neutralitatea țării lui ; dar nu era nici sceptic și nici laș, cum îl socoteau ceilalți, ci dimpotrivă, într-o luptă continuă contra lor, „singur împotriva tuturor, în război cu toți și cu mine însumi", cum spunea. Cînd totuși, nu mult după aceea, alături de majoritatea intelectualilor, Palazzeschi salută intrarea în război a Italiei, el explică această adeziune ca o alăturare de „popoarele civilizate apărătoare ale păcii", împotriva agresorului care voia să impună Europei o „tablă de valori... inferioare și barbare". Aceeași era în acest moment atitudinea lui Soffici, care își proclama fidelitatea față de valorile culturii spunînd că renunță momentan la iubirea senină a artei dar continuă să-i afirme superioritatea în absolut ; ca și Soffici, Palazzeschi putea declara că „sensibilitatea, arta și plăcerea" sînt pentru el deasupra spiritului fanatic, că așadar iubește „boala celui inteligent" mai mult decît „sănătatea brutei eroice".

Opera literară a lui Palazzeschi publicată pînă la această dată concordă cu atitudinea arătată. Ciclurile de poezii, *I cavalli bianchi* („Caii albi", 1905) și *L'incendiario* („Incendiatorul", 1910), dar

mai ales *Il Codice di Perelà* (1911) ni-l arată adept al unei arte care se naşte din privirea gravă asupra vieţii, dar se exprimă în fantezie şi rîs al inteligenţei. *Codul lui Perelà* este fabula „omului de fum" şi autobiografie ideală a scriitorului ; căci în ascensiunea rapidă a personajului, autorul presimte mitul dictaturilor care aveau să se instituie în curînd în Europa, după cum în căderea lui tot atît de neaşteptată, este presimţită cu amară ironie farsa proceselor spectaculoase de mai tîrziu. Dar „omul de fum" se salvează după ce a cunoscut în scurta lui înălţare adulaţia şi trădarea ; folosind mijlocul figurat al fabulei, *Codul lui Perelà* era o satiră veselă dar nu mai puţin lucidă ; înăuntrul durerii, „omul de fum" descoperea rîsul proclamînd victoria finală a inteligenţei împotriva prostiei, a imposturii şi a răului.

Experienţa războiului a maturizat privirea scriitorului. În pamfletul politic publicat în 1920, *Due imperi mancati* („Două imperii ratate") rîsul era mai grav, şi asupra lui domina compasiunea faţă de suferinţa impusă omului. Regimul politic care se instaurează în 1922 îl determină pe scriitor să se retragă in trecutul miraculos al copilăriei, şi *Stampe din secolul trecut (Stampe dell'Ottocento,* 1932) este cartea „frumoasei epoci" a Florenţei la începutul secolului, în care copilul Aldo, care se joacă în grădinile pline de vrajă ale oraşului, ni-l aminteşte pe Pierre Nozière, în timp ce în saloanele crepusculare ale unei burghezii idilice şi nostalgice găsim ceva din parfumul evocărilor lui Proust. Apărute într-un moment de calm aparent şi înşelător al Italiei şi al Europei, *Stampele* lui Palazzeschi reluau în proză tonul minor al poeziei lui Guido Gozzano, şi împotriva unor idealuri oficiale de viaţă activă şi agresivă, ele proclamau farmecul peisajelor blînde ale colinelor florentine în locuri în care „nu se întîmpla nimic".

Cu *Surorile Materassi,* apărut doi ani mai tîrziu (în 1934) Palazzeschi nu se mai refugiază în copilărie ; nu abordează direct realitatea acelor ani, dar ne lasă să o ghicim ; şi în povestea simplă a Carolinei şi Terezei, apare acea admiraţie a virtuţilor modeste care trădează umanitatea îndelung ascunsă a scriitorului. Romanul nu dispreţuieşte procedeele realismului de tradiţie franceză, şi în descrierea casei celor două surori, a încăperii în care, aplecate asupra gherghefelor, îşi consumau zilele una după alta, regăsim uşor modelul lui Balzac, precizia amănuntului semnificativ în atmosfera impregnată de prezenţa personajelor. Acestea la rîndul lor aparţin categoriei preferate de scriitorii aceluiaşi

curent. Existența modestă a femeii, în condițiile particulare ale provinciei italiene, apăruse în romanele unei scriitoare, Neera (1846—1918) și în epica lui Pirandello. Dar dacă la cea dintîi ea apare într-o tratare de realism plat, iar la celălalt oferă doar materia unor schițe, și în ambele cazuri soluția este tragică, termenul de comparație mai semnificativ ni se pare a fi, pentru semnalarea diferențelor față de opera lui Palazzeschi, nuvela lungă a lui D'Annunzio, *Le vergini* din ciclul *Il libro delle vergini* apărut în 1894. Într-o tratare naturalistă, scriitorul povestește dezvoltarea pînă la paroxism a unei aventuri erotice, în lumea închisă prin educație și prejudecăți a celor două femei singure, „fecioarele" ; scriitorul se complace în sublinierea situațiilor penibile și a sentimentelor morbide, dezvăluind fără milă ascunzișurile bolnave ale feminității reprimate. Romanul lui Palazzeschi nu este lipsit de cîteva momente asemănătoare ; dar ele se pierd în privirea mai largă asupra umanității personajelor care ne apare puternic îmbogățite prin dragoste, deschizîndu-se cu naivă spontaneitate prilejului de generozitate care li se oferă. Căci luîndu-l alături de ele pe nepot, pe adolescentul Remo, cele două „fete bătrîne" dau vieții lor un sens ; tentația altor plăceri este fugară și nu apare în cumpăna faptelor lor ; ea apare pentru o clipă, și autorul o indică, dar nu reduce la aceasta bucuria celor două personaje. Le învăluie așadar într-o privire făcută din bunătate și admirație, din care nu lipsesc compasiunea și afecțiunea, într-o cuprindere calmă a existenței. Autorul se oprea asupra unor vieți anonime și în același timp demne de atenția lui. Alegea din peisajul uman al Florenței personajele cele mai florentine, nu pe linia tradițiilor de cultură ci pe aceea a faptului de civilizație italiană : căci Florența înseamnă aici orașul de provincie cu tradițiile rafinate ale artizanilor ei, ea înseamnă modestie și hărnicie, muncă și parcimonie, umilință și bunătate ; în opoziție cu viziunea turistică a Florenței, în care femei singure și reduse la extravagațele născute din condiția lor, își petrec existența în vile aristocratice pe colinele din jur ; în contrast cu eroinele cosmopolite care se întrevăd în *Crinul roșu* al lui Anatole France, Palazzeschi vorbea despre lumea lui, a existenței italiene, cenușii și monotone, în apropierea unor locuri de artă strălucitoare. Iar atunci cînd în mijlocul acestei lumi izbucnește viața adevărată, care le lovește pe cele două femei prin brutalitatea ei firească, și tînărul izbutește să-și satisfacă întreaga sete de fericire, cu prețul liniștii lor de bătrînețe, figura lui își pierde ea

însăşi cinismul, învăluită cum este în aura de tinereţe nevinovată pe care i-o conferă privirea iertătoare a celor două mătuşi. La un sfert de veac după *Codul lui Perelà*, Palazzeschi aborda romanul în registrul realist şi păstra, din vîna grotescă şi fantastică a scrisului său anterior, viziunea însăşi a acelor bătrîne vrăjite de tinereţea care le deschidea sufletul atît spre generozitate cît şi spre capriciu şi gratuitate, atunci cînd alături de Remo coborau spre Florenţa şi intrau pentru prima oară în locurile ei de firească şi zilnică petrecere.

După al doilea război, în 1948, Palazzeschi se oprea asupra unei existenţe asemănătoare : căci Celestino Cuccoli care îi creşte pe cei patru copii orfani pentru a fi apoi părăsit de ei, şi redus la mizerie, este o replică masculină a celor două *Surori* ; zăbovind uneori prea mult asupra unor aspecte morbide, şarjînd situaţiile, romanul *I fratelli Cuccoli* („Fraţii Cuccoli") nu egalează opera anterioară : îi lipseşte viziunea finală a împăcării, iar răul săvîrşit împotriva bătrînului binefăcător apare a fi pe măsura timpurilor noi ; între Florenţa idilică a *Surorilor Materassi* şi Roma lui Celestino Cuccoli au trecut nu cei patrusprezece ani ai unui calendar obiectiv, ci anii grei ai unui război distrugător. În povestea vieţii celor două *Surori*, aşezată în anii fascismului, doar o scurtă menţionare a unei organizaţii de tineret aminteşte regimul ; în *Fraţii Cuccoli*, scriitorul nu se mai poate sustrage prezentului şi acesta intervine în soarta personajelor lui ; iar romanul următor al scriitorului, intitulat *Roma* (1953), este legat direct de condiţii şi întîmplări contemporane. Căci eroul lui, prinţul de Santo Stefano, din ierarhia administrativă a Statului Papal, este, în umanitatea lui rigidă, făcută din caritate şi iubire, din intoleranţă şi prejudecăţi de clasă şi rasă, simbolul unui trecut pe care scriitorul îl condamnă în numele progresului deşi îl admiră în spirit aproape manzonian, din dragoste faţă de semenul sărac, dar fără conştiinţa egalităţii profunde a oamenilor, fără conştiinţa egalităţii lor cu el.

În ultimele două opere, Palazzeschi reia ambele sale modalităţi narative : *Il doge* („Dogele", 1967) aminteşte *Codul lui Perelà*, iar *Il buffo integrale* („Caraghiosul", 1966) prezintă într-o serie de nuvele lumea descrisă în *Surorile Materassi*. Palazzeschi şi-a regăsit întreagă plăcerea glumei, a bizarului şi a grotescului ; iar interesul pentru oameni şi întîmplări mărunte aminteşte de Alfredo Panzini, scriitor din generaţia anterioară, însă el adaugă, în evocarea acestei lumi modeste a provinciei italiene, aplecarea

spre analiză proprie moralistului de tip francez, își cuprinde ficțiunea în registrul comic dilatat pînă la parodie ; dar niciodată arta n-a fost pentru el un joc. Prezzolini l-a admirat ca „un miracol... de poezie, de improvizație, de noblețe sufletească, de ironie și uneori de puțină răutate (artistică)", dar tot el i-a publicat în *La Voce* manifestul de despărțire de futurismul marinettian prin care scriitorul își declara fidelitatea față de propria sa artă și dorința de a-și trăi în singurătate viața sa „cea mai sinceră" ; aceeași angajare față de libertatea sa interioară îi dictează rezerva din anii fascismului, cînd, departe de cercurile literare oficiale, cunoaște tot adevărul și se refugiază în lumea non-retorică a existențelor modeste și tăcut eroice. Regimul, care cerea o literatură inspirată din viața tineretului pe care încerca să-l formeze, nu găsea în *Surorile Materassi* decît prilej de dezamăgire : căci Remo și prietenii lui sînt departe de a răspunde în vreun fel eforturilor depuse de educatorii lor, și ritmul sportiv al existenței acestora răspunde dorinței de plăcere, este semnul unui elementar și cinic egoism.

La sfîrșitul războiului, Palazzeschi publica într-o nouă și îmbogățită ediție, amintitul său pamflet din 1920 ; sub titlul *Trei imperii... ratate,* aceste *Cronici din 1922—1945* condamnă trecutul apropiat și explică retrospectiv indulgența binevoitoare mărturisită față de personajul romanului, de tînărul Remo ; căci risipa lui de petreceri trebuie judecată cu mai multă îngăduință decît existența fără abateri a celorlalți, aflați în slujba regimului, și scriitorul preferă plecarea lui în America oricărei fapte săvîrșite în folosul acestuia : tinerii fasciști plecați voluntari în Spania „din spirit de aventură" i se par mai vinovați decît Remo care alegea, inconștient și primitiv, un drum al libertății.

Din generația sa, Palazzeschi este unul dintre foarte puținii care se mai află printre noi. Unii, ca Renato Serra, au murit tineri, în primele luni ale războiului ; alții, „copii teribili" ca Papini, au acceptat la un moment dat onorurile oferite de regimul dintre cele două războaie, și din curiozitatea lor intelectuală mereu nouă nu a rămas decît o operă lipsită de adîncime ; Palazzeschi reprezintă, între aceste extreme, o linie a libertății și seninătății interioare păstrate cu zgîrcenie, iar evoluția de la registrul fantastic și glumeț al *Codicelui lui Perelà* pînă la registrul grav al judecăților de ordin social din *Roma* reflectă, și în greșelile ei, adaptarea la necesitățile propriei epoci. Între extravagențele de fantezie ale „omului de fum" și admirația nemăr-

turisită pentru lumea severă a prințului „camerier secret al papei", *Surorile Materassi* rămîne opera sa cea mai bună, unul din puținele romane realiste ale generației de poeți și eseiști din jurul lui Papini. Florentin prin locurile în care se desfășoară, el ne dă imaginea umilă și nobilă a acelei Italii non-dannunziene care păstrează bunul-simț al burghezului Boccaccio, dar iubește și fantezia lui glumeață ; pe aceleași locuri unde cei zece tineri ai *Decameronului* și-au povestit cele o sută de nuvele, se desfășoară viața cenușie și eroică a celor două *Surori ;* anti-retoric, ferindu-se de orice amintire erudită sau aulică, Palazzeschi ne-a dat totuși imaginea unei Florențe nobile — *„gentile"* — în frumusețea ei discretă, în modestia personajelor și în coloritul lipsit de stridență al peisajului toscan.

Nina Façon

SANTA MARIA A COVERCIANO

Pentru cei ce nu cunosc Florența, sau o cunosc prea puțin, în treacăt și din fugă, voi spune ce minunat oraș este, frumos și strîns îmbrățișat de coline foarte armonioase. Spunînd „strîns îmbrățișat", să nu ne închipuim că bietul orășean trebuie să-și salte nasul pentru a vedea cerul, ca din fundul unei fîntîni, ci dimpotrivă, cred că este potrivit să spunem despre coline că îmbrățișează cetatea cu gingășie, deoarece ele coboară în trepte line, de la cele mai înalte, care se numesc cu drept cuvînt munți, apropiindu-se de înălțimea de o mie de metri, pînă înspre cele pirpirii și fărîmicioase, de o sută de metri, ori abia de cincizeci. Voi spune chiar că, pe o singură latură și numai pe o scurtă distanță, colina cea mai apropiată de oraș, pe care îl domină cu un vîrf abrupt, formează o terasă de pe care ni se deschide o priveliște nespus de plăcută. Se ajunge pînă sus pe niște trepte :

pe scări ce făurite-s într-o vreme
cînd certe-au fost ocaua și războjul.

Dacă este cineva nedumerit, se cuvine să-l dumirim că acest original fel de a trata drept înșelători și tîlhari pe propriii noștri contemporani este un obicei florentin, iar noi, care niciodată nu ne vom îngădui îndrăzneala de a-l contrazice pe divinul maestru, vom admite că așa o fi, și ne vom căta de drum. Așadar, trepte sau străzi atît de abrupte, al căror nume e de ajuns pentru a ne dezvălui

caracterul lor : Costa Scarpuccia [1], Erta Canina [2], Rampe di San Niccolo[3]... Colina dominantă o constituie acea parte ce se cheamă Viale dei Colli [4], şi se întinde pînă în Piaţa Michelangelo, şi de care mulţi chiar de n-o vor fi văzut, vor fi auzit sau şi-or fi închipuit-o, cu ajutorul fotografiilor şi al ilustratelor.

De aceea, între oraş şi colinele sale, se desfăşoară zone de şes mai mult sau mai puţin vaste, care îl despart de ele prin doi, trei kilometri, uneori mai puţin, alteori mai mult.

Am spus foarte armonioase, deoarece lucrul care sare în ochii spectatorului, fie el distrat, mediocru sau indiferent, este linia acestora, care o dată văzută, nu se va şterge uşor din amintire ; iscîndu-se această armonie din neregularităţile cele mai neprevăzute ale terenului, aşa cum numai întîmplarea le poate făuri ; intenţionînd să inculc acea semnificaţie înaltă, un parfum aproape de miracol şi mister, cu care am rostit noi acest cuvînt, şi voind să spun, pentru o mai mare claritate, că atunci cînd întîmplarea face pe arhitectul, amuţesc toţi arhitecţii pămîntului. Neregularităţi neprevăzute, cărora nimeni n-ar fi în stare să le aducă vreo corectare, să le adauge sau să le înlăture ceva ; care nu alunecă niciodată în sumbru, în oribil, în romantic, în senzual sau nostalgic, păstrînd un ton luminos şi limpede de aristocraţie şi eleganţă, de rafinată frumuseţe.

Dacă la început arhitecţii pămîntului au rămas în admiraţie în faţa a ce ştiuse să făurească întîmplarea, mă voi grăbi să adaug că, după ce au cercetat cu atenţie, n-au stat cu mîinile în sîn, ci s-au ales din asta, pe lîngă entuziasm, cu atîta forţă şi ştiinţă, încît trebuie să afirmăm că acolo unde întîmplarea a făurit frumuseţe, oamenii au dublat-o prin opera lor, deoarece valoarea neasemuită a acestor coline stă în faptul că sînt presărate cu vile şi castele construite în punctele cele mai sugestive, privind în toate direcţiile, aparţinînd tuturor epoci-

[1] Coasta rîpoasă (notele aparţin traducătorilor).
[2] Ripa cîinelui.
[3] Urcuşul Sfîntul Nicolae.
[4] Calea Colinelor.

lor şi tuturor stilurilor, şi care niciodată nu le tulbură armonia ; înconjurate de parcuri şi grădini care, în loc să producă o atmosferă de irealitate, de vis sau de basm, în virtutea unei anumite severităţi rafinate reuşesc să ne dea iluzia realităţii celei mai simple, de intimitate domestică, de noblețe sigură, de sobrietate şi înţelepciune, de modestie — chiar cînd proporţiile fac dificilă intenţia de a li se ascunde grandoarea. Pe lîngă vile şi castele se adaugă şi clădirile mai mici, vilişoarele, casele, căsuţele simple, satele şi tîrgurile pe care varietatea solului le face să apară într-un complex ce, prin descoperirea lor treptată, nu satură niciodată ochiul observatorului, ducîndu-l în mod firesc la concluzia că cel de al doilea artist, care l-a înţeles şi l-a îndrăgit pe cel dintîi, a pus stăpînire pe secretul său într-o asemenea măsură, încît acum totul pare înfăptuit de el, da, de om, care mereu şi pretutindeni ne apare, cînd ne rotim privirea, în exteriorizarea lui cea mai înaltă şi cea mai demnă.

Străinii sau italienii din alt ţinut pe care am avut ocazia să-i însoţesc pe culmile acestea, n-au reuşit niciodată să găsească, pentru a exprima varietatea atît de bogată a priveliştilor, a senzaţiilor şi a aprecierilor, decît un singur cuvînt : „frumos ! frumos ! frumos !“ repetat de atîtea ori şi pe atîtea tonuri, uneori cu dinţii puţintel strînşi, dar se înţelege că cel care zicea „frumos“ purta în inimă altă frumuseţe şi, ca toţi îndrăgostiţii, neputînd admite o frumuseţe care să o depăşească pe a dragostei sale, era tulburat pentru moment de o mică îndoială ; cuvînt ce iscă în amintire şi în orgoliul justificat, un cor foarte plăcut, sau mai degrabă o simfonie discordantă şi totodată infinit armonioasă, ca şi colinele florentine.

Există astfel, cum spuneam mai înainte, fîşii de cîmpii care însoţesc aceste coline şi pe care parcurgîndu-le pe jos, în tramvai sau cu maşina, pentru o plimbare sau o vizită, le neglijaţi sau le străbateţi privind înainte, către culme, departe, spre ţinta propusă, spre înălţimile către care tindeţi, displăcîndu-vă întrucîtva faptul că fîşia de cîmpie este prea lungă şi că, fie şi pentru scurt timp, vă desparte de ele. Firește această zonă este o parte secun-

dară şi neglijată, dacă nu neglijabilă, fără nici o importanţă în hotarul frumosului : modestă, resemnată să fie doar loc de trecere. Nimeni n-o ia drept ţintă, decît din necesitate, fiind şi ea bogată în vile şi case, în sate şi tîrguşoare cu aer blajin, nepretenţios ; care a renunţat să-şi impună farmecul propriu şi stă să privească trecătorii cu o îngăduinţă plină de politeţe, cu resemnare şi cu un pic de plictiseală, recurgînd rar — cînd îşi pierde răbdarea — la un gest de dispreţ sau de revoltă, învingîndu-şi plictiseala prin muncă şi căpătînd, tot prin muncă, puterea de a o suporta.

Voi spune, de asemeni, nu pentru mai multă claritate, ci pentru a întipări mai bine priveliştea printr-o imagine, că dacă în acest ţinut colina joacă rolul stăpînei, şi aproape totdeauna al doamnei adevărate, al principesei, cîmpia îl deţine pe al servantei, al cameristei sau al slujnicei ; şi că cel mai binevoitor sau mai curtenitor dintre trecători îi concede acea cordialitate de complezenţă, uzitată faţă de femeia ce deschide uşa cînd cineva vine să o viziteze pe stăpîna sa ; sau, în cel mai fericit caz, joacă rolul doamnei de companie, ce-şi menţine propriul rang cu demnitate şi modestie, fără a-şi îngădui să judece, lăsînd să se vadă numai o admiraţie naivă, închizînd ochii pe jumătate sau făcînd o grimasă uşoară din pricina prafului pe care, din vina celeilalte, trebuie să-l înghită de dimineaţă pînă seara, sau a mocirlei care uneori se produce în faţa casei, murdărind uşa de sus pînă jos ; jucînd uneori, în sfîrşit, rolul cerşetoarei umile de la picioarele celeilalte.

Aceste lucruri se vădesc şi mai bine din unele nume ale acestor coline, care sînt mai sugestive decît orice altă explicaţie : Bellosquardo [1], şi încă se poate remarca existenţa altor privelişti chiar şi mai frumoase, Il Gelsomino [2], Giramonte [3], Il Poggio imperiale [4], Torre del

[1] Priveliştе frumoasă.
[2] Iasomie.
[3] Înconjoară-muntele.
[4] Colina imperială.

Gallo[1], San Gersole[2], Settignano, Fiesole, Vincigliata[3] şi Castel di Poggio[4], Montebeni, Il Poggio delle Tortore[5], Montiloro, L'Apparita[6] şi L'Incotro[7], Monte Asinario[8], Il Giogo[9], Monte Morello[10]. Ascultaţi în schimb numele de la şes: Rifredi[11], Le Caldine[12], Le Panche[13], Peretole[14], Legnaia[15], Soffiano[16], Petriòlo, Brozzi[17], Campi[18], Quarto[19], Quinto[20], Sesto[21], chiar şi fantezia mediocră se stinge, par creaţii ale unei imaginaţii estropiate.

Doamna se bucură de toate onorurile şi recompensele, de libertăţi şi multe îngăduinţe; ei i se permit capriciile şi elanurile, pompoanele, un belşug de podoabe; drept care orice utilitate materială este sacrificată pentru plăcerea ochiului, din cauza semeţiei şi a naturii caracterului ei, şi în van i s-ar cere să aducă alte foloase decît simpla şi pura desfătare vizuală — nu neînsemnată, de altfel — şi de care este mîndră în cel mai înalt grad.

Plante răsucite şi poate torturate de un chin lăuntric, nervoase, isterice, uscăţive, ascetice, care privesc cerul cu un ochi profund, lînceziu, sau dezvăluie o goliciune de Cristos răstignit. Niciodată o îngroşare nepăsătoare

---

[1] Turnul galului.
[2] Sfîntul Gersole.
[3] De la Vinciglio, care înseamnă mănunchi de nuiele, prevăzută cu nuiele.
[4] Castelul de pe Colină.
[5] Colina călăului.
[6] Apariţia.
[7] Întîmpinare.
[8] Muntele măgarilor.
[9] Jugul.
[10] Muntele întunecat.
[11] Răcoreni.
[12] Călduţele.
[13] Băncile.
[14] Livada perilor.
[15] Lemnăria.
[16] Şterpelita.
[17] Bubureni.
[18] Plaurii.
[19] Al patrulea.
[20] Al cincilea.
[21] Al şaselea.

sau bonomă, o fericită bunăstare musculară sau epidermică.

Dominînd astfel, preocupată, insolentă și arogantă, nici nu-i dă prin cap să caute la cea de sub ea, ori îi aruncă de sus și chiorîș o privire condescendentă, doar ca s-o necăjească, și din care reiese numai necontestata, intangibila ei superioritate.

Sărmana slugă, în schimb, o privește de jos, închizînd puțin ochii, prefăcîndu-se că nici nu bagă de seamă modul lipsit de respect în care este tratată, și rămîne cu capul plecat pentru a nu-și face inimă rea văzînd cum cealaltă își dă aere de stăpînă, și cît este de inutilă și vanitoasă, capricioasă și cochetă ; se mulțumește cu propriile-i virtuți, arătîndu-se răbdătoare, muncitoare, supusă. Treaba ei este să pregătească lungile șiruri de verze și anghinare, salate și napi, castraveții, vinetele și dovleceii, mazărea fragedă, gustosul sparanghel, tot ce devorează cealaltă în vilele sale locuite de oameni bogați, în restaurantele ei aglomerate și renumite ; treaba ei este să trudească de dimineața pînă seara, ca să crească frumoase și gustoase toate aceste bunătăți ; și cum pămîntului nu-i ajunge numai apa cu care este mereu stropit din belșug, cealaltă îi trimite ceva care nu e prea parfumat și de care se lipsește bucuroasă, deoarece pentru ea nu reprezintă decît murdărie, ceva pe care cu un semn de dezgust îl respinge : „zvîrliți !", în timp ce sărmana îl așteaptă ca pe un dar providențial pentru folosul ce i-l aduce. Astfel că oropsita, pe lîngă că închide resemnată ochii și gura, prudentă, trebuie să-și astupe și nasul, pentru a nu simți duhoarea, ca să facă plăcere preaparfumatei doamne. Și nu mă pot opri să vă vorbesc despre ce se întîmplă pe vreme de furtună. Una se zvîrcolește, strîmbă din nas, pufnește, se revoltă, amenință, blestemă, țipă, face o mie de maimuțăreli ; dar pe dată ce furtuna a trecut, se reface, se îndreaptă, este iarăși proaspătă și limpede, veselă, iar după o jumătate de oră e mai înfloritoare ca înainte. Cealaltă, în schimb, se destinde, se îmbibă cu apă, se lărgește pentru a o primi, își dilată propriul sîn spre a sorbi toate zoaiele ce se scurg și pe care nu răzbește niciodată să le usuce, rămînînd murdară cîte o săptămînă întreagă.

Tocmai unul dintre aceste mici tîrguri de mîna a doua mă apuc să vi-l descriu, deoarece acolo se petrec faptele povestirii ce urmează.

Santa Maria a Coverciano nu este nici măcar un tîrgușor, ci o parohie, iar prin parohie se înțelege acel nucleu neconstituit de la sine într-o grupare civilă, ci numai ținut într-o uniune spirituală sub egida bisericii.

La rigoare s-ar putea recunoaște acolo o larvă de sat ; un fel de piață piezișă se formează la o încrucișare de drumuri unde se află o mănăstire de franciscani, înconjurată de ziduri foarte înalte iar la colț, sub o streașină rustică, se vede efigia sfîntului Francisc sculptată în marmură și o inscripție ce amintește că în această mănăstire a fost păstrat timp de mai multe secole veșmîntul sfîntului. E apoi o vilă, totdeauna închisă, împrejmuită de un zid rotund, foarte retrasă și înconjurată de plante mari, semănînd cu o cucoană bătrînă pe un jilț, cu o fustă extrem de largă și cu bonetă. În față, aproape în stradă, o vilișoară modernă, cochetă, îndrăzneață, care privește ca nora arogantă și lipsită de respect la soacra austeră și ursuză, vîrîndu-i în ochi trandafirii de pe un gărduleț alb, pus acolo mai mult pentru a o scoate în evidență decît pentru a o ascunde. Pitită alături de vilă, o bisericuță, cu un portic dintr-o singură arcadă, te invită din colțișorul ei, cu rezervă și blîndețe, la idila credinței.

Puțin mai sus de vilișoara aceasta, și tot în fața vilei celei mari, se află un grup de case, alcătuind un pătrat care evocă pe acela al mănăstirilor ; este de fapt o mănăstire laică, închisă cu un zid de-a lungul drumului, zid întrerupt doar de o poartă mare de lemn, sortită să rămînă însă pururi închisă, întrucît locatarii se servesc de o portiță de alături, sortită să rămînă mereu deschisă, ca o ușă a cărei cheie s-a rătăcit. Latura din fund a construcției se compune dintr-o casă cu trei etaje, semănînd întrucîtva cu un stup, ca orice casă de oameni săraci, iar aripile care ajung pînă la zidul din stradă, lungi și înguste, au numai două etaje. Îți sare imediat în ochi faptul că această construcție a fost făcută în reprize succesive și că aripa sudică este cu mult mai veche și de un stil diferit, cu o arhitectură mai nobilă și cu unele

rămăşiţe de demnitate ornamentală, precum şi că ferestrele sale, în loc să privească spre curte, ca celelalte, privesc toate spre cîmpie, la miazăzi, către Florenţa ; şi că întoarce cu dispreţ spatele către curte, lăsînd într-acolo o singură fereastră pe un coridor dosnic, ce pare făcută anume pentru a se putea privi de acolo oricît. Această parte privilegiată, adică prima ce-ţi iese în cale, are intrarea ei specială, la stradă, o poartă albă, zăbrelită, totdeauna întredeschisă şi destul de mîncată de rugină.

Şoseaua principală care trece printre aceste construcţii, formînd piaţa descrisă, duce de la Florenţa la Ponte a Mensola şi la Settignano, şi poartă numele de via Settignanese ; iar cealaltă, mai mică, ce coboară între vilă şi mănăstirea franciscanilor, duce în schimb la Maiano, la grotele şi la vilele sale magnifice, şi este dominată de un castel autentic numit Poggio Gherardo.

Locuitorii din partea locului şi cei ce îi sînt apropiaţi îi zic, simplu, Santa Maria ; orăşenii, în schimb, mai evoluaţi şi mai puţini intimi, îi spun Coverciano — atît. Acest lucru să nu ne ducă la presupunerea unei disensiuni între masoni şi clericali, ferească sfîntul ; diversitatea marchează doar indiferenţa unora, apropierea şi afecţiunea celorlalţi.

După ce am descris cît mai bine poziţia acestei aşezări, mă grăbesc să adaug că se află între două rîuri, Africo şi Mensola, coborînd, primul, din Fiesole, iar al doilea din Vincigliata. Sînt nişte rîuleţe în care luna şi soarele abia iscă licărirea unui firişor de argint sau de aur ascuns printre ierburi, dar care, pe timp de furtună, devin gălăgioase, ameninţătoare, neastîmpărate, se înfurie, se revarsă cu avîntul tinereţii şi după o oră parcă nu s-ar fi întîmplat nimic : sînt ca nişte copii care, după ce se agită şi fac tărăboi, se duc la culcare şi adorm de îndată.

N-am pomenit la întîmplare de cele două rîuleţe şi acum vă spun motivul. Renumele acestor coline stă în faptul că amintesc de personaje istorice ilustre, principi şi regi, poeţi, oameni de ştiinţă, artişti de-ai noştri sau străini, care au locuit aici, elaborîndu-şi operele, venind

să caute odihnă sau inspirație, uitare, forță creatoare, seninătate sau evadare, refugiu în trecut sau vigoare pentru viitor, adăpost pentru bucurie cît și pentru durere... dar acest domeniu este atît de vast, încît spațiul nu ne îngăduie să-l abordăm aici ; voi spune doar că între cele două rîulețe se pare că s-ar fi aflat casa în care Giovanni Boccaccio și-a trăit *Decameronul*, ori l-a visat, și poate l-a și scris, nu se știe bine ; nimeni nu este în măsură să precizeze locul exact, motiv pentru care pe tărîmul acesta sînt mai multe case ale lui Boccaccio, care țin morțiș că e așa, fără să dea semne că vreuna ar vrea să cedeze în fața alteia și în fața celor mai sigure dezmințiri sau a incertitudinii atribuirii. Fac bine că nu cedează, le iertăm tuturor seculara tenacitate, ba chiar și reaua-credință ; au dreptate să-și încununeze casele sau vilele cu un asemenea nume, așa cum vreau eu acum să încununez cu el această povestire care se desfășoară la picioarele lor, dimpreună cu un salut reverențios al umilului și îndepărtatului descendent.

„Toate stelele și dispăruseră din părțile răsăritului, afară de cea pe care o numim Lucifer, care mai strălucea încă în zorile ce înălbeau totul, cînd majordomul, sculîndu-se, plecă în valea femeilor, cu un car plin, pentru a orîndui totul după ordine și porunca stăpînului său. Îndată după aceea, nici regele nu mai întîrzie mult pînă să se scoale, trezit de tropăitul animalelor și al celor care le încărcau, și sculîndu-se, făcu pe doamne și pe tineri să se scoale și ei. Încă nu răsăriseră bine razele soarelui, cînd se și așternură cu toții la drum ; și niciodată nu le păruse mai voios cîntul privighetorilor și al altor păsărele ca în dimineața aceea ; și însoțiți de cîntecele lor, se duseră pînă la valea femeilor unde, primiți fiind de și mai multe păsări cîntătoare, li se păru că se bucurau și ele de sosirea lor. Acolo, dînd ocol văii și cercetînd-o încă o dată, li se păru mai frumoasă decît în ajun, întrucît ceasul acela din zi era potrivit cu frumusețea locurilor. Și de cum își potoliră foamea cu lucruri bune și dulciuri, pentru a nu lăsa păsărelele să-i întreacă în cîntări, începură să cînte, și valea repeta împreună cu ei aceleași cîntece ; la care toate păsărelele, ca și cum n-ar fi vrut să se dea bătute, adăugau note dulci și noi. Dar

cînd veni ora prînzului, mesele fură aşezate sub copăceii stufoşi şi sub alţi arbori minunaţi, în preajma unui iaz frumos, după placul regelui ; aşa că se duseră să se aşeze şi pe cînd mîncau, vedeau peştii înotînd prin lac, în şiruri dese, care lucru privindu-l, dădea uneori prilej de vorbă. Dar cînd prînzul se sfîrşi, iar bucatele şi mesele fură strînse, începură să cînte şi mai voios decît înainte. Apoi, aşezîndu-se paturi în mai multe locuri din văiuga aceea, înconjurate toate şi închise, de discretul majordom, cu paturi franţuzeşti şi cu baldachine, prin îngăduinţa regelui, cine voi să doarmă, n-avu decît ; iar cine nu voi să doarmă, se putu desfăta după pofta inimii cu alte plăceri de-ale lor. Dar sosind ora la care toţi erau sculaţi, şi timpul să se pornească pe povestit, după voia regelui, nu departe de locul unde prînziseră, după ce se aşternură covoare pe iarbă şi se aşezară lîngă lac, regele porunci Emiliei să înceapă. Iar aceasta cu voie bună, începu astfel, zîmbind."

Învîrtindu-mă prin aceste locuri şi surîzînd cu o umbră de scepticism în privinţa autenticităţii casei disputate, acordînd legitimitate tuturor, pentru nobila lor aspiraţie şi pentru dragostea lor, citind pe o plăcuţă de marmură la Ponte a Mensola inscripţia „Societatea recreativă Giovanni Boccaccio", îmi veni poftă să intru : ca să văd ce ? Cum printre chiparoşi şi măslini privirea mea sfredelitoare caută ceva ce nu se vede : ce ? Printre tufe de iarbă neagră, de grozamă şi de mirt, ca unul care caută ierburi miraculoase, toate simţurile mele caută cu aviditate locul unde s-o fi ascunzînd, dacă nu i s-o fi pierdut sămînţa, *messer* Giovanni, atît de senina ta voioşie.

„SURORILE MATERASSI"

Şi acum că v-am descris cît mai bine cu putinţă peisajul înconjurător, voi începe să notez cu dumneavoastră lucrurile care ne trezesc la prima vedere curiozitatea, observînd împreună acea înmănunchere de case denumită Santa Maria a Coverciano.

Trecînd peste prea multe lucruri ce o privesc în treacăt sau mai bine-zis n-o privesc de loc şi care, în spiritul celor discutate mai înainte, pe noi nu ne privesc în nici un fel, ceea ce ne atrage atenţia şi o priveşte într-adevăr îndeaproape, ba chiar în miezul ei, este staţionarea frecventă a unor automobile elegante la portiţa veşnic întredeschisă a casei pomenite mai sus, sortită să absoarbă toată atenţia noastră ; staţionări ce durează cît o vizită de etichetă şi nu rareori cît o vizită de confidenţe, cum îşi fac una alteia doamnele din aşa-zisa lume bună. Încă de pe timpul echipajelor cu cai se putea admira la poarta aceea o pereche de telegari murgi sau roibi, tropăind de nerăbdare şi plini de foc, lucioşi şi sclipitori, mîndri de preţiosul lor harnaşament, muşcînd frîul şi arătînd o gură proaspătă ca o floare ; după cum în prezent se poate admira o maşină superbă, cu caroserie luxoasă. Şi încă o observaţie nu va scăpa ochiului expert, anume, cele trei foarte distincte genuri de persoane, coborînd la poarta aceea, fie, odinioară, din vechile echipaje, fie, în prezent, din automobilele ultramoderne.

Doamne în plină maturitate, însoţite de cîte o copilă, ambele de o eleganţă ireproşabilă, adecvată vîrstei şi siluetei fiecăruia, şi pentru a căror poetică descriere eşti

ispitit să recurgi de obicei doar la o imagine florală : roza cu bobocul ei. Dar așa cum uneori mama afișează condiția ei de roză bine împlinită, pentru a rămîne în cadrul unui limbaj cavaleresc și curtenitor, fiica o afișează pe aceea de crin conștient, a cărui candoare, tot ca să rămînem în limitele unui limbaj cast și suav, a luat sfîrșit.

Cea de a doua categorie este a doamnelor vîrstnice, ba chiar bătrîne de-a binelea ; bătrîne nu numai prin vîrstă, ci prin vocație, urîte și zbîrcite cumplit, care nu fac nimic pentru a atenua sau ascunde cruda ispravă a naturii și pe aceea, inexorabilă, a timpului, vădită pe fața și făptura lor, ci care dimpotrivă și-au anticipat bătrînețea, grăbind cu bucurie toate consecințele ei catastrofale și îmbrăcîndu-se atît de modest și întunecat, împingînd atît de departe indiferența față de moda zilei, încît ajung la agresivitate. Mai mult încă decît o renunțare ostentativă, anumite femei sfîrșesc prin a reprezenta un protest hotărît, o insultă la adresa celorlalte, la adresa vremii, a farmecului frumuseții și a grației feminine, astfel încît trezesc cea mai instinctivă uimire cînd le vezi coborînd sau urcînd în atît de strălucitoare și de frumoase trăsuri, uimire care ar fi cu mult mai mică dacă le-ai vedea strecurîndu-se dis-de-dimineață, cu coșul sau panerul, de la măcelar la zarzavagiu, de la băcănie la brutărie, ori rătăcind fără rost și scoțînd la un moment dat batista dintr-o geantă uzată și soioasă, pentru a jeli o mizerie umilitoare și decentă.

Cînd și cînd, mai rar, vezi intrînd pe poarta aceea vreun prelat important, care a coborît din tramvai : importanța i se vădește din demnitatea mersului plin de rezervă și încetineală, și totodată dintr-o sclipire de mătase violetă între haină și guler. Sau mai vezi răsărind în grabă, nu se știe de unde, un preot tînăr, care în afară de roșeața din obraji, este încă negru tot, ca un bondar.

Dacă în momentul acesta veți fi simțit cumva împunsătura ghimpelui curiozității, vă întrebați probabil cine ar putea trăi într-o casă veche din cîmpia Florenței, cu aspect provincial și modest, în stare să atragă persoane atît de diferite și alese. Se întîmplă ca gîndul să se îndrepte poate spre arta suprarafinată cu care stăpîna acelei case știe să adune laolaltă oameni atît de îndepăr-

taţi prin vîrstă şi obiceiuri, şi să stîrnească curiozitatea şi admiraţia noastră.

Şi se întîmplă de asemeni ca, oprindu-se brusc în apropierea casei cîte o maşină de acestea, doamna sau şoferul să ceară de la vreo femeie sau de la vreun copil ce se nimereşte în mijlocul drumului, o informaţie, totdeauna aceeaşi : „Surorile Materassi ? Ştiţi cumva ? Unde sînt ? Unde stau ?“ Şi n-au rostit bine numele, că toate mîinile se întind, fără ezitare, pentru a arăta hotărît poarta albă mîncată de rugină, veşnic întredeschisă, pe ai cărei pilaştri şed doi lei de teracotă, mai domestici decît toate animalele de curte, semănînd mai curînd cu două bătrîne la taifas în amurgul unei zile de vară, cu gurile fără dinţi deschise din pricina zădufului şi a respiraţiei scurte. Şi la cine s-ar putea duce, în acele locuri, toată acea nobilime, dacă nu la ele ?

O dată intraţi pe poartă, ne găsim într-o mică alee spre care se deschid ferestrele casei joase şi lunguieţe, avînd la primul etaj cinci ferestre egale, cu obloane verzi, trei adunate la mijloc, iar la o distanţă mai mare, lateral, celelalte două ; patru la parter, exact sub celelalte, cu zăbrelele subţiri şi albe în locul obloanelor mîncate de rugină, ca şi cele de la poartă. La mijloc, după cele trei trepte de piatră ştirbite se află uşa cu geamuri, prevăzută cu un oblon mare verde, care alunecă pe două şine.

În faţa casei, pe un ziduleţ scund, sînt risipite, fără simetrie, cîteva ghivece nu prea arătoase, şi înţelegi că fac parte întîmplător din ansamblu, că nu dovedesc acea afecţiune a femeilor gospodine, atît de cunoscută, care le dă înfăţişare şi grai ca unor fiinţe vii, ci mai degrabă o uitare pricinuită nu de sărăcie, ci de griji mai importante şi mai copleşitoare. Pe o porţiune de opt sau zece metri dincolo de ziduleţ, e un petic de pămînt, nici ogradă, nici grădină, neîngrijit, cu nişte tei bătrîni care nu răpesc cu frunzişul lor sărăcăcios nici aerul, nici lumina casei expuse direct spre miazăzi.

În fund, fără nimic altceva la mijloc, se vede grădina cu şirurile ei de plopi despuiaţi peste care, cu mişcări

molatice sau viclenii feminine, par a se răzvrăti sau a se abandona, ca pe niște brațe bărbătești și aspre, tulpinele vițelor, ce se încolăcesc cu tenacitate sau se leagănă, ca leșinate ; astfel încît unul din aceste cîmpuri de luptă ne reamintește de faimoasa răpire a sabinelor, care nu vor fi fost toate de aceeași părere simțindu-se înșfăcate.

Nu numai poarta căreia probabil i s-a rătăcit cheia din timpuri străvechi rămîne pururea pe jumătate deschisă, chiar și noaptea, dar și ușa cu geamuri și oblon verde rămîne în mare parte din timpul anului deschisă din zori și pînă la căderea nopții, lăsînd să se vadă o cameră spațioasă care, pe lîngă ușă, mai are și două ferestre laterale.

Trebuie să studiem bine camera aceasta care constituie, am putea zice, scena principală, baza preamodestei noastre întîmplări.

Un dulap mare din nuc de calitate, situat pe peretele din stînga intrării, înalt și lung, dar fără ornamente, ne-ar face să ne gîndim, desigur, la o debara destinată păstrării hainelor ; în timp ce pe prima porțiune a peretelui din față, lîngă fereastră, o consolă tot de nuc și cu rama oglinzii încastrată, ne duce cu gîndul la un salon de primire ; iar alături, pe același perete, un scrin cu marmura albă sugerează imaginea unei camere de dormit ; în vreme ce pe peretele din fund, o sofa joasă și foarte încăpătoare, ca o cadă, nu ne face să ne imaginăm o sală de baie, ci iarăși un salon de primire cu o atmosferă de intimitate și bonomie ; pînă ce, în mijloc, o masă pătrată, din lemn obișnuit, foarte mare și cu picioarele răsucite, deasupra căreia coboară din tavan o lampă veche cu petrol înconjurată de lumînări și căreia i-au fost aplicate dedesubt trei becuri electrice, ne face să visăm la o familie patriarhală de douăsprezece persoane, așezată în fața castroanelor fumegînde. Deasupra sofalei se află o a doua oglindă cu ramă aurită, iar deasupra scrinului o cromolitografie înfățișînd un popas al lui Isus, strălucitor de alb pe fundalul de un verde întunecat, care te înfioară, fixînd din înălțime, gînditor și blajin, priveliștea Ierusalimului. Sub cele două ferestre, două mescioare, una rotundă și alta ovală, cîte una de fiecare parte.

În fața bizarului aspect al acestei camere enciclopedice, nu s-ar putea formula ușor presupuneri și conjuncturi, dacă un anumit lucru evident nu ne-ar dezvălui deodată adevărata ei menire. Pe sofa ca și pe mese, pe consolă și pe scrin, pe fotoliile și scaunele care întregesc mobilierul, pe cutii, cutiuțe și cutii mari, oriunde se poate pune ceva, se vede pretutindeni același lucru : în cantități mici, în bucăți întregi, în pătrate, în fîșii, întinse sau îngrămădite, pînzeturi, museline, voaluri, crep, tul, cordoane, panglici, mătăsuri, în mare parte albe sau în culori deschise, mai puține în culori vii. Și oricît de numeroase ar fi mobilele și de proporții alarmante, în spațiul rămas în jurul mesei, sau sprijinite de peretele liber, gherghefuri supărate stau cu fața la perete, sau expunîndu-se cu îndrăzneală, în toate sensurile și de toate dimensiunile, iar pe cîte unul din ele este întinsă cu deosebită atenție o pînză albă, făcînd camera să semene cu scena unui teatru înainte sau după spectacol, pe cînd ne dezvăluie, fără nici un dubiu, prezența unor sîrguincioase și active brodeze. Dar, pentru a preciza mai bine calificarea acestora și în ce măsură broderia este adevărata lor specialitate, pentru care se bucură de o faimă foarte răspîndită și de o solidă reputație, voi spune că surorile Materassi sînt recunoscute oficial ca brodeze de lenjerie, după cum se citește pe facturile lor :

SURORILE MATERASSI

Lenjerie — Trusouri de mirese

Lîngă acea ușă cu geamuri, veșnic deschisă pe vreme bună, sau îndărătul ferestrelor închise în timpul sezonului rece, doar cu o căldărușă cu jeratic sub picioare, stau față în față, aplecate peste gherghefuri, ridicînd capul și apropiindu-se doar pentru a primi un sfat sau o aprobare, din primele ceasuri ale zilei pînă în amurg, cînd asupra gherghefului coboară, de îndată ce slăbește lumina soarelui, două becuri puternice, care în timpul zilei atîrnă sus, ca niște fructe deasupra capetelor lor ; în picioare, lîngă masa cea mare, încruntînd fruntea cînd urmăresc drumul sigur al foarfecelor, concentrîndu-și atenția la croit, sau încovoiate la cele două mese de sub ferestre pentru a desena.

În vremea în care începe această povestire, Tereza și Carolina, cele două surori Materassi, ajunseseră la cincizeci de ani, cu un an diferență între ele, ba chiar, mai exact, erau călare pe muchia acestei vîrste, deoarece cei cincizeci de ani erau între una și cealaltă

Corpolentă și destul de înaltă, Tereza era o femeie puternică, voluntară ; și cu toate că expresia și ținuta ei vădeau adesea truda, ascundeau totdeauna oboseala. Părul ei, încă de un negru lucios și pieptănat simplu, aproape întins pe curbura capului, scotea în evidență puținele fire albe ivite ici, colo și mai dese la tîmple. Ochii negri, mari, foarte adînciți în orbite, erau înconjurați de umbre viorii care se estompau pe pielea feței nu atît ofilită, cît uscată, iar din măslinie ajunsă cenușie, colbuită. Totul la ea dovedea efortul unei existențe dificile și curajoase, precum și o feminitate înmormîntată ca o bucurie efemeră, sau ca un lux pe care nu și-l putea îngădui. Feminitate ce reapărea doar în rare și scurte clipe de odihnă, și pe care acum nu i le mai interzicea nevoia, ci o aspră obișnuință de gîndire și de muncă, devenită regulă. Mai mult decît forța fizică, te izbea la această femeie forța morală care o susținea.

Contrar surorii sale, Carolina își păstrase intactă feminitatea exterioară care, o dată cu ofilirea fizică și din cauza vieții izolate, se accentuase puțin cîte puțin, se destrămase, pînă ce devenise lîncezeală sau afectare. Deși nu era prea mică, părea mult mai scundă decît sora ei, mai subțire, mai ales mlădioasă ; și chiar sub povara unei munci atît de asidue își păstra o elasticitate unduioasă, cedînd adesea dorinței de a se strînge de mijloc, de a se pipăi, de a se simți, de a se întinde cumva, a se moleși apoi și mai mult, recăpătîndu-și prospețimea iluzorie și precară ; astfel încît fiecare acțiune sau expresie a ei părea prinsă în ace. Și mai cu seamă se îndrepta și se contorsiona la apariția vreunei persoane, cu atît mai mult cu cît aceasta era mai importantă și mai de vază ; sora ei, în schimb, li se uita drept în ochi, fără aroganță, dar cu siguranța celui care e obișnuit să trateze și să asculte cu atenție, să înțeleagă repede și să se facă înțeles. Carolina se comporta ca florile pe tulpină cînd își recapătă formele după furtună. Această elasticitate a corpului,

artificioasă, făcea să fie considerată delicată, deşi era foarte puternică, asemeni acelor arbuşti care, avînd putinţa de a se pleca oricît, nu pot fi rupţi de vînturi. Avea părul castaniu cu reflexe aurii, bogat şi cu firul subţire, abundent, şi îl aduna într-o coafură instabilă şi capricioasă care o silea să facă gesturi de o graţie afectată şi languroasă. Cu toate că firele argintii din părul ei erau mai numeroase decît la soră-sa, nu se remarcau decît foarte de aproape, argintul recent confundîndu-se încă destul de bine cu auriul mai vechi. Ochii foarte limpezi, care nu mai aveau culoarea cerului, ci a levănţicăi, erau două discuri spălăcite, lipsite de putere de atracţie, nu exprimau cîtuşi de puţin o voinţă ; şi cum te priveau, fără profunzime, însoţindu-şi privirea cu un surîs al buzelor umflate şi groase, îţi dădea impresia că se studia într-o oglindă, stăpînindu-şi satisfacţia pentru propria-i frumuseţe şi superioritate, nu din modestie, ci pentru a şi-o savura din plin. Faţa îi era palidă şi moale, paloare şi moliciune cauzate de oboseală. Pe lîngă că se deosebea de sora ei prin această feminitate exterioară, alături de ea părea mai tînără cu cîţiva ani, deşi nu avea decît unul mai puţin.

Întîmplarea, dar mai mult decît întîmplarea, vicisitudinile vieţii, mai precis ale familiei, le siliseră să fie indisolubil unite şi celibatare ; alcătuiseră împotriva ruinării mai întîi o stavilă, apoi un sprijin, apoi întreprinseseră o reconstruire demnă de toate elogiile.

Partea locuită de ele era un vechi conac de ţară ; nu i se putea spune nici vilă, nici casă de oameni săraci, atît prin mărimea, cît şi prin dispunerea camerelor ; iar în continuarea acesteia, dar cu intrarea pe o altă poartă specială, dintr-un drum lăturalnic, îşi avea casa, acareturile şi grajdurile îngrijitorul pămînturilor destul de întinse şi rodnice, care le aparţineau. Către strada principală, în incinta zidului ca de mănăstire, cele două corpuri de casă descrise mai înainte îngrădeau împreună cu spatele casei lor vasta curte, cu un puţ la mijloc ; erau umile dar curate, şi adăposteau în total patrusprezece familii de oameni modeşti, respectabili şi cumsecade ; mici prăvăliaşi, meseriaşi înstăriţi, la care nu puteai observa nici sărăcie, nici dezordine.

Nu strică să spunem cîteva cuvinte pentru a descrie această proprietate și construcție chibzuită, operă a bunicului din partea surorilor despre care vorbim, fost la vremea lui vechilul bunurilor de la țară ale unei familii nobile de pe meleagurile acelea, și care, cu economiile unei existențe sobre și laborioase, achiziționase mai întîi casa cu moșioara, stabilindu-și acolo domiciliul, apoi, din venituri, construise pe flancuri, în trei reprize, corpul cel mare de case de închiriat, făcînd din tot ansamblul o proprietate plăcută și considerabilă.

Din păcate însă, unicul fiu al acestui țăran integru și harnic — tatăl brodezelor noastre — n-a călcat pe urmele înțelepciunii și ale spiritului constructiv patern, ci i-a plăcut să apuce pe căi foarte diferite ; și aceasta, luați seama, nu numai cu buna știință și îngăduință a părintelui, dar chiar cu intima și nemărturisita sa complezență. Crescut în condiții de largheță și bunăstare, sporite progresiv în epoca cea mai frumoasă a tinereții, și reprezentînd toată bucuria și tot orgoliul bătrînului vechil, care n-avusese parte de acel unic fiu decît la o vîrstă matură, și care pentru sine însuși fusese avar pînă la tiranie cu orice plăcere lumească, avusese ambiția și slăbiciunea de a-și vedea băiatul crescînd într-un mod cu totul diferit, mai bine-zis, cu totul contrar ; ca și cum virtutea n-ar fi fost un principiu în acela care o practicase mereu : frivol, necugetat, capricios, cheltuitor, fără dorința de a munci ; și cu timpul, devenind bărbat, din ce în ce mai avid de toate plăcerile de care se putea bucura la vremea lui. Parcă s-ar fi stabilit o întrecere între fiu și tată, primul în a cheltui, iar al doilea în a plăti. Și cu cît purtarea unuia era mai reprobabilă, cu atît părea că celui de al doilea îi făcea o plăcere mai mare, secretă și de nemărturisit. Astfel că după moartea tatălui, care în ultima perioadă a vieții știuse să măsoare imensitatea propriei erori față de fiul său, fără a putea să-i pună o stavilă — slăbit pînă la nimicire, muri și el, nu tocmai bătrîn, după cinci ani de boală progresivă, datorită tot acelor excese, lăsînd o soție care nu-i supraviețui decît foarte puțin și patru fiice, iar proprietatea atît de grevată de datorii și ipoteci, încît de-abia mai permitea familiei să locuiască acolo.

Atîta slăbiciune din partea tatălui, durerea ascunsă a mamei, ființă blajină și supusă, care dusese o viață de suferință, de renunțări și de umiliri, pînă la o ofilire inexorabilă, le-a făcut pe fete să crească cuminți și liniștite, obișnuite cu asprimea vieții, cu luptele ei, îndurerate, muncitoare, văduvite de orice aspirație către bucurie ; ca și cînd n-ar fi ascultat de altă poruncă decît de aceea de a repara materialmente și moralmente răul făcut de tatăl lor.

În ultimele sale clipe, omul înrăit din cauza ruinii complete, negăsind nici un cuvînt bun de resemnare în taina sufletului, strigă soției sale, alungîndu-și-o de la căpătîi cînd luminile ochilor începură să i se întunece de umbra morții : „Scroafă, tu îmi întuneci lumina". Acesta a fost ultimul salut al soțului și al părintelui.

Tereza și Carolina urmaseră împreună la Florența, încă de copile, școala unei faimoase maestre de lenjerie fină, dovedind de la primii pași aptitudini cu totul speciale, prima pentru croială, a doua pentru desen și broderie ; astfel încît, puțin după ce împliniseră douăzeci de ani, stabilite în casa lor, își făuriseră o viață nouă, îngrijind de părintele lor sărac și infirm, și oprind pe marginea prăpastiei soarta familiei. Nu aveau încă treizeci de ani cînd le muri tatăl, și erau în ascensiune sigură către acel stadiu la care aveau să devină exemplu și miracol pentru ceilalți, și satisfacție intimă și legitimă pentru ele însele.

Rămase singure, în cîțiva ani de muncă fără răgaz, ajutate de sfaturile vreunei persoane cumsecade și dezinteresate, mai întîi, după un prim efort, cel mai dificil, izbutiră să înceapă eliberarea proprietăților, a caselor și a moșioarei din lanțurile ipotecilor, eliberare devenită, după perioada aceea, din ce în ce mai rapidă și mai ușoară, pînă la reintrarea automată în deplina lor posesie.

Adevărata lenjereasă era Tereza și trecea încă de atunci drept cea mai bună, cea mai vestită din oraș ; astfel că deși le era peste mînă, toți veneau la ea și trebuia într-una să refuze comenzi. Nu exista nici o domnișoară de familie nobilă sau bogată, fiică de industriaș sau negustor, care să nu fi vrut să aibă în trusoul ei, dacă

nu totul, măcar unele lucruri ieşite din mîinile acelea devenite celebre ; iar trusourile erau comandate cu un an sau doi înainte, şi nu acceptau nici o comandă pentru un termen mai mic de şase luni. Lucrul cel mai surprinzător era să vezi cum într-un colţ modest şi îndepărtat de la ţară modelele ajungeau fără întîrziere, şi cum în oficina ciudatei lor camere, femeile acelea ale căror trupuri nu vădeau nici cea mai vagă urmă de modă şi eleganţă, primeau noutăţile, le criticau, le studiau, le dezvoltau, le corectau cu o foarte fină intuiţie a oportunităţii şi a bunului-gust.

Carolina broda, ajutîndu-şi sora la lucruri de mai mari proporţii şi cu profit mai rapid, specializîndu-se în execuţii de o graţie, de o fineţe şi de o asemenea virtuozitate, încît uimea pe criticul cel mai pretenţios. Nu exista punct pe lume pe care să nu-l fi cunoscut şi să nu fi ştiut să-l execute, sau pe care, văzîndu-l o dată, să nu fie în stare să-l reproducă, astfel încît era capabilă să aprecieze şi să repare dantele şi văluri vechi, broderii din toate epocile. În vreme ce sora ei întruchipa voinţa, mintea orînduitoare, Carolina era artista. Aşa cum încă din primii ani ai copilăriei sora ei vădise aptitudini pentru croiala şi cusutul lenjeriei, ea vădise pentru ornamente, inspiraţie pentru desen şi sensibilitate pentru culoare. Specialitatea ei cea mai de seamă era broderia în mătase şi fir : odăjdii, prapuri, stindarde, drapele. Iată explicată apariţia la poarta aceea a sacerdoţilor şi a bigotelor de neam, care descindeau din automobil, cînd trebuia să facă un dar bisericii, vreunui episcop sau cardinal, Carolina realizînd în acest gen minuni comparabile cu cele mai frumoase exemplare ce pot fi admirate în vitrinele muzeelor şi ale galeriilor de artă, şi pe care încă din adolescenţă le învăţase cu un talent excepţional. Cînd Carolina trebuia să termine şi să predea la timp cîte ceva, un patrafir, un steag sau un drapel patriotic, Tereza lăsa deoparte cămăşile şi pantalonaşii, lua şi ea mătase, fir de aur şi de argint, şi-şi ajuta sora cu o supunere de elevă, de executantă ; şi la fel Carolina îşi ajuta sora la vreun trusou important, cînd era vorba de modele şi cusături cu care trebuia să se armonizeze garnitura.

Așa cum v-am spus mai înainte, refuzau zilnic comenzi, sau le acceptau pentru termene neprecizate, căci nu vruseseră niciodată să formeze o școală, sau mai mult, ceva dorit de toată lumea, să se mute la Florența și să deschidă un atelier în stil mare. Cu excepția cîte unei fetișcane din vecinătate, admisă cu mare hatîr — în general, vreo chiriașă de a lor și pe care o învățaseră cusutul ca pe o persoană din familie — și a unei bătrîne lucrătoare de încredere pe care o chemau în cazuri de mare urgență, nu căutaseră alt ajutor, iar cît despre mutarea la Florența, nici nu se gîndeau, de vreme ce toată lumea venea la ele acolo unde se născuseră, unde trăiseră totdeauna. Aceasta constituia secretul principal al succesului ; lucrul era în întregime executat de mîinile lor experte, în toate privințele ireproșabil, egal, ceea ce însemna pentru ele o trudă nesfîrșită.

În trecut, cînd exista încă acest gen de relații, se mai ivea în clientela lor cîte o curtezană faimoasă, foarte luxoasă, specie omisă de mine adineauri, socotind-o eterogenă și neobișnuită, în schimb foarte avantajoasă pentru cele două surori, dat fiind că sus-zisele femei făceau mare risipă de lenjerie superfină, fără a se uita la preț, cîștigurile lor fiind lesnicioase și foarte abundente. Mai există și azi curtezane ? Cocote ? Ne vine să ne întrebăm, pentru că nu le mai vedem. Poate, cine știe... Dar ajunse la condiții raționale, doar utilitare, nu se pun în evidență ca atunci : s-au schimbat timpurile, s-au schimbat obiceiurile ; sau cei ce le întreține, cheltuind puțin, nu mai țin cu atîta ardoare să le arate ; etalarea luxului în acele proporții e de domeniul trecutului. Și se întîmplase ca în salonul-atelier să se întîlnească cu vreuna din ele o doamnă sau o drept-credincioasă, chiar și cîte un preot ; aceștia veniți pentru podoabele spiritului, cealaltă, pentru cele ale trupului delicat și care, pentru a face să iasă mai bine în evidență acea infinită delicatețe, le pretindea foarte delicate, de-a dreptul transparente. În asemenea împrejurări, Tereza rămăsese impasibilă, stăpînă, nepierzînd niciodată un lucru din vedere : cel mai mare avantaj pentru întreprinderea ei. Carolina, în acele cazuri extraordinare, se fandosea fără încetare, de parcă ceilalți s-ar fi aflat acolo numai ca s-o admire. Doamna, la acel con-

tact, devenise evazivă, trufaşă, distrată şi, mai cu seamă, mioapă, de o miopie atît de acută, încît nu mai putea distinge măruntul lucru care era cealaltă clientă de-acolo, de lîngă ea. În schimb, bigota se închisese brusc în ea, ca ariciul la cel mai mic zgomot, făcîndu-se un ghem de ţepi, şi dispăruse. Iar preotul, gîndind poate că Domnul avea să pătrundă într-o zi în inima ei, o examina, în vederea acelei transformări, cu bunăvoinţă.

Anumite întîlniri alcătuiau un capitol special în istoria surorilor noastre.

Dar capitolul principal era reprezentat de o călătorie la Roma, care a fost, la timpul său, un eveniment atît de mare, încît a revoluţionat tot tîrgul : întreaga populaţie din Santa Maria n-a încetat să vorbească luni întregi despre acest lucru. Lucraseră un patrafir pentru un cardinal din Roma, şi fiind extrem de admirat pînă în anticamerele Sanctităţii-sale, cele două surori au fost informate, prin intermediul cardinalului arhiepiscop al Florenţei, că Sfîntul Părinte avea să le primească în audienţă particulară, cu un grup de alte cîteva persoane

O asemenea veste făcuse vîlvă prin împrejurimi. De la paroh pînă la ultimul enoriaş alergaseră cu toţii la uşa cu geamuri, unde femeile continuau să lucreze cu gîndul numai la călătoria lor. „Surorile Materassi la Roma ! Primite de Papa !“ Toţi voiau să ştie dacă era adevărat, dacă aveau să se ducă şi cînd, dar mai ales, cum aveau să se îmbrace, ştiind fiecare că pentru a fi admis în prezenţa Pontifului este nevoie de o îmbrăcăminte specială.

Chiar şi Tereza cea tare de înger îşi pierduse, în zilele acelea, calmul dobîndit şi menţinut cu atîta greutate. Carolina avea crize de plîns şi aproape de frică. Simţea că în ultimul moment n-au s-o mai ţină picioarele şi avea să ajungă la Roma numai pentru a cădea leşinată. Suferea de închipuiri ciudate, îşi pierduse somnul, pofta de mîncare, pînă şi cheful de a lucra. Pentru a-şi potoli o asemenea frenezie, hotărîră să ducă un dar Papei, o etolă magnifică la care lucrară împreună, fără a o lăsa din mînă o clipă, zi şi noapte, cu o emoţie nimicitoare, în tot timpul rămas pînă la plecare.

Carolina făcu desenul de o frumusețe austeră, clasică, ce culmina în partea dreaptă cu Cristos pe cruce, iar în cea stîngă cu un Sfîntul Petru în momentul sfințirii azimei.

Timp de o lună, femeile și fetele din vecini nu vorbiră decît de etolă și de vizită, întrebîndu-se dacă vor reuși s-o termine, lucrînd toată ziua și o bună parte din noapte. Oare cum avea să iasă Cristos ? Dar sîngele rănilor ? Și lucrul cel mai greu : chipul Sfîntului Petru și mîinile care țineau azima la înălțimea pieptului, în clipa sfîntă ? Ca și cum toate ar fi trebuit să lucreze la ea.

Etola aceea s-a putut numi, pe bună dreptate, capodopera celor două surori.

Din pricina tensiunii extreme, Carolina slăbi trei kilograme într-o lună — iar cînd Cristos, ca și Sfîntul Petru de partea cealaltă, cu ochii mari și limpezi, ațintiți la cer, fură terminați, execută cu mîinile sale azima care fiind un disc cu totul alb, putea să întunece chipul dinapoia ei, hotărît și dur — așa încît, în timp ce broda, deveni ea însăși ușoară și inconsistentă și azima se formă cu suavitatea unui abur ce urcă în slăvi.

Însoțite de un prelat din Florența, cu încă alte zece sau douăsprezece credincioase, într-o dimineață de iunie cu soarele scînteind pe cerul de un azur dens și egal, tremurînd ca niște porumbițe înspăimîntate, și hurducîndu-se într-o trăsurică ce sălta pe pietrele pieței ca pe prundișul unui rîu, îmbrăcate în negru cu vălul pînă pe frunte, se apropiau, pierite, de palatul apostolic și cu cît se apropiau, cu atît se simțeau înghițite de craterul maiestos al acelui monument.

Au fost introduse cu un alt grup, însoțit de asemeni de un prelat, și împreună cu un grup de preoți fără însoțitor. Nu mai mult de cincizeci în total. Au fost introduse în sala Binecuvîntărilor, așteptînd să se deschidă ușa pe care avea să apară Pontiful, și pe care fiecare o fixa, ținîndu-și respirația.

Deodată ușa se deschise cu atîta ușurință, de parcă ar fi fost de carton, iar un fascicul de lumină veni din sala cealaltă, inundată de soare. În acea lumină, cu suavitatea pe care Carolina știuse s-o dea azimei între degetele Sfîntului Petru, apăru Sanctitatea-sa. Era Pius

al X-lea, şi era luna iunie dinaintea conflagraţiei europene ; după cîteva zile, acea inimă pioasă înceta de a mai bate. Sfîntul şi venerabilul bătrîn, cu smocul de păr argintiu care-i ieşea de sub calotă, cu faţa roză şi surîzătoare iluminată de dragoste părintească, în veşmîntul său alb, se opri, rînd pe rînd în faţa fiecăruia dintre vizitatorii săi îngenuncheaţi în semicerc, spunînd cîte un cuvînt tuturor şi împărţind suprema binecuvîntare terestră. Cînd prelatul îi spuse că acelea erau cele două brodeze de la Florenţa şi autoarele etolei aduse în dar Sanctităţii-sale, le luă cu duioşie mîinile în ale sale, pentru a le vedea, spunîndu-le amîndurora : „harnice, harnice, bravo".

Bietele femei, îngenuncheate, nu se pricepură decît să plîngă, dar găsindu-şi puterea de a articula cîteva cuvinte, în timp ce Sfîntul Părinte, după ce le mîngîiase frunţile, le dădea apostolica binecuvîntare, Tereza, printre hohote de plîns, avu un elan : „Pentru sufletul tatălui nostru ! Pentru sufletul mamei noastre !" Iar Pontiful, continuînd să surîdă, încuviinţa din cap, deoarece ea, o dată ruptă gheaţa, înşira mai departe : „Pentru sora noastră de la Ancona ! Pentru aceea din Florenţa ! Pentru toţi locuitorii din oraşelul nostru". Iar Pontiful încuviinţa din cap, pentru a da de înţeles că binecuvîntarea se răsfrînge şi asupra lor. Carolina, care nu izbutise să deschidă gura, dar ascultase, minunîndu-se foarte de tot ce fusese sora ei în stare să ceară, explodă deodată, la rîndul ei : „Niobe !" la care Pontiful, surîzînd mai larg, pînă ce-şi arătă gura roşie cu cîţiva dinţi lipsă, prinse în mîini faţa Carolinei ca pe a unui copil, zicîndu-i, mai înainte de a trece mai departe : „Pentru toţi, pentru toţi !"

Aveau cincizeci de ani la vremea cînd începe această povestire, mai precis, era în anul o mie nouă sute optsprezece. Ajunse pe culmea cea mai înaltă a meşteşugului şi a aspiraţiilor lor secrete sau mărturisite, reintrate de cîţiva ani în posesia completă a proprietăţii lor, ale cărei venituri ar fi ajuns pentru a le asigura un trai îmbelşugat, continuau să lucreze cu înfrigurarea din

vremurile triste, și nici măcar nu se gîndeau vreodată la o viață diferită ; se părea că nici nu băgaseră de seamă miracolul realizat de degetele lor, și nici că scopul le fusese dobîndirea liniștii și a unei poziții legitime. Ajunseseră la situația de a acumula bani fără să-și dea seama, fără să le înțeleagă valoarea și fără patimă, atît de pe urma lucrului, cît și din venituri, din care nu cheltuiau un sfanț. Ai fi zis că, o dată înhămate la carul muncii, acesta era cel ce le trăgea, fără a se mai putea desprinde de el ; lucru la care nu se gîndiseră niciodată, cum nu se gîndiseră niciodată să se despartă de felul acela de viață, să-i încetinească ritmul pentru a se bucura de o clipă tihnită, de bunăstare și de bucurie, să-și îngăduie o plimbare, o distracție, să facă o scurtă călătorie, să continue munca cu mai puțină intensitate și grabă : intransigența dură era însăși esența acesteia, mijlocul devenit scop. Dacă gîndul acesta le-ar fi trecut prin minte, ar fi simțit un gol înainte-le, s-ar fi simțit pentru prima oară nefericite și, ca și cum totul s-ar fi sfîrșit o dată cu scopul atins, ar fi fost descumpănite.

Toată viața lor era acolo, în camera aceea pe care am descris-o, în haosul de petice, de mătăsuri, de văluri, panglici, țesături și gherghefuri, de cutii, foarfeci și ace ; în mașinile elegante care se opreau la ușă, în acele vizite ale unor oameni bogați și de vază, în insistențele și rugămințile lor de a fi serviți. Urmau calea aceea cu perseverență și s-ar putea spune zorindu-se, în loc să se domolească. Acela le era scopul, în urmărirea căruia uitaseră de lume și uitaseră să mai fie femei. Erau două copile pietrificate, cu o feminitate căreia numai un observator expert ar fi putut să-i descopere urmele, scînteieri rare și vagi, izbucnind ca jarul de sub spuză și dispărînd de îndată ce și-au făcut palida și înșelătoarea apariție.

Cu ele locuia și o soră mai mică : Giselda, cu patrusprezece și cincisprezece ani mai tînără decît ele, și care trăise drama în sens invers. Dintre cele patru surori, fusese cea mai grațioasă, aproape frumoasă ; nu cunoscuse perioada întunecată a tulburărilor din familie, fiind pe atunci prea mică pentru a lua parte la suferință, și

intrînd în viață cînd surorile, rămase singure, începuseră refacerea, încununată de victorie, a existenței de familie. Nu învățase în mod practic nimic, deoarece surorile, decît să se sustragă de la lucrul lor, preferaseră să nu se ocupe de ea; nu-i cereau ajutor nici cînd se simțeau epuizate, fie pentru că nu erau mulțumite de ceea ce putea ea să facă, fie pentru a rămîne ele atotputernice. Surîdeau cu bonomie de neîndemînarea ei, cerîndu-i numai servicii ușoare, în afara casei; să meargă la Florența pentru a face comisioane, pe la furnizori și clienți, să ducă materialul și cîte un mesaj, să predea lucrurile terminate, chestiuni pe care Giselda le îndeplinea perfect, fiind îndrăzneață, inteligentă, vioaie. Nu se arătaseră geloase pe tinerețea și drăgălășenia ei, de toți recunoscute, considerînd-o totdeauna mai mult ca pe-o fiică decît pe-o soră, mîndre de acest sentiment și de propria lor generozitate față de ea. Pînă ce un fapt, neprevăzut de ființele acelea rupte de viață și totuși atît de firesc, schimbă pe loc sentimentele afectuoase în gelozie și neîncredere. Giselda avea douăzeci de ani și era în plină vigoare a tinereții sale, cînd într-o zi își anunță surorile că s-a logodit și că vrea să se mărite. Ridicînd capul de pe gherghef, mai înainte de a se uita la ea, se priviră una pe alta, uluite și perplexe, dezorientate ca de vestirea lucrului celui mai neverosimil și, în fond, celui mai puțin plăcut. Se logodise cu un tînăr din înalta societate, zicea ea, bogat, frumos și elegant, și care avea să vină acasă la ele ca s-o ceară oficial familiei. Fu de ajuns această veste, anunțată cu un anumit ton de triumf și de sfidare, pentru ca între cele trei femei să se ridice o barieră de gheață; fusese aruncată sămînța unei rivalități menite să izbucnească pentru a dăinui apoi veșnic. Iar Giselda, descoperind cu instinctul ei de femeie ranchiuna prost ascunsă din sufletul surorilor, în loc să se arate docilă pentru a le îmblînzi, să bagatelizeze evenimentul în ochii lor, prezentîndu-l învăluit în temeri și incertitudini, arătîndu-se slabă și cerîndu-le sfat și ocrotire, luă acel ton plin de siguranță și superioritate pe care i le dădeau succesul. Astfel încît sentimentele uneia ajungînd să înverșuneze pe ale celorlalte, și ale acestora pe ale ei, neînțelegerea și discordia

sfîrşiră prin a exploda cînd se află că tînărul cu pricina, bogat, frumos, elegant şi din cea mai bună societate, era individul cel mai puţin indicat pentru reuşita unei căsătorii şi pentru a pune bazele unei viitoare familii. Ba chiar era vorba de un derbedeu care dovedise cele mai urîte apucături, desfrînat, despotic, incapabil de a munci cu seriozitate, care dusese întotdeauna o existenţă libertină şi fără scrupule, şi pentru care căsătoria nu putea însemna decît o nouă aventură. Informaţiile veneau de pretutindeni, negative. Dar, cum spuneam mai înainte, întrucît relaţiile dintre aceste femei luaseră o întorsătură nefericită, cînd surorile, lepădînd nemărturisitul antagonism dintre femei, o sfătuiră din inimă, în propriul ei interes, să nu facă pasul acela, invocînd, ca s-o convingă, suferinţele cărora le fuseseră martore şi victime încă din copilărie, fiindcă soarta le dăduse şi lor un părinte rău, Giselda luă sfaturile lor binevoitoare drept pură gelozie, gelozie care încerca să se ascundă, ca să triumfe, sub vălul prevederii şi al înţelepciunii, din pricina urii nutrite în taină de fetele bătrîne împotriva tinerei fericite. Pe deasupra, acest logodnic nu se găsea în condiţiile răposatului lor tată, care avusese atît timp un părinte hotărît să-i încurajeze corupţia, ca pe un punct de onoare, şi lăsîndu-i apoi un patrimoniu de lichidat; în cazul său familia, după nesfîrşite lupte şi suferinţe, îl lăsase în voia soartei.

Giselda se măritase, iar la cinci ani de la căsătoria care-i adusese o fericire de cîteva luni, foarte curînd dovedindu-se că toate prezicerile fuseseră adevărate, după ce suportase, înainte de a se da bătută, toate umilirile, privaţiunile şi amărăciunile, chiar şi foamea, cu mîndria înfrîntă, cu glasul sugrumat de durere, îşi deschise inima în faţa surorilor, care, pe măsură ce ascultau mărturisirile, simţeau că li se topeşte ranchiuna. Cît fusese fericită şi puternică, i se împotriviseră, acum, cînd era nefericită şi învinsă, îi dăruiau din nou afecţiunea şi generozitatea lor, se arătau bune.

După cinci ani de pătimire şi frămîntări, Giselda cerea din nou adăpost surorilor ei, întorcîndu-se pentru totdeauna sub acoperişul lor, în timp ce soţul dispăruse şi din oraş, fără nici o urmă. Femeia care vreme de

douăzeci de ani reprezentase în casa aceea chinuită și tristă lipsa de griji și fericirea, acum întruchipa durerea. Devenise întunecată și tăcută, slabă la trup, cu chipul ofilit, veștejit, pierzîndu-și culorile și farmecul, ca și cum înfățișarea ei de acum ascundea, mai degrabă decît decepția adîncă și înfrîngerea, dragostea transformată în ură față de omul care o umilise și o părăsise. Devenise dură, buzele ei nu mai cunoșteau decît un surîs amar sau ironic ; nu reușea să-și ascundă veninul față de surorile care avuseseră dreptate și lîngă care se întorsese de zece ani. Acum trăia alături de ele, nu ca stăpînă, căci totul era al lor, nici cu degajarea pe care i-o dăduse cîtăva vreme lipsa de griji și veselia, nici ca o slugă, pe de altă parte, întrucît ele începuseră iar s-o trateze bine, cu atenție, iar ceea ce-i cereau să facă era exprimat într-o formă foarte civilizată și amabilă, ceea ce, pentru orgoliul ei rănit, însemna cea mai mare umilire. Poziția ei era falsă, fals și felul în care își ducea viața, se mișca și vorbea : o ființă ciudată, care nu-și găsea locul, incapabilă să-și refacă viața prin sine însăși și să-și cîștige o pîine.

În schimb, Tereza și Carolina, uitaseră că sora lor, săracă și înfrîntă acum, fusese dorită cîndva de un tînăr frumos și aventuros, din aceia pe care toate fetele, de toate vîrstele, îl văd, cu ochii închiși sau deschiși, apărînd noaptea în visuri fanteziste, (veste care nu le făcuse atunci nici o plăcere) și pe care ea, greșind socoteala, crezuse că-l va face să fie al ei și să fie a lui pentru totdeauna, dorindu-l în pofida tuturor rudelor și a tuturor șușotelilor și pronosticurilor. Dezastrul întîmplat izbutise să atenueze scrîșnetul acelei mari ranchiune, și încă mai mult, pe acela pe care nefericita trebuise să-l îndure mai înainte de a se da bătută, pînă cînd găsise puterea de a-și deschide inima, fiindcă nu mai avea puterea de a suferi. Ajunsese la renunțarea și la ura pe care le vădeau buzele strînse și palide.

Făcea pe administratoarea caselor : neajunsurile personale și asprimea ei erau foarte potrivite pentru a administra fără slăbiciune cedînd cît mai puțin posibil în privința amînării chiriilor datorate de către chiriași mai puțin avuți, sau chinuiți adesea de nenorociri și boli, sau pentru a refuza să execute lucrări de întreținere pe care

aceştia le cereau cu prea mare uşurinţă ; făcea pe administratoarea şi pe lîngă clientela ilustră, care nu se arăta totdeauna ilustră cînd trebuia să plătească. Administra moşioara : ţăranii vor, precum se ştie, o conducere bună şi pricepută, cu avantaje reciproce ; ţinea socoteala laptelui şi a verdeţurilor care erau duse la piaţă în Florenţa, în fiecare dimineaţă, deoarece la moşioara aceea asemenea cîştiguri contau infinit mai mult decît recolta, care se reducea la ceva grîu şi la vin, un vinaţ de cîmpie prea puţin tare, pentru a nu zice o poşircă. Mînia pe care o clocea împotriva surorilor ei, Giselda şi-o vărsa pe toţi oamenii aceştia reprezentînd puterea binefăcătoarelor şi a stăpînelor, căci nu putea să le-o arate surorilor în faţă, deoarece ele, în deplină linişte şi siguranţă, ar fi rîs cu poftă, umilind-o şi mai mult ; şi fără să-şi poată da măcar seama că în fond rîdeau de ea inconştient, deoarece mînia aceea se dovedea a fi toată spre propriul lor interes material. Se ducea la Florenţa pentru cumpărăturile şi comisioanele necesare, îngăduindu-le astfel să nu se mişte nici un moment pentru nici un motiv, aşa cum făcuse totdeauna, încă de cînd era fetişcană. Dar cît de schimbat îi era sufletul acum cînd străbătea, sărmana, străzile oraşului. Nu putea nici măcar să-şi amintească de copilăria nu de mult trecută — şi care acum, ca şi cînd ar fi fost bătrînă de tot, i se părea foarte îndepărtată — fără să nu se simtă copleşită de amărăciune. În casă făcea treburile mai uşoare, curăţenia în camerele surorilor şi în a ei, la etaj, ţinînd în ordine toată această parte a casei şi la parter, în salonul de primire, unde erau introduse doamnele pentru probe ; dar nu zăbovea niciodată în camera de la intrare, să lucreze şi nici nu le ajuta să calce lucrul o dată terminat ; surorile ei erau în stare să se scoale cu o oră înainte de ivirea zorilor şi să se culce după miezul nopţii pentru a face numai cu mîna lor acea treabă delicată pe care o socoteau extrem de importantă, ca şi cum ei i-ar fi fost interzis, printr-un decret superior, orice amestec în lucrul lor. Ele o dispreţuiau ca lucrătoare, iar ea, în ceea ce-o privea, dar fără a voi s-o arate, dispreţuia munca ce le abrutiza şi din care, în lipsa unei cauze mai bune, îşi făcuseră o religie.

Pentru treburile mai grele, o aveau pe Niobe, bătrîna slujnică pe care erau s-o uite, din zăpăceală, la Vatican, şi pentru care Papa avusese un surîs şi o binecuvîntare specială. Bătrînă, vorba vine, deoarece era de aceeaşi vîrstă cu stăpînele, în serviciul cărora trăia de douăzeci de ani, dar renunţînd acum la orice veleitate personală, cei cincizeci de ani ai săi puteau fi luaţi cu uşurinţă drept şaizeci.

Niobe era bună şi jovială, iar gura, deşi văduvită de mulţi dinţi, îi surîdea într-una. Avea păr puţin şi cărunt, strîns peste cap, şi de la tîmple, în cocul pe care, neputîndu-şi imagina ceva mai simplu, şi-l fac unele femei de serviciu. Mică şi bondoacă, îngrăşîndu-se cu anii şi devenind aproape diformă, rotunjimile ei se bălăbăneau greoi dar fără suferinţă şi fără lene. Nu exista vorbă, faptă sau îmbufnare care s-o fi putut jigni şi, ca un măgăruş de treabă, îşi pleca spinarea ştiind că era făcută să care, şi căra fără a se tîngui sau a da vreun semn de revoltă sau de extenuare. Iar surorile, tratînd-o cu bunăvoinţă din cauza mizeriei fizice şi a bunătăţii ei pasive, îi purtau în inimă o afecţiune reală.

Avea şi Niobe o poveste ieşită din comun şi din care lumea cunoştea numai o parte ; şi aceasta nu pentru că ar fi fost cine ştie ce — o dramă atît de firească ! — ci pentru că aşa voiau stăpînele, iar femeia, ca să le fie pe plac, se arătase, despre partea ei, recunoscătoare de o asemenea iertare de care se slujeau apoi ca de un şantaj afectuos şi familiar, fie printr-un surîs uşor, fie printr-o tuse discretă, sau vreo interjecţie pe care doar ea, dintre cei de faţă, putea să le înţeleagă în cursul vreunei discuţii. Iar ea, în fond, oricît era de umilă, surîdea mai mult de candoarea lor, decît de propriile-i isprăvi, nedisplăcîndu-i de loc să fie şantajată, şi foarte dispusă, dacă ar fi dorit-o ele, să dezvăluie şi restul.

În satul ei din Valdarno, sărmana Niobe, fiică a unor oameni foarte săraci şi nevoită să se angajeze muncitoare pe la ţărani ori slujnică pentru a-şi cîştiga pîinea, dăduse la vîrsta de cincisprezece ani de bucluc, adică fusese lăsată grea de un vechil însurat şi nu tocmai tînăr. După care, faptul fiind trecut sub tăcere, fu tri-

misă în serviciu la Florența. A-l trece sub tăcere înseamnă, în acest caz, a vorbi despre el pe ascuns, pînă la exasperare, pînă la stingerea curiozității care în anumite locuri nu se stinge curînd pentru că nu se ivește ceva care să-i ia locul, și cu o plăcere de o mie de ori mai mare decît cînd se spun cu voce tare lucruri de prea puțin interes, sau plicticoase. Aceasta era partea cunoscută de toți și pentru care toți o absolviseră cu desăvîrșire, adăugînd ocări și insulte la adresa satirului, a brutei, a omului dezgustător care abuzase de o ființă neștiutoare și naivă. În schimb, cealaltă parte, știută în sat numai de surorile Materassi, necunoscută nici de Giselda care, în ceea ce-o privea, într-o măsură pe care cele două fete bătrîne nu și-o puteau închipui, se sinchisea prea puțin de treburile Niobei, era că o dată, la Florența, trecînd din casă în casă, în odiseea ei de slujnică, pe la douăzeci și trei de ani, pîntecele Niobei, ca și cu opt ani în urmă, la țară, din motive rustice, începuse din nou să-și modifice dimensiunile, dar de data asta din motive urbane, sau inurbane dacă vreți ; toate acestea însă au rămas într-o umbră discretă în care ne place să le lăsăm și noi. Pentru prestigiul familiei sale, această a doua greșeală trebuia să rămînă un secret, deoarece consătenii, care acordaseră milă și o largă îngăduință fetei de cincisprezece ani, puși în fața celei de a doua căderi s-ar fi comportat în mod diferit, nimeni neputînd face concesia unui *bis* Niobei, acum expertă în misterele vieții și la o vîrstă cînd era perfect conștientă. Nu numai atîta, dar ar fi descărcat, e ușor de înțeles, o mare parte din răspunderea pusă în spinarea primului dintre seducători, împotriva căruia, deși nu știa nimeni ce fel de om era, trebuia să dăinuiască ostracismul și ocările.

Adevărul adevărat este următorul : această ființă simplă, greoaie, necăjită, era hărăzită de la natură cu o senzualitate puternică, trezită de timpuriu și rămasă vie sub cenușă. Veștejită înainte de vreme în zdrențele și muncile ei de slujnică, pradă ușoară a bărbatului, cu o privire în care încă mai strălucea zadarnic dorința, dezvăluia unui observator priceput că veștejirea ei fizică, bunătatea ei și un fond de înțelepciune înnăscută o

duseseră la renunțare, dar nu pînă la a închide ochii, iar un surîs extatic pe care nu reușea să-l stăpînească și pe care numai un ușor oftat putea să-l întrerupă, sau o exclamație nereținută și mereu aceeași, „f'mos brunet, Doamne !" — cînd zărea un bărbat brun, tînăr și puternic sau îi auzea numele — erau și singura și cea mai mare izbucnire a păcătoasei : se înțelege că tăria, dar și slăbiciunea ei fuseseră bruneții.

La o asemenea exclamație, asupra căreia veghea cu veselie indulgența stăpînelor, Giselda, după ce arunca slujnicei o privire de mînie și dezgust, își încrețea botul, făcîndu-l ca pe o lamă de pumnal. Un „f'mos" o costase și pe ea atîtea lacrimi și atîta umilință, încît acum nu putea auzi vorbindu-se cu simpatie și admirație despre un asemenea subiect. Pe de altă parte, bruneții nu se purtaseră bine nici cu sărmana Niobe, totuși ea era incapabilă să le poarte ranchiună, și ochii ei vii, ca trandafirii ce răsar din ruine, deveneau, la vederea lor sau numai auzind de ei, arzători.

Tereza surîdea din vîrful buzelor, pudic și șăgalnic laolaltă, iar Carolina simțea în fața acelei bucurii, cum i se scurge în toată ființa o stranie langoare, pe care fata bătrînă încerca s-o ascundă neștiind ce era, și care din gîtlej îi cobora în jos, făcînd-o să se înfioare toată. Reușind să-și ascundă langoarea, sărăcuța nu reușea să-i ascundă și efectul.

Cele două brodeze nu se urneau niciodată din atelierul lor, în jurul căruia, la o distanță respectuoasă, se mișca tot restul muritorilor, ca stelele în jurul soarelui : slujnica și sora, consătenii care veneau să le salute și pe care știau să-i țină la o distanță considerabilă, răspunzînd fără să ridice capul de pe gherghef, ceremonioase și distante ca două regine pe tronul lor. Iar cine avea un copil în brațe nu îndrăznea să treacă de cea de a doua treaptă de la ușă, sau se așeza acolo ca la picioarele unui altar ; iar copilului i se îngăduia numai să facă semn cu mînuțele, pentru că mamele impuneau, ca în biserică, tăcere și ascultare. Surorilor nu le displăcea de loc faptul că vecinii dădeau cîte o fugă pînă la ușa lor, stînd acolo cu respect și informîndu-le asupra multor

lucruri mărunte care le înveseleau fără să le distragă ; ştiri savuroase, noutăţi, iubiri probabile sau în plină desfăşurare, legături care se strîngeau sau care se desfăceau de la sine, logodne care anticipau concluzia finală prin avansul însemnat luat asupra capitalului şi care după cîteva luni nu mai putea fi ascuns ; flecăreli pe care se prefăceau a le tăia scurt, cu demnitate, după ce fuseseră minuţios informate. Nurorile izbucneau împotriva soacrelor, iar acestea nu-şi economiseau săgeţile veninoase împotriva celor dintîi. Între părţile în litigiu, surorile luau imediat poziţia împăciuitorului, şi prefăcîndu-se că nu le pasă, remarcau absenţele, vizitele prea rare, întrebau de cutare sau cutărică dacă era bolnavă, dacă nu se simţea bine şi cum de nu se mai văzuse de atîta vreme. Din cînd în cînd, la uşa din dreapta, în penumbra din fundul camerei, apărea Niobe, era cadrul ei obişnuit, unde rămînea ascultînd sau cerînd vreo informaţie, confirmînd povestea, adăugînd de la ea un mic amănunt şi judecînd lucrurile cu tonul de largă înţelegere, care-i era atît de familiar : „Nu te mai necăji, viaţa e scurtă..." La care surorile, ridicînd capul, schimbau o privire semnificativă : „La vremea ei avusese şi ea chiar prea multă îngăduinţă, iar cum era viaţa, o ştia ea prea bine". Dar în afara acestor paranteze glumeţe, se părea că femeile acelea, în timpul lucrului, nu aveau sex şi că ce se întîmpla altora aparţinea unei alte specii, despre care se vorbeşte sau se glumeşte cu detaşare, fără interes. Judecăţile şi observaţiile le erau totdeauna generoase şi indulgente, fără umbră de complicitate, rostite de buze severe. Aşa că toţi le considerau, pe bună dreptate, şi fără excepţie, femei de o virtute legendară, neverosimilă.

Iar dacă o femeiuşcă se afla acolo la vorbă şi se auzea zgomotul unei maşini care se oprea, musafira săraca se topea ca negura la soare ; iar dacă nu avea timp să fugă, strîngîndu-şi copilul la piept, se strivea de peretele casei, plecîndu-se cu veneraţie la trecerea ilustrei vizitatoare. La acel omagiu umil doamnele gureşe ca vrăbiile răspundeau rîzînd.

Pentru a le vedea femei trebuia să le surprinzi departe de lucrul lor, dincolo de camera aceea. Eveniment destul de rar, deoarece, deşi credincioase, nu respectau repausul duminical decît pe jumătate.

Duminica dimineaţa, cu un fişiu pe cap şi îmbrăcate ca de casă pe sub o pelerină neagră, la a doua chemare a clopotului, pe orice vreme, dădeau o fugă la prima slujbă, apoi pînă după ora unu cînd venea Niobe să le cheme la masă, stăteau să lucreze. După terminarea prînzului, care se desfăşura cu o încetineală necunoscută în celelalte zile, se urcau în camera lor şi închise acolo, fără să-şi mai dea seama, consacrau întreaga după-amiază revenirii lor la feminitate.

Începeau cu îngrijirea propriei persoane, operaţie care în alte dimineţi o neglijau sau o îndeplineau prea în fugă, primenirea lenjeriei, o lenjerie de o austeritate monahală, pe care Niobe le-o lăsa întinsă pe cele două tăblii ale patului mare şi pe care ele o dădeau la cusut în afară, unei lucrătoare de rînd, căreia nici nu-i cereau vreun model anume, nici nu-i făceau vreo critică, oricît de neînsemnată, asupra execuţiei, găsind chiar că era bine cusută ; nu ştiau ce e aceea să coşi o cămaşă pentru tine însăţi, nu se gîndiseră niciodată că ar putea să-şi împodobească trupul cu rafinamentele artei lor. Poate că la un astfel de gînd şi-ar fi făcut semnul crucii, ca şi cum ar fi fost vorba de o altă lume, care n-avea nimic comun cu persoana lor.

Auzindu-le vorbind împreună în timpul anumitor îndeletniciri, ai fi spus că sînt alte două femei, nu cele din camera mare, înţesată de pînze şi gherghefuri, de la etajul inferior, şi că buna lor înţelegere se sfîrşise ; le simţeai potrivnice, lipsite de cordialitate, nemaifiind supuse una alteia fără rezerve, ci gata să se măsoare înfruntîndu-se, gata să se judece, să se ironizeze, poate chiar cu cruzime, punîndu-şi în valoare fiecare propria-i personalitate, aşa încît puteai trage liniştit concluzia că o dată departe de lucrul lor, acele femei exemplare, excepţionale, puternice, virtuoase şi constructive, care în interesul comun dăduseră exemplul luminos al unei contopiri perfecte, ar fi urmat destinul tuturor celorlalte surori de pe acest pămînt, nicidecum condescendente şi supuse, ci

dimpotrivă, revoltate, dispreţuitoare, pizmaşe, obraznice, flecare, livide de gelozie una pe alta, şi cu toate acestea iubindu-se şi rămînînd surori.

Nu ştiu dacă asupra acestui grad de rudenie s-au făcut tot atîtea apologii ca asupra celorlalte ; sper că nu şi nu cred, şi nu din motivul practic că mi-a rămas un locşor liber pentru a încerca să fac eu una, ci pentru că în multe cazuri scriitorul s-a lăsat într-atît dus de curent, încît s-a ivit necesitatea ingratei sarcini de a pune lucrurile la punct, exagerînd poate, de cealaltă parte ; dacă însă terenul este liber, se respiră în voie şi se lucrează în linişte.

O dată îndeplinită această îngrijire personală pe care una o desfăşura într-un colţ, cealaltă într-alt colţ al camerei spaţioase şi joase ce aparţinuse bunicilor, fiindu-le apoi atribuită lor încă din copilărie, după moartea acestora, şi unde se afla un pat dublu, pătrat şi enorm, pe patru coloane de nuc, ce păstra ceva cast, aş spune ceva sacru, începeau să deschidă dulapul şi scrinul, arătîndu-se evident contrariate că trebuie să se întîlnească în anumite acţiuni, în special la scrin, unde avea fiecare cîte două sertare ; iar Carolina, avîndu-le pe cele două de jos, îşi arăta pe faţă neplăcerea pentru o asemenea inferioritate. Sau dacă vreuna, ducîndu-se la scrin, găsea sertarul celeilalte deschis şi se împiedica de el, îl închidea brusc, aproape cu furie, trîntindu-l violent, fără urmă de politeţe.

Erau oare aceleaşi care în camera de la parter păreau a fi o singură fiinţă ? Atîrnînd fiecare de spusa celeilalte ? Făcîndu-şi loc pe întrecute ? Continuu oferindu-se, ieşind, în întîmpinarea intenţiilor celeilalte, făcîndu-şi servicii reciproce ? Pînă într-atît încît să caute un ac sau o aţă, să culeagă de pe jos mosorul sau un nasture ? Ajutîndu-se pline de zel să găsească vreun lucru rătăcit, rămînîndu-şi credincioase cît era necesar pentru victoria comună ? Care erau adevăratele lor sentimente ? Cele pe care le exprimau în atelier, sau cele din alte locuri, în timpul rarelor răstimpuri în care redeveneau femei ca toate celelalte ?

Începeau să scoată din dulap şi din scrin şi să vîre îndărăt lucruri mitologice, haine foarte vechi, eşarfe,

funde, văluri, guleraşe şi manteluţe pe care le purtaseră în copilărie, sau care aparţinuseră bunicii sau mamei cu şaizeci sau patruzeci de ani în urmă, făcînd parte din trusoul lor de mireasă, sau ajunse acolo Dumnezeu ştie cum. Jachete cu paiete, bolerouri de pluş, spelci şi piepteni a căror origină atît era de îndepărtată şi ele într-atît de distrate, că nu şi-o mai aminteau. Obiecte pe care nimeni pe lume n-ar fi îndrăznit să le poarte, dar care, în momentul cînd se găteau, căpătau o importanţă hotărîtoare ; se împodobeau cu ele ca şi cum ar fi fost lucruri preţioase şi la modă, în stare de a face pe oricine să se extazieze. Ceea ce lasă să se înţeleagă limpede că erau nu numai în afara vieţii, dar şi a timpului.

După ce-şi împodobeau talia şi gîtul cu funde, pieptul cu vreun alt fleac de vechitură şi capul cu spelci şi piepteni sclipitori, îşi pudrau faţa, luîndu-se la întrecere, de parcă îşi făceau în ciudă, care să se înălbească mai bine şi mai tare, şi o dată spoite cu făină ca nişte peşti gata de pus la prăjit, şi după ce făceau mii de strîmbături şi piruete în faţa oglinzii, studiindu-şi din toate părţile chipurile pe care şi le revedeau după şapte zile, se aşezau la geam una lîngă alta, sprijinindu-se în coate, cu braţele frumos aranjate pe pervaz.

Despre ce vorbeau ? Pentru orice altă pereche de fete bătrîne ar fi uşor de ghicit, dar în cazul acestora, cine ar putea-o spune ? Ei bine, de necrezut, şi de data asta enigma e uşor de rezolvat, vorbeau şi ele tot despre dragoste. Fereastra camerei lor era singura din casă care dădea spre drum, un drum care, cum se ştie, duce după cîţiva paşi la colinele plăcute şi atrăgătoare de la Settignano, foarte populate, sau mai departe, la colina de la Vincigliata, lipsită şi de case, şi de vile, şi unde se află, în jurul castelului, o pădure mare care-i aparţine, cu o vegetaţie aridă, alpestră, crescută printre pietre şi stînci, deschisă trecătorilor şi ospitalieră, datorită nenumăratelor sinuozităţi ale terenului, un fel de cariere părăsite sau în activitate, atît de prielnice amorului şi nesfîrşitelor lui intimităţi şi plăceri. Astfel încît, duminica, pe calea aceea de sub fereastra surorilor noastre, era o procesiune de perechi care se îndreptau într-acolo nesigure şi nerăb-

dătoare, ori sigure și doar pline de dorinți. Nu trebuie să credeți că toate acele cupluri erau alcătuite numai din ființe tinere și frumoase, sau măcar pline de prospețime, care își plimbau vigoarea debordantă a celor douăzeci de ani, atît de bogată în bucurii pe care le dăruiește și le seamănă în cale pe neștiute; erau de toate felurile și culorile, de orice vîrstă și uneori cu asemenea siluete sau disproporții, încît nu inspirau decît puțină îngăduință și multă veselie, deoarece dragostea, oricum ar fi, nu este niciodată tristă.

Stăteau la fereastra aceea pînă se întuneca și chiar mai tîrziu, zăbovind, fără a se putea despărți de locul acela și vorbind, inspirate și stimulate de defilarea perechilor, de un trecut amoros inexistent, pe care-l exagerau pînă la absurd și cu care se lăudau pînă la rivalitate. Și nu era inexistent pentru că ar fi fost respinse de toți sau pentru că nu le dorise nimeni, să ne înțelegem, nu erau mai urîte decît multe altele care se mărită, și datorită condiției lor ar fi putut găsi amîndouă cîte o partidă; rămăseseră nemăritate din cauza totalei lor neglijențe, transpunîndu-și orgoliul și prestigiul pe o altă bază. Era exclusiv vina lor, și nu, cum ironiza în șoaptă Giselda, că nimeni, nici chiar dracul nu le-ar fi voit; vina lor și a situației lor speciale, căci ele nu ar fi luat un sărăntoc, iar un domn, în ce-l privește, nu le-ar fi luat el pe ele; se pomeniseră lăsate deoparte pe neștiute, nimeni nu li se alăturase din cauza acestui dezechilibru, din lipsa unui fluid, unei corespondențe, deoarece nimeni n-ar fi știut cum să înceapă, cum să le stîrnească interesul, sigur dinainte că nu le-ar fi impresionat, că nu i s-ar fi dat ascultare, căci n-aveau timp să stea să asculte, sau ar fi dat din umeri, căzînd din nori. Lucrul nu se făcuse pentru că nu trebuia să se facă, erau atît de dependente una de alta, încît nimănui nu i-ar fi trecut prin minte să se însoare cu ele, ca și cum n-ar fi fost femei.

Ce-i mai frumos, este că rosteau de zor nume masculine: Guglielmo, Gaetano, Raffaello, Giuseppe... ca și cum ar fi voit să se întrecă una pe alta, să stabilească un document inatacabil și o superioritate, să se înlăture una pe alta din discuție.

Tereza vorbea mereu despre fiul unui avocat, care fusese în vilegiatură pe acolo cu treizeci de ani în urmă și apoi devenise cel mai bun avocat din Florența. Și despre un altul, devenind bogat și influent, care înființase cu mult succes o renumită întreprindere de obiecte casnice. Și despre un al treilea, care emigrase în America, unde făcuse milioane cu duiumul, fabricant de tăieței. Se apuca să dea amănunte, acreditînd posibilitatea de a fi devenit soția unuia dintre ei, furnizînd detalii și explicații, precizînd cauzele pentru care căsătoria se spulberase, ca și cînd căzuse în baltă chiar în ajunul nunții, și încheind mereu cu asigurarea că numai din cauza ei nu se făcuse căsătoria.

În istorisirile sale, Carolina se arăta obsedată de brutalitatea bărbaților; și cu cît fusese mai departe de aceasta și pe măsură ce se îndepărta, cu atît acea imagine creștea în închipuirea ei de fecioară, și numai la gîndul acesta fremăta și se tulbura ca și cum acele lucruri niciodată întîmplate s-ar fi petrecut în ajun. Respingîndu-l pe fiul unui medic, după o luptă aprigă, acela o așteptase într-o seară, o înhățase cu brutalitate, sub impulsul dorinței, și o trîntise într-un mărăciniș. Povestea cum scăpase ca prin minune din strînsoarea nebunului, căzînd apoi în nesimțire și rămînînd noaptea întreagă pradă unei mari tulburări, contuzionată, rănită de spini, ca Isus Cristos. Indica punctul exact unde se întîmplase brutala agresiune și lupta furioasă, ziua și ora. Nimic nu era adevărat. Închipuirea ei, cu scurgerea atîtor duminici, transformase o conversație normală într-un act de adevărată violență, un fapt banditesc, un martiriu, și mereu cu tendința de a-l amplifica. Probabil, tot așa cum rezultatele profesionale și industriale uimitoare ale surorii sale se umflaseră atît de mult, adăugîndu-li-se treptat cîte un amănunt, ca la o operă de artă.

Tereza, care știa că cele relatate nu corespund adevărului, sau nu mai știa în ce măsură erau exagerate, rămînea indiferentă la istorisire, rece și evazivă, dar ferindu-se să readucă lucrurile la proporțiile lor adevărate, pentru a nu-și compromite propriile-i născociri; și în timp ce asculta, gura ei făcea o strîmbătură de dez-

gust, ca și cum cealaltă ar fi vorbit despre lucruri murdare sau rău mirositoare.

Astfel se perindau, în conversația lor, ființe aproape imaginare și devenite familiare : vilegiaturiști ipotetici, oameni abia cunoscuți, cu talent și energie extraordinare, puternici și întreprinzători, sau brutali și sălbatici, dispăruți de zeci de ani, toți urmărind succese imense sau care sfîrșeau printr-un act bestial. Sentimente, aspirații, tandrețe, nu le satisfăceau dacă nu ajungeau la această încheiere.

Pînă cînd Carolina, drept număr final, reamintea cum atunci cînd urma să se mărite cu un tînăr care părea cumsecade și amabil, cu deplinul consimțămînt al tuturora, un prieten al familiei venise în ultimul moment la mama ei, pentru a o informa că tînărul ales avea un defect foarte grav, unul dintre acelea despre care este de datoria oricărui bun cetățean să pună familiile la curent, și dacă nu familiile, atunci Biserica. Biserica numește aceasta *impedimente canonice*, motiv pentru care face strigările de căsătorie timp de trei duminici la rînd, iar orice enoriaș în cunoștință de cauză trebuie să vorbească lămurit, pentru buna reușită a căsătoriei. Un defect dintre acelea care nu se pot spune, dar care probabil nu era prea trist, din moment ce toți bărbații de prin împrejurimi sfîrșeau prin a rîde, ca și majoritatea femeilor celor mai bătrîne sau răutăcioase. Un defect care făcea ca discuția să înceapă cu reticențe și să sfîrșească cu rîsete, și pentru care bietul bărbat nu se putea însura. Nici povestea asta nu era adevărată. Omul în chestiune existase cu douăzeci și cinci de ani în urmă pe meleagurile acelea, și într-adevăr lumea șușotise și rîsese, nu se știe în ce măsură pe drept, dar nu avusese de-a face cu Carolina nici o clipă, chiar dacă o cunoscuse ca și toți ceilalți ; numai imaginația o determina să se facă victima aceluia și să se creadă scăpată, ca prin miracol, de o înlănțuire fatală.

Soră-sa o lăsa să istorisească, și în loc să rămînă rece sau indiferentă, intervenea în povestire, puțin cîte puțin, încuviința din cap, incitînd-o pe cealaltă să vorbească. Da, dacă existase un bărbat care ar fi trebuit s-o ia pe

soră-sa, atunci acela era ; pe acela, da, părea să i-l îngăduie ; da, da, părea că o maltratase îngrozitor.

Adevărul este că amîndouă cunoşteau bărbaţii din auzite, din ceea ce se putea auzi, destul de vag şi foarte pe ocolite. Cred că n-ar fi fost uşor să găseşti alte două femei care să-i fi cunoscut mai puţin.

Perechile treceau strîngîndu-se ca de frig, deşi erau înfierbîntate ; se strîngeau de parcă nu le-ar mai fi ajuns căldura, nici măcar în miezul verii. Toţi aruncau cîte o privire fugară către cele două femei, care-şi continuau examinarea lor fără şovăială, găsind, în general, femeile urîte, antipatice şi prost îmbrăcate. În schimb, erau indulgente cu bărbaţii, dispuse să le recunoască unele calităţi ale trupului sau ale chipului, ale felului de a umbla sau cel puţin numai ale ochilor, dinţilor, părului, vocii, carurii umerilor sau hainelor bine croite. Iar ce rămînea pentru ele veşnic inexplicabil, un adevărat mister, era că un tînăr frumos, sau măcar simpatic, sau măcar elegant, se putuse îndrăgosti de o schimonosită, de o mofturoasă, de o prăjină împopoţonată, de un chip obosit, de cîte un bot dat la rindea, de o şubrezitură, de o mutră rea şi dispreţuitoare. „Dar cum se poate să se îndrăgostească de asemenea fiinţe ?“ se întrebau amîndouă, în concluzie. Cu femeile erau nemiloase. Chiar dacă erau frumoase sau drăguţe, ţineau morţiş să le găsească vreun defect pentru a le zdrobi, a le minimaliza, a le face praf ; măcar rele trebuiau să fie. Şi cînd te gîndeşti că erau silite să le coase cămăşile şi pantalonaşii ! Şi ce bine le coseau, cu cîtă fineţe neîntrecută, cu cît rafinament şi cu cît şic, făcînd abstracţie de persoane şi uitînd de invidie, căci altfel le-ar fi cusut strîmbe, pentru a le face să sufere, disproporţionate, pentru a le urîţi, pentru a se simţi stînjenite şi ridicole.

— Omul frumos are parte de urît, se ştie.

— Butucănoasa, cum a ştiut să şi-l aleagă.

— Ce neruşinată, are să-i pună coarne, bineînţeles.

— Ochii daţi peste cap cu falsă smerenie batjocoresc şi pe Isus şi pe sfinţi.

— Ai văzut ce scandalagioaică ?

— Ce mai fîţîită, parc-ar fi o vîrtelniţă.

— Are niște buzoaie, de poți să faci o tocană din ele.
— Ai văzut ce labe are ?
— O fi vreo rîndășoaică.

Iar dacă era imposibil s-o facă ferfeniță, deoarece era într-adevăr frumușică :

— Se înțelege, e sulemenită toată ; ia spală-i fața și să-mi spui ce rămîne de ea.

— Aș vrea s-o văd dimineața, cînd se scoală din somn, ce mutră are.

Era o litanie împotriva femeilor și o privire binevoitoare pentru bărbați, cărora, frumoși sau urîți, le găseau totdeauna cîte ceva de admirat.

Iar toate trecătoarele, fără excepție, încercau cîteodată să-și stăpînească rîsul, dar de cele mai multe ori, la acea priveliște, îi dădeau drumul în voie ; era într-adevăr foarte greu să le vezi și să nu rîzi. Numai bărbații, ocupați cu ale lor, chiar privindu-le, nu le zăreau sau, dacă erau siliți să le vadă, epitetul „cotoroanțe" era unicul rod al fugarului lor interes. Ori se uitau la ele ca la două bătrîne neghioabe ce făceau pe copilele grațioase la o vîrstă respectabilă, neștiind cîtă strădanie și cîtă trudă precedaseră puținele ceasuri de foarte modestă destindere, precum și melancolia și bizara lor întoarcere la feminitate. Dar, în ce le privește, ele erau atît de absorbite de persoana lor și de propria lor plăcere, încît nici nu-și dădeau seama de felul cum le judecau ceilalți.

Numai chiriașii lor le salutau cu multă amabilitate și veneau să le facă plecăciuni sub fereastră, oprindu-se cîte o clipă, la ieșire sau la intrare. Ele răspundeau de-acolo de sus, dar nu ca în celelalte zile, fără să-i privească, ci dîndu-și aere de femei mondene, ca și cum ar fi fost două doamne într-o lojă la operă sau la teatru, vorbărețe, glumețe, flecare ; și fiind obișnuiți să le vadă totdeauna astfel, nu mai remarcau bizareria gătelilor, sau își ziceau că bietele de ele erau îmbrăcate astfel deoarece nici nu știau ce aveau pe ele, sau ce ar fi trebuit să îmbrace ; și cîte unul recunoștea anumite lucruri văzute cu zeci de ani în urmă la bunica sau la mama lor.

Și faptul cel mai ciudat era că deasupra ferestrei la care stăteau, zidul nu se termina cu acoperișul, ca la toate casele din acele locuri, unde acoperișurile consti-

tuie elementul caracteristic distinctiv al satelor şi al oraşului, ci cu linia orizontală a unui ziduleţ alb şi neted ca acela al unei căsuţe arabe din Tripoli sau Bengasi, lucru într-adevăr neobişnuit, şi pe care se găseau două amfore mici de teracotă, cu nişte agave de nestîrpit şi incapabile să crească, decrepite şi infantile, ceea ce, sporind ridicolul, dădea o savoare echivocă acelui tablou duminical.

Lunea în zori, revenind în atelierul lor, cu şorţurile mari albe şi ochelari cu lentile groase, uitau cu desăvîrşire toate distracţiile şi deliciile zilei de sărbătoare, devenind două femei cu totul diferite : nici urmă de zorzoană sau de găteală pe ele, nici umbră de pudră pe faţă ; era ca şi cum în ajun ar fi jucat o piesă de teatru.

Aceasta era viaţa lor, acestei vieţi i se dăruiseră cu totul, îndepărtîndu-se de cealaltă, de viaţa adevărată, ce devenise pentru ele o piesă de teatru, care nu mai avea nimic real.

Cine ar fi putut spune că nişte femei sensibile la moda feminină de mare clasă, deşi pentru veşminte de mai mică importanţă, dar nu şi de mai mică finete şi îndemînare, capabile să intuiască şi să înţeleagă cele mai delicate nuanţe, şi care vedeau perindîndu-se prin faţa lor doamne îmbrăcate cu tot ce exista mai elegant în acea vreme, erau în stare să petreacă o după-amiază la fereastra aceea care dădea spre un drum de ţară, atît de pitoresc împopoţonate, încît păreau două măşti, şi vorbind de lucruri atît de îndepărtate de realitatea înconjurătoare ?

Fără să-şi dea seama, sărmanele creaturi se mai izolaseră şi de un alt lucru de asemeni foarte important. Născute şi crescute la ţară, în plină cîmpie, stăpîne ale unor pămînturi destul de întinse şi foarte fertile, recucerite cu un preţ scump, nu simţeau pentru ogor nici cea mai mică atracţie, nici cel mai mic interes, ba dimpotrivă, munca la cîmp li se părea murdară şi josnică ; o dispreţuiau. Boala aceasta era în mare parte moştenită de la tatăl lor care, născut în belşug, dintr-un ţăran autentic, şi atras de splendorile vieţii orăşeneşti, dispreţuise încă de mic copil originea propriei bunăstări, considerînd-o ignobilă, în timp ce ele, o dată averea pierdută, ştiuseră să revină la înţelepciunea bunicului, cu o chibzuinţă exemplară. Dar poate că şi în privinţa aceasta trebuie

să atribuim izolarea lor tot muncii care le absorbise orice altă disponibilitate sau energie, nelăsîndu-le pentru cealaltă parte a vieții decît umbre și rămășițe.

Tereza considera că vizitarea și administrarea proprii-lor pămînturi era pentru ea timp pierdut, iar dacă țăranul Fellino trebuia să-i vorbească de treburile proprietății, îi răspundea cu hotărîre să se adreseze Giseldei, întrucît nu se putea ocupa de acest lucru, avînd prea multe de făcut, în vreme ce omul, se înțelege, ar fi preferat să trateze direct cu stăpîna.

Nici Carolina nu era prea des consultată de către Fellino, deoarece el știa bine că stăpîna nu l-ar fi ascultat, dîndu-i să înțeleagă, fără cuvinte, prin mijlocirea unor exasperante fandoseli, că făcea parte dintr-o lume care nu era de loc cea a verzelor și a morcovilor, și că nu era cazul s-o deranjeze cu asemenea fleacuri.

Giselda, pe de altă parte, avea un caracter imposibil și un dezinteres total față de lucrurile pe care le administra ; măsurile administrative erau luate pe loc, în fiecare zi altfel, după cum i se năzărea, sau respinse fără discuție, fără a asculta vreo motivare, amînate la infinit fără vreo rațiune și cu daune mari, făcînd să se răsfrîngă asupra țăranului și a proprietății rezultatele proastei dispoziții și ale amărăciunilor ei. Nimeni n-ar fi fost în stare s-o clintească dintr-o hotărîre luată, măcar de s-ar fi dărîmat lumea, chiar dacă era vorba de greșeala cea mai evidentă și grosolană.

Trebuie semnalat și un alt inconvenient. Fiind vorba de pămînturi cultivate în cea mai mare parte cu zarzavaturi, era necesară îngrășarea frecventă a ogoarelor, iar bătrînul vechil, cînd întreprinsese construirea a două șiruri de căsuțe în spatele casei lui, se gîndise, desigur, ca oricare altul, că patruzprezece familii plătind o chirie, fie și modestă, aduceau, la sfîrșitul anului, o sumuliță nu de lepădat ; dar se gîndise, totodată, la un alt lucru, la care nu s-ar fi priceput să se gîndească oricine, și anume că patruzprezece familii dintr-un neam în general prolific, ar fi plătit pe neștiute o a doua chirie, aceasta curgînd prin anumite conducte și depozite ascunse, ce fuseseră construite cu grijă — dar n-ar fi elegant să le numim aici — și care se transformau pe loc în avere sunătoare și

lucitoare, prin mijlocirea verzelor și morcovilor cultivați. El era un om legat de pămînt, și despre anumite lucruri vorbea cu o simplitate limpede, fără a se fandosi în nici un fel, fără a strîmba din nas și fără a-și schimonosi gura, cum ar fi făcut fiul într-o vreme, și apoi nepoatele. Astfel încît, cînd Fellino trebuia să răspîndească atîta mană cerească de-a lungul brazdelor grădinii din preajma casei, nu găsea niciodată timpul potrivit s-o facă, deoarece susceptibilele sale stăpîne erau cuprinse de toate furiile, obiectînd că dintr-o clipă într-alta puteau sosi doamnele : ducesele, marchizele, contesele, canonicii cu mitră sau curtezanele. Și apoi, fiindcă nu voiau să simtă duhoarea nici ele, care nu făceau parte din acele sfere. Și nici o oră nu părea potrivită, deoarece primăvara și vara, cînd era sezonul în toi pentru zarzavaturi, era în toi și pentru cămăși și pantalonași, și erau în stare să coboare și să se apuce de lucru de la trei dimineața, așa încît nenorocitul, pentru a îngrășa pămîntul, trebuise să profite de ocaziile cele mai extraordinare, ca lumina lunii, sau pe furiș, în după-amiaza de duminică, cînd stăpînele stăteau la fereastră, spre stradă, făcînd o frumoasă demonstrație a infinitelor lor grații. Pînă cînd duhoarea ajungînd la nasul lor, se zbîrliseră și se revoltaseră, rele și veninoase, punînd în serioasă primejdie toate fundele și paietele gătelilor. Dar Fellino apucase să termine ce avea de făcut.

Țăranul avea intrarea sa proprie dintr-o stradă laterală, și era prăpăd dacă ceva de-al lui ar fi trecut sau ajuns în fața stăpînelor, dacă vreunul de-ai săi, din greșeală sau pentru orice alt motiv, s-ar fi folosit de intrarea lor, de altfel foarte modestă și cu aspect urît, dar prin care trebuia să treacă numai doamnele. Femeile din imobil, da, erau admise în prezența lor, aproape ca necesitatea unui cor de figuranți, ba chiar țineau la asta pe față, și surîdeau cu bonomie, în semn de scuză, cînd vreo cucoană care sosea, le punea pe fugă ; dar era interzisă venirea în fața tronului a țărancelor, ca fiind niște creaturi dintr-o specie inferioară.

Nu puteau suferi mirosurile de la țară, ocoleau cu dispreț curtea de păsări ; nu voiau să știe nimic despre găini, le găseau colosal de stupide, insuportabile, antipa-

tice, de o formă puerilă ; de boi le era o frică irațională, se uitau cu dispreț sau compătimire la un cal de povară, iar pe măgar îl considerau un animal reprobabil, indecent.

Cînd în ziua culesului viilor, către sfîrșitul lui septembrie, spre seară, își făceau apariția printre culegători, țăranul poftea pentru această treabă pe chiriașii lor și pe alți prieteni din împrejurimi ; toți alergau să le întîmpine și se întreceau să le salute cu afecțiune, să le facă temenele. Aproape că nu ieșeau de pe cărarea pe care înaintau cu greutate, mai ales Carolina, iar dacă făceau cîțiva pași pe brazde, erau gata să cadă în fiecare clipă, și toți trebuia să le înconjoare, să le sprijine. Lăsau să li se pună cîțiva ciorchini în fundul unui coș, ca un rit plebeu la care catadicseau să participe, și aproape imediat, nefiind în stare să se țină drept, nici să susțină coșul pe care vreun oarecare, urmîndu-le în chip de purtător de trenă, se oferea să-l ducă, lăsau totul baltă pentru a se reîntoarce cu o evidentă plăcere în regatul lor, curățindu-și de zor și la nesfîrșit hainele și pantofii de pămînt, luîndu-și de pe spate vreo scamă, ceva neplăcut care trebuie că se agățase acolo în mod inevitabil, arătînd clar că nu voiau să se amestece în anumite competiții incomode, și refugiindu-se la sînul protector al Niobei, care le aștepta cu brațele larg deschise, cînd se întorceau din neplăcuta lor expediție.

Nu acceptau invitația de a participa la ospățul de seară și la petrecerea obișnuită a tuturor culesurilor, la care țăranii, după ce mîncau și beau bine, se lăsau în voia unei veselii sănătoase și simple, înflorită cu glume pipărate și vorbe pe șleau. Sub pretextul că dimineața trebuie să se scoale devreme, nici nu dădeau pe acolo. Țineau prea mult să demonstreze că ele constituiau o lume care nu avea nimic de împărțit cu cea a țăranilor, de parcă s-ar fi tras din os domnesc.

Carolina, într-adevăr incapabilă să umble peste brazde, sfîrșea prin a cădea, provocînd în jur o învălmășeală de rîsete și de ajutorări, iar dacă zărea de pe cărare o piersică coaptă sau o smochină mai la îndemînă, o înhăța pe loc, și mai înainte de a o culege, o ținea strîns cîteva secunde, de ai fi crezut că în loc s-o pipăie, voia s-o stoarcă, dezvăluind nu dorința de a constata dacă fructul

era copt, ci curioasa tulburare produsă de contactul acela pe care-i plăcea să-l prelungească, închizînd ochii şi lăsîndu-se pradă unui fior şi unui fluid ce, pornind de la fruct, îi străbătea fiinţa. Pînă cînd, trezindu-se din fugara uitare de sine, se hotăra să-l culeagă spre a-l mînca sau, mai degrabă, pentru a-l arunca, o dată cules, cu un rîs de repulsie.

După ce am descris în primul rînd, şi cu drept cuvînt, forţa, virtutea şi truda acestor femei, cu detaliile pe care le-am socotit necesare pentru a vă da suficiente mărturii despre caracterul lor, este bine acum să ştiţi cîte ceva şi despre aceste scurte pauze, despre aceste ore de răgaz, atît de curioase şi rare, şi totodată despre slăbiciunile lor, ce nu întunecă virtutea, ci dimpotrivă, conced umanitate fiinţelor care, altfel, n-ar apărea nici simpatice, nici adevărate, ci aride, artificioase, monotone şi false.

O singură zi pe an îşi părăseau lucrul, nu de nevoie, ci pentru plăcerea lor intimă : ziua sfîntului Francisc, spre a merge la tîrgul de la Fiesole.

Nutreau pentru sfîntul săracilor o duioşie deosebită şi-l aveau atît de viu în minte, încît îl considerau prezent între ele ; puteau să-l iubească fără acea instinctivă teamă, şi adesea teroare, pe care o inspiră sfinţii. Era sfîntul inimii, căruia îi vorbeau ca unui prieten sau ca unui frate, văzîndu-l mai curînd alături de ele decît departe, pe un altar. Iar Carolina, care-şi storsese cît putuse mintea şi talentul pentru a reda în mătase chipurile tuturor sfinţilor, lucrînd aproape cu respiraţia întretăiată, dată fiind înalta ei misiune, fusese mereu încrezătoare şi surîzătoare cînd îl reprodusese pe săracul din Assisi, şi văzîndu-l ieşind treptat de sub ac pe o pînză fără aur şi argint, fusese mişcată pînă la lacrimi, pentru ca apoi să rîdă îndată, mulţumită de ea însăşi ; şi tot timpul vorbise, cîntase şi se jucase, plînsese şi rîsese cu el, ţinîndu-l pe genunchi ca pe un copil.

La ora unu, ca şi în după-amiezele de duminică, lăsau lucrul, mîncau cîteva îmbucături în grabă, obicei încă propriu tinereţii, se îmbrăcau mai puţin pretenţios decît

atunci cînd şedeau la fereastră, cu mai puţine zorzoane, totuşi suficient de gătite, şi mai ales cu cîte ceva care n-avea nici o legătură cu moda curentă. După ce se strîngea grupul, alcătuit mai dinainte din chiriaşii lor preferaţi care erau liberi şi voiau să meargă, cu copii mulţi, în număr de douăzeci sau douăzeci şi cinci de persoane, curajoasele surori se avîntau pe drumul în pantă, pentru a merge la tîrg, acolo sus, de parcă erau fugărite din urmă, or parcă ar fi avut ceva de cucerit, înaintînd către o primejdie la care erau realmente expuse, atît de neobişnuite cu drumurile şi cu mersul printre oameni cum erau.

După ce ajungeau acolo, în mijlocul mulţimii gălăgioase şi frenetice, rămîneau timp de două ore în extaz, prostite, pierdute printre grămezile de covrigi şi de obiecte de pai, jucării, bibelouri, şiruri lungi de pui fripţi de-a dreptul pe pămîntul gol, în zgomotul trompetelor şi al clopotelor de lut, incapabile să scoată o silabă, sau măcar să răspundă cînd erau întrebate, uitîndu-se numai la toate cu ochi fermecaţi, năucite de zăpăceală şi rumoare. N-ai fi găsit în tot timpul anului alte două ore în care personalitatea lor să se şteargă pînă într-atît, nici măcar la biserică, în timpul slujbei. Pînă ce, zăpăcite de tărăboi, împinse de forfota din jur, o porneau spre casă, pe înserat, regăsindu-şi puţin cîte puţin, pe măsură ce se îndepărtau de Fiesole, verva de la plecare, înăbuşită de splendorile sărbătorii.

Pe drumul dinspre Maiano, de-a lungul zidurilor şi grilajurilor atîtor vile, cu secera lunii pe cer şi ultimele licăriri roşietice ale unui frumos apus de toamnă, strigînd, rîzînd şi cîntînd mereu mai cu poftă, grupul devenea tot mai gălăgios pe măsură ce se apropia de casă, debordînd rumoarea absorbită la Fiesole timp de două ore de tăcere.

Şchiopătînd de oboseală, frînte, zorite de prieteni şi de copiii care, pierzînd orice sfială, le înhăţau de braţ, trăgîndu-le, zgîlţîindu-le, obligîndu-le să alerge sau să se oprească, şi chiar năpustindu-se asupra lor din spate, printre urlete şi rîsete, ca unii care se joacă de-a prinselea, bucurîndu-se de ceasul acela fără griji, de acea

destindere care le făcea egale cu ceilalți, stăpînele deveneau jucării, sunînd din trompetele pe care le purtau în bandulieră, din tălăngile pe care aveau să le dăruiască, probabil, celor rămași acasă, și într-un ultim efort ajungeau la Santa Maria, urlînd, triumfătoare, ciufulite, exaltate, în timp ce toți alergau să le întîmpine.

Carolina pierdea totdeauna cîte ceva pe drum, măcar un toc, sau se întorcea cu pantofii rupți, juliți, lăbărțați. Îi sărise o copcă sau i se rupsese o gaică și puțin mai lipsea să nu-i cadă fusta, pe care trebuia să și-o țină cu mîna ; i se rupsese un șiret de la ciorapi sau de la chiloți și și-ar fi pierdut toate celea, dacă nu și le-ar fi ținut.

Se trînteau leșinate pe sofa. Cum nu existau picioare mai puțin obișnuite cu mersul decît ale lor, forța care le susținuse pînă atunci le părăsea pe loc, de cum soseau, și urma o perioadă de colaps. Iar Niobe, care stătea în prag, în așteptare, cunoscîndu-și stăpînele, era pregătită pentru orice împrejurare.

O dată așezate pe sofa, spate-n spate, ca niște cadavre aduse de o viitură sau de pe un cîmp de bătălie, sau găsite după un cutremur sub moloz, Niobe se arunca la picioarele lor pentru a le scoate pantofii, a le deschide la gît și la talie, pipăindu-le pe sub fuste pentru a se asigura că mai erau calde, se apuca să le facă masaje sau să le pună comprese, frecîndu-le la încheieturi și la tîmple, folosind oțet și camfor, pînă cînd începeau să scoată suspine slabe ; apoi, deschizînd puțin ochii, venindu-și în fire, suspinele deveneau văicăreli, pe măsură ce reveneau la viață și sorbeau o înghițitură de apă în care Niobe turnase cîteva picături de infuzie de flori de portocal. Apoi, încet, încet, încercau să se miște : „au ! au !“ fiecare mișcare era un junghi, o durere, încercau să se ridice pentru a se urca în camera lor : „au ! au !“ bălăbănindu-se în toate părțile, dezarticulate, tîrîndu-și picioarele ca niște animale rănite de moarte.

Pentru a duce pînă la capăt introspecția noastră, voi adăuga un ultim amănunt, care nu știu pînă la ce punct poate avea pentru dumneavoastră, așa cum are pentru mine, o semnificație atrăgătoare.

Femeile acestea își făcuseră din muncă o disciplină de fier, singura lor rațiune de a trăi, și, aș îndrăzni să spun, chiar o religie, întrerupînd-o numai duminica după-amiază, pentru a asculta de o poruncă divină, și poate încă o oră, fără entuziasm, pentru a asista la o celebrare ca aceea a culesului strugurilor în propria lor vie ; și numai o singură dată pe an, o jumătate de zi, în mod spontan, ca să meargă la o serbare cîmpenească tradițională, celebră în toată regiunea — Fiesole fiind regina acestor locuri — la care serbare, probabil, mama și tata, poate și bunicul, le duseseră încă de mici ; acestor răgazuri liniștite, hotărîte de calendar, care nu dăunau nicidecum muncii lor și erau pregătite cu bună știință, așteptate cu mult înainte și îndeplinite cu solemnitate de rit, li se adăuga un fapt, în aparență foarte firesc, neînsemnat, dar pentru care lăsau lucrul baltă un scurt răstimp, zece sau cincisprezece minute în cazul cel mai serios, dar ca și cînd ar fi răspuns unui ordin, unei chemări din afară, neștiute, fulminante, și căreia nu e posibil să i te sustragi, cu o hotărîre ce ne surprinde, un fapt care aduce a mojicie și a nerușinare, și e departe de acea dragoste plină de scrupulozitate care ne-a făcut să le cunoaștem ; și ni le arată ca pe un preot care, înnebunind brusc, azvîrle obiectele ce alcătuiesc simbolul credinței sale. Întocmai cum întorci spatele unei persoane care te-a plictisit pînă la exasperare sau pe care n-o mai iubești, așa își părăseau și ele ghergheful în fața căruia le-am cunoscut ca în fața unui altar.

Trebuie să știți că nu numai îndrăgostiții se duc să se piardă în pădure, și englezii să zică „oh, yes !“ pe frumoasele coline de la Settignano și Vincigliata, dar și regimentele din garnizoana Florenței obișnuiesc să-și facă pe acolo marșurile de antrenament și de instrucție, în grupuri, fără prea multă gălăgie, în unități și companii, cu tobe și cîteva trompete, ba, nu rareori, în regimente întregi, cu gogeamite fanfara și colonelul în frunte cu statul său major.

La primul semnal, îndepărtat, al trompetelor, sau percepînd cu o ureche de sălbăticiune zvonul pașilor,

rumoarea vocilor ce se apropiau şi îndeobşte primele note ale cîntecelor, deoarece soldaţii la drum cîntă totdeauna : imnuri patriotice, cîntece nostalgice sau sentimentale, ca şi cum faptul că cheltuiesc un plus de energie le-ar reduce oboseala ; cîntă pentru că au douăzeci de ani şi în piept atîta forţă care trebuie să irupă, şi ar putea cheltui nu două, ci chiar trei energii laolaltă. La primul semnal deci, iată că surorile noastre săreau în picioare şi, fără excepţie, alergau la poartă, desprinzînd şi aruncînd în goană aţele de pe şorţ sau bucăţile de pînză uşoară, îndreptîndu-şi spatele şi grumazul, potrivindu-şi părul, scoţînd sau adăugînd de zor cîte ceva pe ele, pînă cînd, pe dinaintea casei, începeau să defileze trupele.

Carolina, lăsînd ghergheful, alerga la oglinda de pe consolă, unde executa, palpitînd de nerăbdare, o serie de mişcări care să-i facă trupul cît mai elastic şi zvelt sub şorţ.

Trebuie să recunoaştem că faţă de infanterie dovedeau o rezistenţă remarcabilă şi priveau inamicul drept în faţă, cu dezinvoltură, chiar dacă, de fapt, nu rămîneau indiferente. Toţi bărbaţii aceia care mergeau cam înţepeniţi în uniforma de marş, în cadenţă, sub povara ranitei, sau neglijent, în pas de voie, le lăsau reci, rămînînd stăpîne pe ele şi pe privirile lor, de parcă ai fi zis că alegeau salată, făcînd chiar şi mofturi. Şi afară de cazul cînd trecea cîte un locotenent tinerel şi sprinten, bine îmbrăcat, tulburarea nu le era vizibilă.

Situaţia devenea mai complicată cînd era vorba de un corp de geniu, format din tineri de condiţie bună, în general orăşeni, lucru care reieşea clar din felul de a merge, de a privi sau de a surîde şi a cînta, din genul cîntecelor, din gingăşia unui gest, a unei vorbe galante spusă femeilor sau a schiţării unei sărutări, din ochii inteligenţi care cîntăreau totul cu dezinvoltură burgheză.

Dar spectacolul cel mai curios îl constituia trecerea unui regiment de cavalerie sau de artilerie. Eleganţa şi dexteritatea călăreţilor, soliditatea celor din carele grele sau a celor care le escortau, tunurile, trepidaţiile pe care le

produceau, zgomotul asurzitor, lărgimea toracică a tunarilor, alura, lățimea umerilor și siguranța ce se desprindea din înfățișarea lor, ca urmare a puterii pe care-o aveau asupra acelor mașini de exterminare ; zdrahoni solizi, virili, bine legați, cu mișcări lente, cu gesturi puține, chiar și cei ce trădau o origine țărănească exercitau o stranie fascinație asupra spectatoarelor.

În zăpăceala aceea, privirile Terezei se îndreptau spre gradele superioare, evaluînd după ele, deși femeie și nemăritată, puterea propriilor resurse. Privea extaziată la colonel, sau măcar la vreun căpitan în plină maturitate, dar cu o asemenea vigoare virilă încît îi lua mințile cu o singură privire. Acea soliditate și siguranță, acel aer de autoritate și sănătate o atrăgeau cu violență. Natură solidă ea însăși, gîndul de a simți alături o altă forță, nu pentru a i se lăsa în voie din plăcere sau pasivitate, ci pentru a se contopi cu a sa, pentru a se înțelege și a se stima reciproc într-o solidaritate dusă pînă la duioșie, o sileau să se agațe de ceva, de vreo bară a porții, de zidul casei.

În schimb Carolina, mai sensibilă și mai delicată, nu putea tolera vederea acelor bărbătoi sanguini, cu o înfățișare sfruntată și brutală, și care vădeau — strîngînd crupa calului — niște pulpe enorme, masive ca niște coloane, și un aer de autoritate și iscusință, dar mai ales de saționetate, încît o treceau fiori de groază prin tot trupul. Ochii ei, de naufragiat, se agățau de stîlpul lor de salvare : ochii albaștri și puțin învăluiți în melancolie ai vreunui tînăr locotenent, sau chiar și aceia negri și arzători ai celui mai țanțoș sergent, implorînd tandrețe pe acest pămînt și nevoia de a o dărui pe a sa, fără socoteală și măsură, pînă ce ajungea să se simtă ca un vas plin, gata să se reverse.

Și cum surorilor noastre li se mai alăturau femei și fete din imobil, soldații le aruncau în treacăt priviri șăgalnice sau lacome, provocînd zîmbetele, ironiile și rîsetele fetelor, ocheadele calme și satisfăcute ale nevestelor mature, veselia bătrînelor ; le adresau complimente, înțepături, cuvinte calde sau deocheate, salu-

turi, sau le trimiteau bezele, rîzînd şi dînd la iveală într-un fulger albeaţa dinţilor, stîrnind zăpăceală, veselie şi tulburare în rîndul femeilor, şi cu asemenea generozitate, proprie tinereţii, încît ai fi crezut că atîta binecuvîntare cerească prisosea pentru toate, chiar şi pentru urîte, chiar şi pentru bătrîne.

Îndărătul porţii, cînd nu apărea chiar în stradă, ochii Niobei, regăsindu-şi ardoarea tinerească, scînteiau peste diformitatea trupului; ea nu avea preferinţă nici în privinţa armei, nici a gradului, nici nu şovăia să-i privească drept în faţă, de la primul pînă la ultimul; de la colonel la ordonanţă, îi plăceau toţi, fără rezervă, şi nu era în stare să-şi stăpînească unele aprecieri personale pe care le şuşotea încetişor:

— Ce ochi! Ce bondoci! Ce labe! Ce spate! F'mos brunet, zău aşa!

Giselda nu asista la trecerea trupelor, iar dacă întîmplarea făcea să se nimerească, pentru curăţenie, în camera surorilor tocmai în timp ce treceau, pleca din cameră trîntind uşa ca să nu le audă nici măcar gălăgia, sau închizînd fereastra, cu atîta furie, de ziceai că-i zboară geamurile în stradă: „Mutre infecte!" exclama cu dinţii strînşi. Iar bărbaţii, aţîţaţi la joc mai mult de cei care fug decît de cei care se supun paşnic, aruncau în urma ei o rafală de strigăte şi aluzii. „Bandiţilor. La ocnă cu voi!" Fără să-i pese că atitudinea ei ostilă putea fi remarcată de surori, care îi admirau şi la adresa cărora rostea în sinea ei cuvinte de scîrbă: „Bătrîne tîmpite! imbecile!" Pentru un bărbat care se purtase rău cu ea, declarase război genului masculin în întregime. Nu avea bunătatea senină a Niobei, cu care — luaţi fiecare în parte şi pe momente — bărbaţii se purtaseră într-un mod destul de discutabil dar, reamintindu-şi-i pe toţi împreună, i se părea că se purtaseră cum nu se putea mai bine. Se simţea înduioşată, redevenind tînără şi generoasă cu farmecele ei, iar în adîncul sufletului regreta doar că nu se purtaseră şi mai rău, că proasta purtare se sfîrşise prea curînd şi că nu mai putea reîncepe.

Le păstra o neclintită dragoste, o dorință sterilă care îi aducea în ochii veșnic tineri atîta bucurie și o lumină de fericire cînd îi vedea trecînd.

Revenind în casă cu Niobe, Tereza și Carolina o priveau schimbînd un zîmbet malițios pentru ce știau toți, pentru ce știau numai ele și ceilalți nu trebuiau să știe, dar încă și mai mult, pentru ce știa numai ea — și aceasta nu era partea cea mai neînsemnată — urmărind trecerea ostașilor ca pe a unei specii misterioase și teribile, ea care știa perfect cum se prezenta acea specie.

„REMO ! REMO !"

Astfel treceau zilele acestor brave surori, în pașnicul sat, dacă se poate numi sat, în vechea casă devenită datorită energiei lor un adăpost liniștit, pe temelii sigure, cînd un nou eveniment se produse, schimbînd ritmul și abătînd cursul acelei liniare existențe.

Am spus la începutul povestirii că surorile erau patru la număr, și dintre ele am cunoscut, pînă acum, numai trei ; să vedem ce s-a întîmplat cu ultima, cu Augusta, a treia ca vîrstă, a cărei istorie nu este nici prea lungă, nici prea veselă.

Deși purta un nume de bun augur, existența îi fusese umilă și ștearsă. Născută și crescută în momente de restriște, era cu șase ani mai mică decît Tereza și cu cinci decît Carolina ; cînd deschisese ochii nu văzuse un drum presărat cu roze, ca surorile ei, ci semnele timpurii ale furtunii de pe cerul familial întunecat. Mai puțin inteligentă ca ele, fără ambiție și neîntreprinzătoare, nici frumoasă și vioaie ca Giselda, care-i urmase, trecuse neobservată printre surori, obișnuindu-se, încă din adolescență, cu o viață cenușie de lucrătoare cusătoreasă la o fabrică de pantofi. Nu nutrise nici o aspirație cu privire la propria-i existență, nici iluzii despre propria-i persoană ; se măritase cu un lucrător de la căile ferate, om cumsecade, roman de baștină, cu care puțin timp după căsătorie se stabilise în Ancona. Și așa cum la început, în sînul familiei, trecuse neobservată din cauza firii ei blînde, tot așa, o dată plecată departe, fusese aproape uitată. Nimeni nu se gîndește că cel care n-a cerut

niciodată nimic poate să aibă nevoie de ceva. Surorile ştiau, pur şi simplu, că trăia bine în Ancona, ducînd o viaţă cum se cuvine, dedicîndu-se atît treburilor domestice, cît şi vechii sale meserii de cusătoreasă de încălţăminte.

Îşi scriau de două ori pe an, de Crăciun şi de Paşte, cîteva fraze banale şi aproape identice — ca cei neobişnuiţi să poarte corespondenţă — şi în care afecţiunea şi exuberanţa sînt inhibate de dificultatea de a scrie, ca la toţi cei ce nu sînt familiarizaţi cu acest exerciţiu, atunci cînd retorica ieftină nu-i salvează cu locuri comune şi fraze clocotind de emfază, sau îmbibate de resemnare pioasă şi care, chiar adaptîndu-se la împrejurările cele mai variate şi neverosimile, n-au nimic a face cu adevăratul sentiment al expeditorului. Dar sărmana Augusta era foarte departe de a simţi farmecul fascinant al cuvintelor, iar scrisorile ei se puteau rezuma uşor cam aşa : „Dragile mele surori, vă scriu ca să vă spun că n-am nimic de spus, dar că în prezent sînt bine, la fel şi cei din familia mea, care împreună cu mine vă salută şi vă urează sărbători fericite, în speranţa că şi voi sînteţi bine, cu ajutorul lui Dumnezeu". Dumnezeu este nelipsit din multe împrejurări, este cuvîntul de nădejde, iar în frază, e ca aracul pentru viţă, fiind pus în joc mai ales în împrejurări dificile, chiar cînd dificultăţile sînt mici, cum ar fi să înşiri cîteva cuvinte pe un petic de hîrtie.

La rîndul lor, surorile răspundeau pe scurt, în scrisori de o pagină şi jumătate, iar dacă ajungeau la două pagini, acestea aveau un conţinut sărăcăcios, cu vorbele ingenios umflate către sfîrşit.

Începeau scuzîndu-se pentru tăcerea lor, asigurînd-o de cea mai bună intenţie, de a scrie mai des şi mai mult dar întotdeauna împiedicată de treburi urgente, şi punînd pe seama muncii lor binecuvîntate întreaga vină a scurtimii scrisorilor şi a tăcerii lor îndelungate. Şi nici asta nu era decît pe jumătate adevărat, deoarece ar fi preferat să coasă şapte cămăşi decît să ude de transpiraţie una singură, ca să umple cele două biete pagini. Şi-şi adresau mereu reciproc invitaţii, sau îşi promiteau vizite pe care nu şi le făceau niciodată, una invocînd

motivul că nu-şi poate lăsa familia, iar cestelalte, lucrul lor ; dar, mai presus de orice, le înspăimînta lungimea, inventată de ele, a călătoriei despre care ştiau un amănunt care le îngheţa : că pentru a se duce în Ancona, trebuiau să schimbe trenul la Faenţa. Ce fel de oraş era şi Ancona, pentru care trebuia să schimbi trenul, dacă pentru a merge la Roma nu trebuia să schimbi nimic ? Şi le plictisea acel „în", necesar pentru a-i pronunţa numele. Pentru toate celelalte oraşe se zice : „la Roma, la Napoli, la Genova, la Milano, la Torino, la Florenţa", iar pentru Ancona, în schimb, acel „în" pe care-l pronunţau afectat şi pe care-l considerau mai trebuincios decît era în realitate ; o tiranie odioasă, care le dădea impresia că o dată ajuns acolo, nu mai puteai ieşi, ca dintr-un sac, ca dintr-o adevărată capcană. Şi luau, pentru a-l pronunţa, un ton atît de straniu şi trist, care amplifica însutit depărtarea, de parcă ar fi spus că trebuia să traverseze oceanul, pentru a se duce în America. Drept care cuvîntul Ancona se ridica la importanţa fantastică a unui New York, Pekin sau Calcutta : „în Ancona !" Un suspin final însoţea acest nume : „Sărmana Augusta, pe unde ajunsese să-şi poarte paşii ! Iată de ce nu venea niciodată în vizită la Santa Maria !"

Numai o singură dată se produse un viu schimb de scrisori, la trei ani după căsătorie, la naşterea unui copil. Mai întîi Augusta îşi anunţă surorile că este însărcinată, apoi, imediat după naştere, că l-a adus pe lume pe micuţ. De data aceasta surorile răspunseră cu afecţiune şi trimiţînd din timp, pentru cel care avea să se nască, un pachet de lucruri adorabile : scufiţe şi hăinuţe alese sau lucrate chiar de ele, de o eleganţă rafinată. După epuizarea evenimentului, ritualul epistolar îşi reluase ritmul solemn şi searbăd, astfel încît Augusta, plecată din casă în momentul în care surorile sale erau la începutul trudnicei şi norocoasei lor ascensiuni, nici măcar nu ştia cît de bogate ajunseseră şi cum putuseră să recucerească, şi încă în întregime, vechiul patrimoniu al familiei, deoarece ziceau că nu-i frumos să vorbeşti despre interese, în scrisori ; şi, în fond, socoteau că e prudent să nu facă paradă de prosperitatea şi bunăstarea lor faţă de rudele sărace. Cît despre Augusta, se păzea ca de foc să

vină cu vreo cerere care ar fi putut părea indiscretă; fusese mereu atît de rezervată și în același timp atît de independentă față de ele, încît numai cu cîteva luni înainte de căsătorie își anunță surorile logodna, precum și hotărîrea ei iminentă în privința acestui eveniment, astfel că abia avuseseră timpul să-i coasă o cămașă pentru ziua nunții. Căsătoria fu de asemenea umilă și ștearsă, lăsîndu-le indiferente, ca un fapt divers, fără importanță, fără gelozia firească pe care avea să le-o trezească după cîțiva ani aceea a Giseldei.

Dar această soră, care voise să ocupe atît de puțin loc în existența lor, ajunse să ocupe unul foarte important cînd, datorită uneia din acele grandioase fatalități care, neștiute, atîrnă deasupra capetelor noastre, rămase văduvă și săracă, și numai după un an de văduvie, răpită de o boală năprasnică, în cîteva zile muri și ea.

De îndată ce Tereza și Carolina aflară de starea ei gravă — după ce își manifestaseră, din depărtare, interesul și generozitatea în situația aceea grea, și chibzuiseră îndelung cum ar fi putut-o ajuta mai bine, repetîndu-i invitația de-a veni la Florența unde i-ar fi oferit adăpost și sprijin, dîndu-i concursul să-și găsească un nou angajament; dar sărmana de ea se angajase din nou, la o ciorăpărie, deoarece lucrînd acasă nu ar fi putut cîștiga destul pentru a trăi — își hotărîră neîntîrziat plecarea, însă abia ajunseră la vreme ca s-o vadă murind.

La apariția surorilor pe care nu le văzuse de optsprezece ani, chipul muribundei se ilumină; părea că vrea să spună un singur cuvînt pentru care nu-i ajungea suflarea să-l pronunțe. Umilă și timidă în viață, rămase tot astfel și în fața morții, dar cu inima plină de acest chin, cînd simți că mintea i se întunecă, orbită de lacrimi și sugrumată de sughițuri, prinse mîinile surorilor, spunînd de două ori un nume: „Remo! Remo!" Și le strînse cum se strînge o mînă iubită pentru un ultim adio.

Lăsa în urma ei un fiu de patruzprezece ani, care urma sau să fie trimis la Roma la familia soțului său, foarte numeroasă și ducînd un trai dezordonat, și cu care rărise relațiile, sau luat într-un orfelinat. Simțea că-l lasă într-o situație proastă și murea îndurerată.

La răspunsul afirmativ, liniştitor, pe care amîndouă surorile, cuprinse de o milă adîncă, îl dăduseră, una după alta, sărmana muribundă, cu fruntea înseninată, înclină capul pentru a adormi.

Înmărmurite de măreţia morţii, după ce ajunseseră cu sora lor la o comuniune pe care n-o putuseră niciodată atinge în viaţă, cele două femei îşi repetară lor însele cu mai multă tărie, acel „da" pronunţat cu atîta spontaneitate. Nu e uşor să uiţi cuvintele muribunzilor, nici promisiunile pe care li le-ai făcut în clipele din urmă.

Începură să se privească dezorientate în casa rece şi goală, foarte sărăcăcioasă, lipsită de mobile, într-un cuvînt, mizeră. Şi să se uite iarăşi şi iarăşi la Remo, care, în picioare, fără un gest, nici disperat, nici timid, de parc-ar fi fost lipsit de voinţa ce împinge la acţiune, le privea cu ochi negri şi mari, învăluiţi în lumină, fără nici o ardoare agresivă, cu mişcări lente, întîrziind asupra obiectelor, nici curioşi, nici miraţi, în aşteptare, cu o limpezime şi o seninătate tulburătoare pe care n-ar fi putut-o avea o privire mobilă şi arzătoare.

Părea că băiatul, din instinct, simţea de timpuriu ce influenţă exercită ochii asupra oamenilor, iscînd un sentiment de dominaţie, fără cel mai mic efort, dimpotrivă, cu o simplitate foarte firească, astfel încît stînjenindu-i şi atrăgîndu-i pe ceilalţi, îi era foarte uşor să le citească sentimentele, descoperindu-le intenţiile şi păstrîndu-le perfect ascunse pe ale sale. Aceşti ochi, foarte frumoşi, erau încadraţi de gene lungi şi dese, care unite formau o barieră minusculă, şi încununaţi de sprîncene mătăsoase, lucioase şi dese, foarte negre, cu o linie înaltă şi nobilă, elegantă, ce le punea în valoare frumuseţea şi adîncimea.

Îndeplinindu-şi îndatoririle pioase faţă de sora lor, Tereza şi Carolina plecară spre Florenţa.

Începînd din clipa cînd pronunţaseră acel „da" generos la patul sărmanei lor surori, după care păru că se lăsase încrezătoare în mîinile Domnului, cele două surori se simţiră pradă unei tulburări necunoscute, care creştea pe măsură ce-şi observau nepotul taciturn, nu pentru vreo cauză manifestată, ci ca şi cum în mintea aceea tînără

ar fi fost atîta înțelepciune încît să le sugereze că acum, în situația lui, el n-avea decît să tacă și să aștepte. Acest lucru le mărea nemăsurat îngrijorarea.

Ar fi preferat să-l vadă plîngînd și desperînd, pentru a-l consola și a lua ele o poziție hotărîtă, facilă și firească, conformă spiritului și caracterului lor, pentru că, în anumite cazuri, cea mai mare dificultate și comportamentul cel mai anormal sînt socotite drept ceva facil și firesc. Și pentru a se liniști din pricina acelei neașteptate seninătăți și a calmului său imperturbabil, își furnizau ele însele cele mai diverse interpretări, atribuindu-le instinctiv unor sentimente subiective.

Ascundea această atitudine gîndul care-l stăpînea? S-ar fi putut. Ele însă o atribuiau unei anumite timidități, cu toate că aspectul tînărului nu lăsa să se vadă acest lucru. Sau era frîul pe care și-l impunea, bărbătește, ca să nu se abandoneze unei disperări necuviincioase, în fața unor persoane pe care nu le mai văzuse niciodată? Lucru plauzibil, de asemeni, în cazul său, și pe care ar fi fost foarte fericite să-l înlăture, suportînd orice exces și orice consecință, numai pentru a se simți pe un tărîm familiar.

În anumite momente, în timp ce ele se simțeau tot mai jenate din pricina acelei stări, se părea că băiatul le observa curios, socotindu-le mai degrabă comice, abținîndu-se de a rîde, nu din politețe, ci pentru că nu-i venea s-o facă. Ele ar fi voit să-i provoace măcar umbra aceea de rîs, da, să fi rîs pe săturate, fără nici o rușine; ar fi rîs cu el, nebănuind nici pe departe că rîd de ele însele, deoarece nu le-ar fi dat niciodată prin cap că s-ar putea rîde de venerabilele lor persoane. În fond, disperarea sau veselia aveau o valoare identică, ceea ce voiau era să nu rămînă în incertitudine.

O dată în tren, scăpate de alergături, absorbite de peisajul pe care nici nu-l vedeau, cu toate că-i sufereau inconștient influența, își regăseau în parte, pe măsură ce se îndepărtau de locul durerii, simțindu-i apăsarea din ce în ce mai puțin, siguranța și înfățișarea obișnuită, grațiile de fete bătrîne în vacanță; observîndu-l pe tînăr, în anumite momente, ca și cînd ar fi uitat cele întîmplate,

se întrebau, pentru o clipă, cum de era printre ele, ce căuta acolo, iar privirea lui, calmă și pătrunzătoare, nu făcea decît să devină mai stăruitoare.

Deprins cu seriozitatea mamei lui — lipsită de orice frivolitate sau cochetărie feminină, cu rochia neagră pe care o purta de un an împreună cu povara durerii și cu preocupări de loc ușoare, cu mersul sever și puțin obosit, cu o blîndețe cenușie și o afectivitate de femeie resemnată la toate nenorocirile și la sărăcie, la monotonia și asprimea unei vieți private de orice confort și plăcere — privea la femeile acelea fără a lăsa să i se întrevadă gîndul și fără a căuta chiar de la prima întîlnire să-și îndepărteze bunăvoința lor prin cuvinte sau fapte ipocrite ori violente, iar prezența și privirea lui, fără a-și da seama, le tulbura și le provoca bucuria, făcîndu-le să fie mai feminine, în modul trăsnit al celor care nu sînt obișnuite cu așa ceva, cum erau duminica la fereastra de pe calea spre Settignano, și în același timp le sporea în suflet dorința de a-i spune tot felul de lucruri pentru a-l dispune. Ar fi vrut să-i spună imediat că le e drag, că avea să se simtă cu ele ca și cu mama lui : „Sărmana Augusta ! Vai, vai !“ Gîndul acelor două surori care suspinau împreună „întocmai ca și cu ea“ trebuie citit așa cum se reținea să-l exprime, adică „mai bine“, la care băiatul ar fi răspuns cu o ridicare scurtă dar eficientă a genelor, fără a fi necesar să vorbească și fără a-l constrînge la o nu prea delicată recunoștință. Ar fi vrut să-l informeze că locuința lor era un palat față de bordeiul din care ieșise, o casă boierească, comodă și sănătoasă, bine mobilată, unde nu lipsea nimic, cu o femeie de serviciu care făcea curățenie și pregătea micul dejun, prînzul și cina, și spăla albiturile, iar el putea să-i poruncească tot ce ar fi socotit că-i este necesar. Erau năpădite de dorința de a da, de a da acelui nepot picat din cer în mijlocul lor și care le aducea în sufletele înăsprite atîta tulburare. I-ar mai fi spus că la Santa Maria va găsi tovarăși de joacă, fii ai unor oameni cumsecade, oameni înstăriți, da, dar în raport cu ele, cam de jos. Cele două fete bătrîne ardeau să-i spună că erau bogate : da, bogate, că nu cheltuiau un ban din venituri, din care ar fi putut trăi comod și nu

numai atît, dar că mai şi strîngeau o bună parte din ce scoteau cu lucrul lor... Era însă mai bine să păstreze tăcere asupra acestor lucruri, pentru a nu-i micşora surpriza la sosire, mărginindu-se la un surîs jumătate şiret, jumătate enigmatic, care, adăugîndu-se la confuzia lor interioară, dădea chipurilor lor o expresie ce vădea cam puţină seriozitate şi foarte puţină minte, în timp ce băiatul le privea, în aparenţă, cum privea peisajul fugar, poate doar ceva mai pătrunzător, în special pe Carolina, care şedea lîngă el, pufnind mereu de căldură, deşi era în primele zile de decembrie, şi se agita toată în fierberea care o stăpînea.

Tînărul le privea şi din cînd în cînd urmărea pe fereastră peisajul care-i încînta, dar fără a-şi pierde cumpătul şi fără acea aviditate copilărească neînfrînată şi irezistibilă, ca şi cum l-ar fi văzut şi revăzut de o sută de ori ; era prima lui călătorie, dar arbora aceeaşi calmă complezenţă pe care o lasă să se întrevadă ochiul expert al unui călător încercat.

În schimb, cele două femei nu priveau afară, nu se sinchiseau să privească, se uitau una la alta, ori se uitau amîndouă la nepot, cu subînţeles ; şi doar nu erau nici ele nişte călătoare cu experienţă ; la respectabila lor vîrstă de cincizeci de ani erau doar la cea de a doua călătorie pe care o făceau. Pentru ele călătoriile reprezentau încercări extraordinare, aproape inumane, răvăşindu-le cu totul întreaga fiinţă ; parcă nici un organ în ele nu mai funcţiona normal şi trăiau ca în delirul unei mari febre, fie că se duseseră la Roma pentru a îngenunchea la picioarele Sfîntului Părinte, după ce-i dăruiseră o etolă şi brodaseră un patrafir unui cardinal, fie că alergaseră să vadă murind pe o soră cumsecade şi bună, reîntorcîndu-se după cîteva zile, şi, lucrul cel mai uluitor, cu un băiat de patrusprezece ani. Şi-ar fi putut închipui numai cu opt zile în urmă că vor fi în tren, împreună cu el ? Ce surprize ne pregăteşte soarta, şi tocmai cînd trăim mai încredinţaţi că nimic nu ne ameninţă ! Minţile le erau răvăşite şi din cînd în cînd buzele lor articulau : „sărmana Augusta, vai, vai !“ ceea ce puţin cîte puţin devenea un simplu „vai, vai !“, amintind de murmurul celor care răs-

pund la rugăciuni în timpul slujbei, dintr-un vechi obicei, iar cuvintele, invariabile, urcă pe buze de la sine, atît de molcome încît se sting abia ivite, sau se pierd de-a binelea, înţelegîndu-se perfect chiar fără a mai fi pronunţate.

Din călătoria la Roma, în cele trei zile cît stătuseră acolo, le rămăsese amintirea unor coloane ; coloane printre coloane, coloane în şir ; coloane în picioare, culcate, răsturnate ; coloane peste coloane, jumătăţi de coloane, fragmente de coloane ; coloane aşezate, aflate în repaus, întinse, suferinde, infirme, tăiate în bucăţi ca femeile vîrîte în geamantane. Se pierduseră într-o pădure de coloane în fundul căreia apăruse, pentru a reda pacea inimii după acea suferinţă vagă, de somn agitat, figura luminoasă şi suavă a Pontifului binecuvîntîndu-le, care, fără a atinge pămîntul, cobora din azur în lumina ce venea dintr-o altă sală inundată de soare şi acoperită de goblenuri, de picturi, de aurării magnifice ; gestul său patern, expresia blîndă cu care binecuvînta credincioşii, vocea un pic afonă, îndepărtată, nu din slăbiciune fizică, ci dintr-o bunătate ce parcă nu mai era de pe acest pămînt. Cînd fură conduse în faţa vestigiilor Romei imperiale şi la intrarea Coloseului, preotul care le însoţea spuse că vechii romani se delectau, chiar şi femeile, chiar şi doamnele, privind cum gladiatorii se luptau între ei pînă la moarte, şi cum luptau cu fiarele pînă le ucideau sau pînă erau sfîşiaţi de ele, şi că în felul acela fuseseră trataţi primii creştini condamnaţi la moarte ; iar ele, revenindu-şi din zăpăceala zilelor acelora, fugiseră îngrozite, făcîndu-şi de mai multe ori semnul crucii, şi nici vorbă să le mai facă cineva să intre ; rămăseseră afară, întorcînd spatele monumentului şi bolborosind cuvinte neînţelese. Nici nu voiseră să mai vadă ceva din acea Romă antică, răsfrîntă într-o imagine de groaznică ferocitate. De atunci, ori de cîte ori îşi reaminteau Coloseul, îşi făceau semnul crucii, cerînd lui Dumnezeu să-l ţină sănătos în scaunul lui pe sfîntul bătrîn, ca nu cumva să reînvie obiceiuri atît de nelegiuite din ruinele acelea.

În schimb, sărăcuţele de ele, îşi aminteau, din călătoria lor în Ancona, că intraseră în măruntaiele pămîn-

tului ; calea care merge de la Florența la Faența cuprinde patruzeci și opt de galerii, printr-un coridor complet întunecat care le dusese într-o cameră unde se afla moartea în toată durerea și mizeria ei. Apariția Adriaticii, întrevăzute într-o seară ploioasă către sfîrșitul lui noiembrie, fu o revelație obscură, iar vocea mării, pe care o auzeau pentru prima oară, li se păru lugrubă, asemănătoare cu vuietul unei table cenușii imense, mișcată de o mînă necunoscută sub o cortină funebră, pentru a stîrni groaza.

Întoarcerea, după cîteva zile, se făcea într-o dimineață umedă în care ploaia alterna cu cîte o rază de soare, cu o abatere de lumină roșiatică printre nori, răscolind o stare sufletească lipsită de tihna necesară pentru a privi și a se bucura de privelişte.

Oprirea la Faența cu schimbarea trenului, împinsese la maximum această stare de lucruri.

După alergătura provocată de transbordare și după ce se așezară în noul tren care avea să le aducă la Florența, scoaseră împreună un suspin ce le făcu să-și simtă din nou plămînii în pieptul oprimat : fugiseră de-a lungul peronului ca sub o rafală de mitralieră, sau ca și cum ar fi fost fugărite de inamic, din spate. Tereza se așează în colț, sub fereastră, iar în colțul din față se așează Remo, lîngă Carolina, care-i lăsă lui locul cel mai bun. Și cum era aproape de amiază, iar pe sub acoperămîntul peronului alergau vînzători cu săculețe cu merinde în mînă, pentru a da iluzia unui prînz cald, gata pregătit ; Tereza se gîndi că băiatului trebuie să-i fie foame și că atunci era momentul să se îngrijească de el. După un schimb de priviri fără cuvinte, surorile își spuseră că nu aveau chef să mănînce : „...pentru mine... pentru mine... aș !“ și dacă n-ar fi fost cazul să ia două porții — ba și așa era prea mult : două, pentru trei persoane. Tereza tăie scurt consultarea convențională care nu scăpa ochiului vigilent al nepotului, și pentru a-i da pe loc o idee de generozitatea lor, luă de la vînzător trei porții, glumind asupra prețului : „Maica ta Cristoase, ce speculant !“ Le fu imposibil să se abțină de la acest comentariu, dar luară aerul resemnat și suficient al celor care știu, dintr-o experiență îndelungată, că în anumite cazuri trebuie să te lași jumulit. Cu

aceeași sumă Niobe ar fi pregătit un prînz de douăsprezece persoane.

Începînd să resimtă, la acea oră, un anumit apel în apropierea inimii, Remo se arătă imediat bucuros de gîndul Terezei și, urmărindu-i manevra fără a interveni, surîse Carolinei care îl întreba dacă nu cumva îi era foame, și-i surîse cu o evidentă aprobare. Surîse deschizînd ușor buzele, cu o mișcare fugară a gurii de o carnație pură și avînd o formă foarte frumoasă. Pornind de la un strat fin ca un puf, de sub nas și pe bărbie, despărțite de un prag ușor, buzele lui se îngroșau conturîndu-se clar și oferind un spațiu larg suprafeței de un roșu aprins, care, întredeschizîndu-se, lăsa să se vadă dinții de o regularitate și o strălucire albă, fascinantă. Colțurile gurii se ridicau un pic pentru a schița un surîs, luminînd fața cu o mișcare imperceptibilă. Privirea tînărului era în perfectă armonie cu surîsul, obținînd un deosebit efect cu mijloace care scăpau unui observator. Ai fi putut să presupui că studiase mult timp acest fenomen, pentru a obține din propria-i fizionomie un rezultat maxim cu un efort minim. Adevărul este că în ființa lui nu exista încă nici un artificiu, singură natura studiase foarte bine aceste lucruri. Astfel, cele două surîsuri, primul, de acceptare, al doilea, de recunoștință, fură de pe acum, pentru cele două femei, o răsplată care le fermecă și le cuceri.

Pentru un băiat de patrusprezece ani, Remo era așa de bine și de armonios dezvoltat, încît părea cu ușurință de șaisprezece, atît din cauza figurii și a expresiei, cît și a ținutei, care nu părea a fi impusă de circumstanță sau de teamă. Nu era în el nimic din acea forță dezordonată care-i face pe băieți să se miște fără armonie, nesăbuit, sub impulsul instinctelor, și nu după rațiunea încă neformată ; arăta în fiecare acțiune întreprinsă un fel de autosupraveghere instinctivă, iar comportarea lui era a unui tînăr care, presimțind ivirea demnității virile, știe încă de timpuriu să se stăpînească printre adulți, pentru a-și da drumul apoi, în voie și fără rezerve, cu cei de vîrsta lui.

La surîsul acela repetat, Carolina, poate pentru a-și justifica față de ea însăși forța propriului impuls, sau pentru a se elibera dintr-o învălmășeală de senzații care-i împresurau inima, nu fu în stare să reziste : îmbrățișă

băiatul şi-l sărută pe gură. Iar el, la rîndul său, mai curînd decît să înapoieze sărutarea, îşi lăsă gura în voia buzelor femeii, nefăcînd nici un gest de a se retrage, ci dispus să reacţioneze după placul ei. Ea fu aceea care, simţind o tulburare necunoscută la acel contact prelungit, se retrase răvăşită, continuînd să-i privească gura rămasă impasibilă, imperturbabilă, ca şi cînd gestul de afecţiune n-ar fi reprezentat pentru băiat decît un act mecanic, fără nici o profunzime, nelăsînd nici o urmă.

În schimb, Carolina se simţise cuprinsă, năpădită de ameţeală, după care se roşise toată. Îşi scoase batista, făcîndu-şi vînt, îşi şterse fruntea, ochii, apoi se zvîrcoli pe pernele băncii, continuînd să-şi facă vînt şi spunînd de două ori : „Vai, vai !“ care nu ştim dacă voi să mai însemne încă : „sărmana Augusta !“ Astfel că sora ei, băgînd de seamă straniul fenomen şi lăsînd deoparte săculeţul la care umbla, se întoarse neliniştită spre călătorii aşezaţi în colţurile opuse ale compartimentului : doi oameni zdraveni, din cei bine hrăniţi, pe care-i poţi vedea călătorind prin Romagna cu o haină lălîie aruncată pe umeri, cu un chip lăsînd să transpară o inimă împăcată şi un stomac şi mai mulţumit încă decît inima, şi care înţelegi pe dată că sînt oameni de afaceri, negustori de vin, de cereale sau de vite, la vederea cărora Carolina, care se roşise, se albi, ca şi cum la un vag sentiment de ruşine s-ar fi adăugat şi unul de teamă, dar tot necunoscut.

Cumpărarea săculeţelor umplu această lacună.

Abia-şi căpătă săculeţul său şi Remo scotoci prin el cu toată vioiciunea adolescenţei, apoi, după un inventar foarte rapid, consumă mîncarea cu o poftă ce se vădi numai cînd, luînd un măr, începu, elegant dar hotărît, să muşte din el fără să-l cureţe de coajă, în timp ce femeile erau abia la primele sondaje ale săculeţelor. Scotoceau şi iar scotoceau în pungile lor, strîmbîndu-se la fiecare lucru pe care-l pescuiau din ele ; îl duceau dintr-o dată la nas, apoi, dezgustate, la buze, pentru a-l îndepărta la primul contact ; îşi suceau gura cînd la dreapta, cînd la stînga, servindu-şi, reciproc, drept oglindă. Amîndouă, sincronic, îşi ţineau buzele cînd închise şi ţuguiate, rotunde, cînd închise şi strînse, orizontale, refuzînd să înghită ; iar spre a scăpa de dezgust, singurul

lucru care ar fi reuşit să le pătrundă în gură, îşi răsfrîngeau buza inferioară cum fac statuile fîntînilor ca să lase să cadă apa.

Şi asta, într-o oarecare măsură pentru a nu se arăta lacome, ci dificile şi mofturoase, şi pentru că într-adevăr nu aveau chef să mănînce ; dar mai ales pentru că nu erau obişnuite să ia masa în oraş, se fereau instinctiv de tot ce era de mîncare dar nu ieşise din mîinile Niobei. Astfel încît Remo, îndată ce-şi devorase porţia, urmărind şi cîntărind panorama ce i se desfăşura prin faţa ochilor, începuse să arunce cîte-o privire elocventă spre cele două săculeţe pe care femeile le ţineau pe genunchi, ca pe un sugar care dintr-un moment într-altul le poate face o mică bucurie, pe care n-o poate încă anunţa...

În urma unor asemenea priviri, începură să-i ofere cîte ceva din porţia lor, pînă ce scăpară complet de săculeţe, oferindu-i-le în întregime. Această ofertă provocă bucuria cea mai spontană, atît donatoarelor — care nu cereau altceva decît să scape de ele — cît şi tînărului — care nu cerea altceva decît să mănînce şi porţia mătuşilor. Remarcară cu multă plăcere cum chipul nepotului, care-şi păstra linia nealterată cînd privea sau rîdea, rămăsese nealterat şi în acţiunea, mai dificilă, de a mînca, susţinută de un apetit de prima clasă, chiar şi fără cele necesare pentru a o face în mod civilizat. Pe chipul acela voracitatea era o forţă pură şi proaspătă ce nu degenera în bestialitate, revelînd, dimpotrivă, o siguranţă rară la un băiat de vîrsta lui, tot aşa cum frumuseţea formei îi purifica carnalitatea buzelor.

Carolina observă că părul lui, foarte negru şi lucios, cu ondulaţii accentuate, bogate, regulate, era bine pieptănat, urmărind cu graţie şi simplitate forma capului şi că, deşi haina lui era de stofă proastă şi grosolan cusută, nu reuşea să ascundă prestanţa şi proporţiile unui trup puternic şi elegant.

Toate aceste observaţii şi interpretări se întretăiau cu gîndurile despre Florenţa, despre Santa Maria, despre Niobe, alternînd cu cele care, sub formă de suspine, se îndreptau încă spre Ancona, ce se îndepărta cu repeziciune : „Vai, vai !“ Exclamaţiile ca „sărmana Augusta !“ deveneau un mic strigăt tot mai scurt, imperceptibil. Cel de

răspuns la litanii molcomindu-se definitiv, se prezenta acum sub forma unor sunete, pe care numai cea mai inveterată deprindere este în stare s-o smulgă în somn : „sărmana Augusta ! Vai ! vai !“ Asta era drept compensație fiindcă rămăsese săracă și bună și nefericită, ca una care nu cunoscuse altă bucurie decît renunțarea și datoria : „sărmana Augusta ! Vai, vai !“ Ființă sfîntă, veșnic nefericită pînă la sfîrșit ! Și-și încheiau suspinele cu un „Maică Precistă !“ privindu-și nepotul și stăpînindu-se cu greutate să nu adauge acele cuvinte pe care o dorință irezistibilă le îndemna să le spună.

La auzul acestui nume, Remo surîdea deschizîndu-și buzele roșii și privindu-le cu ochii lui ca două faruri cu lumină, dar fără căldură, sau, mai bine zis, care încălzesc pe ceilalți, nu însă și pe el; ridicînd un pic din sprînceană, sau dintr-un colț al gurii, surîdea la numele acesta, din cauza căruia i se părea că avea să ajungă într-o mînăstire de călugărițe : „Ai să vezi, la Santa Maria...“ cum repetau ele, nefiind în stare să se stăpînească : „Ai s-o vezi pe Giselda, ai s-o vezi pe Niobe“. Numele acestea, feminine toate, nu făceau decît să întărească impresia lui juvenilă : „Ai să vezi, vara, ce de fructe în livadă !“ Exact ca în grădina unor călugărițe.

Le privea pe rînd, luîndu-și cea mai potrivită atitudine pentru a le arăta că înțelege ce auzea din gura lor : „Ce de fructe, în livadă !“ Cuvîntul fructe îi lumină fața, făcîndu-l să surîdă.

Într-un tunel care părea că nu se mai sfîrșește, Carolina, copleșită încă o dată de duioșie, îl îmbrățișă, îl sărută, îl strînse, întîi pentru că nu se putu stăpîni, și apoi pentru că voi să știe dacă avea să se repete acel simțămînt misterios care o tulburase cînd își sărutase nepotul în gară la Faența ; se întîmplă la fel, ba chiar mai intens. Și ca atunci, băiatul îi lăsă în voie buzele, abia mișcîndu-le, fără a înapoia sărutul, iar ea s-ar fi retras și mai repede dacă n-ar fi ocrotit-o întunericul tunelului.

La repetarea gestului acestuia, Tereza o privi încremenită pe sora ei, bătînd din picior cu mînie și uitîndu-se în partea cealaltă, la cei doi care, absorbiți în

discuţia lor practică, erau departe de a se preocupa de cele două femei.

Se duceau să-şi vîndă porcii la Florenţa.

După ce ajunseră la Santa Maria, spre marea bucurie a mătuşilor care aveau atîtea şi atîtea lucruri să-i arate, Remo nu făcea altceva decît să privească. Vorbea puţin şi asta nu prea le bucura pe cele două femei, care l-ar fi dorit mai expansiv. Ar fi vrut exclamaţii de bucurie şi de orgoliu legitim la vederea unor lucruri care nu puteau decît să-i placă şi care, într-un anumit fel, începeau să-i aparţină. Dar sfiala mai presus de toate, durerea, îl împiedicau să se manifeste, să dea frîu liber propriilor sentimente şi entuziasmului său tineresc. Puneau totul pe seama timidităţii şi a durerii suferite care, puţin cîte puţin, aveau să se risipească şi să se calmeze, prin mersul firesc al existenţei şi al lucrurilor. Şi încercau cu toată grija, respectînd în acelaşi timp sentimentele acelea sacre, să le facă să dispară cît mai repede.

Remo vorbea puţin şi privea mult, în timp ce în jurul lui se epuizau povestirile, în legătură cu faimoasa lor călătorie, despre cele patruzeci şi opt de tuneluri : „Patru ore sub pămînt". Şi mereu cu spaima, uşor de înţeles, de a nu mai revedea lumina soarelui. Transbordarea de la Faenţa, cu teama de a nu greşi trenul şi de a se pomeni cine ştie unde, de cîte ori întrebaseră, înspăimîntate : „Acesta este trenul de Florenţa ? Chiar acesta ? Merge chiar la Florenţa ?" Pînă ce răsunase ţignalul şefului de tren şi convoiul se pusese în mişcare, ca să intre iarăşi în tunelurile acelea infernale. Sosirea în Ancona, cu acel „în" dinaintea numelui, înţepător, antipatic şi ostil, de neînvins ; noaptea umedă şi rece, marea tenebroasă şi zgomotul ei care-ţi încreţea pielea ; apoi catastrofa. După un răstimp de patru ani şi jumătate, sub forme diferite, se repetau încă la Santa Maria amintirile fastuoase ale călătoriei la Roma : vizita la Sfîntul Părinte, cu neruşinata aia de Mesalină şi cu vestalele care se desfătau privind la creştinii sfîşiaţi de fiare : „Pentru toţi, pentru toţi !" le răsuna încă în urechi binecuvîntarea papală. În noua lor călătorie, ca să vedeţi

fatalitate, alt cuvînt repetat de două ori, se întipărise în mintea şi în inima lor : „Remo ! Remo !“ Mîngîierea suavă a moşneagului sfînt, strînsoarea disperată a surorii muribunde... Pentru bunul renume al familiei, atenuau condiţiile de mizerie în care o găsiseră pe sora lor : „Sta într-o căsuţă... într-o căsuţă drăguţă...“, dar ştiau bine cum era în realitate acea căscioară drăguţă ; şi-i atribuiau tristeţea regiunii aceleia, aproape barbare, şi morţii. Spuneau asta chiar faţă de Giselda, de Niobe, de ţărani — da, domnilor, şi de ei — de toată vecinătatea care alergase să afle ce era cu biata Augusta, de care bătrînii şi cei de o vîrstă cu ea îşi aminteau foarte bine : vorbeau de înfăţişarea şi de caracterul ei, evocîndu-i figura, exaltîndu-i bunătatea, o bunătate adevărată, efectivă, fără pată, fără rezerve, şi care acum, după moarte, se ridica la înălţimi inaccesibile ; se pomenea de resemnarea ei faţă de soarta pururea vitregă, a cărei tristeţă se răsfrîngea pe chipul ei, ca şi cînd şi-ar fi purtat scris pe frunte, chiar de la naştere, destinul amar. Cei tineri, cei foarte tineri, care nu şi-o reaminteau sau n-o cunoscuseră, copiii, erau sub efectul povestirii, auzind cum se vorbeşte de o fiinţă cerească, de o sfîntă, de o martiră ; apoi urmau suspinele, amintirile, invocaţiile, ochii ridicaţi spre cer, mîinile împreunate. Aşa se întîmplă totdeauna, chiar şi cu acei la care nu s-a gîndit nimeni cînd erau în viaţă, în ceasul morţii există o clipă de atenţie ; şi chiar dacă nu s-ar fi deranjat nimeni niciodată să-i salute — nici măcar un cîine, dînd din coadă — atunci cînd merg cu picioarele înainte, toţi îşi scot pălăria cu respect. Dar, pentru moment, nu vreau să pătrundem mai adînc în delicatele probleme pămînteşti. Toţi alergau să-l cunoască şi să-l vadă pe Remo, fiul sfintei, al martirei, ceea ce rămînea, pe pămînt, dintr-o virtute atît de cerească, dintr-o atît de divină bunătate.

Ca oaspeţi, din datorie pentru moartă şi de hatîrul excelentelor relaţii în care erau cu cele două surori, aveau cu toţii multă aplecare faţă de tînăr, de unde oarecare dezorientare şi nesiguranţă, întrucît el nu răspundea călduros la acea căldură, la elanurile şi la efuziunile de simpatie şi de afecţiune, observînd cu o linişte

perfectă, fără a fi mişcat cîtuşi de puţin, elanul spontan al tuturor acelor femei şi femeiuşti din oraş, care, încremenind la atitudinea lui rece, sfîrşeau prin a-l privi uluite, în extaz, în timp ce cuvintele li se stingeau pe buze ; atunci îşi îndreptau torentul efuziunilor către mătuşi, pe care Domnul Sfînt, pentru opera de binefacere ce o săvîrşeau, avea să le răsplătească în veci pe pămînt şi în cer, dar mai ales în cer, deoarece îl primeau în casa lor pe un orfan, care, deşi voinic, aproape un tînăr în toată puterea cuvîntului, avea încă nevoie de îngrijire, de îndrumare, în special, şi de dragoste ; ba se afla chiar la vîrsta cînd erau imperios necesare vigilenţa şi afecţiunea unor persoane dragi ; se bucurau fiindcă el găsise aici totul, totul, ca în familia cea mai iubitoare, se bucurau împreună cu binefăcătoarele, neputîndu-se bucura, aşa cum ar fi vrut, cu cel ce se bucura de binefacere, el neparticipînd în aceeaşi măsură la acest joc de-a dărui şi a primi. Cîte cineva şoptea, maliţios şi curtenitor, că pentru cele două surori binefacerea era cu atît mai mare, cu cît sacrificiul era minim şi adăuga, făcînd cu ochiul, că o gură în plus în casa surorilor Materassi era cît un firicel de păr smuls din blana unui cotoi. Iar alţii, exclamau pe un ton misterios şi solemn : „Asta mai lipsea, asta mai lipsea !“ voind să spună că toate nenorocirile aveau să sfîrşească aici, pe umerii acestora : „Ce femei, ce femei !“ Îşi întreţinuseră atîţia ani tatăl sărac şi infirm, îşi întreţinuseră mama şi pe sora lor, recîştigaseră averea familiei ; după ce sora lor se măritase, numai după cinci ani, se întorsese să trăiască acolo : „Tot acolo, toţi acolo, să mănînce, toţi pe spinarea lor. Parcă aveau han ! Un han !“ Şi, în sfîrşit, singura persoană care nu voise să fie o greutate pentru ele, murea de tînără, lăsînd moştenire un băiat ce trebuia găzduit : „Asta mai lipsea ! E un destin. Parcă acolo era han !“ La toate ştiuseră să facă faţă femeile acelea extraordinare : „Ce femei !“ Ţinuseră piept tuturor necazurilor, învinseseră toate nenorocirile, astupaseră toate găurile : „Ce femei !“

Remo vorbea puţin şi de ce se însufleţea mai tare în jurul lui pălăvrăgeala, cu atît vorbea mai puţin şi privea mai mult şi asculta totul, fără a-şi pierde de loc

cumpătul și liniștea, ba dimpotrivă, dînd dovadă de mai multă minte, exact cînd ar fi avut motive să și-o piardă. Rămînea de o seninătate olimpiană, fără a se amesteca în flecăreli, în protestele întregului sat, fără a căuta să exploateze situația, grație unui simțămînt bărbătesc dezvoltat chiar de pe atunci în el; nici nu se amesteca, nici nu se retrăgea, observînd în tăcere totul, reținîndu-și cu grație firească propriile sentimente. Iar ceilalți, nemaiștiind cum s-o-ntoarcă, pretextau că nu voiau să siluiască timiditatea și rezerva lui, nici să tulbure durerea de care socoteau că e cuprins, copleșit cu totul: „Marile dureri sînt mute", strecurase unul, cu înțelepciune; un altul trăsese concluzia cu o voce de apocalips: „Dar mai mare decît aceea a fiului pentru mamă este una singură — aceea a mamei pentru fiu". El știa să se arate atît de binecrescut încît nici măcar nu schița vreunul din acele gesturi obișnuite, la care oamenii recurg încă din prima tinerețe, în semn de invocare, simțind că în balanța vieții lor atîrnă anumite catastrofe, sau că-și pun în joc propria existență, și mîinile lui, ca și întreaga lui ființă, știau să se stăpînească, și toți sfîrșeau prin a-l privi scrutător, întrebîndu-se cu insistență ce fel de animal era, dacă semăna într-adevăr cu Augusta: „Sărmana Augusta, vai! vai!" și în ce fel anume; iar după ce-i examinaseră fiecare parte a trupului, trăseseră concluzia, lăsînd deoparte pe cei ce erau în stare să găsească asemănări chiar și între un taur și o gărgăriță, că semăna cu mama lui numai la fire, da, avea o fire rezervată, închisă, liniștită, timidă... Iar băiatul părea că se află acolo anume pentru a da și mai multă valoare acelor ipotetice afinități, deoarece nu exista trăncăneală, oricît de răuvoitoare sau perfidă, care să-l smulgă din atitudinea lui imperturbabilă, ilustrînd parcă efectul pe care trebuie să-l aibă șăgalnicul zefir asupra unui turn.

Mătușile, în schimb, îl studiau, temîndu-se să nu se simtă pierdut într-un mediu nou, printre oameni necunoscuți, să nu se rușineze, să nu sufere, să nu se simtă prost sau să nu-i fie teamă să se exprime și, crezînd că-i ghicesc gîndurile din priviri, îi dădeau lămuriri peste lămuriri. Cine era cutare băiat, sau cutare fată, a cui

fiică, fiu, soacră, noră, nepot sau mamă ; cîți copii avea, ce meserie, pentru a-l face să se simtă la largul lui și a-l familiariza cu toate lucrurile.

El privea cu același interes și lucrurile, și persoanele : uși, ferestre, plante, fără vreo înclinație vădită, ca unul care evaluează ceva sau ia măsuri.

Numai gherghefurile mătușilor îi stîrneau o curiozitate copilărească, făcîndu-l să surîdă fără rezerve ; lucruri care-i păreau bizare și-i plăceau totodată ; și se uita, ca la două animale rare, la cele două femei cu modul lor de viață atît de deosebit, în șorțurile lor albe, cu ochelarii cu lentile groase, aplecate peste gherghefuri de dimineața pînă seara, cufundate în confecționarea bluzelor și a pantalonașilor pentru doamne, a combinezoanelor și a jupoanelor. Curiozitatea lui, copilărească doar în aparență, ascundea una mai adîncă, neformulată încă în sufletul adolescentului. Cînd se afla singur în camera aceea, cu mătușile și cu Niobe, se uita în jur, uluit și încîntat, ca unul care căzînd din cer și nerecunoscîndu-și cunoștința și puterea, își dă seama că a căzut bine printre obiectele acelea puțin misterioase, tainice, de care era plină camera : simțea că a căzut pe moale și se bucura în sinea lui.

Interesul cu care observa lucrurile de pe mese, sau cu care urmărea confecționarea lor, le abătea un pic de la disciplina lor pe cele două femei care alcătuiau un singur corp cu uneltele lor grotești, le distra, le făcea să rîdă și, pentru prima oară, le dispersa atenția. Se apleca peste umărul lor pentru a vedea desenul, pentru a ghici broderia și, simțind cum li se înfioară trupul de răsuflarea proaspătă și parfumată ca de fruct, proprie adolescenței, le năpădea o senzație plăcută, necunoscută și neașteptată, care le îmbăta pentru un moment, dîndu-le o ușoară amețeală.

Într-o zi, Remo făcu un gest revelator, atît de evident, încît le zăpăci mai mult decît orice cuvînt : luă de pe masă o pereche de pantalonași roz de damă, cusuți și gata de călcat, ridicîndu-i cu vîrful degetelor, de parcă voia să-i arate luminii. Gestul plăcu atît de mult celor două femei, încît se opriră din lucru, ținîndu-se de pîntece de atîta rîs. Văzut cu ochi noi și aflat în mîinile

acelea, obiectul devenea nou și pentru ele, de parcă ar fi văzut prima oară lucrurile pe care le făureau de peste treizeci de ani și de care erau înconjurate. Carolina, plină de aţe, lăsînd jos ghergheful, încercă să-i smulgă din mînă pantalonaşii, dar băiatul, cînd să fie prins, îi scăpă cu uşurinţă, fugind în alt colţ al odăii, fluturînd pantalonaşii și făcînd-o să alerge în jurul mesei, pînă ce, obosit de atîta joacă, îi lăsă. Cuprinsă de un elan de tandreţe, Carolina, luîndu-l de gît și strîngîndu-l în braţe, îl sărută, ca și atunci, în tren, retrăgîndu-se apoi zăpăcită și confuză. Remo nu răspundea cu un sărut uşor și proaspăt, sau distrat și în fugă, cum fac băieţii cînd se lasă sărutaţi, prelungind, fără să-și dea seama, prospeţimea și candoarea lor, ci își abandona buzele, fără a da vreun semn c-ar vrea să se retragă, ca și cum ar fi dat un obiect, nu o parte din trupul lui, să fie sărutat. Tocmai sentimentul acesta, necunoscut și straniu, o împingea să-l îmbrăţişeze și o făcea să se retragă mai tulburată decît dacă el i-ar fi răspuns la sărutare.

Văzînd că se repetă isprava din tren, Tereza, care la scena aceea încetase de a rîde, începu să bată din picior contrariată și nerăbdătoare, de parcă negustorii de porci ar fi fost încă de faţă, să-i vadă. Nici nu putea să-și explice tulburarea care se stîrnea în sufletul ei la vederea gestului afectuos, urban și inocent, care pentru orice mamă e un obicei zilnic, o expresie perpetuă de afecţiune maternă și filială. Nu i se îngăduia, deci, unei mătuși de cincizeci de ani, care trebuia să ţină locul unei mame, să-și sărute nepotul care putea fi considerat încă un copil ?

La atîta zarvă apăruse Niobe.

Remo o privea cu curiozitate și pe Niobe, dar ei, cînd nu-l vedeau mătuşile, îi surîdea hotărît, iar dacă n-ar fi fost evident faptul că ochii lui n-ar fi putut lua niciodată o expresie vulgară, s-ar fi spus că-i făcea ocheade cu subînţeles, la care femeia, incapabilă să se stăpînească, răspundea cu propriile-i ocheade, în care vulgaritatea era compensată de bunătate și căldură. Inimă simplă, era incapabilă să-și ascundă sentimentul de bucurie pe care i-l provoca prezenţa noului stăpîn. Iar Remo, intrînd în casă cu acel instinct pe care-l au

copiii de a alerga acolo unde li se arată simpatie, culesese din zbor ce i se oferea din partea aceea. Niobe fusese prima lui cucerire, femeia se simțise transportată la apariția lui, pantalonii aceia căzuți din cer printre atîtea jupoane, ca printr-un miracol, o făceau să simtă și mai mult ce frumoasă era viața, și nu-și putea crede ochilor, de fericire. În afară de stăpîne, pe care, pentru prodigioasa lor activitate, le vedea ridicate la rangul masculinității, considera femeia, în general, ca pe o marfă netrebnică, și doar pe bărbat ca pe o ființă demnă de respect și de stimă ; din care pricină, oferise lui Remo, fără ezitare, prietenia ei, mîndră de a-l servi și de a-i fi utilă.

Într-o singură privință băiatul arăta neîncredere, suspiciune și seriozitate : a Giseldei.

Reprezentînd în casa aceea nemulțumirea, contrarietatea, Giselda se abținuse de la manifestări prea duioase, și nu numai atît, dar văzînd ce întorsătură luaseră lucrurile, încercase să strecoare chiar unele sfaturi înțelepte. Ea spunea că pentru buna reușită a tînărului trebuia utilizată maniera „forte", o atitudine mai puțin binevoitoare și indulgentă, dacă voiau să facă din el un om util și cumsecade, nu un delicvent ca atîția alții care mișunau peste tot ; că anumite preocupări exagerate, unele fandoseli erau inutile și dăunătoare.

Făcîndu-se că o ascultă, cele două surori dădeau din cap aprobator la protestele ei : „Da... cum de nu... sigur... e firesc..." schimbînd între ele privirile cele mai grăitoare : maniera „forte" ar fi trebuit aplicată cu ea, cînd le dăduse un motiv foarte serios, nu cu nepotul care nu le furniza asemenea surprize. Și se părea că omul util și cumsecade nu făcuse parte din proiectele ei, din moment ce se îndreptase exact în partea opusă, împotriva tuturor sfaturilor bune care nu se putea să nu-i fi fost date și a informațiilor care nu lipsiseră. Cît despre delicvenți, n-avea decît să facă *mea culpa,* dacă se întîmplase să cunoască un faimos specimen dintre aceștia. Plecarea aceea semeață și fericită, la douăzeci de ani, cu aventurosul tînăr, frumos și bine îmbrăcat, le lăsase o jenă cronică la vezica biliară. Deci se înțelege pe dată că ivindu-se o rezistență de partea aceea, Tereza și Caro-

lina o demonstraseră îndoit pe a lor, în ceea ce-l privea pe băiat, care se uita cu seriozitate la cea de a treia mătușă, ca la un lucru pe care nu reușea să-l evalueze, nici să-i ia măsura.

, Niobe o considera pe Giselda ca pe o amfibie, ca pe ceva intermediar între slugă și stăpînă. După cum bine se știe, nu există nimic mai eficient decît servitorii, pentru a dispreţui și a scoate din cauză pe falșii stăpîni, stăpînii pe jumătate, cei care nu sînt nici cal, nici măgar ; iar ea da mult ajutor adevăratelor stăpîne și nu numai atît, dar le-o și lua înainte cu surle și tobe, făcînd tot ce-i sta în putinţă să arate afecţiune și solicitudine tînărului care se uita la ea, cînd nu-l priveau mătușile, cu surîsul său cel mai luminos, ca și cînd între ei ar fi existat un pact indisolubil.

Multe erau inovaţiile pe care mătușile le introduseseră o dată cu venirea nepotului lor. Nu se mai mînca la bucătărie, ca de obicei, ci în sufragerie, ca duminicile, cu o faţă de masă frumoasă, în cea mai bună veselă ; și în loc să se înghită pripit și pe smintitelea îmbucătura, se mînca pe îndelete, vorbind de una și de alta, și nu numai de cămăși și de pantalonași, dar discutînd despre mîncăruri și despre talentele Niobei, care, pregătind meniul de a doua zi, întindea o cursă, amintind ca din întîmplare tot ce observase că-i place lui Remo, iar mătușile, dîndu-și perfect seama, o lăsau în voia ei, făcînd pe toantele. Iar într-o zi, cînd îl întrebaseră dacă-i plăceau biftecurile, răspunsese cu un „ehei“ atît de elocvent, încît le plăcu enorm, repetînd parcă scena cu pantalonașii, cînd nu fusese posibil să-i fie smulși. Răspunsul acela bărbătesc o făcu pe Tereza să-și amintească de boneta albă și roz pe care i-o lucraseră cînd așteptau să se nască, iar Carolina, sărind în picioare la acea amintire, improviză un fel de turban cu șervetul ei pe capul lui Remo, care stătu nemișcat ca o păpușă, lăsînd să fie mai întîi aranjat, apoi admirat ; asaltată de duioșia marilor momente, îl strînse în braţe și-i dădu o sărutare, la care el răspunse în felul pe care-l cunoașteţi. Tereza rîdea de confecţionarea turbanului cam pe înfundate și bătea din picior pentru sărutările care o enervau atît de mult, fără să știe de ce, în aceeași măsură în care, tot

fără să știe de ce, o tulburau pe sora ei ; poate pentru că Remo, din cauza figurii și a seriozității comportării lui, avea încă de pe acum un aspect prea bărbătesc pentru a fi tratat ca un copil, sau din cauza unei umbre de puf care i se accentua deasupra buzelor ?

Giselda, care nu deschisese gura în timpul mesei, nici nu rîsese la scena comică finală, după ultima înghițitură se ridică și ieși din cameră fără o vorbă. Iar Niobe, ivită în ușă pentru a se bucura cît mai mult posibil de bucuria stăpînelor, abia ce se dăduse înapoi pentru a o lăsa pe Giselda să treacă pragul, că și schiță o serie de strîmbături care le făcură să izbucnească în rîs pe comesenele ei, rămase încă la masă.

Prima preocupare față de musafir fu să-i dea de mîncare pînă la refuz, temîndu-se mereu că nu se săturase cît trebuie. În privința aceasta găsiră deodată o înțelegere și un elan fără rezerve, căci el era gata să biruie, în acest domeniu, toate încercările. Apoi să stabilească gradele de relații cu vecinătatea. Toți trebuiau să-l trateze ca făcînd parte dintr-o clasă superioară celei a lor, iar ceilalți băieți, cei ai țăranului arendaș ca și cei ai chiriașilor, trebuiau să-i vorbească cu „dumneavoastră" ; toți, numai cu „dumneavoastră", fără excepție. Distanța pe care nu reușiseră s-o păstreze pentru ele, întrucît vecinii, după o introducere respectuoasă, un salut deferent, cu încetul, în desfășurarea conversației, le trata cu familiaritate, zicînd „Tereza și Carolina" sau numai „Materassele", fără a mai pune nimic înainte, și niciodată „domnișoarele", cum ar fi fost pe placul inimii lor : „Domnișoarele Materassi". Dar oamenii de la țară și din suburbii se uită prea puțin la formă, se știe, și la felul de a trata pe cineva, poate pentru că trăind în intimitate, familiaritatea se naște cu repeziciune. O asemenea distanță pretindeau ele să fie respectată față de noul membru al familiei.

Și în această direcție Giselda își exprimă o părere personală, socotind că menținerea anumitor formalități era o absurditate la niște oameni simpli, apoi, între băieți, asemenea fandoseli urmau să piară de la sine. Erau lucruri de care ar fi rîs și curcile. La care Tereza, arun-

cînd șervetul pe masă, răspunsese cu autoritate că erau libere să rîdă cît pofteau curcile, dar că ea, în casa ei, făcea ce credea că este bine să facă. Repetă un „casa mea" de două ori, privind-o cu o mutră acră, iar Carolina nu făcuse alta decît să aprobe răspunsul sorei sale, întărind cu un „da" repetat, care se plimba din tavan în podea și viceversa. Iar Niobe, făcînd gestul de a suci gîtul unui pui, voia să spună că știa ea bine cum anume se taie pofta de rîs a curcilor. Și scutura și da din cap pentru a-l face pe Remo să înțeleagă că mătușa cealaltă adesea se scula prost dispusă, cu fața la cearceaf, cum zic, în grai popular, florentinii, și că nu era nevoie să o asculte cineva, deoarece în casa aceea ea conta exact cît o ceapă degerată. Prînzul adus solemn în sufragerie, din cauza nepotului, sfîrșea adesea în astfel de discuții cam tăioase.

Remo opunea acestor importante discuții și diferende, care îl priveau îndeaproape, o seninătate celestă, prefăcîndu-se că nici măcar nu înțelege pînă la ce punct, acele mici încăierări domestice aveau vreo legătură cu el; și deoarece nu întîrziase să înțeleagă ce avantajoasă devenise pentru el opoziția ireductibilă a Giseldei, începu să o privească pe această a treia mătușă cu aerul celui care, cu mare seninătate, la ora cea mai liniștită a siestei, fluieră cu nepăsare o arie, persiflînd-o cu multă dezinvoltură, pentru a și-o face dușmancă pe cît posibil și pentru a evita eventualitatea funestă de a o vedea îmblînzită dintr-un moment într-altul.

Îi fu destinată camera care aparținuse părinților, pe care nici una dintre surori nu voise s-o ia după moartea lor și care rămăsese intactă, într-o atmosferă de înceremenire. Avea o fereastră care dădea spre cîmpie, fiind situată exact deasupra bucătăriei, care, ca toate camerele de la parter, era prevăzută cu o grilă albă, mîncată de rugină.

Încîntarea băiatului fu evidentă, camera era cea mai frumoasă și cea mai spațioasă, la primul etaj, cu mobile de lemn foarte bun, pe care bravul vechil le comandase pentru nunta fiului său. Mai era acolo un pat mare cu un baldachin de damasc albastru, pe coloane subțiri de metal, care sfîrșeau cu patru conuri aurite. Remo era fericit să se lăfăie în patul acela, în care ar fi dormit

comod trei persoane, sub baldachinul și aurăriile acelea, pe care se plimbau îndelung privirile lui, mai întîi dimineața, și apoi seara, înainte de a adormi. Patul cel straniu dădea spiritului său copilăresc o stare de somn fabulos, încă din starea de veghe, pregătindu-i terenul pentru vise adevărate, care erau în egală măsură o realitate vie, ca și una de basm.

Printre cele dintîi descoperiri cu privire la firea tînărului, pe care cele patru femei îl urmăreau atent, fiecare cu o stare de spirit deosebită, dar cu o pasiune egală, a fost insațiabila lui nevoie de apă. Apa din cana pe care Niobe i-o ținea totdeauna plină în cameră ca și dintr-o găleată adusă anume, nu-i ajungea niciodată, iar ligheanul se dovedea prea mic, ca să se poată spăla după năstrușnicia lui. Astfel încît, abia sculat, cobora în bucătărie, scotea afară un hîrdău, pe ușița care dădea spre cîmp și, gol pînă la brîu și pe pămîntul gol, în plină iarnă, nu mai termina cu spălatul, turnîndu-și o dată și încă o dată apă pe brațe și pe gît, pe piept și pe spate. Același lucru îl făcea și cînd venea acasă, încălzit. Niobe fu prima care să admire acest obicei, și deoarece lucrul îi plăcu atît de mult, nu putu să păstreze bucuria numai pentru sine și voi să povestească stăpînelor, ba încă în cele mai mici amănunte, în ce fel se desfășoară, în fiecare dimineață, toaleta personală a nepotului lor. Și cum apa nu fusese niciodată în casa aceea o necesitate imperioasă, afară de cazul în care le trebuia pentru băut, rămaseră încremenite văzînd treaba asta, uluite și preocupate în același timp, ca nu cumva să prindă astfel o răceală, sau mai rău, o boală de piept. Niobe însă știu cum să le liniștească asupra acestui punct, adăugînd că, dacă așa era obișnuit, nu făcea altceva decît să-și dovedească rezistența trupească executînd asemenea exerciții, iar vigoarea și mulțumirea care se citeau pe fața lui, cînd se ștergea repede cu prosopul, frecîndu-se tare, pînă ce i se înroșea pielea, nu putea fi cauza vreunei boli, ci îl apărau împotriva lor și îl călea, pentru a rezista tuturor vînturilor și furtunilor. Pînă cînd, la prima înmuiere a vremii de iarnă, băiatul, într-o dimineață, întrebă pe neașteptate femeia : „Dar unde este rîul, se poate ști ?“ Trezindu-i-se anumite bănuieli, la o asemenea vorbă, răspunse că acolo

nu exista nici un rîu, apoi îl întrebă ce voia să facă la rîu în anotimpul acela. „Știu, știu, răspunse, la primăvară, cînd n-o să mai fie frig, și adăugă : nu-i așa ?“ Înțelesese că se dăduse prea mult de gol. Și pe jumătate dezbrăcat, ștergîndu-se, se tot uita în depărtare, căutînd apa, ca un ghicitor al bogățiilor subsolului mînat de dorința-i nestăvilită. Se înțelege că umblînd în lung și în lat prin ținut, peste cîmpuri și cărări, întîlnise cele două torente, Africo și Mensola, în care apa se prăvale numai pe timp de furtună, iar după o jumătate de oră nu mai e nici urmă, se poate spune, iar de-a lungul celor două șuvoaie de-abia dacă rămîn cîteva bălțoace pentru scăldatul broaștelor.

Și altceva încă păru izbitor femeilor, care luau contact pentru prima oară cu adolescența virilă ; după cîteva dimineți, ca să coboare în bucătărie pentru a se spăla, Remo nu se mai servi de scară, ci găsi că fereastra era calea cea mai scurtă și mai convenabilă, de-a lungul gratiilor din fața Niobei care, atentă la laptele care fierbea, zărind umbra aceea coborînd de sus și dispărînd brusc, deoarece nu avusese timpul să vadă cine fusese, strigă : „Maica ta, Doamne !“ cu ultima picătură de suflu ce-i rămăsese în gîtlej. Iar laptele dădu în foc, bineînțeles. Un hoț ? O fantomă ? O apariție prevestitoare ? Diavolul care venea s-o ia ? Și zărindu-l pe Remo la ușiță, cu mutra lui senină : „Zvăpăiatule !“... strigă cu prima suflare regăsită, „era cît pe-aci să leșin... iar laptele s-a dus în cenușă“. Apoi revenindu-i glasul : „Dacă rămîi străpuns în țepușile alea ?“ Remo surîdea : nu, nu era omul care să rămînă străpuns în țepușe, era destul să-l privești ; înțelese și ea, pînă la urmă, găsind exercițiul admirabil. A doua zi dimineața, Niobe, atentă și încîntată, aștepta din moment în moment apariția de sus, în timp ce pregătea cafeaua cu lapte, dar prevăzătoare în privința laptelui și circumspectă în ce privea dezvăluirea noii descoperiri stăpînelor. Găsind un moment potrivit, istorisi faptul, neputîndu-se abține. Tereza se arătă preocupată de răul pe care băiatul și-l putea face căzînd, iar Carolina începu să tremure la gîndul blestematelor țepușe, în care ar fi putut rămîne străpuns ; dar citiră în ochii Niobei că ea știa bine despre ce era vorba, că putu-

se aprecia cu cîtă abilitate se efectua acel exercițiu : „...Nu se înțeapă-n țepușe... nu cade... nu se străpunge... stați liniștite, nu vă speriați și nu disperați..." — repeta ea tărăgănînd cuvintele. Apoi spuseră că le-ar fi plăcut și lor să-l vadă.

În dimineața următoare, cu complicitatea Niobei, închise în spațiul de sub scări, care le servea drept ascunziș și drept cămară, lîngă bucătărie, alături de fereastra ei, unde era o ferestruică încadrată de două bare, așteptau nerăbdătoare și curioase. Dar cum Remo se pricepea să facă surprize, în dimineața aceea, încet și spășit, spălat și gata îmbrăcat, coborî oficial pe scară, și neîntîlnindu-și mătușile în camera lor, ca în celelalte dimineți, veni spre bucătărie și, oprindu-se în fața ușii cămării în care stăteau ascunse, începu să vorbească cu Niobe : „Dar mătușile ? Unde sînt mătușile ? Cum de nu erau încă la lucru ? N-au coborît încă ?" Știa că la ora aceea erau întotdeauna acolo. Părea că nici nu se gîndea să se dezlipească de lîngă ușiță și se uita la Niobe, care nu se mai putea ține de rîs. Iar de îndată ce Remo ieși din casă, Niobe le dădu drumul, iar ele alergară la gherghefurile lor ca niște pisici biciuite.

Dar nu întîrziară nici ele să admire agilitatea nepotului și reținîndu-și un strigăt, ca să nu-l înspăimînte, putură asista la coborîrea pe fereastră, fără a mai fi nevoie să se ascundă. Atunci Remo, pentru a onora prezența lor, o dată ajuns jos, urcă rapid înapoi în camera lui, arătînd că știa nu numai să coboare, ci să se și cațere la loc, și deodată, cît ai clipi din ochi, coborî din nou. Femeile se uitau una la alta, ținîndu-și răsuflarea. Dar și acest lucru deveni un fapt obișnuit de care se vorbea la masă. Remo, privindu-și mătușile, surîdea cînd uneia, cînd alteia, pentru a le asigura că escaladarea aceea era o treabă simplă de tot, de începător, și ținu să le explice cum pe orice latură a casei se putea urca și coborî fără greutate, astfel încît sărmanele de ele începură să privească în sus și în jos, dezorientate, nemaiștiind din ce parte apăruse sau unde dispărea nepotul. „Foarte bine, tăie Giselda cu o voce gravă, o să te facem pompier", la care afirmație băiatul nu se arătă nici ofensat, nici mirat, ci dimpotrivă, că primește o astfel de propunere ca pe o

profesie ce i-ar fi tocmai pe plac. Tereza se uită chiorîș la soră-sa, cu o privire tăioasă, ucigătoare, fără a spune nimic : „asta nu deschide gura decît pentru a spune prostii sau răutăți", gîndi. Carolina îl privi întinzîndu-și mult talia ca pentru a-și dubla statura : „Hm !... pompier... săraca de tine, ai să vezi ce mai pompier ! Ia-ți tu un pompier."

Desigur, nefiind încă formulată nici o propunere precisă, se înțelegea că făceau planuri mărețe pentru nepotul lor.

Treptat, Remo începu să lipsească de acasă, să rămînă în oraș mai multe ore în șir ; dar nu izbuteau să afle unde fusese și cu cine, unde stătuse și de unde venea. Răspunsurile lui erau tot atît de liniștite, pe cît de confuze, neconcludente, evazive ; știa să speculeze cu abilitate faptul că era nou pe meleagurile acelea, pentru a da raportul într-un fel în care era imposibil să reconstituie cineva unde și cum își petrecuse timpul ; descria locuri și persoane în chip atît de contradictoriu, încît se aprindeau certuri aprige între femeile acelea care doreau grozav să-l prevină să nu meargă în locuri periculoase, sau să nu frecventeze persoane nedemne de el și de noua lui familie. Uneori, pentru o clipă, se părea că enigma a fost dezlegată ; dar era suficient un adaus, un detaliu care alunga totul în negură : misterul redevenea de nepătruns. La ora meselor, se vedea apărînd ca prin farmec, cu o punctualitate demnă de laudă, dar în privința explicațiilor, se găseau totdeauna ca într-un ocean.

Mătușile simțeau că începutul acesta nu era bun, simțeau născîndu-se în ele răspunderea poziției lor față de orfan, datoria de a se ocupa serios de el. Dar ce puteau face, asaltate cum erau de o muncă ce nu le îngăduia nici un răgaz ?

Neînțelegerile ce izbucneau între ele și Giselda, din cauza antipatiei pe care ea o arăta băiatului, chiar de la sosirea lui, le împiedicau să o însărcineze să se ocupe de el, și era singura care ar fi avut timp disponibil. Totul rămînea pe spinarea Niobei, extrem de ocupată de dimineață pînă seara și care, s-o spunem pe șleau, nu era chiar educatoarea cea mai potrivită, atît din cauza

marii ei ignoranțe, cît și a nemărginitei ei bunătăți, dar mai cu seamă din pricina simpatiei pe care i-o arăta tînărului, fără rezervă și fără restricții, și de care el era conștient. De fapt, nu întîrzie să înceapă un joc periculos, pentru a acoperi mici pungășii și înșelăciuni, spunînd totdeauna că se afla cu țăranii, la moșie, și că era cuminte, că se simțea bine, sau că era în curte, la taifas cu colocatarii, asta în timp ce nici ea însăși nu avea nici cea mai vagă idee unde ar fi putut fi și era îngrijorată. Adăugați tulburarea și noutatea pe care prezența lui Remo o crease în familie, picînd pe neașteptate, ca un bolid, în mijlocul a patru femei care adesea rămîneau încremenite sau consternate de vorba lui rară sau de privirea lui întrebătoare, atît de insinuantă și atrăgătoare, dar în care nu era ușor să citești.

Băiatul sosise chiar în primele zile de decembrie și pentru o bucată de vreme, în învălmășeala întîmplării tragice și neașteptate, nimeni nu se putuse gîndi la situația lui în mod practic ; apoi veniseră sărbătorile Crăciunului care amînaseră orice inițiativă, lăsîndu-l cu anul școlar aproape la jumătate... trebuia să-i obțină actele de la Ancona și era necesar să le aibă mai întîi pe toate și în regulă ; din aceste hîrtii rezultă că nu avea nici măcar capacitatea, și că abia frecventase clasa a treia. Titlurile lui de studii și toată învățătura lui se terminau aici. Pentru a-l descărca de orice răspundere, traseră concluzia că anumite lucruri se întîmplau numai în Ancona. De data aceasta pronunțară „în" cu un accent de condamnare fără rezerve, ca un foc de revolver. Întrebîndu-l apoi cum își petrecea zilele în orașul acela îngrozitor, răspunse cu simplitate și cu o demnitate bărbătească : „Făceam pe mecanicul".

„Pe mecanicul..." Cele două surori continuau să mestece printre buze cuvîntul acesta pe care, se înțelege, nu erau dispuse să-l azvîrle, ci să-l scuipe cu decență cînd n-avea să le vadă nimeni. „Pe mecanicul..." Cuvîntul acesta dezvăluia din ce în ce mai mult o stare de lucruri, reamintea călătoria întunecoasă, scotea la lumină din ce în ce mai bine cadrul mizeriei din Ancona și scena morții devenea din ce în ce mai tragică și mai solemnă :„Remo ! Remo !"

„Desigur, desigur", încheiară ele discuția, întinzînd un văl discret peste această chestiune, cum mai făcuseră și cu alte detalii de același fel. „Pe mecanicul... la atelier... da, sigur". Nu mai vorbiră de asta, dar se înțelege că și acea calificare aparținea trecutului tînărului, pe care nu era bine să-l cerceteze mai îndeaproape. „Un lăcătuș ?" își spuseră după aceea, cînd fură singure în camera lor, surprinse și gînditoare. „Un lăcătuș ?" repeta Carolina, slobozind cuvîntul în gol, iar Tereza îl prinse din urmă, fixîndu-l și țintuindu-l la pămînt pentru totdeauna, ca pe un animal veninos, sub călcîi : „La naiba !"

Timp de cîteva zile se produse un du-te-vino misterios, neobișnuit, șușoteli secrete, discuții întrerupte brusc, puncte de suspensie, schimburi de scrisori și mesaje, misiuni încredințate Giseldei prin mijlocirea unor hîrtii scrise și sigilate bine și, în sfîrșit, un anunț oficial : în duminica următoare Santa Maria urma să primească o vizită de mare importanță, care n-avea nimic comun cu cele obișnuite, pentru cămăși și pantaloni ; pentru vizita aceasta se făcu ordine chiar și în camera de lucru, care fu descotorosită de lucrurile de prisos ; fu măturat și șters de praf și salonul cel bun, deschis pentru primire, cu un aer și o lumină ca într-o biserică înainte de slujbă, și cu un ușor iz de petrol cu care se lustruise podeaua, ceea ce-i sporea atmosfera mai mult mistică decît solemnă. În sfîrșit, se pregătise, cu multă grijă și fără economie, o gustare.

Cine trebuia să sosească cam pe la orele trei ale duminicii aceleia luminoase de la sfîrșitul lui martie, călduțe și pline de mișcare, cu flori de migdal și de măr, flori de păr, delicate și albe ca zăpada pe ramuri, împrăștiind un văl pe deasupra cîmpiei și peste coline ; cu mugurii roz ai piersicilor, care de pe acum se strecurau moțate și agresive, amintind prima căldură ; cu anemonele violete ale pămîntului, ori cîte o floare roșie sau albă presărată printre spicele de grîu tînăr ?

Prînzul fu luat în grabă și servit cam cu o jumătate de oră, ba poate cu trei sferturi de oră mai devreme decît de obicei ; masa fu strînsă cu o grabă neobișnuită, salonul pus în ordine de mîna Giseldei, în timp ce în bucătăria de alături se auzea zgomotul spălatului de vase :

Niobe spăla vasele gălăgios, mestecînd încă. Totul sugera o atmosferă de religioasă aşteptare, ca în ziua de păresimi, cînd se aşteaptă apa sfinţită.

Remo plutea pe deasupra acestei extraordinare agitaţii, adăugînd un strop de mister circumstanţei solemne, păstrîndu-şi calmul imperturbabil şi răspunzînd fără o curiozitate manifestă privirilor prea expresive, prefăcîndu-se că nu bagă de seamă anumite cuvinte spuse sau nespuse de mătuşile lui, fraze ciuntite la timp, sibiline, din care se întrezărea că toate acele preparative excepţionale erau făcute exclusiv pentru el.

Nici nu înghiţiră bine ultima îmbucătură că surorile şi alergară să se închidă în camera lor, ca în toate celelalte duminici, dar în ziua aceea într-un ritm şi cu preocupări diferite. Îi repetară nepotului lor să se îmbrace cu haina albastră şi să fie gata înainte de ora trei.

Nu voiseră, şi pe bună dreptate, ca băiatul să se îmbrace în negru, pentru doliul pe care-l ţinea după maică-sa — instituţie şubredă a moralei burgheze care bazează totul pe forme şi aparenţe — ci îl duseseră la un tînăr din Ponte di Mensola, care făcuse şcoala la un croitor din Florenţa, ca să-i coasă două haine, una cenuşie, de flanelă, şi una dintr-o frumoasă stofă albastră, ambele cu pantaloni scurţi şi ciorapi de lînă neagră, în care gambele agile şi drepte, de o formă elegantă, cu o graţie de ciută în mişcări, izbeau şi mai mult privirile. Purta o cravată neagră de mătase iar la braţul stîng o eşarfă, pentru a impune respectul propriei lui stări şi care părea mai mult un avertisment pentru alţii, decît pentru el însuşi : un frîu pentru a nu depăşi acea barieră sentimentală care-i ascundea durerea.

Remo fu primul care coborî, ba chiar putem spune că nici nu urcase bine că şi coborîse înapoi : frumos, elegant, cu părul bine pieptănat şi foarte lucios, fiindu-i interzisă orice iniţiativă, orice voinţă ; se legăna uşor pe cea de-a treia treaptă, ca o barcă legată de mal.

Chiar şi biata Niobe făcea miracole în ziua aceea ; puţin timp după ora două, bucătăria era în ordine, de putea fi trecută în revistă. Dispărînd în cămăruţa ei alăturată, ieşi apoi curată, fără un fir de păr care să-i cadă

pe ceafă sau pe urechi, şi cu un şorţ frumos de stambă îndungată ce-şi păstra desăvîrşit cutele călcate şi care reprezenta pentru slujnică ţinuta de gală.

Cu mătura în mînă veni lîngă Remo şi, fîşt-fîşt, dete un ultim lustru scărilor, în faţa uşii, de-a lungul pardoselii, pînă în prag şi dinaintea acestuia, continuînd apoi din ce în ce mai superficial, încet, pe măsură ce se îndepărta, ca şi cum mătura s-ar fi transformat în mîinile ei într-un evantai. Ultime mişcări ale acelei excepţionale aşteptări, pînă cînd, la zgomotul tramvaiului, pe roţile lui mari, deşi aflat la o bună depărtare, alergă să ascundă mătura, strigînd stăpînelor că se apropie tramvaiul, în timp ce îşi netezea şi îşi mîngîia şorţul ca pe o faţă de masă întinsă, şi potrivindu-şi jacheta, precum pasărea penele, se întoarse spre uşă.

Cu toate că făcuseră tot ce putuseră şi mai erau doar cîteva minute pînă la orele trei, mătuşile tot nu coborîseră încă. Încetineala acelei îngrijiri personale de duminică era compensaţia logică a unei grabe care le caracteriza tot restul vieţii, un lux care decurgea din atîta febrilă agitaţie, o reacţie firească. Iar cînd zgomotul tramvaiului se făcu auzit la cotitura cea mai apropiată, coborîră în goană, foşnind, sclipind, spumegînd, înfăinate şi cum nu se poate mai bizare. Era clar că zgomotul acela le întrerupse nu laborioasa toaletă, probabil terminată cu un moment mai devreme, ci o tainică plăcere de care nu era uşor să fie dezbărate.

Remo, care se obişnuise cu anumite transformări şi cu o anumită eleganţă de circumstanţă, nu le mai privea cu interesul din tren, cînd venise cu ele la Florenţa, dar în ziua aceea ar fi stat mult timp să le admire, numai că timpul era singurul lucru care lipsea, deoarece zgomotul strident al tramvaiului devenea din ce în ce mai apropiat; la cîţiva paşi de poarta lor se opri scurt, pentru cîteva minute, iar Niobe, care aştepta acolo, începu să strige, făcînd gesturi confuze: „Directoarea! directoarea!“

Tereza şi Carolina, cu toate zorzoanele lor, se precipitară în întîmpinarea musafirei.

Coborî mai întîi o fetişcană cu faţa roşie şi rotundă ca un măr bine pîrguit; nu purta pălărie şi avea o coadă

neagră foarte frumoasă, care se încolăcea pe căpşorul rotund, într-o pieptănătură de elevă de pension. O fată care la prima vedere putea să pară, ca înfăţişare şi mutrişoară, o copilă de cincisprezece ani, dar care, la o cercetare mai amănunţită, determina pe cel ce o examina să urce numărătoarea anilor mult mai sus ; mai precis, avea douăzeci şi nouă. O slujnicuţă, se vedea imediat, gravă şi prefăcută, risipitoare poate, fandosită cu siguranţă, care, după ce coborî alunecînd de pe scară, se postă cu braţele larg deschise, pentru a o sprijini, cu un suprem devotament, pe stăpînă-sa. Tereza, lîngă scară, deschise şi ea braţele, Carolina la fel, iar Niobe, în spatele tuturor, făcu şi ea gestul de a le deschide. Numai Remo rămase cu braţele în jos, dar gata să se încline cu respect în faţa monumentalei apariţii. Vagonul păru că şi-a revenit la propria-i formă, înclinîndu-se întocmai ca o găină cînd îşi depune oul, pentru a da la iveală pe de-a-ntregul sumbra apariţie, nu tocmai uşor de lepădat.

— Tereza !

— Beatrice !

— Carolina !

De-abia puse doamna piciorul pe pămînt : „bang !“ că pămîntul păru că se clatină, iar vagonul, ridicat cu cîţiva centimetri deasupra şinelor, îşi reluă, uşurat şi grăbit, scîrţîitul prelung.

— Ce bine arăţi !

— Şi tu.

— Şi tu.

— După cîţi ani !

— Da, zău !

— Ce întîmplare !

După ce se priviră şi se răspriviră, după ce se regăsiră şi se recunoscură, grupul femeilor intră pe poarta albă, totdeauna deschisă pe jumătate, chiar şi cînd trebui să treacă directoarea în persoană, şi mîncată de rugină.

Oprindu-se la fiecare doi paşi şi oprind în acest fel întreaga companie la care privea de sus, dominînd-o ca o cloşcă, ba, mai bine zis, ca un curcan, sau şi mai bine, şi-ntr-un fel, şi-n celălalt, pe rînd, directoarea se uita

în jur, se uita în jos, în sus, în depărtare, pentru a recunoaște locurile și, s-ar fi zis, chiar aerul însuși, inspirîndu-l adînc cu o răsuflare greoaie ce cobora mult în străfundul pieptului, unde apăsa cu o mînă, ca și cum ar fi apăsat pe un buton, reluînd apoi contactul cu prietenele ei, strîngîndu-le în brațe, numindu-le „fetițe" ; mai întîi „fetițe", apoi „fetițele mele"...

Tonina, slujnicuța, fu trimisă cu Niobe la plimbare prin grădină. Această idee plăcu pe loc directoarei, care răspunse din înaltul celei de-a treia trepte :

— Da, da, poți să te duci, du-te, dragă, du-te...

Intrară în casă.

După cum poate înțelege și cititorul, „da"-urile ei nu erau niște „da"-uri oarecare, ci unele bine cîntărite și coborau din înălțimea aceea însoțite de surîsuri elaborate gradat ca și cuvintele, ce dezveleau și mai mult, ca pe niște baionete, dinții galbeni și așa destul de proeminenți, foarte lungi, ale căror carii desenau crescături și găurele, pete mici, întunecate.

Intrară în salon.

Directoarea privea camera și părea că dorește s-o aspire împreună cu aerul acela și lumina ca de biserică, parfumată cu petrol și pregătită anume pentru ea.

Avea doi sau trei ani mai mult decît surorile, dar, fie din pricina alcătuirii ei trupești, și mai mult încă din pricina ținutei ei impunătoare, sărăcuțele de ele, în special Carolina, deveniseră parcă două copile timide, mai ales prin atitudinea lor afectuoasă și deferentă.

O așezară în dreapta Terezei, pe canapea, iar pe cele două fotolii care o înconjurau se așeză, într-unul. Carolina, lîngă sora ei și întoarsă complet către musafiră, iar în celălalt, Remo, lîngă directoare, care, deși nu-i adresase încă cuvîntul, ca fiind personajul cel mai puțin important, îi avansase, în fugă și pieziș, surîsuri și ocheade ce voiau să însemne atîtea lucruri ; ca, de pildă, că interesul pentru el avea să vină la vremea lui, ivindu-se încă de pe acum o geană de indulgență prin aerul de autoritate, asemenea unor trandafiri ce-și croiesc drum pe o cărare plină de spini.

Își desfăcu puțin capa în jurul gîtului, o capă neagră, pe sub care avea o mantie aproape pînă în pămînt și din

care brațele, țîșnind, puteau explica o acțiune vastă și impunătoare, descoperind totdeodată un șnur negru, de care erau atîrnați ochelarii înrămați în metal alb, trecuți prin două butoniere de la jacheta de dedesubt, în dreptul sînului. Începînd să vorbească, îi alunecă îndărăt și pălăria, un fel de coș de fabrică, înaltă și rotundă, complet neagră, cu ciucuri, pene și cu un voal, despre care nu puteai spune că e modernă, nici că e în afara modei, ca despre cele pe care le purtau surorile Materassi, ci numai că părea plină de prestigiu. Hotărîrea de a o lăsa pe spate fu luată, desigur, și pentru a da mai mult relief feței mari, turtite, prevăzute cu un nas monumental ce descria parcă o parabolă, cu pielea tăbăcită, pe cale de a deveni spongioasă, și care la microscop pesemne că arăta anumite panorame de munți și coline aidoma celor din lună. Și. curioasă împrejurare, această femeie care se numea Beatrice, semăna foarte bine cu Dante, neavînd nici cea mai mică afinitate cu iubita lui spirituală.

— Mai ții minte ?

— Îți amintești ?

Se vădi că adevărata prietenă era Tereza, dar că, în fond, erau amîndouă. Directoarea se simțea îndemnată la confidențe — veșnic relative — de tonul mai hotărît și mai susținut al Terezei, care pe lîngă monumentul acela părea o viță lîngă un bou. Carolina nu făcea altceva decît să aprobe din cap, la orice spunea „bine", și „da", semănînd cu porumbița care guruie, dar, se înțelege, cea care trebuia să spună totul era directoarea, și nu exista vreo femeie capabilă s-o întreacă în arta de a pune întrebări și a da răspunsuri, tot ea singură, schimbîndu-și atît de bine vocea încît credeai că a răspuns unui interlocutor.

— După cîți ani ne-am revăzut !

— Cine ar fi spus-o ?

— Zău, așa !

— De-abia am primit scrisoarea ta, că mi-am și zis : mă duc, trebuie neapărat să mă duc, într-o duminică după-masă. Ce vreți, fetițele mele, și eu sînt la pușcărie ca și voi, chiar și duminica dimineața trebuie să mă duc la direcție, e corespondență de citit, de rezolvat, sînt

atîtea lucruri, n-am decît aceste cîteva ore după-amiaza pentru mine.

Situîndu-şi propria închisoare la nivelul celei a surorilor, era uşor de înţeles că făcea o concesie deosebită, deoarece a ei, ca directoare de şcoală elementară, era o închisoare ilustră, pe lîngă aceea a unor sărmane cusătorese de cămăşi şi de pantalonaşi.

Era fiica unui împiegat de la poştă şi-şi petrecuse copilăria şi prima tinereţe, pînă la douăzeci şi trei de ani, într-o casă din Borghetto, între Ponte a Mensola şi Santa Maria. Îşi începuse cariera ca institutoare, apoi familia se mutase la Florenţa.

Fu evocată viaţa de pe timpurile acelea : familia surorilor Materassi, familia Squilloni, a directoarei. Unele escapade făcute împreună pe coline, unele serate petrecute în casa unora sau altora dintre ei, ori cîte o faimoasă partidă de „ulcica-babei-oarbă", cu Carolina care-şi smulsese vălul de pe ochi fără să încerce măcar să se joace, fără să vrea să facă un singur pas, o dată legată la ochi, de frică. În schimb, Tereza făcuse paşii necesari, dar înaintase strîmb şi crezînd că loveşte ulcica, dăduse în aer lovitura fatală.

— Ha ! Ha ! Ha !

— Ha ! Ha ! Ha !

— Ha ! Ha ! Ha !

Venise, în sfîrşit, rîndul viitoarei directoare, care, în calitate de stăpînă a casei trebuia să fie ultima ce încerca lovitura. Se dusese cu pasul ferm pînă lîngă ulcică, în dreptul ei, ca şi cum n-ar fi avut ochii legaţi şi, luîndu-şi vînt, îi trăsese un băţ atît de zdravăn în pîntece, încît plouaseră cu toptanul toate caramelele şi ciocolatele dinăuntru, fără ca ea să fie măcar atinsă de cioburi.

— Ha ! Ha ! Ha !

— Ha ! Ha ! Ha !

Fură evocaţi ceilalţi : părinţii, bunicii, toţi membrii familiei Materassi, toţi membrii familiei Squilloni : morţi cu toţii.

— Vai !

— Oh !

— Chiar...

După bucurii, puține la număr, fură evocate durerile, multe, nenorocirile, foarte multe, dezastrele, depășindu-le pe toate.

— Da, da...

— Ei...

— Dar...

Fu evocată casa.

— Vrei s-o revezi ?

Cu capul în jos, dar prezentă și atentă, directoarea nu dădea nici un răspuns.

— Vrei s-o revezi ? Trecem pe cîmp, nu ne vede nimeni.

Umflîndu-și pieptul, dar tot cu capul plecat, părînd că e pe cale să se lase înduplecată, molatică, directoarea lăsă să-i pice de pe buze mai mulți „nu" : „nu... nu, nu... nu, nu... nu" treptat, în așa fel încît păreau că-i pică de-a lungul hainei, de pe care mașinal, cu mîna, îi alunga ca și cînd ar fi voit să se elibereze de o firimitură, de un fir de ață sau de un grăunte de praf.

Nu voia s-o revadă, nu, dar o asemenea detașare nu era indiferentă, se înțelege : „Nu... Am trecut pe acolo acum doi ani, eram la Settignano pentru examene, într-o comisie.

— De ce nu te-ai oprit ?

— Nu eram singură, eram cu inspectorul.

Remo nu deschisese gura și afișa o modestie și o grație exemplare. În toate acele suspine, surîsuri, rîsete, evocări, observase numai că dinții directoarei îi puneau în valoare pe aceia ai mătușilor ; băgase de seamă acest lucru într-un moment cînd, întrerupîndu-se brusc din rîs, pentru a trece de la un subiect vesel la melancolie, le rămăseseră dinții afară, la toate trei, ca și cînd ar fi uitat să-i vîre înapoi în gură, nemaiștiindu-se, după fețele devenite dintr-o dată serioase, dacă nu cumva îi lăsaseră afară pentru a mușca.

Acest curios băiat, care știuse să înțeleagă fără zăbavă că picase bine printre cămăși și pantalonași, pricepuse acum încă un lucru important, esențial, și anume că acele iepe bătrîne, chiar cînd își arătau dinții sau îi uitau pe dinafară, n-o făceau pentru a mușca ; și chiar

de-ar fi mîncat grăunțe sau de-ar fi deschis gura pentru a necheza, el rămînea tot netulburat. Nici nu se speria de numărul lor mereu în creștere, ci se arăta foarte vesel văzînd acest lucru.

Își evocară viața sentimentală.

— Ei, ce vrei, noi... înțelegi...

Cele două surori spuseră deodată, una cu glasul, cealaltă din ochi :

— Noi n-am cunoscut decît munca... iată unde am ajuns...

În momentul în care trebuia confesată unei terțe persoane, puternica și sălbatica armată de Alfrezi, Gaetani, Raffaelli și Gugliemi, cu toate meritele lor neprețuite și defectele lor absurde, dispărea ca un mănunchi de lași, topindu-se fără urmă.

— Știu... știu... Directoarea auzise vorbindu-se de îndemînarea lor, de succesele lor, cunoștea binemeritatul lor noroc : Bravo, foarte bine, știu că sînteți extraordinare. Dar nu ca ea. Știi cu cine am vorbit de voi acum cîtăva vreme ? Ți-aduci aminte de Bettina Risaliti, actualmente Tirinnanzi ? Venea des, duminică, în timpul verii, pe la noi... Are copii mari, au fost toți școlarii mei, trei băieți și o fată care în mai trebuie să se mărite, iar cînd a fost vorba de trusou s-a pomenit numele vostru, dar a zis că sînteți mult prea inaccesibile pentru posibilitățile ei, nu poate ajunge pînă la voi.

— Ei...

Surorile Materassi nu-și aminteau de Bettina Risaliti, nu știau că acum devenise Tirinnanzi, nevasta unui cîrnățar aproape celebru dar, recunoscîndu-li-se rangul, înclinară capul cu modestie. Munca le sustrăsese de la toate, conchiseră, și le făcuse să uite atîtea și atîtea lucruri. Erau cusătorese, brodeze, iată totul, și trebuiau să moară astfel.

— De acum înainte...

Acest „de acum", totuși, nu era definitiv în felul în care-l pronunțau ; pentru cine înțelege tonurile și nuanțele limbajului, rămînea undeva o licărire cît un punctuleț ce putea încă să mai crească ; și în momentul în care trebuia să-l recunoască, nu voiau să admită realitatea, cu alte cuvinte, sfîrșitul ar fi putut să fie și altfel, posibili-

tăţile de schimbare ar fi fost la îndemînă, dar ele le-ar fi respins pe toate ; acel „de acum" era în funcţie de voinţa lor, se exilaseră din viaţă în mod voluntar, iar licărirea aceea rămînea în acelaşi stadiu.

În schimb, povestea directoarei era o dramă în culori sumbre : fusese părăsită, cu cîteva zile înainte de nuntă, de un tînăr profesor, coleg de al ei, care dispăru, lăsînd-o cu trusoul pregătit şi cu invitaţiile tipărite. Nu se putuse afla niciodată adevărata cauză a neaşteptatei dezertări a trădătorului. Şi cum surorile cunoşteau bine această dramă petrecută cu treizeci de ani în urmă, către sfîrşitul epocii în care locuise acolo, pe drumul ce ducea la Settignano, avea puţin de adăugat.

— Ţi-aduci aminte, da ? zise ea, îndulcindu-şi vocea autoritară şi clătinînd din cap, privind-o pe Tereza într-un moment de abandon, cînd se vedea limpede că domina conversaţia pe care, doar cu un uşor fîlfîit de gene, ar fi putut-o readuce la o manieră forte.

Ei, nu, nu, o dată ajunsă pe un teren moale şi alunecos, simpaticei doamne îi plăcea să mai alunece încă.

— Din nenorocire ! răspunse Tereza.

— O, Doamne ! adăugă Carolina.

— Este la Roma, sigur, director de şcoală.

Iată explicaţia providenţialei şi totodată tragicei fugi. Un director şi o directoare ! Oare e posibil ? Vedeţi doi Napoleoni care să trăiască împreună ? E un lucru monstruos, inuman, imposibil, care nici măcar nu te face să rîzi. Cum s-ar fi brodit sacul cu peticul ?

— Nu l-ai mai văzut ? riscă Tereza, amintindu-şi figura fugarului la plecare.

— Ba da, o dată, la Florenţa, acum cinci ani. A stat acolo cinci zile, din cauza morţii mamei lui. L-am întîlnit pe stradă, este foarte schimbat, aproape de nerecunoscut, cu părul albit de tot. Sîngele m-a făcut să-l recunosc, mi s-a urcat tot la cap, apoi a coborît tot în picioare. Se prăbuşi apoi, pe neaşteptate, îşi aduse învinuiri... Dar am trecut pe lîngă el, cu capul sus.

— Înălţă capul, cum făcea Napoleon cînd lucrurile mergeau foarte rău.

— De altfel... ce vrei...

Aceste reticenţe ale Terezei sugerau, vag, o posibilă, deşi tardivă reparaţie.

— Dar este însurat! urlă directoarea, întorcîndu-se astfel şi luîndu-i Terezei orice posibilitate de a întreprinde ceva. Are nevastă, scandă ea, deschizînd gura şi ochii în aşa fel încît cuvintele ei deveniră cercuri care se măreau, năpădind şi înghiţind interlocutoarea: Opt copii, opt, opt, înţelegeţi?

Toate cele patru laturi ale camerei confirmară cifra aceea: opt! opt! opt! opt!

Dacă Niobe ar fi fost de faţă, ar fi exclamat „să-i trăiască!" Iar dacă respectul şi teama faţă de directoare i-ar fi impus să tacă, tot ar fi spus „să-i trăiască!" cu capul, cu umerii, cu braţele, cu mîinile, cu un picior; nu exista nici o direcţiune pe lumea asta care s-o fi putut împiedica. Oamenii simpli nu au nevoie de gură pentru a vorbi, iar ei îi plăceau atît de mult cei ce aveau tendinţa de a se reproduce fără zgîrcenie: „Opt copii!"

Tereza şi Carolina îşi priveau prietena mîhnite şi speriate, şi se uitau una la alta, neştiind ce să mai adauge.

— Opt copii!

Toate acele dureri ale facerii de care, cu fuga lui josnică, bărbatul acela crud o scutise, i se urcaseră la creier cu toată puterea. Iată o altă explicaţie utilă.

După acest intermezzo de viori şi finalul sfîşietor al corzilor, se ajunse la actualitate, la călătoria de la Ancona, la cele patruzeci şi opt de galerii: „Sărmana Augusta! Vai, vai!"

Directoarea nu-şi aducea aminte de Augusta, care trebuie să fi fost o copilă pe vremea prieteniei sale cu surorile Materassi, nu-şi aducea aminte şi nici nu se încumeta s-o declare. Vorbind de moartea sărmanei văduve, de întoarcerea acasă împreună cu nepotul lor, toate privirile şi surîsurile celor trei femei se concentrară asupra lui. Coborîră glasul pentru că trebuiră să mărturisească faptul că un băiat de patrusprezece ani ca el, atît de dezvoltat fizic, nu avea nici un certificat de studii elementare, şi că de-abia frecventase clasa a treia. Aici, directoarea întrecu toate înălţimile: pe ale

sale, amețitoare, și pe acelea ale cazului de care vorbeau, destul de jenant. Le lăsă pe surori să vorbească supuse, rușinate, speriate, mișcînd din turnul pălăriei, adică aprobînd cu largheță, ca și cînd o atare rușine și teamă ar fi fost mai mult decît justificate, ba chiar i s-ar fi datorat ; apoi, întoarse o privire încruntată către vinovat și începu să schițeze un surîs în care erau cuprinse toate misterele de nepătruns, toate secretele, fascinația autorității, și în care băiatul putea citi toate aprecierile, comentariile și mustrările, precum și toate promisiunile ; în fine, începu un șir de rîsete executate cu multă măiestrie : cascade lungi, scurte, lungi care se terminau scurt, scurte care se terminau lung, întrerupte, reluate, lovindu-se cu pumnul peste genunchi și dîndu-și mai pe spate pălăria, trofeu al autorității sale, încît surorile fură transfigurate.

Directoarea voi să știe numele băiatului.

— Remo, bine, îmi place, mai bine Remo decît Romulus, caree deși a întemeiat Roma, și-a ucis fratele ; trebuia să întemeieze Roma fără să ucidă pe nimeni, ar fi fost mai bine, nu-i așa ? conchise directoarea.

Surorile spuneau „da, da" și ascultau ; se înțelegea că nu se prea pricepeau la istorie ; cît despre Remo, știm foarte bine acum pînă unde mergea capacitatea sa de studiu. Era precum campionul care, intrînd pe terenul sigur al forțelor proprii și al valorii personale, începe să-și miște cu multă naturalețe membrele grație cărora avea să desfășoare minuni în fața mulțimilor uluite.

— Ah, dumneata, domnișorule, la paisprezece ani împliniți, așa de înalt și de voinic, nu ai încă certificatul de patru clase elementare, și nu te rușinezi de loc ? Și mai ai și curajul să stai în fața mea ?

Rîdea, rîdea directoarea. Lucrul cel mai uluitor era că Remo, în fața acelui foc de artilerie rămînea impasibil, cu un fulger alb între buze, exact ca în ziua cînd ajunsese la Santa Maria și cînd, învîrtindu-se în jurul camerei, nu vedea decît cămăși și pantalonași. Băiat deștept, cum era, atunci înțelesese despre ce articol era vorba, iar acum înțelegea genul.

Directoarea își consuma cascadele de rîs ca niște coloane ce urcau în spirală, a căror semnificație era cu

totul diferită de aceea pe care o puteau presupune prietenele ei. Ceea ce pe ele le făcea ruşinoase şi timorate, pe ea o făcea doar să rîdă, să rîdă tocmai de plăcere, fiind o simplă chestiune de administraţie. A-i acorda lui Remo certificatul de patru clase elementare era pentru ea ceea ce ar fi fost pentru un elefant să mănînce o bucăţică de zahăr.

În octombrie trecut dăduse certificatul de patru clase elementare unui tinerel de douăzeci şi nouă de ani, altora de douăzeci şi patru, de douăzeci şi şase, de douăzeci, de optsprezece, era un lucru care se întîmpla în fiecare zi, iar cu cîţiva ani în urmă îl dăduse unui bătrîn de şaizeci şi trei de ani : „Şaizeci şi trei", repetă, ca surorile să audă bine numărul anilor şi să nu se mai ruşineze. Un domn meticulos şi formalist nu voia să-l angajeze ca portar, fără certificat. La examenul scris, săracul de el, a trebuit să facă împreună cu ceilalţi elevi o compoziţie pe următoarea temă : „Petrişor, mergînd la plimbare cu mama lui, asistă la o scenă mişcătoare", şi s-a descurcat destul de bine. Dar pentru examenul oral directoarea avea planul ei stabilit mai dinainte, pe care îl ţinea ascuns cu gelozie, la înălţimea propriilor culmi, şi pentru care se umfla în pene. Cînd candidatul se prezentă în faţa comisiei, înaintînd anevoie, deoarece suferea de gută, examinatorii se priviră consternaţi, neştiind despre ce să-l asculte şi de unde să înceapă. „Istoria, istoria", sugeră directoarea, cu un ton sprinţar ca apa ţîşnind dintr-un izvor : „Istoria", repetă ca în faţa celor din comisie. Fu un succes răsunător. Bravul om urmărise trăsura în care se afla Canapone cînd părăsise Florenţa, la 27 aprilie 1859. Se afla printre tinerii care-i strigaseră : „Pleacă ! Afară ! Trebuie să pleci ! Afară !" Pînă departe, pe drumul care duce la Bologna. Iar Canapone le răspunsese : „Dar nu vedeţi că asta şi fac ? Iată, mă duc, plec, acum veţi fi mulţumiţi !" Şi oamenii se ţinuseră după el, ţopăind şi strigînd îndărătul trăsurii : „Afară ! Afară ! în timp ce femeile de la ferestre îl salutaseră plîngînd : „Sărmanul Leopold ! Bietul tătic ! Pe curînd ! Pe curînd !" „Pe curînd ! Pe curînd !" le răspunsese Ducele salutîndu-le, dar uitîndu-se în jur, murmura printre dinţi : „Poate, dar nu prea cred... S-ar

putea, dar nu cred c-o să mă mai revedeți". Cînd, după aceea, declară că-l cunoscuse pe Victor Emanuel și că-i strînsese mîna lui Garibaldi, comisia sări în picioare și-i dădură certificatul cu felicitări.

Apoi, directoarea tăcu și începu să privească în gol, departe, departe... dar nu în fundul camerei, deoarece privirea ei străpungea toate zidurile. Și într-adevăr, cînd dinții îi intrau la loc, nu complet, fiindcă gura ei nu era în stare să-i cuprindă pe toți, și cînd închizînd ochii pe jumătate privea undeva, departe... nu mai era directoarea unei școli elementare ; totuși, nu știai prea bine cam unde putea să înceapă și unde să se sfîrșească funcția ei de directoare. Apoi, bătînd tam-tam-ul cu degetele pe coapsă, făcu o mică socoteală :

— Aprilie, mai, iunie... le avem încă înaintea noastră, și spuse un nume : Calliope, Calliope Bonciani : vă aduceți aminte de Calliope ?

Sărmanele de ele, nici măcar de Calliope nu-și aduceau aminte, dar spuseră „da, da", prefăcîndu-se că-și reamintesc în mod vag.

— Venea totdeauna la Borghetto cu mama ei, este pensionară de cîțiva ani, iar mama ei trăiește încă : nouăzeci și doi de ani, scandă directoarea care sublinia cifrele acestea, ca pe niște elemente de o importanță excepțională : Nouăzeci și doi, scandă și mai tare.

Păcat că Niobe era cu Tonina la fermă, căci nimic n-ar fi împiedicat-o să răspundă, la auzul cifrei aceleia : „Auzi, a naibii... !" Viața fiind atît de frumoasă, nu putea să-și stăpînească un strigăt de plăcere și de solidaritate cu cei care se bucură de ea din plin.

Calliope era o altă floare, ba chiar cea mai frumoasă floare din tot mănunchiul. Cauza pentru care rămăsese nemăritată îi făcea cinste în cel mai înalt grad. Își pierduse logodnicul în timpul epidemiei de holeră de la Napoli, din 1884, în timp ce făcea serviciul militar în orașul acela. Cheltuindu-se cu generozitate în diverse împrejurări datorate acelei nenorocite epidemii, căzuse el însuși victimă îndatoririi de a fi milostiv. Calliope, frumoasă și tînără, nu voi apoi să mai știe de nici un alt bărbat căruia să-i dăruiască inima, și ca atîtea alte ființe

frumoase și romantice din secolul trecut, rămase credincioasă logodnicului ei și dincolo de moarte. Deasupra scrinului ei se afla un frumos portret al tînărului, în costum de bersalier, cu chipiul încărcat de pene care îi coborau pînă pe umeri. Dinaintea lui vegheau totdeauna flori și o candelă mică.

— Nouăzeci și doi! Directoarea repetă încă o dată vîrsta mamei Calliopei. De-ați vedea-o umblînd! Ca o păsărică, ca o boabă de piper. O duc destul de bine, dar înțelegeți, niciodată nu strică să cîștigi un ban în plus, și apoi, n-are nimic de făcut. Ce învățătoare, femeia aceea! Totdeauna la băieți, și la clasele mari: a cincea, cum făceam și eu, exact ca mine.

Întrucît nu ajunsese directoare, Calliope se bucura de toată stima și considerația ei. Adăugă că adevăratele institutoare se disting predînd băieților, și la clasele mari: a cincea! Ca ea și Calliope. Carolina întrebă cu voce tremurîndă:

— Băieții sînt mai buni ca fetele?

Directoarea își roti ochii cu înțeles. Era de aceeași părere cu Niobe. În măsura în care îi lăsaseră și ei un mic cont deschis, erau totdeauna mai buni decît fetele. Da, cu băieții e mai simplu, știi totdeauna ceea ce vor, iar cînd fac vreo poznă, știi totdeauna de ce o fac, sînt vioi, zgomotoși, turbulenți, adesea niște adevărați demoni, dar în schimb au o fire deschisă, poți citi cu ușurință pînă în fundul inimii lor, le poți cunoaște sentimentele, iar dacă știi să-i iei, faci din ei ce vrei. În schimb, fetele sînt mai liniștite, respectuoase, rezervate, ascultătoare, dar mocnesc adesea cîte ceva în secret, dînd totul la iveală cînd te aștepți mai puțin; niciodată nu știi ce le poate pielea, crezi că știi totul despre ele dar îți dai seama, în cele din urmă, că nu știi nimic.

Sărmane femei, n-are să existe niciodată o femeie care să facă apologia sexului vostru.

— Deci: aprilie, mai, iunie... cîte două ore în fiecare dimineață... și întorcîndu-se spre Remo, înălțînd capul și ridicînd o mînă: Dar trebuie să studiezi, trebuie să cîștigi timpul pierdut, să remediezi lipsurile, încheie severă, domnule dragă!

O dată problema rezolvată cu atîta simplitate, uşurate de greutatea care le apăsa de atîtea zile, Tereza şi Carolina se ridicară împreună într-o clipă şi alergară la masă, în colţul din penumbră, unde erau pregătite gustările şi băuturile răcoritoare. Mai întîi serviră directoarei o oranjadă, iar ea, în timp ce surorile alergaseră la masă, îşi scosese ochelarii din buzunarul jachetei şi-i pusese pe nas : voia să vadă bine ceea ce urma să înghită. Deci un vin dulce de la 1907 (era în anul 1919) cu pişcoturi şi tartine delicioase.

Directoarea lăsă să se vadă că preţuia mult curtenia lor şi acceptă cu mare belşug şi diversitate de surîsuri vinul şi dulciurile, iar după ce înţelese despre ce era vorba, vîrî rapid ochelarii în buzunarul jachetei, şi se dezlănţui fără să se mai uite. Sosind momentul să spună că era destul, începu să refuze, făcînd gesturi dezordonate cu braţele, dîndu-şi capul înapoi : „Nu, nu, e imposibil". În momentul acela interveni Remo, pentru a învinge refuzurile şi opoziţiile. Ducîndu-se să ia un platou de pe masă, cu multă îndrăzneală şi fără a lăsa să se vadă vreo urmă de timiditate, îl prezentă directoarei, care se dădu îndărăt pe canapea, i se zbîrliră toate penele de pe căpăţînă, ca la un cocoş, faţă în faţă cu rivalul său, căscă ochii şi gura arătîndu-şi dinţii, ca pentru a-l devora pe temerar. Dar lui, acum, nu-i mai era teamă de colţii aceia, cunoştea firea acelor iepe bătrîne, şi ştia cum să se poarte.

— Ah, îndrăzneşti să oferi un biscuit directoarei care a spus de atîtea ori nu mătuşilor ? Ai atîta îndrăzneală ?

Şi după acea atitudine ofensată — avea gura căscată ca pentru a-l devora pe cel ce o ofensa, apoi părea că-şi scuipă dinţii pentru a alcătui un surîs de bucurie, ca şi cum nu-i mai putea reţine — ceda, zîmbea şi sfîrşea prin a devora biscuitul. Da, da, lui îi îngăduia să-i mai dea încă un biscuit, prietenelor ei însă nu, nu mai primea de la ele nimic, dar de la el lua şi-l înghiţea la repezeală. Mişcarea fu repetată de mai multe ori şi mereu după cîteva ofense repetate şi capitulări şi mai gălăgioase. Şi iată că accepta să înghită şi o picătură mai mult, după ce spusese prietenelor că-i face rău. Dar ele, în loc să se arate geloase, radiau de bucurie pentru succesul nepotu-

lui lor. Încă o picătură, din partea viitorului candidat la certificatul de patru clase elementare, și încă un pișcot. Îl fixa intens, pe bărbățel, directoarea. Iar Remo, răspunzîndu-i la privire, n-avea de loc aerul rugător sau încurcat : da de unde ! O făcea cu siguranța unei afaceri gata încheiate, știind numai că trebuie să aștepte, rămînînd impenetrabil la scena acelei imense uimiri care, de fapt, învăluia acceptarea.

Una din aceste mici scene fu întreruptă de apariția Niobei, cu Tonina, în pragul ușii din salon. Și fața Niobei se lumină la acea veselie, se înțelegea că totul merge cum nu se poate mai bine, că directoarea nu venise la Santa Maria în mod inutil, în timp ce Tonina repeta foarte tulburată și cu ardoare :

— Doamnă, Doamnă, priviți, dacă ați vedea !

Brațele îi erau pline, și tot așa și ale Niobei : flori, fructe, salate, andive, ridichi tăiate chiar atunci, lăptuci de douăzeci și patru de ore ; tot ce-i plăcea directoarei (dar ce nu-i făcuse plăcere în timpul acelei vizite, ba și Tonina, găsise cîte ceva ce-i plăcea, probabil), semințe și plante pentru grădinița directoarei, ramuri, da domnilor, deoarece îi plăceau atît de mult ramurile, încît le ținea în cameră, pe scrin, în timp ce florile le ținea în sufragerie. Șireata Niobe o îmbrobodise pe Tonina, copleșind-o cu tot ce putea să-i placă augustei sale stăpîne.

Bineînțeles, acestea nu însemnau decît niște mostre, o anticipare, semn că urma să vadă sosindu-i acasă și altele de acest fel, mult mai bune, probabil ; avea să aibă cu ce să se îndulcească toată primăvara și toată vara.

Pentru a doua oară își scoase ochelarii din buzunarul jachetei și-i puse călare la jumătatea nasului monumental : voia să vadă ce lua cu ea, în timp ce Tonina repeta :

— Eu nu voiam, ea a vrut să mi le dea...

Ieșind, toată asistența se opri în camera în care lucrau, aproape de nerecunoscut din cauza ordinei pe care o făcuseră, cu toate materialele bine strînse și dispuse pe mese, și cu gherghefurile întoarse către perete.

Directoarea voi să vadă ceva.

— Știe toată lumea că aveți mîini de aur. Toți știu că sînteți atît de talentate...

Tereza îi arătă unele cămăşi, pantalonaşi şi combinezoane aparţinînd trusoului unei mici contese, care urma să se căsătorească în aprilie, apoi pe acelea ale unei baronese foarte frumoase şi care nu mai era prea tînără.

Directoarea, care, admirînd trusoul, rămăsese în extaz din cauza rafinamentului lucrului, cînd ajunse la baroană nu se mai putu abţine şi explodă, din cauza proporţiilor şi dimensiunilor neobişnuite ale acelor cămăşi şi pantalonaşi. Aşa era lenjeria pe care o purtau femeile?

Tereza, care pînă în momentul acela stătuse timidă şi supusă, în faţa propriei ei creaţii, surîdea fără să răspundă, neacceptînd nici măcar să discute.

Acum era ea directoare, şi cu un aer satisfăcut, curtenitor şi indulgent, o lăsă pe cealaltă să-i facă un proces, luîndu-şi revanşa cu multă generozitate.

Dar Carolina, mai naivă, interveni:

— Şi se micşorează pe zi ce trece, se fac mereu mai scurte şi mai mici, înţelegeţi, cu rochiile pe care le poartă în ziua de azi, trebuie reduse la nimica, trebuie să dispară.

— Ah! Încă şi mai scurte? Bine! Aceasta este lenjeria femeilor moderne? Bravo lor! Nerusinatele! Ridicole şi obscene!

Croncăni un rîs satanic, remarcînd că pantalonaşii baronesei erau mult mai mari în lărgime decît în lungime. Se înţelege că sub rochia aceea a ei aproape ca un anteriu, trebuie să fi purtat ceva ca nişte indispensabili de popă, cum erau cu treizeci de ani în urmă cei din trusoul rămas intact din cauza fatalei dezertări, şi care trebuie că-i ajungeau pînă la glezne cu garniturile lor de dantelă.

Aci voi să-şi salveze prietenele de la o atare dezordine morală, aruncînd toată vina asupra femeilor moderne şi a nebunilor care scornesc moda.

— Sărăcuţele, voi n-aveţi nici o vină, ştiu, nici o vină, faceţi bine făcînd astfel, trebuie s-o faceţi, este profesiunea voastră, se înţelege, dar dacă aş fi unul din soţii aceia în faţa cărora ar veni soţia cu asemenea veşminte, aş lua un băţ... şi directoarea făcu gestul de a lovi aşa cum trebuie.

Nu era de loc bună ghicitoare, sărmana directoare, căci nu băţul se folosea în anumite circumstanţe; nici

nu arăta să aibă o memorie prea bună, căci uita, în clipa aceea, că rămăsese de căruță cu pantalonii ăia lungi.

Tereza făcuse cu ochiul Carolinei, pentru a o determina să schimbe vorba, iar aceasta, alergînd la dulap, scoase un patrafir gata desenat, cu broderia începută și în fața căruia prietena lor căzu în extaz. Îi arătă apoi un șal negru pe care executa o broderie scoasă după desene chinezești originale, la care lucra cînd și cînd, deoarece, deși bine plătit, onorariul nu putea fi la înălțimea acelei osteneli incalculabile. Directoarea se arătă curioasă să capete informații precise :

— Cît ți se dă pentru o astfel de muncă ?

— Am cerut trei mii de lire și n-au obiectat.

— Și cît îți trebuie pentru a executa lucrul ?

— Poate vreo două luni, lucrînd fără întrerupere, dar așa cum fac eu... un an cel puțin.

Ajunsă în prag, cînd să coboare prima treaptă, se întoarse către Remo, ridicînd mîna, povățuitor :

— Iar dacă-ți pică o soție care poartă cămașă scurtă și pantaloni scurți, trimite-o la plimbare, sau ia un băț.

Remo surîse către biata femeie. Fu ultima ei gafă în ziua aceea.

Această duminică excepțională fu încununată de o hotărîre extraordinară : trebuind ca Remo să înceapă imediat lecțiile cu domnișoara Calliope, se hotărî să i se cumpere o bicicletă, ca să se poată duce acolo cu rapiditate și ori de cîte ori era necesar.

Hotărîră să se ducă la Florența a doua zi dimineață, toate trei, ceea ce ului tot ținutul, de parcă ar fi fost niște santinele care au înebunit și-și lasă postul în părăsire ; după ce l-au asigurat pe Remo că se pricepeau la biciclete și știau ce marcă era de preferat.

Și aici se petrecu un mic fapt destul de curios. Remo cunoștea orașul la perfecție dar, ca și cum n-ar fi fost niciciînd acolo, pentru că nimeni nu se gîndise vreodată să-l ducă, făcea un mare efort pentru a nu se băga de seamă că-l cunoaște. Mătușile îl conduceau pe unde credeau că este mai nimerit, dar el știa bine unde trebuia să meargă pentru a căuta bicicleta care-i plăcea lui, pînă cînd reuși să le facă să ajungă exact unde dorea, fără ca ele să bage de seamă.

Apoi se opriră la „Bottegone" să ia o ciocolată cu brioşe. Remo conducea cu mîna frumoasa lui bicicletă care nu avea încă tăbliţa cu numărul de rigoare, privind-o cu o plăcere de amant. Iar cînd mătuşile se urcară în tramvaiul ce duce la Settignano, el, pe bicicletă, cu toată lipsa numărului, îl însoţi, îl întrecu, îl lăsă să treacă înainte, apoi reluă cursa, spre marea şi nestăpînita bucurie a mătuşilor, care-l urmăreau cum aleargă uşor şi îndemînatec printre oameni, fericite să călătorească însoţite de o asemenea drăgălaşă escortă. Iar cînd tramvaiul se oprea, el evolua în jurul lui, executînd tot felul de figuri, aşteptînd să pornească iar, sau se oprea, sprijinindu-se cu mîna de geamurile vagonului, chiar în dreptul spatelui Carolinei care nu mai putea de bucurie şi se înfiora la acel contact imaginar, iar pentru a ascunde motivul real al agitaţiei, îi spunea surorii sale că tremură de spaima contravenţiei. Dar ochii lui Remo ştiau să facă faţă chiar şi în cazul unei biciclete fără număr.

Puţin cîte puţin, fără să-şi dea seama, Tereza luase obiceiul, o adevărată manie de nestăpînit, de a-l prezenta pe nepotul ei la toată lumea, mai ales clientelei ilustre, repurtînd succes şi aprobare, fie pentru opera caritabilă îndeplinită, fie pentru că Remo se prezenta bine, iar în haina cenuşie de flanelă era cu adevărat elegant; întotdeauna bine pieptănat şi strălucitor, chiar şi cînd alerga sau zburda, ştiind să-şi păstreze aceeaşi înfăţişare elegantă în orice împrejurare, astfel că putea fi arătat cu siguranţa că va produce satisfacţie. Povestea nenorocirea care i se întîmplase bietului băiat şi se învinovăţea pe ea pentru faptul că nu era îmbrăcat în negru, fiind în doliu după mamă. Doamnele îşi exprimau admiraţia, fie pentru mătuşile generoase, fie pentru tînărul promiţător, iar credincioasele pentru fapta bună pe care o făceau, şi pentru care Domnul avea să le răsplătească pe lumea cealaltă, necatadicsind să-l învrednicească pe băiat nici măcar cu o privire.

Cînd nepotul o privea mai îndelung, Tereza trebuia să-şi întoarcă ochii într-altă parte, ca pentru a fugi de o întrebare; în schimb Carolina, asaltată de un elan căruia

nu-i era posibil să-i reziste, sfîrşea prin a-l îmbrăţişa şi săruta cu putere, lucru care o răscolea fără a putea să înţeleagă de ce : era cuprinsă de o ameţeală, în vine îi curgea un sînge aci fierbinte, aci rece. Trebuie să ne gîndim că pentru prima dată fata bătrînă de cincizeci de ani săruta un bărbat, fie şi adolescent ; pînă atunci sărutase numai băieţi mult mai mici decît el, copii pînă la cinci sau şase ani, sau ceva mai mult, iar sărutarea ei exprima toată inocenţa şi nobleţea condiţiei ei de fecioară. Ar fi fost îngrozită şi dezgustată dacă cineva i-ar fi dezvăluit originele îndepărtate şi nelămurite ale tulburării ei.

Tereza nu-şi ascundea iritaţia în faţa acelui act care se repeta mereu şi pe care-l socotea, în mod inexplicabil, excesiv. Dar se părea că Remo făcea totul pentru a se întîlni singur cu ea, în penumbra scării. Zăbovea în obscuritatea aceea cînd trebuia să treacă pe acolo, o urmărea de la distanţă, pînă ce, o dată, în întunericul acela, o făcu să-i simtă ochii aţintiţi asupra ei, iar ea îl luă, îl strînse, îl sărută lung şi cu putere. Băiatul îi lăsă în voie gura, ca şi cum ar fi fost o parte desprinsă din el. Dar ea, după sărutare, fugi şi se închise în camera ei, extrem de tulburată, şi de atunci niciodată nu mai lăsă să se mai işte o asemenea dorinţă pe care ar fi trebuit să şi-o înfrîneze. Ba chiar se gîndi dacă nu trebuia să vorbească despre acea întîmplare la spovedanie, dar nu pomeni niciodată nimic, nici nu se mai enerva atunci cînd Carolina, cedînd îndemnului inimii, îşi săruta nepotul în faţa tuturor. Totuşi Remo, amintindu-şi ora şi locul, cu o îndemînare surprinzătoare, aranja să se întîlnească singur cu ea în punctul cel mai întunecos al scării, ceea ce constituia pentru ea o mustrare şi totodată un act de dragoste.

Astfel trecu iarna şi primăvara, în casa mătuşilor.

Între timp parveniseră pînă la Niobe unele plîngeri de prin vecini. O altă calitate a lui Remo ieşea la iveală : trăgea pumni cu o forţă şi o agerime superlative. Iar ceea ce făcea ca fenomenul să fie şi mai extraordinar este că în timp ce adversarul lui se agita, pradă mîniei şi furiei, el nu numai că rămînea calm, indiferent, într-o ipostază perfect conştientă, dar mai şi zîmbea, ca şi cum

l-ar fi mîngîiat sau i-ar fi dat să ronțăie bomboane. Cu cît era mai bine dată lovitura, cu atît zîmbea mai liniștit, ceea ce sporea furia adversarului și a părinților care începuseră să bage de seamă toate acestea.

Mamele din vecinătate, bunicile, surorile, mătușile, mai înainte de a vorbi cu stăpînele casei de care se temeau, vorbeau cu Niobe, ducîndu-se pe cîmp pînă la ușa bucătăriei, fără să fie văzute de mătuși :

— Nu mai deschide un ochi.

— Nu-și mai poate mișca un braț.

— I-a umflat obrazul.

— E tot numai vînătăi.

— I se mișcă un dinte.

— De atîția pumni cîți i-a cărat, l-a apucat tusea, sărăcuțul, a avut o pleurită acum doi ani.

Căci fiul Augustei, sau mai bine-zis „domnișorul", ca să-i zică așa cum trebuia, cum voiau să i se spună, deși o spuneau cu răutate, în bătaie de joc, cu ironie, cu mînie, domnișorul, iar cîte unul adăuga micul duce, moștenitorul, îi snopea pe toți.

Pînă ce, într-o zi, Remo, care la ora meselor avea obiceiul să apară ordonat și punctual, ajunse acasă cu o vînătaie la ochi, mare, neagră, profundă — mărturie sigură a unei dezlănțuiri în stil mare. Dar o purta cu atîta dezinvoltură și atît de degajat, de parcă n-ar fi avut-o, încît doar cu greu izbutiră să-l iscodească de unde a încasat-o.

PALLE

„Palle ! Palle ! Palle ! Ascultă, Palle ! Vino, Palle !“ În împrejurimile orăşelului Santa Maria nu era greu să auzi, cu multă insistenţă şi cu oarecare desfătare, pronunţîndu-se acest nume care nu corespundea figurii vreunui personaj oficial, nici prea vorbăreţ, nici care să fi ocupat un post însemnat, pentru a repurta atît interes. Şi ceea ce-i şi mai frumos, este că, la atîta interes, personajul în chestiune răspundea cu foarte puţină grabă şi cu o plăcere cam anemică ; iar de cele mai multe ori nu numai că nu catadicsea să răspundă, dar nici măcar nu întorcea capul, aşa încît era nevoie să alergi după el pentru a-i putea vorbi : „La dracu, Palle ! Blestematul de Palle !“

Palle este unul din acele diminutive, o poreclă de care se servesc oamenii — cei de la oraş parţial, cei de la ţară cu toţii — pentru a da mai multă culoare, mai mult pitoresc semenilor lor, şi pentru a-i pricepe mai bine graţie poreclei decît numelui de stare civilă, ba acest lucru se întîmplă cu asentimentul celui rebotezat, care s-ar feri cu străşnicie să se ofenseze de o astfel de schimbare, cu toate că nu ştie nici cînd i-a fost dată porecla, nici de către cine, înţelegînd, dimpotrivă, că nu-i este atribuită fără motiv, iar numele cel adevărat apare drept nejustificat, deşi toţi ştiu care este şi cine i l-a dat, şi-i rămîne prost lipit, ca o etichetă din ce în ce mai decolorată şi mai uzată, ce stă să cadă de pe un borcan sau de pe o sticlă, nemaivrînd să rămînă acolo, şi care din cînd în cînd, în grabă, trebuie lipită din nou

cu un pic de salivă. Cel de al doilea, în schimb, este cel care într-un anumit moment, greu de precizat, l-a făcut să se nască, iscîndu-se din el ca floarea dintr-o plantă, avînd rădăcini în adîncul fiinţei lui ; chiar dacă nu înseamnă nimic, ca în cazul nostru, înseamnă întotdeauna mult mai mult decît ar putea adevăratul nume să dezvăluie vreodată ; şi chiar dacă îl minimalizează, sau îl dă în vileag prea mult, cum se întîmplă în cele mai frecvente cazuri, chiar dacă-i scoate în evidenţă defecte fizice, lipsuri sau obiceiuri urîte, tot nu poate fi ţinut de rău. O poreclă, cînd nimereşte exact o anumită trăsneală a individului, se substituie numelui adevărat într-un timp mai scurt decît dacă acesta ar fi un om normal. Obiceiul nu dezvăluie la oamenii din popor o lipsă de pietate, ci mai degrabă un curaj mai mare în faţa vieţii, o doză mai mică de ipocrizie, oferind un drept de cetăţenie mai raţional.

Palle era un tînăr scund, mic s-ar putea spune, dar destul de solid, de robust, şi bombat în torace, ca să adopte, în felul său, un aer solemn. Avea mîinile grăsuţe iar picioarele scurte şi un pic strîmbe, dar nu în x, ceea ce este semn de slăbiciune, ci strîmbe în afară, ca acelea spuse herculeene, foarte puternice, şi un mers neglijent, legănat, care îi dădea o bază şi mai solidă.

Dacă nu trebuia să le folosească, ţinea mîinile în buzunar. Purta o mică şapcă cu vizieră turtită pe frunte, şi nu se întîmpla prea adesea un incident capabil să-l facă să şi-o scoată de pe cap. Nimeni n-ar fi reuşit să-l facă să poarte pălărie, pe care ar fi considerat-o pe capul său un lucru de rîs, ca şi un palton pe corpul său ; ha, ha, ce-ar mai fi rîs de asta din toată inima ! Sub viziera aceea străluceau doi ochişori limpezi, foarte limpezi, pe cît de blajini pe atît de vicleni ; iar cu totul ascuns sub şapcă, părul blond şi des, lipsit de moliciune, aspru, care dezvăluia o îngrijire pripită şi o uşuratecă neglijenţă. Faţa-i era palidă şi ca înfăţişare părea impuber, cu toţi cei douăzeci şi doi de ani ai lui, lăsînd să-i strălucească adesea firişoare de aur rare şi subţiri în jurul unui surîs asemănător cu ochii, adică blînd şi viclean în acelaşi timp. Dar mai presus de orice, pe figura lui

se vedea o forță fizică și un calm bărbătesc ce răzbăteau chiar și prin legănarea aceea, care, ascunzîndu-i energia și ardoarea, îl făcea să pară indolent. Dacă cineva l-ar fi strigat Belisario, pe adevăratul lui nume, cu siguranță că n-ar fi răspuns, sau ar fi trebuit un efort pentru a-l face să-și reamintească.

„Palle ! Palle ! Ascultă, Palle ! Vino încoace, Palle !"

Îndeosebi în jurul casei surorilor Materassi se auzeau rostindu-se aceste fraze și acest nume ; apărînd cîte un cap de după o ușă, sau ivindu-se la ferestre, ori alergînd după tînăr doi-trei pași de la poartă, pe drum, cu atîta grabă, de s-ar fi crezut că cel solicitat și chemat trebuia să alerge, în timp ce el nici nu se gîndea la așa ceva ; nici nu alerga, nici nu răspundea la chemare, dar se oprea înclinînd capul ca să asculte, cu aerul că dorea să se elibereze, știind mai dinainte ce i se spunea sau voiau să i se spună, opunîndu-și propria soliditate furiilor și tuturor arțagurilor femeilor.

Cînd, cu opt ani în urmă, Remo, adolescent, de-abia picat în Santa Maria de cîteva luni, se întoarse într-o zi acasă cu un ochi încercănat și ascunzînd anumite vînătăi, pe care se păzise cu strășnicie să le arate, cu toate că mătușile deschiseseră o anchetă riguroasă, nimeni nu află niciodată că aceste contuzii se datorau mîinilor scurte și plinuțe ale lui Palle, care avea și el tot paisprezece ani pe atunci. Nici mama lui Palle nu putu să afle vreodată de unde proveniseră contuziile verzi, roșii și violacee cu care fiul ei se întoarse acasă într-o seară, preocupat doar de a le ascunde pe cît posibil ; deoarece nu-i de crezut că el se întorsese curat și spilcuit după ce le administrase pe ale sale. Dar, ca și cum între cei doi adolescenți ar fi existat o înțelegere solemnă, fiecare, datorită tăriei de caracter, ascunse originea și consecințele unei formidabile bătăi, la care nu asistase nimeni.

Cum am mai spus, Remo, novice prin partea locului, întîmpinînd acea ostilitate sau neîncredere atît de firești față de un neinițiat care, nelăsîndu-se înfrînt, vrea să se mai și impună pe deasupra, avusese ce să-și dispute cu toți cei de vîrsta lui, pentru niște motive de nimica toată ; le trăsese, pe rînd, la toți cîteva, și toți le încasară. Bomba trebuia să explodeze. Niobe nu era capa-

bilă să stăvilească nemulțumirea produsă în împrejurimi de băiat, lucru de care mătușile habar n-aveau, deoarece el, acasă, în fața lor, avea întotdeauna ținuta corectă și degajată a unui adult bine educat; mai trebuie să adăugăm că ar fi ridicat capul ca două vipere, dacă cineva s-ar fi dus să-l pîrască sau să zică ceva rău despre el.

Dar Palle îl aștepta pe venetic la strîmtoare, aștepta o ocazie pentru a-l face să simtă ce gust au pumnii la Santa Maria, simțea că în mîinile sale stăteau justiția și onoarea ținutului și de-abia pică ocazia că el n-o lăsă să treacă; îndemînaticul și elegantul Remo, și bondocul robust se asaltară cu violență, și pentru prima oară Remo dădu dar și primi lovituri. Iar cum tactica lor, fără să știe unul despre celălalt, fuse tăcerea, chiar de a doua zi, deopotrivă, li se născu în suflet dorința de a se revedea și se căutară, rămînînd împreună, mai întîi întunecați și amenințători, fără a deschide gura, ca și cînd dintr-un moment într-altul ar fi trebuit să se aprindă iar încăierarea; era însă numai întunecarea norului care stă să se reverse și se dizolvă prin obscuritatea și tunetele care mai rămîn încă în cer după ce a trecut furtuna, pînă ce un surîs pur, de simpatie, ca un curcubeu, se ivi din ambele părți. Îndrăzneții campioni se și iubeau de pe acum. Din încercare se născuse stima și simpatia, iar din acestea decurgeau înțelegerea și prietenia, stăvilind orice rivalitate, orice ură.

Și, din ziua aceea, s-au căutat mereu unul pe altul, nedorind tovărășia celorlalți, ba chiar înlăturînd-o înadins, fiindu-și de ajuns unul altuia și arătîndu-și-o fără rezervă.

Vom spune îndată că mătușile nu se arătară de loc încîntate de o astfel de preferință, ba chiar dimpotrivă. Palle nu era un chiriaș de al lor și făcea parte din clasa săracilor; locuia nu departe, cu mama lui, într-o casă foarte săracă. Aveau numai o cameră la parter cu o cămăruță care servea drept bucătărie și pe care i-o dădeau aproape de pomană. Mama lui era văduva unui căruțaș mort de pneumonie, și spăla rufe la Institutul Umberto I, unde sînt educați copiii întîrziați, deficienți, pe jumătate imbecili, reduși; îi dădeau, împreună cu un salariu neînsemnat, masa de prînz. Seara, întorcîndu-se

acasă, se apuca să facă supa pentru ea și fiul ei, lăsîndu-i o porție într-o oală mai mică, pentru a doua zi, cînd ea era la spălat. De la Institut aducea pîine pusă deoparte, bucățele de grăsime din care făcea supe, resturi de mîncare date de surori, fructele care nu erau bune, lepădătura de la verdețuri.

Uscată, arătînd și lăsînd să se întrevadă în mersul cadențat toate coardele trupului, avea aspectul unei mîrțoage căreia oboseala pare că i-a redus membrele la starea de lemn și de funie.

Palle își iubea mama cu o dragoste religioasă. Dacă i-ar fi poruncit să moară, n-ar fi ezitat o clipă, n-ar fi întrebat-o pentru ce, nici lui însuși nu și-ar fi pus această întrebare ; ar fi putut să-l bată în fața tuturor, nu s-ar fi ferit de lovituri, nici n-ar fi schițat vreun gest de revoltă. Asculta cu încremenirea și respectul unui ascet puținele cuvinte ce se desprindeau de pe acele buze de femeie necioplită și ignorantă.

Mama nu scotea nici un cuvînt de îndemn față de fiul ei, nici o dojană, nici un sfat, nu-l mustra niciodată ; în parte din cauza bunătății lui, în parte din propria-i bunătate ; fără a simți imboldul unui gest tandru, fără o mîngîiere, un sărut, o vorbă bună, o privire dulce ; îl iubea cu acea putere a cărei expresie majoră este tăcerea. Fără a-l judeca, îl simțea perfect, incapabil de răutate sau nedreptate, incapabil să facă rău sau să mintă ; ar fi devenit feroce ca să-l apere, dacă l-ar fi ofensat cineva.

Cu mîinile în buzunare, cu capul bălăbănind, Palle se ducea adesea, seara, s-o aștepte, cînd ieșea de la lucru. O aștepta în fața porții Institutului, sprijinit de zid ; dacă avea vreo legătură i-o lua și, fără a-i răspunde la salut, fără să zică vreo vorbă, începea să meargă lîngă ea privind în pămînt și legănîndu-și trupul, ca unul care caută ceva ; iar maică-sa își întindea capul înainte îndreptîndu-și șoldurile, ca un cal bătrîn și obosit. Ajunși acasă, ea aprindea focul, el rămînea așezat la masa mică sprijinită de perete, și cu șapca pe cap o urmărea în toate mișcările, se ridica pentru a-i întinde un obiect, fără ca ea să i-l ceară, sau pentru care să-i mulțumească în vreun fel ; se schimbau mai degrabă cîteva monosilabe,

decît cuvinte, sau cuvinte obișnuite, pînă ce, la momentul potrivit, el punea pe masă cele două bliduri, apoi lingura. paharul, scotea pîinea din bufet, se ducea să umple sticla la fîntîna publică, se așezau unul în fața altuia, mîncînd împreună. Pe vreme bună, vara, Palle mai ieșea un pic, în timp ce maică-sa punea la loc lucrurile, dar iarna se duceau imediat la culcare ; se dezbrăcau lîngă cele două paturi albe, între care abia rămînea la mijloc un loc gol pentru puțină trecere ; cei doi nevoiași se dezbrăcau la margine, ștergînd peretele cu coatele, gustînd mai dinainte somnul adînc al celor cu cugetul împăcat, și săvîrșeau actul de a merge la culcare cu acea simplitate și cu acea candoare de care numai îngerii sau animalele sînt în stare.

În timpul zilei, Palle se învîrtea prin împrejurimi fără a fi prieten cu nimeni, fără a se întreține cu ceilalți ; se uita la ceilalți cum se jucau, fără invidie și fără a lua parte la bucuria lor ; sărăcia îi adusese de timpuriu înțelepciunea, iar printre cei de o vîrstă cu el, dar mai înstăriți, care-și puteau permite luxul de-a rămîne mai multă vreme copii, era un bărbat precoce. Îl vedeai apărînd pe strada principală, la colțul străduței care ducea spre casa lui, ca un iepure care țîșnește dintr-un gard viu și, la fel cum venise, dispărînd fără veste. Era prost îmbrăcat în general, cu haine prea mari sau prea mici pentru el, ajustate ca vai de lume, pantofii mari erau plini de praf, cu talpa plină de ținte. Uneori se mai ducea pe acasă, dar nu cu regularitate, deschidea dulăpiorul, își tăia o felie de pîine, vărsa pe ea cîteva picături de untdelemn și de oțet, presăra deasupra un pic de sare ; sau altă dată mînca o bucățică de ton, o sardea, o felie de cîrnat, ori isprăvea ultimele linguri de supă rămasă în oală ; apoi se ducea să bea apă la fîntîna de pe calea spre Settignano. Așa crescuse. Nu era în stare să învețe ; cu o oboseală imensă și cu foarte mare indulgență reușise să smulgă un certificat de trei clase ; nu știa să scrie, iar în fața unei foi imprimate, asupra căreia atenția lui putea rezista un timp extrem de scurt, ochii și figura lui trădau dificultatea și zăpăceala, se pierdea în acel haos de cuvinte. Nu putuse învăța nimic, nu din răutate, nici din rea-voință, ci din necioplеală înnăscută,

din cauza unei imposibilități naturale; era fiul a doi analfabeți, al unor oameni care aproape că nu știau să vorbească. Mama lui nu-l certase niciodată, nici nu-l forțase să învețe, resemnată cu soarta ei, fără amărăciune; ridicase din umeri, pricepînd de pe atunci că fiul ei avea să facă, într-o zi, o muncă manuală ca și ea, ca și tatăl lui și, neștiind nici să scrie, nici să citească, socotea că era firesc ca nici fiul ei să nu fi putut învăța lucrurile acelea grele și subtile... Pentru asta nu-l supăra faptul că stătea singur, nici nu suferea că este lăsat deoparte de cei de vîrsta lui, care tindeau sau aspirau la obiceiurile unei vieți burgheze.

În fiecare zi Palle se ducea pînă la Ponte a Mensola și se oprea în fața ușii mecanicului, care-i promisese că-l ia la el de îndată ce avea să fie posibil; se oprea și, pe sub vizieră, îl privea drept în ochi, fără să zică nimic, ca un cîine care, stînd ghemuit, privește la stăpînul lui, confirmînd astfel devotamentul și afecțiunea lui, spre a-i reaminti de promisiune și a se asigura că nu a uitat de ea; aștepta un semn pentru a sări, ca un cîine, un semn care să-i spună: „Vino, scoate-ți jacheta, hai și lucrează cu mine!" Îl urmărea în lucru, justificîndu-și cu strălucirea unui surîs prezența, făcîndu-și din acest surîs un permis de liberă trecere.

Era încîntat de mașini, de toate mașinile, de la cel mai frumos automobil pînă la bicicleta cea mai dezmembrată; se învîrtea în jurul lor, se apleca pentru a le vedea, rămînea acolo în fața lor cu mîinile în buzunare, în extaz, timp de ore întregi, ca și cum ar fi voit să le smulgă un secret, să le cîștige încrederea, dragostea. Uneori mecanicul îl punea să execute o muncă obositoare, să transporte obiecte, să le ducă acasă la el, să-l înlocuiască un pic în timpul lucrului, răsplătindu-l cu cîte un gologan sau cu o vorbă care-i întărea speranța.

Să-și aleagă ca prieten pe nenorocitul acela de măgădău, pe necioplitul acela urît și caraghios, îmbrăcat Dumnezeu știe cum... era o chestiune pe care surorile Materassi nu reușeau s-o înghită. Și cînd te gîndeai că, fără a alerga altundeva, existau printre chiriași doi tineri de vîrsta lui, fiii unui impiegat de la fisc, și fiul unui

maistru zidar, care studiau cu sîrguință, destinați să devină oameni de condiție bună, înstăriți, întrecînd cu mult starea actuală a familiilor lor ; dar cu aceia Remo avusese doar grija să se certe și să-i cotonogească serios. Nu numai atît, dar într-o vilișoară cu chirie, foarte modestă, pe drumul dinspre Salviatino, locuia un conte de Veneția care de mulți ani se stabilise la Florența și despre care dacă se putea spune că ajunsese la fund cu banii, nu același lucru se putea spune și despre demnitatea sa nativă și curtenia rămase la apogeu. Surorile Materassi îl cunoșteau bine, contele le spunea „domnișoare", nu ca oamenii de rînd care le ziceau „Tereza și Carolina" sau „Materassele", direct, ci „domnișoarele Materassi". Vorbindu-le, le spunea : „la ordin, servitorul dumneavoastră, omagiile mele, la dispoziție, mii de complimente, al dumneavoastră preasupus". Ținînd seama de condiția lui privilegiată, Remo ar fi putut deveni prietenul fiilor contelui, fiind și ei tinerei apropiați de vîrsta lui. Dar ceva și mai grozav, contele avea și o fiică de doisprezece ani, foarte grațioasă și cine știe... cine știe dacă, într-o zi, pentru a reînvia puțin acea coroană aflată la restriște, nu le-ar fi convenit anumite lucruri trainice, de care ele puteau dispune : casele și moșioara, precum și bancnotele care, rînd pe rînd, le depozitau la Casa de Economii : să fie totuna cu contele, să devină și ele pe jumătate contese... La acest punct, Carolina simțea nevoia să adauge : „ce trusou ar trebui să aibă mireasa aceea !" Iar Tereza, în picioare, ridica o mînă și, ca și cum ar fi vrut să profereze o amenințare la adresa universului în loc de o afirmație, conchidea necruțătoare : „nici măcar regina".

Să se înnădească cu bădăranul acela ignorant care avea o mamă cu care nu se putea măcar încropi o discuție obișnuită, care saluta cu botul, mai înainte de a o face cu vorba. Cu totul altceva decît „mii de plecăciuni" sau „omagiile mele !" O treantă care sta veșnic singur deoarece nimeni nu voia să se apropie de el. Cînd îl întrebai pentru ce, Remo răspundea cu toată convingerea : „Este un băiat bun, îmi place Palle", iar lui îi spunea „Vino Palle, haidem Palle, mergem". Palle se păzea să răspundă, iar celălalt nu se sinchisea, după ce-i pronunța numele știa că e alături de el, fără ezitare.

Nu era posibil să întreprindă ceva fără el, orice ar fi fost. Rar îi expunea ce plănuia, pentru nici unul dintre ei nu era necesar să discute, era destul să acționeze ; afară numai dacă ideea nu le venea deodată, spunînd-o cu voce tare, împreună ; dar de obicei erau cîteva cuvinte, cele neapărat necesare pentru treburile lor copilărești ; iar unele inițiative se năsteau pe loc și tot pe loc erau înțelese și acceptate.

S-ar putea socoti că unele afinități naturale foarte dezvoltate îi alăturase, ținîndu-i împreună, și că obișnuința a două spirite înrudite strînsese legăturile puțin cîte puțin, cimentînd înțelegerea lor. Fără a anticipa prea mult mersul istorisirii, voi spune doar că sîntem departe de așa ceva.

Acesta era Palle, devenit tovarășul și prietenul nedespărțit al lui Remo, despre care, cu opt ani mai înainte, nu cunoșteam decît o urmă misterioasă și întunecată în jurul ochiului său. Și numai pentru a ajunge la Remo, pentru a da de el, pentru a se amesteca în viața lui cît mai mult cu putință, cu îndîrjirea meleagurilor în care viața lîncezește, strigau toți : „Palle ! Palle !“

TEREZA ŞI CAROLINA PRIVESC GISELDA CÎNTĂ NIOBE SE DUCE LA CULES DE VII

Multe sînt fazele prin care, în timpul acestor opt ani, trecuseră mătuşile faţă de nepotul lor. În primul moment crezuseră că prosperitatea nepotului urma să fie obţinută numai prin studii serioase, regulate şi de lungă durată, cărora el li s-ar fi dedicat cu o voinţă de neînfrînt, profitînd, fericit, de mijloacele de care putea dispune familia lui de adopţiune. S-ar spune că bunele surori, cărora lucrul le ocupase mîinile mai presus de orice altă putere, consacrau pentru prima dată un moment întocmirii unor socoteli ale lor personale, în locul socotelilor obişnuite ale clienţilor, ca să-şi dea seama, uluite, că resursele lor erau aşa de importante, încît le permiteau o mulţime de lucruri. Şi nu ca să trăiască ele mai omeneşte, urmînd să lucreze într-un ritm mai puţin febril, acordîndu-şi vreo oră de odihnă şi linişte, o plimbare, o relaxare, o distracţie ; nu, ci să facă din băiatul acela, căzut ca din cer în mijlocul lor, un cetăţean de vază şi cumsecade. Lucru care, în afară de faptul că reprezenta cea mai tainică aspiraţie a lor şi le-ar fi adus o satisfacţie necunoscută pînă atunci, ar fi suscitat şi le-ar fi cîştigat stima tuturor. La aceste bucurii pămîntene se adăugau cele cereşti, binecuvîntările pe care buna şi nefericita lor soră le lăsa să cadă ca pe nişte petale de trandafir deasupra capetelor lor. Şi cum n-a fost greu să-şi dea seama, chiar din primele zile, de avîntul cu care băiatul se interesa de mecanică şi cum era sincer în a-l mărturisi, hotărîră de comun acord să facă din el un inginer, un inginer mecanic ; un constructor de maşini, de nave,

poate ; cu toate că aveau despre mare o noțiune atît de fantezistă și primitivă ; un om care într-o zi avea să fie șeful unei uzine sau al unui șantier, care avea să aibă sub comanda lui mii de lucrători, care avea să inventeze o mașină nouă sau măcar să le perfecționeze pe cele existente ; bogat, posedînd milioane ; care urma să devină deputat, senator, ministru, probabil. Micile lucrătoare și proprietare din cîmpia florentină visau o ascensiune nețărmurită : ca un far, nepotul lor trebuia să se ridice din punctul acela al globului pentru a lumina lumea.

Tereza construia aceste visuri în linii mari, în timp ce Carolina le înfrumusețea cu detalii, broda pe marginea lor întocmai cum făcea cu decolteurile cămășilor și cusăturile pantalonașilor pe care i le croia sora ei ; din cînd în cînd se simțea năpădită de fiori, de amețeală, de o amețeală care o exalta. Nu ridicau capul de pe lucru, nu-și încetineau efortul decît pentru a se bucura de perspectiva oferită de aspirațiile lor născînde.

Dar, vai, Remo iubea mecanica aceea pe care o meșterea împreună cu Palle într-o cameră din spatele casei, smulsă arendașului nu fără mari dificultăți și transformată de ei în remisă, în atelier, în șantier, prevăzută cu un oblon și unde se putea admira instrumentele cele mai disparate, ținute în bună rînduială și păzite cu gelozie, pînă la un motoraș de pus în barcă, la care lucrau de multă vreme, cu o înverșunare misterioasă. Cine-i învățase, și pe unul, și pe celălalt, această, fie și rudimentară, mecanică ? Nimeni. Prin arzătoarea lor pasiune, știința li se dezvăluia de la sine, zi de zi : știința se respiră, plutește în aer.

Risipindu-se, nu fără multă mîhnire, speranța de a-l face constructor, inginer sau inventator de mașini, coborîră într-o sferă mai accesibilă, către o școală industrială, din care avea să iasă un antreprenor în stil mare, un om cu mai puțină știință, dar cu foarte multă practică și care avea să ajungă pe culmi, străbătînd poteci mai înguste, sustrăgîndu-se unor studii prea îndelungate și grele, pentru care nu părea să aibă înclinație, tocmai în vremuri ca ale noastre, în care practica este coeficientul major al oricărui succes. Tereza asigura că oamenii mari

nu făcuseră niciodată studii regulate şi că din universităţi ieşeau mediocrii, tocilarii ; şi că în Italia, ca în America, oameni care abia ştiau să se iscălească, ajunseseră la culmi hiperbolice. Carolina gîndea şi ea la fel, zicea că Remo avea ochiul omului practic — şi în direcţia aceasta poate că nu zicea rău — al omului practic şi de acţiune, şi nu al tocilarului ; al omului care ştie să creeze o lume din nimic, fără alt ajutor decît propria-i voinţă şi propria-i valoare. Aceasta îi dădea fiori şi o ameţeală şi mai puternică decît cele obişnuite.

Dar încet-încet, şi marea arteră a industriei se micşoră, devenind o înfundătură, o înfundătură oarbă, un fund de sac în care se găsiră, imobilizaţi, mătuşile şi nepotul.

Trebuia să iasă şi să-şi mute ţelurile într-un domeniu mai raţional.

Remo urma să fie, într-o zi, stăpînul pămînturilor şi al caselor care rentau bine, şi al unei anumite sume cu care putea să-şi mărească avutul ; ştiau că ar fi fost uşor să achiziţioneze noi loturi de pămînt în vecinătăţile care, ştiut fiind că au bani, li se şi oferiseră ; ar fi putut avea o altă moşioară, apoi două, lucru pe care ele se feriseră să-l facă, neputîndu-se ocupa de ogor, şi mai presus de orice, neavînd pentru asta nici cel mai mic elan. Acum, se plîngeau laolaltă şi vedeau în persoana tînărului pe viitorul agricultor, ca bunicul lor, un simplu ţăran, şi aceasta n-o spuneau nici măcar în şoaptă, oricît o trîmbiţau tare ceilalţi, care din nimic reuşise să facă o mică avere, din care era uşor să se facă una mare. Un agricultor independent, cu instalaţii moderne, necunoscute pînă atunci pe meleagurile acelea. Vorbind cu clientele bogate, cu un exces de respect şi falsă temere, se întrebau cine putea să fie logodnicul acestora, acel norocos pe care ele se străduiau cu orice mijloc să-l fascineze sau să-i menţină fascinaţia într-o continuă efervescenţă : nobil, desigur, şi adesea primeau răspunsul că era un proprietar avînd moşiile într-o provincie sau într-alta, că se ocupa de moşie, că avea instalaţii agricole şi creşcătorii de vite. Să întreprindă la Santa Maria culturi necunoscute, să instaleze hale mari pentru fabricarea

untului și a brînzei, culturi de trufandale, cu sere... un nou vis în care fantezia se revărsa pînă la punctul în care-și vedeau nepotul proprietar al întregii cîmpii cu pomi fructiferi : visul se oprea acolo unde drumurile începeau să urce ; pentru colină nutreau o ură și ranchiună atavică, de nestins : „colina este o grămadă de pietre, zicea bietul bunicul nostru, care se pricepea la pămînturi".

Fără a ridica privirea de pe gherghef, fabulau împreună, iar gîndurile și toate născocirile lor erau o încîntare. Se plîngeau că iubiseră prea puțin ogorul, că-l ținuseră la o distanță respectabilă pe bunul Fellino, cu duhorile și cu animalele sale nu mai puțin mirositoare, și uitau, pentru un moment, prea puțina considerație pe care o dădeau unei vaci cu lapte și viteluşului ei, și cu ce oprobriu acopereau un sărman măgar, nevrînd nici măcar să vadă găinile la ușa lor, lucru pentru care dăduseră ordine fioroase. Acum, dacă vreuna din găini s-ar fi aventurat cumva sub ochii lor, n-ar mai fi alungat-o, ci i-ar fi dat niscai firimituri de piine.

Remo fu trimis la școala de agricultură, de data aceasta însoțit de recomandări pline de autoritate, interesîndu-se de el persoane oficiale.

În fiecare toamnă se făurea un nou proiect, un nou plan stabilit minuțios, început sub auspicii magnifice, dar care se termina jalnic o dată cu apropierea verii. Vina nereușitei o purta mai întîi nepotul, care nu avea chef să studieze, apoi profesorii care nu se pricepeau să predea, apoi școlile prost organizate.

Era posibil, oare, să nu reușească să meargă înainte un băiat care, numai în trei luni de pregătire, reușise să ia cu succes certificatul de școală elementară, cu tot onorul din partea institutorilor și a directoarei ? Ce să mai vorbim despre masa istorică la care participaseră nu numai directoarea și Calliope Bonciani, dar și mama acesteia, de nouăzeci și doi de ani, doamna Cherubina, modistă în tinerețe, și care venise la Santa Maria îmbrăcată în negru, cu o mantie de dantelă prinsă la gît cu o frumoasă camee de mărgean montată în aur, un dar de nuntă, pe care era scluptată scena potopului universal. Iar pe capul ei albit erau aplicate, în chip de conci, trei

plăcinte negre, ce păreau că ar fi uitat să mai încărunţească, un soi de podoabă neagră, asemănătoare cu o ştergătoare de peniţe. Ba chiar se poate spune că adusese la Santa Maria două asemenea ştergătoare, unul pe cap, iar altul pe umeri. Ei bine, flecuşteţul acela, titirezul acela mic şi negru cît un bob de piper, zvîrluga aceea de doamna Cherubina mîncase, în acea zi idilică şi memorabilă, cît trei laolaltă, cu nasul şi bărbia care cînd se ciondăneau, cînd se drăgosteau, onorînd prînzul preparat de Niobe cu o artă magistrală şi servit de Tonina, care, din măr, se transformase, datorită învălmăşelii din salon şi căldurii din bucătărie, într-o cireaşă ce era cît p-aci să împroaşte cu sîngele din obraji. Doamna Cherubina povestise anecdote şi snoave în tot timpul mesei, atît de multe, încît ţinuse piept directoarei, al cărei debit verbal era înceţoşat în ziua aceea, potolit, acoperit cu un văl rozaliu ; părea că-şi acordă o oră de răgaz blajin şi dulce, iluminată toată de un surîs ce nu se mai stingea, ca gigantul care, după ce a doborît omul, leul sau taurul, destins în iarbă, se joacă copilăreşte cu insectele şi fluturii. În ceasul acela măreţ, Niobe se limitase să observe, înveselindu-se cu dînsa respectuos, că doamna Cherubina stătea bine cu stomacul, la care şugubeaţa bătrînică răspunsese că în toată tinereţea ei suferise de stomac şi că doctorii nu ştiau cum s-o ajute să-şi ducă zilele de azi pe mîine. „Căţeaua ! Dacă Domnul sfînt nu i-ar fi trimis durerea de stomac, ar fi fost o fiară de care ar fi trebuit să-ţi păzeşti bine pielea". Niobe gîndi toate acestea fără să le spună, dar le gîndi în felul său, atît de colorat, încît putem s-o spunem noi, fără teamă de a greşi.

Noul vis ilumina totul cu o nouă lumină, totul devenise surîzător, pînă la noua catastrofă.

În mijlocul atîtor evenimente, cel mai interesant fenomen, pentru noi, este că Remo îşi menţinea o ţinută ireproşabilă. Nu numai că nu se opunea la schimbările de directive, dar şi primea noua perspectivă, nu cu entuziasm, căci nu era în firea lui, ci cu o promptitudine exemplară, cu o promptitudine rece, pe care mătuşile o luau drept o hotărîre adevărată, profundă, bărbătească, ce n-are nevoie de exclamaţii sau fandoseli. Astfel că, de fiecare dată erau sigure, şi simţeau o adîncă uşurare,

că au găsit rezolvarea problemei, calea justă ; în timp ce noi trebuie să înțelegem că el era dispus să repete jocul acela la nesfîrșit. Iar cînd și acest nou proiect începea să se contureze, Remo devenea misterios, de nepătruns ; privea îndelung, ca unul care scrutează viitorul cu agerime, pentru a ajunge la un rezultat excepțional. Aceasta ținea în suspensie sufletul acelor femei, care citeau în ochii lui voință și pătrundere, și o credință care nu se putea dezminți ; iar la toate astea se adăugau liniștea și siguranța celui ce are în sine însuși, din primul moment, ceea ce alții se străduiesc atîta să caute. Se simțeau dezorientate în aspirațiile și căutările lor.

Școlile agrare, industriale și științifice se preschimbaseră în plimbări foarte frumoase, făcute cu Palle pe străzile Florenței și pe cîmpii, în ținuturile din împrejurimi, pe malul Arnolui, la Cascine, în orice fel de joc sau loc în care se studiau mașinile și se putea beneficia de tot ce dădeau plantele, de umbra odihnitoare și de fructele gustoase, fără a trebui să meargă la nici o școală ; iar mai presus de orice, învățau să trăiască. Și în timp ce școala rămînea în ungherul cel mai îndepărtat al minții sale, îndată ce era întrebat răspundea cu bunăvoință, arborînd o demnitate copilărească perfect edificatoare : „Mă fac inginer, sînt student la inginerie, sînt la școala industrială ; sînt la școala de agricultură, mă fac agricultor", ca și cum era pe cale de a deveni șeful tuturor inginerilor, al tuturor industriașilor, al tuturor agricultorilor.

Unul după altul, cu naturalețea și hazul marionetelor din tragerea la țintă de la moși, sub loviturile bine țintite, toate visurile, planurile și proiectele se duseră pe apa sîmbetei, răsturnate, printre rîsetele spectatorilor.

Năucite, încremenite, incapabile de a înjgheba un nou plan, mătușile avură crize de nervi, își pierduseră calmul, țipară, plînseră, făcură scene nepotului lor, îl acoperiră de injurii, de umilințe ; amenințară că se vor dezinteresa de el, că-l vor trimite la uzină, să practice o meserie de om sărac, să facă pe hamalul, ca tatăl lui, sau pe căruțașul, ca tatăl demnului său amic, Palle. Nu aveau obligații față de el, tot ce făceau era doar din pură bunătate, nu din datorie.

La aceste accese de furie, Remo abia dacă surîdea, dar surîdea atît de liniştit şi mai ales atît de frumos, încît lor li se părea că citesc în zîmbetul lui că ameninţarea de a-l părăsi şi de a se dezinteresa de el nu-l îngrozea cîtuşi de puţin, şi că putea să plece şi singur, fără un cuvînt de dojană sau rugăminte : se puteau aştepta să-l vadă dispărînd. Şi nu trebuia să ajungă pînă acolo.

Puţinor oameni le e dat să zîmbească atît de frumos. Un surîs frumos poate ascunde sau poate lăsa să se vadă atîtea lucruri, chiar atunci cînd nu e decît graţia şi iluzia iscată de o gură modelată şi colorată perfect.

Şi, mai cu seamă, nu înţelegeau să se împiedice tot timpul de blestematul ăla de Palle.

De îndată ce le venea în minte ideea că şi-ar putea pierde nepotul, îl şi aruncau cît colo pe Palle ; el, cel puţin, trebuia să ispăşească, trebuia să plece. Să-l lase în pace ! Nu erau dispuse să întreţină doi pierde-vară de soiul lor... Un bursuc care, dacă nu i s-ar fi spus să-şi scoată şapca, s-ar fi aşezat la masă cu ea pe cap. E bine să ştim că, încet-încet, datorită artei de neînvins a lui Remo, Palle se instalase aci la mîncare şi băutură, în special dimineaţa cînd mamă-sa era la lucru ; ba se întîmpla să mai rămînă să şi doarmă ; iar mama lui, acasă, cu nimic îndurerată sau speriată că nu-l are lîngă ea, trăia fericită la gîndul că fiul ei găsise oameni buni şi cumsecade care să-l iubească, ştiind prea bine că el merită o asemenea afecţiune. La ora prînzului, după scenele care aveau loc, în timp ce Palle rămînea în prag, incapabil să înainteze, vrînd să alerge acasă la el ca să-şi ia o bucată de pîine, Remo zicea rîzînd : „Hai, Palle, vino Palle, mergem să mîncăm". Şi atunci, marionetele caraghioase care urmau să cadă cu picioarele în aer sub loviturile bine ţintite erau chiar mătuşile, cu toate născocirile lor încurcate.

Epuizîndu-şi furia, după epuizarea imaginaţiei, obosite, învinse, cele două surori rămaseră în espectativă, privindu-se una pe cealaltă, în stare de suspensie, ca şi cum ar fi zis : „O să vedem noi !" Şi regăsindu-şi un pic calmul, păstrînd aceeaşi atitudine, începură să-şi privească nepotul fără a se mai gîndi la vechile ţeluri şi fără ranchiuna respectivă : „Vom vedea noi", păreau să zică,

privindu-l fără a scoate însă vreun cuvînt : „Vom vedea noi". Iar Remo, care nu se sustrăsese niciodată experienţelor precedente, considerînd noua lor atitudine drept o nouă rezolvare, se arăta convins, satisfăcut, sigur de sine. Şi de data aceasta, pretîndu-se la joc ca şi cum ultima hotărîre ar fi fost totdeauna cea mai bună, cu promptitudinea impasibilităţii sale obişnuite, oferind un spectacol din cele mai plăcute, părea să răspundă mătuşilor : „aşteptaţi şi veţi vedea".

Hotărîrea de a aştepta şi de a vedea nu e chiar atît de uşoară pe cît se socoteşte ori se crede în primul moment şi nu fu luată, de fapt, decît după multe altele : atunci cînd mintea, obosită de căutări, se simţi goală, deşartă, şi ca şi cum n-ar fi fost chiar o hotărîre, ci mai degrabă incapacitatea de a născoci altceva, de a forţa desfăşurarea evenimentelor cu o mie de uluitoare planuri, sau fantezii bune doar pentru a răpi liniştea omului cînd se odihneşte, noaptea, şi pe aceea necesară pentru a putea munci, ziua.

O dată ce încetă să cheme cu voce tare şi cu amîndouă braţele, dar fără un rezultat practic, evenimentele la ordin, acestea veniră cu cea mai mare dezinvoltură şi de la sine. Aşa se întîmplă întotdeauna. În viaţa noastră cotidiană sîntem adesea victime ale anumitor orbiri, fie ca actori, fie ca spectatori ; este o iluzie a simţurilor, în special a vederii, şi cînd sîntem mai siguri că noi conducem barca, ne dăm seama chiar în momentul acela (un moment teribil), că, de fapt, barca ne duce pe noi, ba încă unde vrea ea, şi atunci ne ostenim prin orice mijloc să ne menţinem în cadrul iluziei iniţiale şi s-o demonstrăm cui ne priveşte. Vă veţi gîndi, desigur, că legătura este dintre cele mai ciudate, deoarece dacă noi putem crede într-o iluzie, nu acelaşi lucru se întîmplă şi cu cei care privesc de pe mal şi care, aproape totdeauna, dîndu-şi tot mai limpede seama că barca merge de la sine, rîd pînă sînt gata să plesnească de toate gesturile şi strigătele noastre. Da nu-i aşa. Căci, pe de altă parte, nefiind atraşi decît de agitaţie, singurul act care ascunde mişcarea reală a bărcii, aceştia sînt

mai mult decît încredințați că noi sîntem cei care o împingem perfect. Și cum la teribila noastră agitație o adaugă pe a lor, de o sută de ori mai mare, îl desfid pe acela care ar afirma că își poate da seama exact cum stau lucrurile. Numai cînd se oprește barca, iar cel care este în ea nu realizează asta, din cauza iraționalei sale trude zadarnice, pe care o continuă, atunci toți văd, în cele din urmă, că barca merge de la sine: „Vai ! Oh ! Eh !"

Datorită acestui fenomen foarte curios, cît timp femeile se învîrtiră în jurul lui cu o mie de visuri, proiecte și fantezii, în fața ochilor lor larg deschiși de nerăbdare și înnegurați de uimire nu se înfățișă nimic altceva decît prăbușirea visurilor și a fanteziilor ; efortul le rămase steril, iar stupoarea le era produsă de faptul că nu vedeau în schimb nimic ; numai cînd rămaseră cu mîinile în sîn, începură să vadă o sumedenie de lucruri.

Și multe sînt, într-adevăr, lucrurile pe care un tînăr ca al nostru le poate dezvălui văzului unor femei de genul acesta.

De la Palle cunoșteam doar un semn misterios și obscur la un ochi al lui Remo. Pe acesta, în schimb, l-am văzut prea bine clădit pentru a nu deveni un tînăr frumos, îndemînatic și puternic, greu de învins. Totuși, nimeni n-ar fi ghicit pînă la ce punct putea ajunge extraordinara frumusețe și eleganță instinctivă a acestui tînăr.

Trăsăturile pe care i le cunoaștem se maturizaseră producînd o armonie de culori și proporții care rareori se întîlnesc la o ființă vie.

Înalt, fără a lăsa impresia de lungime exagerată, membrele lui se mlădiau în mișcări de o grație virilă ce nu cădea niciodată în rafinament sau în grosolănie ; toți mușchii corpului erau bine dezvoltați, fără a scoate în relief cîtuși de puțin efortul lor.

Dar ceea ce uimea mai mult pe observator era frumusețea clasică a feței, sub părul brun, ondulat și lucios ; fața, cu un oval bine conturat, aristocratic și spiritual, pe care amprenta adolescenței întîrzia la infinit, cu o piele ce-și păstra cutezătoarea prospețime a tinereții, fără a

lăsa să se vadă prin transparență vigoarea sîngelui; numai gura era a unui sanguin, roșie, cu buze care, perfect modelate — cea superioară, proeminentă, depășind-o simțitor pe cea inferioară — deși cărnoase și senzuale, nu aveau nimic carnal.

Numai la sculpturile grecești și la cele din renaștere se mai pot întîlni astfel de exemplare: Leonardo, Michelangelo, Donatello, Verrocchio, ar fi rămas fără îndoială impresionați la vederea unui astfel de model. Deci nu ne va mira faptul că două sărmane femei tot zăboveau privindu-l.

Ochii lui Remo — avînd deasupra niște sprîncene bine arcuite și lucioase — erau mari, puri, cu albul neted: numai frumusețea lor îi făcea să pară dulci, fiind imposibil să le atribui, din cauza aceasta, o expresie de indiferență; simțeai, observîndu-i, că nu răspundeau cu căldură la privirea ta, dar că acceptau căldura simpatiei fără reciprocitate, fără a da vreun răspuns, dimpotrivă, cu o expresie întrebătoare. Ai fi zis că, pentru a nu-și altera armonia ființei, nu-și îngăduia niciodată un exces de vitalitate exterioară; ochii nu te priveau niciodată cu aviditate, chiar cînd te fixau, și cu atît își păstrau mai intactă strălucirea, cu cît erau fixați cu mai multă aviditate.

Toate lucrurile acestea, înflorite și împlinite sub privirile lor, păreau a fi văzute pentru prima dată de mătuși, și cu o satisfacție destul de evidentă, acum, după ce abandonaseră vechile trăsnăi cu agricultura, mecanica și industria, care sfîrșiseră asemenea unor vechi talașuri în lada cu vechituri a memoriei.

Uneori, aplecate asupra gherghefurilor, se gîndeau amîndouă la același lucru, și ridicînd capul pentru o clipă, își înțelegeau una alteia gîndul îndreptat către faptul extraordinar, de vis, datorită căruia băiatul acela picase în casa lor ca prin farmec, și devenise, cu o rapiditate de neconceput, un tînăr foarte frumos, puternic, elegant, care atrăgea atenția tuturor. Se rușinau să-și exteriorizeze gîndul, și în cele din urmă, una din ele zicea: „La ce oră se întoarce Remo?“ „La unu“, răspundea sora ei. Era o întrebare inutilă, dar nu era posibil să deschidă gura fără să vorbească de el, iar motivul

practic era un mic pretext nevinovat : ştiau bine la ce oră avea să se întoarcă.

Vorbea puţin, ciuntind sau mîncînd cuvintele, folosind fragmente de cuvinte sau monosilabe : nu ridica vocea niciodată şi utiliza, de preferinţă, rafinamentul prescurtărilor : în loc să le strige pe mătuşile sale pe numele lor întreg, avea obiceiul, cu o graţioasă voce de falset, de a le interpela tuşa Tè, tuşa Cà, şi alte variante şi intonaţii savuroase. Pe Niobe o striga Nini, Bebè sau Ní pur şi simplu. Ea era ca un cîine, nefiind uşor de spus pînă la ce punct putea înţelege anumite subtilităţi, dar răspundea totdeauna cu promptitudine.

Dacă stăpînelor le plăcea enorm să fie strigate tuşa Tè, tuşa Cà cu vocea aceea, slujnica simţea că se topeşte, auzindu-se strigată Ninî sau Bebè, sau Ní pur şi simplu. Numele lor obişnuite, auzite cum sînt pronunţate totdeauna în acelaşi fel şi de oricine, pronunţate astfel de buzele lui, deveneau un deliciu necunoscut, avînd forţa de a le face să se simtă altele, trei femei noi.

Nu se abandona niciodată unui hohot de rîs, nu depăşea surîsul, ba dimpotrivă, se poate spune că abia ajungea să surîdă, deoarece, printr-o foarte uşoară mişcare a buzelor, lăsa să strălfulgere miracolul a două şiraguri de dinţi perfecţi. Şi toată faţa îi era iluminată, de parcă n-ar fi făcut nimic altceva decît să surîdă. Nici nu era posibil, privindu-l, să-i surprinzi cel mai mic gînd (mătuşile aveau cu ce să-şi alimenteze, pentru o bucată de vreme, studiul lor) şi aceasta, fără cea mai mică urmă de întunecare sau de tristeţe, cu o puritate elementară, sau, uneori, cu o plăcere intimă, reţinută şi ascunsă, şi cu tonul acela uşor zeflemist al celui care, cunoscînd pe ceilalţi, cunoaşte de minune valoarea propriilor sale resurse. Este bine să se ştie că a fi un pic zeflemist, şi cîteodată chiar mai mult, este un lucru care atrage în mod deosebit, atît pe bărbaţi, cît şi pe femei, mult mai mult decît dacă ar fi trataţi cu seriozitate şi respect.

Sub fruntea aceea potrivit de largă, gîndul era absent, sau se ascundea pentru a nu tulbura armonia şi prospeţimea chipului ? În orice acţiune era o anumită căldură exterioară şi o anumită răceală interioară, ca şi cum

spiritul ar fi trăit izolat ; nici el nu făcea nimic pentru a-l scoate din această izolare, dimpotrivă, îl lăsa ancorat într-o incertitudine. O răceală care dădea un sentiment de suspensie, după ce atrăsese, care îngheța, după ce aprinsese.

Voi mai spune că Remo adăuga, la frumusețea și eleganța fizică, o aleasă eleganță a veșmintelor, astfel încît, chiar de la venirea lui, fără a da importanță lucrului, mătușile se simțiră antrenate să-l îmbrace bine, ca un fapt firesc, și să plătească facturile croitorului și ale celui ce-i cosea lenjeria fără să mai stea la discuție. Iar din momentul în care se hotărîseră să aștepte și să vadă, chestiunea luase proporții mai largi, după cum ușor se poate înțelege, și notele de plată crescuseră în consecință, astfel încît uneori ar fi preferat să nu vadă, dar ajunseseră la un stadiu cînd le era imposibil să închidă ochii.

Știa să poarte minunat o haină și o pălărie, să-și înnoade cravata. Știa să aleagă stofele armonizîndu-le culorile : în îmbrăcămintea lui exista totdeauna o armonie care rezulta, mai mult decît dintr-un studiu, dintr-un instinct, dintr-o grație înnăscută și ușor neglijentă. De fapt, era foarte rapid în alegerea pe care o făcea, fără tărăgăneli și păreri de rău, ca muierile, și doar ar fi putut să zăbovească oricît, neavînd altceva de făcut. Și la croitor era iute la proba unui costum : o dată îmbrăcat, făcea anumite mișcări particulare, apoi se îndrepta, se proptea pe picioare, cu vîrfurile ușor depărtate, vîrîndu-și mîinile în buzunarele vestonului, ale pantalonilor, arunca o privire generală, indica ceva de corectat, apoi zvîrlea haina ca unul care are chestiuni urgente de rezolvat ; costumul îi venea bine.

Era iute în toate acțiunile sale, dar în special într-una din ele rapiditatea lui devenea neverosimilă : cînd se dezbrăca. Nu era posibil să-i urmărești succesiunea mișcărilor, îl priveai îmbrăcat și deodată îl vedeai gol în fața ta. O extraordinară abilitate pe care o practica și o desfășura cu o cochetărie inconștientă printre ceilalți tineri din asociațiile sportive sau de educație fizică și pe care, acasă, o singură persoană o putuse surprinde și admira : Niobe.

Putea să se întoarcă acasă la două noaptea — aceasta fiind, în general, ora lui obișnuită — la trei, la patru sau la cinci, cum se întîmpla uneori, Remo se scula la orele 9, nu mai tîrziu. Nu-i era necesar un repaus îndelung pentru a-și reface forțele, nici nu se odihnea vreodată în timpul zilei. Niobe îi aducea în cameră două găleți de apă rece, și puțin după aceea, micul dejun pe care-l lua în pijama sau, cîteodată, avînd o poftă mare de mîncare, înfășurat încă în cearșaful ca spuma cu care se ștergea, și luîndu-și țigara dintre buze. O dată cu cafeaua cu lapte și franzelușele cu unt, i se aduceau totdeauna cele mai frumoase fructe, pe care le saluta, arătîndu-și plăcerea, cu o exaltare copilărească.

Era obișnuit să doarmă cu fereastra larg deschisă în orice anotimp; de cîte ori, intrînd dimineața în cameră, Niobe n-o găsise inundată de furtună, apa înghețată în căni, sau zăpadă pe jos. Iar el, totdeauna gol sub cuverturi. De-abia pleca Niobe, după ce punea jos gălețile, că tînărul sărea din pat, se băga în ligheanul mare de zinc, care în timpul zilei rămînea atîrnat de perete, și în felul acesta își făcea baie, frecîndu-se cu un burete mare, și inundîndu-și trupul cu apă rece de mai multe ori, săpunindu-se rapid cu un săpun mic. Se usca, masîndu-se și bătîndu-se în toate sensurile, executînd diverse exerciții și evoluînd în fel și chip, baie și exerciții ce puteau fi repetate după o oră la societatea Canotorilor, la Rari Nantes sau în alte cercuri de acest fel pe care le frecventa cu asiduitate. Trăgea în picioare papucii de paie și aprinzîndu-și țigara, bătîndu-se și tropăind, continua să se învîrtească prin cameră, făcînd salturi, exerciții, acrobații.

În acest moment apărea Niobe, pentru a doua oară, cu cafeaua cu lapte și fructe, și puțin după aceea, a treia oară, cu cănuța cu apă caldă pentru ca el să-și radă barba.

Se întîmpla ca în cursul acestui triplu du-te-vino, fără ca Remo să fi arătat că băgase de seamă femeia, ea să fi surprins, treptat și ca din pură întîmplare, fazele activității matinale descrise și pe care o desfășura în mai puțin de o oră, în așa fel încît și-ar fi putut-o reconstrui întreagă, fără nici un efort de imaginație. În

timp ce se ducea și venea, sosea cînd prea repede, cînd pleca prea tîrziu, iar uneori zăbovea în ușa pe care n-o putea închide pentru că avea mîinile ocupate, fapt pe care Remo, absorbit de ale sale, era departe de a-l remarca; cu toate că nu se putea să-i fi scăpat un scîrțîit anticipativ, pasul greu de amortizat al femeii corpolente, sau închiderea tardivă a ușii.

Aceasta era partea pe care stăpînele, din cauza rangului lor superior, nu o puteau vedea și pe care slujnica, în schimb, grație rangului ei foarte modest, o vedea îndeaproape.

Dar Niobe, uneori, nereușind să-și stăpînească bucuria pe care i-o procurau acele servicii, lăsase să-i scape cîte o exclamație, o imagine, o confruntare, o asemănare, cuvîntul acela ieșindu-i din inimă, fiind destinat să laude forța și frumusețea fizică a tînărului, la care surorile surîdeau cu subînțeles, socotind că trebuia să fie produsul fanteziei în mare măsură, mai mult decît al curiozității însăși, fantezie de femeie cu un trecut foarte criticabil, pentru că altfel nepotul avusese totdeauna în fața lor o ținută de o corectitudine exemplară, iar dacă uneori, pentru o necesitate oarecare, coborîse în camera lor, în pijama, ca să le vorbească, se comportase, chiar în împrejurarea aceea, cu atîta rezervă, de parcă ar fi fost îmbrăcat pentru a ieși. Astfel încît, pe lîngă cele ce văzuseră, sărăcuțele de ele mai aveau încă multe lucruri de văzut.

Iar lucrul cel mai bizar este faptul că surorile o însărcinaseră pe Giselda să-i supravegheze hainele, fiind niște obiecte de preț, care necesitau o îngrijire specială, așa că biata de ea fusese de mai multe ori cuprinsă de impulsul de a le sfîșia cu propriile-i mîini, în special pantalonii. De cînd începuse să urască tot genul masculin, nu putea suporta pantalonii, contactul lor o făcea să delireze, iar o dată, cînd fusese silită să-i manevreze, îi mototolise, îi călcase prost, îi boțise în asemenea hal încît ziceai că-i rupe, și-a trebuit să fie călcați din nou, cu grijă, zel care smulse aplauze surorilor ei. Iar cum, pentru aceste însărcinări, trebuia să treacă prin fața ușii, sau să intre în camera în care Remo, seara, se

schimba ca să se ducă la Florența, sau cînd se întorcea de acolo, se întîmplase uneori să rămînă în fața ei gol, așa cum îl crease Domnul sfînt, impasibil, fără un semn de respect sau de pudoare, păstrîndu-și indiferența pe care ar fi avut-o găsindu-se astfel în fața altui bărbat; sau și mai rău, arătîndu-și propria goliciune în mod provocator, ostentativ, trivial. Întorcînd spatele cu mînie acestei priveliști de la care nu se putuse sustrage, Giselda se îndepărta pufnind cu venin: „Porc murdar! Nerușinat! Derbedeu!" Și ceea ce constituia culmea bizareriei, era faptul că nu putea să se plîngă în fața nimănui, spunînd în gura mare adevărul, ofensa ce i se adusese. În primul rînd Niobe, știindu-se în culpă cu privitul prin crăpătura ușii, lucru pe care l-am și întrezărit, și neștiind pînă la ce punct știa și Remo despre asta, se simțea ea vinovată, și încă cum! Faptul mărturisit ar fi devenit într-un fel un cap de acuzație chiar împotriva ei, și pe drept cuvînt, după care nu i-ar fi rămas decît să intre și să iasă din cameră în timpul necesar, să închidă ușa la vreme, altminteri, după neplăcuta dojană ce i s-ar fi adresat lui Remo, acesta ar fi trebuit să facă el operația asta, fără îndoială: s-o oblige să intre și să iasă la timp, fără întîrziere, lucru pe care nu-l dorea cîtuși de puțin slujnica cea bătrînă, care nu voia altceva decît ca lucrurile să rămînă cum erau. Înspre partea aceea Giselda n-ar fi găsit un teren prielnic plîngerilor ei: Niobe s-ar fi ridicat în apărarea tînărului, proclamîndu-i, pe bună dreptate, inocența și pudoarea. Și pe urmă surorile ei, cu care chiar și în pijama el își păstrase o ținută exemplară, și s-ar fi putut prezenta așa în fața întregului univers, ținută care i-ar fi stat bine și unei fecioare... i-ar fi sărit în cap ca două fiare. Sărmana Giselda, pentru ea nu exista decît o singură cale: să tacă, să tacă mereu. Trebuie să mai adăugăm un lucru comic, și anume că austera, virginala ținută a nepotului, care putea fi dată de exemplu unui pension de fete, nu se știe cum avusese o influență contrară asupra fecioarelor mătuși, făcîndu-le să-și piardă ceva din acea austeritate și rezervă care constituiseră totdeauna regula inflexibilă a vieții lor. Și se întîmplase ca Niobe sau Giselda, bătînd în ușa camerei lor pentru o treabă oarecare, în timp ce

erau închise înăuntru, să le audă răspunzînd cu urlete sfîşietoare : „Nu se poate ! Nu se poate intra ! Nu intraţi ! Sînt goală ! Sînt în cămaşă ! Sînt în chiloţi !“ Ca şi cînd cineva ar fi voit să intre să le violeze sau să le străpungă cu un pumnal. Şi nu erau goale de loc, sau numai în parte, putînd să se arate oricui ; sau, drăcia naibii, erau perfect îmbrăcate, aşezîndu-şi lucrurile în scrin, iar cine ar fi voit să intre nu putea fi decît Giselda sau Niobe. Iar dacă erau goale într-adevăr, avînd oroare să fie văzute astfel, o dată închise în cameră, simţeau nevoia s-o strige : „Sîntem goale ! sîntem în cămaşă ! sîntem în chiloţi !“ De ce ?

Erau departe zilele în care surorile, lucrînd împreună, visau la viitorul nepotului lor : acesta devenise o realitate prezentă şi urgentă ; şi oricît de priceput ar fi fost în arta rafinată de a nu-şi face simţită greutatea, ea se făcea tot mai mult simţită. Dar prezenţa sa, aspectul său senin rezolvau cu o extremă simplitate situaţii socotite ca fiind nerezolvabile. De altfel, servindu-se de sine însuşi chiar în mod negativ, ştia să dispară la momentul oportun şi să reapară tot la momentul oportun. Din acest punct de vedere se asemăna cu Napoleon cel Mare care, atunci cînd era victorios, cînd toţi nu mai puteau şi băteau din picior de nerăbdare, se făcea aşteptat, lăsînd timpul necesar pentru pregătirea unor noi arcuri — arcuri şi mai mari, în cinstea triumfului său — şi pentru ca dorinţa de a-l revedea să crească pînă la suferinţă. Iar cînd pierdea bătălia, pica la Paris ca un trăsnet, unde nimeni nu simţea nevoia să-l vadă, sosea ascuns într-o trăsură întunecoasă şi hodorogită, şi ar fi mers chiar şi pe un măgar, sau călare pe o coadă de mătură, numai să ajungă acolo. Remo nu avea nevoie să argumenteze, nici să se roage, nici să se apere, obiceiul lui era să vorbească foarte puţin cu femeile, ţinîndu-le într-o perpetuă stare de agitaţie şi de suspensie, căreia îi opunea seninătatea lui cerească ; şi exteriorizînd totdeauna — printre cei care, se speteau muncind de dimineaţa pînă seara pentru existenţă — propria lui convingere că viaţa este uşoară ; surîzînd la inutilitatea ostenelilor lor.

Băiatul acesta, născut în Ancona din doi muncitori nenorociți, din tată roman și mamă florentină, rămas de copil la voia întîmplării, care nu voise să se închine studiului ca și cum ar fi simțit inutilitatea, pentru sine, a unui asemenea efort, nu poseda numai o inteligență fizică, ci și un simț excepțional al vieții, și știind din instinct că viața este dură și dificilă, începea prin a afirma contrariul, bazînd-o pe a lui proprie pe noul principiu infailibil, convingîndu-se pe sine însuși, pe măsură ce-i convingea și pe ceilalți, de afirmația lui. Astfel încît îi fusese ușor să obțină multe lucruri, înlăturînd, cu lovituri abile, toate dificultățile care interveneau, și mai mult încă, demonstrînd acest lucru pe față. Cînd împlinise optsprezece ani, ceruse mătușilor, dar fără să insiste, o motocicletă foarte scumpă, zece mii de lire, iar ele refuzaseră la început, apoi amînaseră achiziționarea ei, dar, a doua zi, auziră la poartă claxonul noii mașinării și bubuitul pistoanelor ei energice; oricîte investigații făcură, nu reușiră cu nici un chip să afle de unde făcuse rost de bani. Astfel că, primelor așteptări anxioase ale întoarcerii lui Remo care nu venea acasă noaptea, le urmară acestea, fiind și mai neliniștite pentru ceea ce Remo întorcîndu-se putea să aducă cu el.

Misterul acela care plutea în jurul chipului său de o frumusețe senină le dezorienta pe femei.

Fuseseră grele și lungi acele prime așteptări, cînd tinerelul începuse încet-încet să se îndepărteze de cuib în orele nocturne.

Mai întîi avuseseră loc fugile clandestine, neliniștea și teama de pedeapsă.

La fereastra aceea, la care de mult timp surorile nu mai stăteau duminica după-amiază pentru a se face admirate și pentru a admira procesiunea îndrăgostiților spre coline, rămăseseră de-atîtea ori pînă în zori, cu Niobe care, din cînd în cînd, apărea la ușa camerei — „se vede?" — pentru a le liniști în ceea ce privea înțelepciunea băiatului, căruia cu siguranță nu se putea să i se fi întîmplat ceva rău, și forța lui: știa bine ce avea de făcut și era în stare să scape din orice încurcătură, dar întîmplarea se datora numai pălăvrăgelilor nesfîrșite cu prietenii, vorbind despre mașini, despre

curse, despre competiții, despre petreceri, subiecte de discuție în toiul cărora tinerii uită de timp, tăifăsuind de dimineață pînă seara și de seara pînă dimineața, fără încetare ; și din cauza cărora nu mai simt nici somn, nici foame. Încheia, invitîndu-le să se ducă la culcare și să încerce să doarmă, altfel aveau să sfîrșească prin a se îmbolnăvi. Ele nici măcar nu răspundeau, voiau să-și bea paharul amărăciunii pînă la fund, să-și trăiască chinul pînă la capăt. Se gîndeau la tragedii, la aventuri extrem de complicate, în care erau implicate întotdeauna dragostea și moartea. Unde se dusese și cu cine ? Cine-l văzuse ? Cu Palle, mereu cu Palle, plecase cu Palle : „cu blestematul de Palle. Cu mutra aia sinistră de Palle." Palle era pricina tuturor relelor, devenea răspunzător pentru toate : „lua-l-ar naiba pe Palle". Niobe se ducea la mama lui Palle s-o trezească pentru a afla dacă el era acasă și dacă dormea : un drum inutil. Cînd Remo nu se afla acasă, era, fără greș, de prisos să-l caute pe Palle. Iar mama lui nu se arăta de loc preocupată de asta, dimpotrivă, în inima ei domneau încrederea și liniștea, oriunde s-ar fi aflat el ; o credință neclintită în fiul ei și în soarta lui ; nu putea admite nici o vină, nici o greșeală, nici să aibă vreo îndoială : dacă era în oraș, însemna că așa trebuia să fie, că așa era bine, oricît ar fi fost ora, pentru ea ora nu avea nici cea mai mică importanță ; nici nu se gîndea că Dumnezeu ar vrea să-l lovească, făcînd să i se întîmple o nenorocire : imposibil. În Dumnezeu și în fiul ei avea aceeași credință. Socotea toate acele neliniști — mofturi și manii de a trimite slujnica de colo pînă colo să pălăvrăgească — drept fandoseli de oameni bogați, un lux pe care ea nu și-l putea îngădui. Și luîndu-l pe fiul ei pe garanție, părea că asupra lui cobora o imunitate supranaturală. Era bine unde era, oriunde s-ar fi găsit, așa trebuia să fie și nu i se putea întîmpla nimic rău. Dacă într-o zi, printr-o nenorocire de neînlăturat, i l-ar fi adus acasă neînsuflețit, l-ar fi luat în brațe ca Maica Domnului pe Isus, fără o lacrimă, fără un strigăt de revoltă, împietrită de durere, și ar fi spus cu ochii la cer : „Doamne, facă-se voia ta, în cer ca și pe pămînt".

Niobe venea înapoi clătinînd din cap deoarece, deşi simţea altfel, într-o privinţă era de aceeaşi părere. În schimb, pe surorile Materassi relatarea aceea, credinţa aceea oarbă le înfuria groaznic : spunea că femeia aia este o nebună, o cretină, imbecilă, dementă, smintită, un bolovan incapabil să simtă ceva pentru oricine ar fi fost : care de mult ce spălase cămăşile proştilor, devenise mai proastă decît ei : „cum poţi să trăieşti liniştit, cînd îţi ştii băieţandrul zbînţuindu-se prin lume, noaptea ? Ce oameni fericiţi ! Le-ar fi trebuit firea ei.“ Ce noţiune aveau ele despre lume şi despre noapte e o chestiune care ar necesita discuţii prea lungi.

Reîntorcîndu-se acasă, Remo trebuise să treacă prin faţa lor : dure, aplecate încă asupra lucrului la ceasul acela aproape în zori, arătîndu-şi ostentativ supărarea printr-o tăcere de gheaţă, prefăcîndu-se că nu-l zăresc, că nu-i înregistrează prezenţa de care erau obsedate pînă la ultima picătură de sînge. Sau ridicînd capul cu severitate, se întorceau către el pentru a-i arăta ochii înroşiţi de munca nocturnă şi de plîns, fără a deschide gura. Rămăseseră îndărătul persianelor, care lăsau să treacă lumina printre jaluzele, singura mărturie despre existenţa şi prezenţa lor, sau, altădată, coborîseră împreună, în dezordine, pe jumătate dezbrăcate, ciufulite, şi improvizaseră o scenă teribilă, repezindu-se la el, urlînd şi plîngînd, îl acoperiseră de mustrări, de insulte şi ameninţări, pentru a-l face să îndure şi el un pic din chinul pe care-l îndураseră ele. Încercaseră toate tonurile, atinseseră toate coardele, pentru a ajunge la inima lui, experimentaseră toate căile.

S-ar fi spus că tînărul nu credea nici o iotă în suferinţele acelea şi că lua scena, oricum s-ar fi desfăşurat, ca pe un fapt firesc, inevitabil, un exerciţiu pe care-l accepta cu resemnare. Aprindea o ţigară şi o fuma, lăsînd să se înţeleagă cum fiecare dintre facultăţile sale se îndrepta către actul de a fuma, fiecare gînd, către spiralele opaline care se urcau spre tavan cu atîta graţie, desenînd în aer imagini sugestive. Se uita în jur, cu răbdare, cu naturaleţea şi decenţa celui care aşteaptă ca alţii să îndeplinească o funcţie trupească, pe care nu e posibil s-o amîne. Lăsa să se reverse mînia aceea fără a vădi cel mai mic

interes, fără a interveni cu o silabă pentru a micșora furia, sau prefăcîndu-se că nu vede lumina care se strecura din cameră printre jaluzele. Și cu cît scena era mai obositoare, cu atît mai mult părea să se bucure el de autoritate asupra lor.

O dată furiile epuizate, începeau întrebările : mîncase ? Da. Remo mîncase totdeauna. Răspunsul acesta indispunea vizibil pe femei. Ar fi preferat s-o vadă pe sărmana Niobe trudindu-se, la ora aceea, pentru a scoate proviziile și a pune masa, a aprinde focul și a încălzi puțină supă sau să fiarbă ouă. După scena tragică, ar fi picat foarte bine această zăpăceală la o oră nefirească pentru a-i da de mîncare. O cină începută cu un aperitv de tragedie și care s-ar fi terminat cu o vădită tandrețe pentru fructe. Se simțeau contrariate de lipsa acestei de a doua părți, care le atîța febra curiozității : ar fi vrut să fie și mai victime. Dar ce făcea, unde se ducea, unde mînca atunci cînd rămînea în oraș atîtea ore ?

La răvășirea sufletească a mătușilor, nepotul opunea ordinea perfectă a spiritului său.

Mîncase și voia să se ducă la culcare, pentru că era ora de dormit. Nu era beat cîtuși de puțin, deoarece nu bea decît apă, și în timpul meselor cîte un pahar de vin, dar nu totdeauna : era o încîntare să-l vezi cum înghițea dintr-o sorbitură un pahar de apă cu prospețimea și limpezimea lichidului pe care-l bea. De cînd așteptau să vadă ce o să mai fie, mătușile avuseseră ocazie să-i admire și acest sănătos obicei. Era perfect stăpîn pe sine și lucid. Îngîna o melodie, aprindea o altă țigară și, cu obișnuitul ton în falset, își saluta mătușile : „Tușă Tè, Tușă Cà", de parcă ar fi fost amiaza, nu două sau trei noaptea.

O dată închise în camera lor, șușotind cu glas scăzut, femeile continuau să vorbească despre cele întîmplate, îngăduiau Niobei să ia parte la dezbatere, dar nu făceau altceva decît să-i taie vorba și să-i impună tăcere, deoarece vorbea prea tare. Ea se străduia cu orice mijloc să restabilească pacea.

Iar cînd ora matinală de reîntoarcere acasă deveni ora normală, nepotul nu mai fu așteptat la fereastră, nici lucrînd, și nu îndrăzneau să facă nici cea mai mică aluzie

la acest obicei ; se întîmplase de multe ori ca spre ora două să fie trezite brusc de uruitul unei maşini sau al mai multora, ce se opreau la poarta lor cu un mare zgomot, din ele coborau opt pînă la zece tinerei, pe care Remo îi trecea prin camera sacră a cămăşilor şi a pantalonaşilor, sculînd-o pe Niobe, care, îmbrăcîndu-şi fusta şi aşezîndu-şi părul, se prezenta gîfîind, în atitudinea eroică a celui ce urmează să înfrunte un pericol grav : trebuia să-i aşeze la masă şi să le dea de mîncare. Iar ei, citindu-i pe faţă, în toată neliniştea aceea, cea mai bună promisiune pentru reuşita acţiunii, începeau s-o îmbrăţişeze, trecîndu-şi-o unul altuia, luînd-o pe braţe şi ridicînd-o în triumf. Sărmana de ea, se zvîrcolea şi striga : „lăsaţi-mă ! Daţi-mi drumul ! Lăsaţi-mă, dacă vreţi să mîncaţi. Ciinilor, dacă nu mă lăsaţi, rămîneţi nemîncaţi." Argumentul acesta era destul de convingător ca s-o elibereze pe loc, cu aplauze frenetice. Întindea în grabă o faţă de masă, aşeza cîte o farfurie pentru fiecare din aceşti nebuni, cîte un tacîm şi paharul respectiv. Cîte unul, mai drăguţ, dădea dovadă de gentileţe, ajutînd-o să distribuie obiectele pe masă, iar ea rîdea simţind că-i creşte în piept o inimă mai mare decît casa. Impetuozitatea şi caracterul afectuos al acelor tineri de douăzeci de ani o făceau să nu-şi mai încapă în piele de fericire, şi ar fi făcut ea chiar şi altele pentru ei ; turbulenţa lor o exalta, dar în acelaşi timp o făcea să se scuture şi să-şi astupe urechile.

Nimeni nu se întreba dacă în casa aceea era permis să se facă atîta tărăboi la asemenea oră. Nimeni nu zicea să nu se ţipe, să se umble mai încet, părea că erau de acord să facă cel mai mare vacarm cu putinţă. Iar cînd, din întîmplare, vreun novice din asistenţă îl întreba pe Remo dacă nu se supără nimeni de atîta scandal, dacă trezea pe careva sau îl împiedica să doarmă, Remo răspundea senin : „ei, aş ! Dimpotrivă, faceţi gălăgie, urlaţi cît vreţi, mătuşile au un somn adînc, nu s-ar trezi nici măcar dac-am trage cu tunul. Nu vă faceţi griji, puteţi urla oricît". Palle alerga să-l scoale pe arendaş pentru a-i cere, în numele stăpînelor, două pîini rotunde, cît roata, şi ouă, dacă în casă nu erau de ajuns, iar cînd se întorcea cu pîinile la subsuoară, îl purtau în triumf prin sa-

lon, depunîndu-l în mijlocul mesei, improvizîndu-i o ovație, un discurs, invitîndu-l să răspundă și aplaudînd ca și cum ar fi vorbit. Și imediat ce izbutea să scape, sărea de pe masă ca un iepure și alerga la bucătărie, de unde cără vinul, tras la sticle ; iar cînd apărea cu ele, cîte una în fiecare mînă, și se apuca să le distribuie pe masă, îl întîmpina un strigăt care s-ar fi auzit pînă-n Florența. Remo scotocea prin cămară pentru a descoperi ceva ce ar fi putut servi să-și amăgească foamea în așteptare, un pic de omletă, niscai chiftele rămase. După aceea sosea Niobe cu o tavă imensă plină de șuncă și salam tăiat felii. Parcă se dezlănțuia o furtună. Și în timp ce grupul se arunca asupra tăvii providențiale, în rumoarea aceea mai potolită acum, produsă de gurile preocupate, dinspre bucătărie își croia drum un zgomot de vătrai. Niobe aprindea focul și pregătea o omletă din ouăle pe care le putuse aduna de ici, de colo. Și n-apuca să dispară șunca și salamul, într-un timp record, că rumoarea creștea iar treptat, întrucît gurile nu mai erau ocupate, iar preopinenții începeau să se ridice de la masă și să alerge la bucătărie, unde omleta lua o frumoasă culoare aurie. Sărmana slujnică mai avea încă de furcă pentru a ajunge pînă la capătul misiunii sale : „binecuvîntată tinerețe !“ și se întorceau în salon pentru a anunța că mai sosește ceva. Răucrescuții aceștia ar fi devorat și pietrele la ora aceea din noapte. Mîncau ca lupii și nu era măcar posibil să-i servești ca lumea, atît erau de nerăbdători și de turbulenți. Își furau mîncarea din farfurii și în harababura care se isca mai dădeau pe jos, salonul devenea o cocină. Nu rămînea în casă nici măcar un ou, nici o firimitură de pîine, nici cea mai mică urmă de ceva comestibil.

Prietenilor săi și celor care îl întrebau unde stătea cu casa, Remo le răspundea întotdeauna : „stau la Santa Maria, dresez papagali, domesticesc maimuțe, veniți să-mi vedeți papagalii dresați, maimuțele mele domesticite.“ Și puțin cîte puțin, îi prezentase pe prietenii săi mătușilor ; avînd automobile sau motociclete, toți avuseseră posibilitatea să vină la el. Nu e ușor de descris cît de mult le plăcuseră mătușilor aceste vizite : prietenii lui Remo erau toți băieți frumoși și voinici, degajați, îndrăz-

neți, sportivi, bine îmbrăcați și bine înarmați pentru viață ; părea că și-i alesese ca să triumfe asupra tuturor cu cinste, deoarece nimeni nu se putea lua la întrecere cu el, toți aveau cîte ceva, cîte o tară, un defect care-i punea într-o inferioritate iremediabilă față de el, lucru pe care surorile îl relevau, îl exaltau în polemicile lor. În fața mătușilor prietenului lor, tinerii dovediseră multă vioiciune, dar tot atîta delicatețe, într-un cuvînt, o solicitudine ce friza galanteria. Sărmana față pămîntie și prăfoasă a Terezei, contractată de oboseală în timp ce vorbea cu ei sau îi asculta, răspîndea o lumină care o făcea să-i tremure puțin buzele ; iar Carolina, neputînd susține multă vreme privirile ticăloșilor, pentru a le evita începea să se zvîrcolească pe scaun. Agitația ei n-avea nimic comun cu cea a Niobei, care se înfiora numai cînd se simțea înșfăcată, pipăită, zgîlțîită de diavolii aceia, care și-o disputau unul altuia pentru a se înveseli, fiindcă se înveseleau și fiindcă o iubeau. Pentru a o face să se înfioare pe Carolina, le erau destul ochii.

Palle făcea pe curierul și pe chelnerul. Cobora să mai ia încă o sticlă din pivniță, alerga între bucătărie și salon, între salon și cămară ; din cînd în cînd se așeza să guste și el ceva cu oaspeții, care-l luau peste picior cu mii de glume dar care ascundeau de fapt o prietenie pusă pe picior de egalitate cu un tînăr inferior lor atît ca fizic, cît și din punct de vedere social. El era în stare să alerge pe cîmp, chiar și așa, pe întuneric, să găsească salată proaspătă, udă de roua nopții, pe care tinerii o considerau ca un deliciu suprem.

Dar ce se petrecea oare la etajul superior al casei în acele sfinte ceasuri dedicate odihnei și tăcerii ?

Nici n-auzeau bine zgomotul mașinilor și cele două surori săreau din pat fără să aprindă lumina, deschideau fereastra cu precauție și dindărătul jaluzelelor se apucau să spioneze ; apoi, trăgîndu-și pe ele o fustă, vîrîndu-și picioarele goale în pantofi, iar dacă era frig, înfășurîndu-se într-un șal, încet și pe întuneric, ieșeau din cameră una după alta, strîngîndu-se de mînă și, strecurîndu-se de-a lungul coridorului, ținîndu-și respirația pentru a nu face zgomot, ajungeau în capul scării și rămîneau acolo, cu sufletul la gură ; inima lor palpita ca inima păsărele-

lor, pe cînd se aplecau peste balustradă, ca să nu piardă nici un moment din scena pe care o reconstituiau după vocile și zgomotele percepute, potrivit cu propria lor imaginație :

— Auzi, Massimo !
— Vasco !
— E și Sergio !
— Franco !
— Bruno !
— Alfredo, e și el !
— Renzo !
— Gastone !
— Jim !

Unul cîte unul, îi recunoșteau pe toți după voce.

— Dar ăsta cine-o fi ?
— Ei... nu-l cunoaștem !

Vocea lui Remo le făcea să amuțească.

— S-au dus în bucătărie !
— Au îmbrățișat-o pe Niobe.
— Auzi, auzi !
— Au luat-o pe sus !
— Auzi cum strigă s-o lase în pace.
— A adus salamul felii.
— Ce poveste !
— Încep să mănînce.
— A adus omleta.
— Auzi, Palle, este și Palle.
— Da ce, credeai c-o să lipsească ?

Rămîneau în capul scării pînă la sfîrșit. Nici unul dintre tineri nu s-ar fi încumetat să urce, tot tărăboiul se întindea în bucătărie și sufragerie, și cel mult pînă la odăița Niobei, unde se vedea patul răscolit pe care femeia îl lăsase așa, alergînd grăbită pentru a le sta la dispoziție.

Trebuie să știți că exact deasupra sufrageriei în care tinerii dădeau frîu liber apetitului și veseliei lor, se afla camera Giseldei care, sculată brusc la sosirea lor, spumega de mînie că se îngăduiau asemenea lucruri : „Ce nerușinare ! Ce oroare !“ Aprindea lumina uitîndu-se la ceas : „două, orele două noaptea. La ora două, gălăgia asta ! E oprit și de lege. Să trebuiască să suporți o porcărie ca

asta !“ Dar se păzea ca de foc să iasă pentru a-i dojeni, sau să dea vreun semn de viață. Și neștiind exact ce se întîmpla, își închipuia mutra surorilor ei și a slujnicei, la ora aceea ; flerul ei, foarte încercat, o îndemna să nu se scoale, să nu iasă, să nu se miște, și o îndemna bine : „smintitele alea, care îngăduie un asemenea scandal !“

Trecînd prin camera mare, tinerii coborau vocea ca și cum instrumentele de lucru, lăsate acolo de către cele două femei, impuneau respect și teamă ; le cercetau, fără să țipe sau să rîdă. Uneori rămîneau fermecați de vreo broderie frumoasă în mătase și aur, pentru care era suficient să dea la o parte pînza ce-o acoperea, spre a o admira ; o ridicau cu două degete sperioase și se uitau cu uimire copilărească, abia murmurînd, alcătuind un ciorchine de capete, cu gîturile întinse ; o acopereau apoi cu cea mai mare delicatețe, ca pe un copil care doarme. Dar, printre altele, Remo scosese dintr-o cutie o cămașă și o pereche de pantalonași roz sau bleu, foarte ușori, și desfășurîndu-i zicea că aparțin unei copile de optsprezece ani, nespus de frumoasă, ce-avea să se mărite în cîteva zile, din care cauză, tot respectul pentru locul și munca respectivă se dusese învîrtindu-se și din nou izbucniră gălăgioși, ca în sufragerie. În fața pantalonașilor pe care Remo îi ținea întinși, Sergio îngenunchease și voise să-i sărute cu smerenie. Și toți deodată imitaseră gestul său, îngenunchind în fața pantalonașilor și vrînd să-i sărute, în timp ce Remo, într-o atitudine inspirată, continua să-i țină întinși.

— Dar ce fac, ce fac oare acolo, se poate și ?

Strigătele păreau că sfîșie zidurile : apostrofări, epitete, invocații însoțeau ritualul.

— Au scos o pereche de pantaloni, zicea Carolina dîndu-și seama de scena care se petrecea.

— Sînt ai contesei Del Piatta.

— Remo e cel care a vrut să-i arate.

— Ce blestemăție !

Punîndu-i la loc pe cei ai micuței contese, scoteau din cutie alții, ai unei marchize, care aveau cu totul alte dimensiuni. Se dezlănțuia o salvă de urlete și fluierături, de proteste.

— Sînt pantalonii marchizei Stroppa Guioni, zicea Carolina în culmea fericirii, gîndindu-se la măsura lor.

Şi Tereza, gîndindu-se la articolul acela de îmbrăcăminte, se ţinea de pîntece de atîta rîs.

Niobe, printre băieţi, îşi scuipa ultimul dinte.

Neputînd face altceva, Giselda muşca aşternutul : „ia te uită, dacă trebuie să îngădui asemenea lucruri, la ora asta ! Dar nu e nimeni care să anunţe poliţia ? Ar trebui reclamat la secţie." Aprindea iar lumina, se uita la ceas : „patru. E o nebunie care nu mai cunoaşte limite. Îţi vine să-i împuşti."

Pînă ce Remo, după ce-şi concedia prietenii care plecau în sunete de claxon, sfîrşind prin a trezi restul vecinilor, se retrăgea în camera lui, ca să doarmă. Iar Niobe, lăsînd neatins cîmpul acela de bătaie care aştepta intervenţia braţelor sale timp de cîteva ore, mai înainte de a se întoarce în culcuşul ei, urca să dea raportul stăpînelor care o ascultau în extaz, halucinate, clipind la fiecare nume : „Corrado, Franco, Bruno, Massimo, Renzo, Gastone, Alfredo, Sergio, Jim..." ce izbucneau cu vraja unui nume de floare de pe buzele lor bătrîne : şi „Remo, Remo, Remo..." repetat de atîtea ori. Cele două surori adormeau, în sfîrşit, într-un fel de beţie care le dădea un somn voluptuos, o dulce stare între somn şi veghe, ca şi cum ar fi simţit mîini necunoscute pe trupurile lor, mîngîindu-le, căutîndu-le, pipăindu-le şi, într-un murmur languros şi îndepărtat, legănîndu-le suav.

Giselda, turbată şi cu nervii iritaţi pînă la suferinţă, nu mai era în stare să adoarmă, se zvîrcolea în aşternut, muşca perna, scrîşnea din dinţi : „nici măcar nu se mai poate dormi în casa asta infamă."

Trebuie să recunoaştem cu mîndrie legitimă că pe acest pămînt toţi oamenii sînt sensibili la frumuseţe : în faţa unui tînăr cu înfăţişarea frumoasă şi puternică, cu chipul de o armonie excepţională, care ştie să poarte o haină cu eleganţă şi degajare, pînă şi lenjerul şi croitorul sînt antrenaţi să-şi încredinţeze marfa şi să aibă o răbdare de necrezut aşteptînd să fie plătiţi.

Croitorul lui Remo îi făcea acestuia condiții cu totul speciale, amînări și aranjamente în privința contului, considerabile reduceri. Remo reprezenta o reclamă importantă, devenise centrul unei constelații strălucitoare, dar nu ușor de definit, alcătuită din tineri care, desigur, nu erau niște exemple de hărnicie, dar făceau continue promisiuni de a deveni cît mai curînd posibil. Vom spune chiar că nici unul nu avea o profesiune adevărată, că aparțineau unor familii cumsecade, dar prea mediocre sau modeste pentru aspirațiile lor, pentru dorința lor de a trăi în mod cu totul disproporționat față de resursele de care dispuneau. Astfel încît, chiar dacă erau incapabili de a comite fapte odioase, erau totdeauna gata de a prinde ocaziile favorabile ce se puteau ivi, și într-o oarecare măsură, să le provoace, cu multă bunăvoință, fiind hotărîți ca, o dată ivite, să nu le lase să scape, chiar dacă erau de o natură îndoielnică. Făceau tot felul de sporturi, în care unii erau adevărați campioni, și, în general, se pasionau cu toții pentru toate sporturile, fără distincție, putîndu-se numi, pe drept cuvînt, tineri sportivi. Adorau automobilele și aveau fiecare o mașină frumoasă sau urîtă, se declarau plasatori de automobile, reprezentanți, intermediari, deținători de mașini închiriate. Aceștia se puteau numi într-adevăr automobiliști, exercitîndu-și profesiunea de șoferi exclusiv de dragul acesteia.

Croitorul știa că dacă Remo l-ar fi abandonat, ar fi pierdut cu ușurință un mare număr de clienți, și că ținîndu-l la mare preț, exercita asupra celorlalți o atracție permanentă; deoarece nu numai femeile se lasă antrenate de eleganță, de fascinația luxului și a modei, trebuie să ne gîndim și la feminitatea care se găsește în firea bărbaților, în doze ce nu pot fi neglijate, rămînînd totuși în limitele genului lor. De fapt tînărul provoca, oriunde s-ar fi dus, admirația și simpatia și pentru motivul că, așa cum vom vedea mai tîrziu, atitudinea lui față de bărbați era foarte diferită de cea pe care o avea față de femei în general, dar și pentru acestea avea o gamă foarte variată, care nu putea scăpa unui ochi atent.

În împrejurimile orășelului Santa Maria, o singură persoană știuse să-i reziste : Giselda. Chiar de cînd intrase în casa lor, aceasta îl privise pe oaspete cu neîncredere, chiar din prima zi simțise că este într-un total dezacord cu surorile ei. Deoarece fusese umilită, copleșită de faptul că glasul ei rămăsese fără ecou, tăcuse, mocnind o ură ascunsă, așteptînd momentul potrivit pentru a-și răzbuna tăcerea și umilirea. Iar cauza profundă trebuie căutată în faptul că de farmecul frumuseții și al tinereții fusese atrasă o dată pentru totdeauna, și-i rămăsese în inimă o amărăciune de nestins. Pentru că suferise prea mult de răul acela, acum era imună.

Și Remo, chiar din prima zi, privise pe cea de a treia mătușă într-un fel cu totul diferit de cum le privea pe celelalte. Ea îl respinsese pe loc, în schimb el o urmărise și o studiase, pentru a vedea dacă nu cumva exista vreo cale pentru a ajunge pînă la ea, pentru a-i învinge ostilitatea, ale cărei cauze nu le cunoștea. De cum băgă de seamă că nu era cazul să se teamă de ea, ba mai mult decît atît, că adversitatea ei îi aducea numai avantaje din partea celorlalte surori, făcîndu-le să treacă în extrema opusă, atunci încercă orice mijloc de a și-o face dușmancă fără rezerve, tratînd-o cu ironie, numind-o „doamnă" sau prefăcîndu-se că-i este teamă și că tremură pentru starea sănătății ei. „Ai dormit rău azi-noapte ? Ai o mină proastă, ești veșnic palidă, un purgativ ușor, poate ți-ar face bine", sfidînd-o pe față, disprețuind-o și ofensînd-o oriunde și mereu. Dar ea, cunoscînd jocul, evita pe cît putea să-l provoace, înfrînîndu-și cu mare efort impulsurile, primind totul cu demnitate. Cîteodată găsise ecou în vecini, printre cei mai puțin înfeudați puterii mătușilor și farmecului nepotului ; datorită aroganței cu care fusese impus, acel „dumneavoastră", pe care toți erau obligați să i-l adreseze, rămăsese indigest pentru mulți, iar pumnii împărțiți de el cu atîta dexteritate și în cantități uluitoare, precum și dezinteresul arătat cu consecvență tuturor, cu excepția lui Palle, lăsaseră ici și colo oarecare ranchiună ; scîntei de ură mocneau în cenușă. Dar în prezența stăpînelor, vocea răzvrătită se schimba într-una supusă, așa cum în fața lui toți cădeau în extaz pentru pantofii magnifici pe care

ea trebuia să-i lustruiască, pentru haina, cămaşa, sau cravata bine înnodată. Resentimentul şi ostilitatea se schimbau în linguşire, murmurul în guri căscate care stau în admiraţie.

Apoi, deoarece Giselda, în adîncul sufletului său, era mîndră şi nobilă, simţea că-i repugnă să-şi arate chinul pe care-l îndura în propria-i familie, după ce revenise în sînul acesteia doar cînd se simţise sugrumată de amărăciune şi singurătate. În casă nu mai deschidea gura să vorbească, prea le plăcea surorilor să se ia la harţă cu ea, să-i arate bucuria lor de a face exact contrariul a ceea ce credea ea că e bine, de a face ceva care s-o supere de moarte, să-i dezlănţuie furia, să o pună într-o situaţie neplăcută, extremă, imposibilă. De la o vreme făcea eforturi supraomeneşti pentru a nu i se vedea pe faţă nimic, ascunzîndu-şi gîndurile, închizînd totul în ea pentru a nu se expune eşecurilor şi a nu fi astfel o sursă de prea mare înveselire pentru ceilalţi.

Ceea ce le plăcea surorilor ei cel mai mult, era aerul de superioritate şi dispreţ pe care Remo îl lua faţă de ea, nimic nu le producea o satisfacţie mai mare decît faptul că ofensa îi venea direct de la el, cruţîndu-le de osteneala de a o ofensa ele. Chiar şi Niobei, cu sufletul ei blînd şi generos, îi plăcea în fond modul în care Remo o trata pe această amfibie — servitoare pe care trebuia într-o anumită măsură s-o servească — şi care făcea pe orgolioasa, dispreţuind un tînăr ca acela, cum nu mai existase niciodată şi nici n-avea să mai fie un altul asemănător în tot ţinutul, obiect al admiraţiei tuturor. Spre deosebire de Giselda, Niobe îl întîmpina întotdeauna pe Remo cu faţa prietenoasă, totdeauna senină, îi făcea cu ochiul, se bosumfla, imitînd-o pe ascuns, pe cealaltă. Remo îi răspundea cu un suspin bătrînei credincioase, pe care ştia că o are alături în orice împrejurare, un suspin ironic, bătîndu-şi joc de acea fortăreaţă inexpugnabilă, învinsă totuşi, cu atîta artă, de acea rezistenţă plină de zel, pe cît de inutilă şi dăunătoare pentru ea, pe atît de providenţială pentru el.

Acum Giselda, a cărei voce devenise o însuşire inutilă pentru existenţa obişnuită de la primul etaj al casei,

în timp ce se ocupa cu treburile casnice, sau închisă în camera ei, începuse să cînte : cînta adesea şi cînta tare, desfăşurîndu-şi vocea, şi cu cît cînta mai mult şi mai bine, cu atît mai mult presimţea furtuna de la etajul inferior. Cînta de toate, cîntece şi canţonete, arii populare şi mai ales arii vechi din operele cele mai cunoscute. Toate cîte le ştia şi-i veneau în minte, una cîte una ; astfel încît la scandalul de la parter se adăuga manifestarea lirică de la etajul superior.

Trebuie să recunoaştem că nu cînta rău, şi deşi lipsită de experienţă, n-avea o voce urîtă ; ştia să şi-o moduleze cu graţie şi era foarte plăcută. Cu timpul, perfecţionîndu-se tot mai mult în acest exerciţiu, trecătorii de pe stradă ridicau capul, fiind atraşi de cîntecul ei.

Nu se poate descrie pînă la ce punct cîntarea aceasta blestemată le călca pe nervi celor două surori ; simţeau că li se taie respiraţia, că li se strînge stomacul ; căci Giselda ştia să simtă în aer momentul cel mai potrivit pentru ea şi, se înţelege, cel mai puţin propice pentru ele ; pe deasupra ele căutau să surprindă în cîntecul acela o ofensă directă adusă lor, o înţepătură, un dublu sens, o aluzie care să le privească într-un fel oarecare, o zeflemea ascunsă, pentru a le irita, a le impune tăcerea, o lezare a puterii şi autorităţii lor. Dar nimic ; niciodată nimic. Giselda ştia să evite orice cu o îndemînare extraordinară ; nu era chip s-o prinzi în culpă, s-o faci să cadă în cursă. Nu se ştie cum de izbutea să scape din atîtea pericole deodată ; ştia să umble printre flăcări fără a lăsa să i se aprindă pulpana hainei.

Era vorba de o discuţie, mare sau mică, pentru o sumă ce trebuia achitată, sau o scenă însufleţită de proveniența sau caracterul surprinzător al acelei datorii. Era vorba de a dovedi încă o dată balastul care-l constituia Palle în casă, deoarece acesta nu se despărţea niciodată de prietenul său şi era totdeauna acolo pentru a mînca, şi încă cu o poftă de lup ; iar cînd era în oraş, mătuşile înţelegeau prea bine, Remo cheltuia pentru doi, în timp ce acasă, mama lui Palle repeta cu credinţă : „Doamne, facă-se voia ta pururea şi pretutindeni". Desigur, avea dreptate, n-o puteai condamna, putea mulţumi

Domnului, putea să-l lase să-şi facă voia, deoarece ceea ce făcea, era bine... De la primul etaj se înălţa vocea :

Noi sîntem ţigăncuşe
Din depărtări venim,
La fiecare-n palmă
Destinul i-l citim

La început, cînd Remo legă strînsă prietenie cu Palle, mătuşile fură destul de contrariate de această preferinţă. Dintre atîţia tineri, să-l aleagă pe cel mai nenorocit, pe un dezmoştenit al soartei, cel mai grosolan, mai caraghios, mai prost îmbrăcat, care nu putea avea în familie îngrijirea necesară unui adolescent, unul care urma să devină un salahor de cea mai umilă specie... în timp ce ele urmăreau cu totul alte scopuri pentru viitorul nepotului lor. Dar cordialitatea profundă, sinceră, cu care Remo îl trata pe tovarăşul său : „vino, Palle, hai, Palle..." cu o căldură în glas cum nu avea pentru nimeni, şi devotamentul cu care tovarăşul său îl însoţea oriunde, le lăsară perplexe cînd voiră să-l admonesteze ; apoi judecînd cu vanitatea de care erau pătrunse, tăcură, minunîndu-se, nevăzînd în Palle nimic altceva decît umbra nepotului lor. Remo îşi alesese un ienicer, un însoţitor, un servitor : acest lucru îi confirma, o dată în plus, abilitatea şi forţa de care dădea dovadă. Pînă ce faptul de a-l face să şadă la masă şi pe însoţitor, umbra care la ora prînzului se întrupa într-un chip foarte consistent, fapt devenit ulterior o obişnuinţă, le contrarie din nou. Remo apuca să spună : „vino, Palle, mergem să mîncăm ; azi mănînci cu mine". Iar Palle, după nesiguranţa primelor zile, acceptă fără a mai aştepta să i se repete invitaţia ; iar ele însele, văzînd ce mulţumiţi erau tinerii de faptul că se găseau împreună, sfîrşiră prin a prinde gustul acestei sporiri a familiei, care nu era tocmai de neglijat, cu atît mai mult cu cît această intervenţie transformase masa lor grăbită şi frugală într-o oră de recreaţie. Dar cînd făceau socotelile cu Niobe, trebuiau să constate că cheltuielile casei, nu se ştie cum, se întreiseră, şi asupra acestui fenomen rămîneau per-

plexe, extatice, gînditoare, fără glas ; de la primul etaj se auzea :

Un războinic dac-aș fi
Visu-mi s-ar adeveri...
Să-mi duc oastea de viteji...

în care timp, mama lui Palle repeta în extaz :

„Doamne, facă-se voia ta, pretutindeni și de-a pururi".

După cum am remarcat mai înainte, ar trebui presupus că unele afinități naturale foarte pregnante alăturaseră pe cei doi tineri, ținîndu-i împreună, dar o astfel de presupunere, obișnuită și facilă, nu e valabilă în cazul nostru. Afinitățile produc adesea prietenii superficiale și fragile, nutrite de o solidaritate de interese, uneori aparente sau nesincere, care ascund rivalități, gelozii, și duc cu ușurință la deziluzii și la surprize. Aici este cazul să spunem că o rivalitate epuizată într-un act de violență îi făcuse să se cunoască, iar deosebirile lor naturale îi uniseră și-i țineau strîns legați într-un elan unic, acela al cutezanței de a trăi pentru a cuteza, la unul din ei, bine delimitat, conștient ; la celălalt, instinctiv și nedefinit.

Remo era foarte frumos, ca fizic, cu o ținută elegantă, Palle avea un chip șters și iremediabil vulgar. ceea ce îl făcea să pară timid lîngă tovarășul lui a cărui cutezanță era evidentă ; și chiar era mai viteaz ca el, mai mîndru și mai sigur de sine. Lui Remo nu-i displăcea grosolănia aceea, dimpotrivă, îl amuza și nu întreprindea nimic pentru a o reduce sau o atenua ; voia ca celălalt să fie cît mai autentic cu putință. Iar Palle nu avea nici o privire invidioasă pentru hainele prietenului său, care-i plăceau numai cum veneau pe acesta, căci așa trebuia să fie, și nu ar fi făcut nimic pentru a avea unele la fel. În Remo sălășluia o natură de comandant, iar în Palle, una de subaltern : toată îndrăzneala lui Remo trebuia să treacă prin prisma calculului, trebuia să-și ajungă scopul propus, mintea lui Palle refuza să calculeze, curajul lui era dezinteresat, în orice întreprindere se dăruia fără a se întreba cine dădea și cine primea : trebuia să dăruiască, dar pentru aceasta avea nevoie de o

directivă, de un conducător pe care să-l urmeze, de un altul care să-l reprezinte. Erau ca soldatul și ofițerul, fiind stabilit principiul că unul comandă și celălalt ascultă; caracterul diferit al slujbei lor nu mai are decît o valoare practică, sînt două inimi care bat împreună pentru aceeași credință, la aceeași înălțime a spiritului. Dar dat fiind că bătălia pe care trebuiau s-o dea era însăși viața, iar luptătorii de pe acest cîmp de luptă sînt egoiști, și adesea egoiști pînă la orbire, pînă la ferocitate, Remo era înarmat pînă în dinți pentru a lupta, în timp ce tovarășul său era neînarmat; singur, ar fi fost zdrobit fără scăpare, ar fi devenit un servitor, un sclav, un animal de povară, ca tatăl și ca mama lui. Cel pur avea nevoie de cel expert, pentru a învinge, iar expertului îi făcea atît de bine să simtă lîngă el puritatea aceea, care îi sporea îndoit îndrăzneala. În fond, Remo nu-l iubea decît pe Palle, cel care trecea drept sluga lui reprezentînd astfel ceea ce era mai bun într-însul.

Cei doi adolescenți se aflau în fața lumii, cu drumurile sale lungi, netede, pe care trec cei ce au mașini frumoase, norocoșii care au atîția bani de cheltuit, putînd să le schimbe după plac sau după capriciu, putînd asista la toate cursele; și, deși fac parte dintr-o altă clasă, au aceeași pasiune ce îi înfrățește cu cei umili, și, ca și înaintea divinității, îi face să se simtă egali. Se aflau în fața lumii cu zborurile ei prodigioase a căror grandoare alungă însuși gîndul morții, cu acele curse vertiginoase, cu beția vitezei. Respirau în atmosfera de febră generată de acestea, de dispute, de necesitatea de a cuteza, de a alerga, de a alerga mereu mai tare: voința, forța, îndemînarea, totul, totul pentru a alerga.

Palle era incapabil de inițiative. Remo însă avea nevoie de un om care să-l urmeze în inițiativele sale — pentru realizarea cărora își ascuțea necontenit mintea — de unul care să-l aprobe fără să discute. Cea mai mare bucurie reciprocă era să doarmă împreună. Palle era fericit cînd Remo îi zicea: „rămîi să dormi aici, stai cu mine". Intimidat și puțin cam ghemuit în patul imens, sub baldachinul cel mare de damasc albastru ca azurul, ochișorii luminoși ai lui Palle priveau pe furiș, neputînd

să-şi ţină rîsul, întrebîndu-se unde se afla şi ce reprezentau lucrurile acelea atît de curioase. Şi rîzînd astfel, adormea cu gîndul că primul cuvînt al prietenului său, dimineaţa, urma să-i vestească vreun plan : ce urmau să facă, unde aveau să se ducă ; rămînea acolo pentru plăcerea de a-l auzi spunîndu-i totul de îndată ce deschidea ochii, fără a aştepta... fără a trebui să vină să-l ia ; şi celuilalt îi plăcea să-l simtă alături, din clipa în care deschidea ochii, pe tovarăşul său de expediţie.

Erau tăcuţi amîndoi, vorbeau puţin cu toţi ceilalţi, nu le plăcea trăncăneala, dimpotrivă îi plictisea. Unul scăpa de ea datorită atitudinii sale care te-ngheţa, celălalt, sustrăgîndu-se în mod copilăros, şi răspunzînd cu lovituri de coate şi înghiontiri celor care strigau : „Palle ! Palle !“ spre a-şi vîrî nasul în treburile lor, mai ales în cele ale lui Remo.

Se înţelegeau prin gesturi, prin monosilabe, dintr-o privire, cu cuvinte din jargonul lor aparte ; amîndoi se simţeau bine în compania bărbaţilor, căci aveau atîtea subiecte comune, se informau, aflau noutăţile zilei, povesteau, discutau. Pentru Remo, timpul pe care-l dedica femeilor era cîntărit cu aur, le privea rece şi indiferent, ca pe o cetate de cucerit în cel mai scurt timp posibil. Palle se simţea în mare încurcătură în prezenţa femeilor, de parcă fustele lor ar fi fost năclăite de smoală, nu ştia cum să se elibereze mai repede şi să scape. Femeile îl făceau să rîdă şi îi impuneau respect, era atît de bărbat încît aproape nu ştia să vorbească cu femeile.

Nu erau sentimentali şi nici deosebit de senzuali încă.

Dragostea pe care Palle o nutrea pentru mama lui era ascetică, nu mai ţinea de lumea aceasta era un act de adoraţie, fără cuvinte, şi-şi iubea prietenul ca pe o parte integrantă din el însuşi, aşa cum iubea şi viaţa.

Actul sexual era pentru Palle, fizic, un lucru extrem de simplu, dar din punct de vedere spiritual atît de elevat, încît nu-i venea să creadă că ceilalţi îl priveau cu atîta degajare ; iar cînd era constrîns să vorbească de acest lucru, întorcea faţa ca să rîdă, aşa cum la masă se ascundea puţin cu braţul ca să mănînce ; şi era atras numai de exemplul altora, sau, mai exact, tîrît de curent,

nu se da înapoi datorită virilității sale, dar păstra, în orice loc, o discreție instinctivă și o pudoare virilă. I se părea un lucru care nu se cădea să se facă cu atîta ușurință, și nu reușea să-și învingă un sentiment de jenă, ci numai între două ființe unite printr-o legătură indisolubilă și între care să se dezvăluie secretul. În ziua în care ar fi vorbit cu interes unei tinere fete, aceea ar fi devenit soția lui : ar fi fost un soț fidel și un tată bun.

Printre prietenii lui Remo, lipsiți de prejudecăți, consumați, cu aere de burghezi, Palle, cu mîinile în buzunare și șapca trasă pe frunte, cu mersul lin, ținea loc de cîine ; era totdeauna acolo și parcă nu era, pica totdeauna la țanc și știa tot așa de bine, deși de față, să nu-și facă simțită prezența. Nu ocupa mai mult loc decît un cîine și era mulțumit să fie la postul lui, cu exactitate. Din cînd în cînd, ca și cîinele, devenea centrul grupului, toți îi dovedeau o anumită afecțiune și duioșie, simțeau nevoia să-l lovească ușor peste ceafă, să-l îmbrățișeze și chiar să-l mîngîie. Exact ca pe cîine. Oferea tuturor umerii lui rotunzi și solizi, zîmbetul lui jovial și viclean în același timp.

Deosebirea față de tovarășul lui, din acest punct de vedere era enormă. Nici Remo nu era dominat de senzualitate, dimpotrivă, o domina perfect, dar înțelesese fără întîrziere ce valoare aveau femeile în viață, și ce ascendent putea exercita asupra lor, ce reprezentau ele în societatea noastră. Își păstra sîngele rece în orice împrejurare, o atitudine enigmatică și surîsul abia perceptibil al stăpînului.

Și de la Remo lua Palle uneori cîte o palmă ușoară, pentru a reteza scurt un subiect asupra căruia, din pricina unei divergențe prea mari, nu era posibil să discute.

Pentru a-i afla la unison, cu toată personalitatea lor diferită, trebuia să-i vezi în fața unei mașini, ocupîndu-se de ea, vîrîți în măruntaiele ei pentru a-i repara motorul, descoperind defectul, repunînd-o în mișcare ; și cum aveau parte totdeauna numai de mașini istovite, dărăpănate, dibăcia lor ajungea la performanțe neverosimile. Erau capabili să readucă la o viață precară orice cadavru. Trupul lui Palle nu mai era un trup omenesc,

ci o sferă, un arc, o furcă, o axă, o traversă, un burghiu, o pîrghie, un tampon... din trupul lui știa să facă orice, pentru a izbăvi o treabă. Trupul lui Remo rămînea în orice împrejurare neschimbat, era tot un trup omenesc magnific, care se descoperă, se îndoaie, se desfășoară, se mlădie, care prin mijlocirea mișcărilor pune în lumină un suflet. Chiar și mașina era dominată de om. Palle era servitorul ei iubitor, devotat, și rămînea astfel, montînd-o și făcînd-o să meargă, persoana lui reprezenta o necesitate legată de aceasta. În schimb, pentru Remo, mașina nu era completă pînă nu se urca în ea conducătorul : părea că-l așteaptă, că-l cheamă așa cum o femeie melancolică și singură își așteaptă iubitul, și îndată ce se așeza la volan, i se abandona, devenind una cu el, totul depinzînd de voința lui, rămînînd stăpînul ei.

Și tot pentru a examina deosebirea și unitatea care exista între ei, trebuia să fie studiați la o cursă de mașini, pe o pistă sau pe un drum, în aer sau în apă. Pentru a asista la aceste competiții, oriunde s-ar fi desfășurat, înfruntaseră neajunsuri și pericole, tot felul de situații neprevăzute ; călătoriseră cu toate mijloacele, cele mai absurde, cu mașini în condiții disperate. Aci era credința care unește inimile. În fața unei mașini în cursă, ochii lui Remo plecau genele pînă ce aproape le unea, pînă ce schițau o umbră între pleoape, ca și cum ar fi reglat focarul unui ochean, restul trupului nevădind nimic din tensiunea foarte puternică în care se găsea. Ochii lui Palle deveneau din ce în ce mai mici, foarte mici, în timp ce el se înclina treptat ; două puncte, două săgeți.

Acest sentiment competitiv al existenței, al vieții de azi pe mîine, dădea celor doi tineri o posibilitate de eroism, care pentru ei era cotidiană, fizică, normală și care din păcate nu se ivea pe măsura dorinței. A doua zi, dacă li s-ar fi cerut, fiecare din ei ar fi fost în stare să dovedească o cutezanță deosebită, care i-ar fi determinat să acționeze numai pentru frumusețea actului în sine, fără ca măcar să se ivească în mintea lor umbra ideii de sacrificiu sau de interes.

Iar dacă sînt sensibili la frumusețe prietenii și cunoscuții, cei din familie și vecinătate, și pînă și cei care sînt siguri de propria lor marfă, vor mai fi sensibile de asemeni și o altă categorie de persoane.

Nu se știe de ce, treptat, Remo, altminteri totdeauna evaziv și rezervat cu cei din preajma lui, de cîtăva vreme și cu oarecare insistență, începu să supravegheze clientela mătușilor. Prefăcîndu-se că se găsea acolo din întîmplare, arătîndu-se indiferent sau distrat, observa femeile care veneau pentru comenzi. Cu tot respectul și deferența pe care surorile le aveau pentru clientele lor, nu se puteau abține de a le spune cîteva cuvinte despre tînărul pe care-l vedeau în prag, manevrînd o mașină în fața casei, sau traversînd foarte degajat camera pentru a intra sau pentru a ieși.

Era suficientă o privire pentru a-și asuma dreptul de a vorbi ; privire care, de cele mai multe ori, clientele ar fi preferat să nu fie surprinsă de cusătorese, al căror interes se îndrepta atunci mai mult în direcția aceea, decît la discuțiile privind pantalonașii și cămășile.

— Este un nepot de al nostru.

— Fiul unei surori moarte în Ancona, de tînără.

— Este orfan de tată și de mamă.

— Are douăzeci și doi de ani.

— Stă cu noi de opt ani.

Dacă Remo era de față, fără a lua acest fapt drept o adevărată prezentare, schița, doamnei și domnișoarei, o plecăciune care era totdeauna respectuoasă și nepăsătoare, o datorie care neputîndu-se evita, se îndeplinește în grabă. Și între timp, cu mare rapiditate, observa femeile respective, iar dacă era cazul, rămînea la poartă, nu pentru a le vedea ieșind și urcîndu-se în mașină, dimpotrivă, nici măcar nu întorcea capul, ci pentru a le da lor ocazia să-l poată vedea. Se ferea să repete un salut, fie chiar și rece și distrat, atunci cînd nu-l vedeau mătușile, lăsînd să se înțeleagă că omagiul precedent le era adresat lor, nu doamnelor ; se ferea, de asemeni, să-și întrerupă discuția cu Palle, pentru a le saluta. Și fiind neîntrecut în această artă, fără a fi nevoie să le privească nici măcar în fugă, își dădea seama exact de

interesul pe care-l stîrnise deoarece femeile, crezîndu-l cu gîndul cine ştie unde, întîrziau studiindu-l, cum nu putuseră să facă mai înainte, în faţa celor două surori ; şi nu era uşor de stabilit cine îl scruta cu mai multă insistenţă, fiica sau mama. Prima, în ajunul nunţii, făcea poate vreo comparaţie melancolică, mulţumindu-se să admire, deoarece nu există soţie fidelă (la acest adjectiv nu vreau să adaug şi cifre, nu cunosc statisticile) care să nu-şi fi înşelat şoţul de mai multe ori, măcar din ochi.

Cînd însă veneau preoţi, mătuşile făceau o prezentare oficială, iar Remo lua cu respect mîna pe care i-o întindea amabil acea faţă bisericească, mai mult prieten decît client. Vorbeau împreună despre lucruri indiferente. Remo zîmbea deschis, devenea vorbăreţ, încît mătuşile se priveau mirate, întrebîndu-se de unde ieşea atîta elocinţă şi bonomie. Cu preoţii utiliza o tactică specială, care nu avea nimic de a face cu aceea folosită pentru toate celelalte categorii, captivîndu-le în mod sigur simpatia : se prefăcea că se dăruie, ca un băieţandru nesocotit, cu naivitate, astfel încît, dacă femeile trebuiau să alerge după el, pentru a nu-l prinde niciodată, aceştia plecau siguri că l-au prins din zbor şi că l-au luat cu ei, deşi nu luaseră nimic. Plecau exprimîndu-şi bucuria faţă de mătuşi : „un tînăr frumos, simpatic, vioi, desigur că sînt mulţumite de a-l avea lîngă ele". Nu erau capabile să răspundă. Faţa Terezei, pierzînd aerul dur de lucrătoare, devenea ca o ceară care se topeşte la căldură, iar Carolina se aşeza mai bine pe scaun, de teamă să nu cadă. Numai cînd apăreau călugăriţe, Remo se îndepărta în grabă, fără măcar să se întoarcă. Iar ele, la rîndul lor, mergeau drept înainte, lăsînd să se bănuiască un semn al crucii făcut în gînd, din cauza acelei întîlniri a două forţe eterogene. Dar mătuşile se pricepeau cum să-şi ia revanşa cu acestea ; le făceau să revină de cincizeci de ori pentru a vedea dacă nu s-a terminat faimoasa lor faţă de masă ori faimosul lor stihar, răspunzîndu-le dispreţuitor : „nu, nu s-a putut face".

De cîtăva vreme, devenise clientă asiduă a brodezelor o fiinţă bizară care locuia la Settignano într-o vilă, o contesă rusă ajunsă acolo după revoluţie şi pe seama căreia circulau multe istorii şi bazaconii. Soţul, om poli-

tic al regimului trecut, murise în timpul revoluției, iar contesa, pierzîndu-și propria-i naționalitate, le adoptase pe toate : era fiica Societății Națiunilor. Scăpase de furtună, la izbucnirea acesteia, plecînd întîmplător la Paris. Pe vremea aceea poseda o casă la Paris, unde locuia o bună parte a anului, și se pare că-și salvase complet, sau măcar în bună parte, averea personală ; sau această avere putuse, avînd picioare bune, s-o preceadă, deoarece avea mașini magnifice, o vilă, servitori și ducea o viață fastuoasă și originală. În loc să se înconjoare de doamne și domni din lumea bună, așa cum rangul său lăsa pe fiecare să-și imagineze, se înconjura exclusiv de tineri, de un tineret masculin sportiv. Nu era văzută niciodată cu o femeie. Și dacă din punct de vedere material scăpase dintr-un ciclon infernal, în schimb, în spiritul său se dezlănțuise un altul inexorabil ; din intelectuală devenise sportivă. Fotbalul, boxul, săriturile, cursele de orice fel luaseră locul gîndurilor profunde, al studiilor umaniste, al elanurilor și armoniilor lirice, al discuțiilor docte, spumoase sau trudnice. Recunoștea treizeci și nouă de ani, cu inimă ușoară, dar era ușor de înțeles cum în pragul celei de-a patra decade contesa voia să se oprească și proceda nu în chip de cerșetor plîngăreț și rugător, sau măcar neîncrezător și fricos, prevăzător ; și nici ca un copil care țipă fără motiv, urlă și face gălăgie fără să știe pentru ce, și o dată poticnit nu mai există nici un mijloc de a-l urni mai departe ; ci pentru că locul ei era dincolo de cincizeci de ani, cu prisosință.

Surorile Materassi îi confecționau dintr-o pînză extrem de fină, un veșmînt al ei special numit „combinezon crin", adoptat de cînd contesa se stabilise la Florența, ca omagiu adus semnului floral al orașului gazdă : o cămașă cu pantalonași atașați la ea, care învăluia trupul de la sîni pînă în partea de sus a gambelor în caliciul parfumat ca al florii de la care-și trăgea numele.

Din salutul schimbat între Remo și contesă se iscă, în legătură cu automobilele, o adevărată discuție. Se întîlneau în fiecare zi pe drumul dinspre Settignano. Remo o cunoștea din auzite pe doamna aceea care-l privea insistent, fără a reuși să-l determine să-i înapoieze măcar o privire, deoarece Remo, în loc să se uite la ea,

cerceta cu cel mai mare interes mașinile ei foarte diferite de acelea cu care era el nevoit să meargă, pe același drum. Îl surprinsese de mai multe ori în pană, în vreme ce se trudea s-o repună în mișcare. Rîdea, rîdea contesa, rîdea fără menajamente. Iar Remo, în loc de a se necăji pentru ușoara zeflemisire, rîdea cu ea de mizeria propriilor lui resurse, deoarece se lăudase că este intermediar de automobile și reprezentantul unei societăți, privind lucrurile cu mult umor, în timp ce, în minte, cocea o hotărîre : unui tînăr ca el îi trebuia neapărat o mașină frumoasă, trecuse vremea rablelor de două sau trei mii de lire, pe care numai ardoarea sa și a lui Palle erau în stare să le mențină sub soare ; posesia unei mașini respectabile devenea necesară ca și pîinea. La aceste lucruri se gîndea Remo în timp ce rîdea cu contesa. Dar cînd, pe neașteptate, ea îi propuse s-o însoțească la Settignano pentru a-i vizita vila, o refuză cu aceeași seninătate, adăugînd că trebuie să se ducă la Florența. Veselia doamnei avu un moment de suspensie, apoi reîncepu să rîdă, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic ; nu era o femeie care să se dea ușor bătută și continuă să rîdă, urcîndu-se în mașina ei și salutîndu-l pe Remo într-un fel din care nu se putea deduce dacă voia să ia ceva de la el, sau să-i lase ea ceva de-al ei. Și într-un caz, și în celălalt, Remo nu păru grăbit, fie acceptînd ce i se oferea atît de generos, fie cedînd ce i se cerea rîzînd.

După două zile, contesa era acolo pentru noi și mici variante ale combinezoanelor-crin, din care de data aceasta surorile Materassi trebuiau să-i confecționeze o duzină întreagă.

Remo o aștepta.

Conversația fu reluată, dar de data asta pe cele mai pasionante teme sportive, iar cînd contesa plecă, Remo acceptă invitația și se urcă în mașină pentru a se duce la Florența. Încă două zile, o nouă vizită. Contesa era acolo în toate zilele și revenea, se înțelege, pentru că nu reușea să strămute baza întîlnirilor și să creeze una nouă. Dacă voia să-l vadă pe Remo, trebuia să se ducă să-l caute acolo, singurul loc în care el se lăsa pescuit. Iar cînd, ieșind, îl invita să meargă la Florența, profita de invitație cu multă dezinvoltură și se urca în auto-

mobil. Cînd, dimpotrivă, voia să-l conducă la Settignano, pentru a-i vizita vila, refuza pe loc și hotărît, spre dezamăgirea mereu crescîndă a contesei : avea treabă, trebuia să se ducă în oraș unde era așteptat, chiar era în întîrziere și trebuia să alerge, să-l cheme pe Palle, să pună în mișcare manivela, frigarea, locomotiva, rîșnița de cafea, cum îi spunea rîzînd contesei, sau dacă era gata, urca în grabă, după ce o conducea pe doamna la mașina ei.

În timp ce stătea de vorbă cu ea, timp ce tindea să se lungească mereu, se învîrteau în sus și în jos prin fața casei, de-a lungul micului zid scund, ca două santinele, vorbind de sport, exclusiv despre sport, singurul subiect despre care se putea cineva întreține cu Remo și singurul de acum înainte și pentru doamna care era sportivă pînă la exces, după ce părăsise, și fără regret, domeniul spiritului. În vila sa puteau fi întîlniți cei mai celebri campioni ai zilei, cu care era prietenă : lupte, scrimă, box, fotbal, înot, canotaj, sărituri de la trambulină, sărituri în înălțime, polo pe apă și baschet, cicliști și alergători, aviatori și automobiliști. Ea însăși se îndeletnicea cu unele din aceste activități, era vîslașă de forță și înotătoare rezistentă. Făcea scrimă, avea în casă o piscină și în fiecare dimineață, înainte de baie, făcea exerciții la inele și la bară. Dar acesta nu era singurul motiv pentru care isteții settignanezi numeau vila sa „club popular de gimnastică". Nu lăsa o cursă, o partidă, o întrecere, nu exista nici loc, nici vremea rea care s-o rețină sau s-o sperie. Iar în timpul desfășurării competiției, se entuziasma atîta, încît se putea chiar bate cu o altă femeie. Ca oricărei romane de adopție, îi era familiar gestul de a-și arunca bereta învingătorului, la sfîrșitul unei dispute. Persoanele malițioase spuneau că deși era scris pe căptușeală numele cu stema și cu adresa contesei, nu toate beretele se întorceau acolo de unde proveneau. Și cum un timp, la Paris, casa ei fusese frecventată de cei mai renumiți pictori și sculptori, muzicieni, literați și filozofi, după ce prezidase timp de mulți ani dezbaterile lor, împărțise chinurile lor cerebrale, se bucurase de intimitatea și de prietenia lor, ca urmare a acelei revoluții mai sus-amintite, trecuse în partea

opusă, la acțiune, care rezolvă toate problemele, se lepăda de ei în masă, numindu-i pe artiști și specia lor *emmerdants* [1] iar pe profesori și filozofi cu morala lor confuza și îndoielile lor pesimiste, *vieux cocus* [2]. Nu exista o filozofie mai bună decît aceea care se face cu brațele și cu picioarele în aer liber, lăsînd creierul neatins, în timp ce toate celelalte provin din tumefierea acestuia : *„Je suis grecque"* [3], repeta scandînd contesa și aruncînd în mare tot bagajul naționalității sale geneveze : *„je suis grecque"*, zicea ea, adăugînd că italienii sînt urmașii naturali ai Greciei, și că tineretul italian este cel mai bun din lume, echilibrat *„dans sa chaleur"* [4] și că ea găsise în Toscana o materie *formidable*. Găsise acolo — nici mai mult, nici mai puțin — omul. E sigur că bietul Diogene, de pe lumea cealaltă, probabil o privea cu invidie, cu un pic de mînie, după ce căutase, atît de inutil, cu felinarul lui, și probabil că-și spunea, mișcîndu-și buzele : „ia te uită cine trebuie să-l găsească"...

Toate aceste comentarii erau făcute mergînd în sus și în jos prin fața casei de un număr infinit de ori, și care tindea să crească cu fiecare nouă vizită.

La început surorile Materassi, ori de cîte ori cei doi treceau prin fața ușii, ridicau mașinal capul, fără a se privi, apoi luară obiceiul de a se face că nu-i mai iau în seamă, rămînînd înclinate peste lucru, oricare ar fi fost tonul discuției, de vorbeau tare sau domol, și oricare ar fi fost furia și rîsetele răsunătoare ale doamnei. Dar nu este de crezut că ele se obișnuiseră cu un astfel de obicei, și că răbdau cu o pașnică resemnare, ci simțeau că le doare ficatul și că li se sfîșie inima, deveneau tot mai furioase din pricina acelei femei, a modului ei de a se purta și de a proceda, a vocii ei insolente și a figurii ridicole, pentru vizita aceea care dezvăluia acum, fără rușine, adevărata cauză escamotată de pretextul cămășilor. În timpul conversațiilor acelora, pe de o parte se simțeau prinse ca într-un bloc de gheață, iar pe de alta ca într-un cuptor încins, ca într-o tigaie, la prăjit. Dacă măcar s-ar fi făcut

[1] Plicticoși (fr.)
[2] Bătrîni încornorați (fr.).
[3] Sînt grecoaică (fr.).
[4] În entuziasmul lui (fr.).

auzită Giselda de la primul etaj. Dar de unde! Cînta numai cînd ar fi trebuit să tacă, nu făcea nici un lucru care să fi fost pe placul surorilor. Acum, cînd vocea ei ar fi constituit o intervenţie cerească, cu o strofă mică adecvată acelei împrejurări, infernala creatură era mută ca un peşte. Şi nemairidicînd capul, cînd nu mai puteau, explodau în invective, altfel ar fi plesnit. Iar cînd contesa afirma cu inima uşoară că are treizeci şi nouă de ani: „se leagănă în vise!" exclamă Tereza, iar Carolina repeta: „Neruşinata! Cu alţi douăzeci de ani în plus". Şi începeau să înflorească afirmaţiile ei, ca şi cum ar fi răspuns la litanii.

— Drăguţă, vîslaşa!

Şi dacă spunea că-i plăcea să înoate:

— Îneca-s-ar!

Sau că face scrimă:

— Să crape, neghioaba!

— Tare-aş mai vrea s-o văd sărind!

— O fi sărind ca ursul.

— Nu, ca o maimuţă.

— Măcar de şi-ar frînge gîtul!

— De-ai putea s-o împăiezi.

— Să-i dai foc!

— Da, dar întîi s-o ungi bine cu smoală.

Şi-şi vărsau necazul pe istorie, căci după ce pierise cine ştie cîtă lume cumsecade şi cinstită, lăsase să scape o unealtă a diavolului ca asta.

Contesa nu se mai ocupa acum de ele în nici un fel şi se comporta ca şi cum s-ar fi găsit într-o cafenea, fără să le arunce măcar o privire şi pleca fără a catadicsi să le salute.

Vorbiră cu Remo despre chestiunea aceasta. Trebuia să se termine cu vizitele astea: pentru bunul renume al familiei, femeia aceea trebuia îndepărtată, şi fără întîrziere. Remo răspunse cu cea mai mare seninătate că el nu avea nici un amestec în anumite vizite, iar dacă acea contesă se întreţinea cu el mai mult timp, nu era el omul indicat s-o expedieze, nu era stăpîn acolo şi nu putea să fie mojic cu o persoană atît de gentilă.

Atunci mătuşile ajunseră la o hotărîre eroică: să lase deoparte orice altceva şi să lucreze şi noaptea, pen-

tru a termina combinezoanele-crin în cel mai scurt timp cu putință, pentru a scăpa de clienta nedorită.

În decurs de o săptămînă fură executate cele douăsprezece combinezoane, iar Giselda îi trimise imediat contesei nota de plată.

Și cum în cazul precedent o puseseră să plătească șaizeci de lire bucata, preț stabilit de comun acord, pretextînd osteneala ce-și dădeau, provocînd o discuție în cursul căreia să aibă o astfel de atitudine încît să lichideze cu ea, îi cerură suma de șaptezeci și cinci de lire.

A doua zi dimineața, automobilul contesei se opri în fața casei, și din el coborî șoferul cu un pachet și un plic : nota de plată cu suma respectivă. Contesa plătea fără să sufle nimic despre mărirea prețului. În pachet era material pentru alte douăsprezece combinezoane de executat, de data asta pe îndelete, fără a le deranja ; urma să vie ea însăși pentru a stabili modelul și broderia.

Surorile Materassi rămaseră perplexe, încremenite, cu banii și materialul în mîini, fără să știe ce mișcare trebuiau să facă. Tereza înscrise socoteala, preocupată, ca și cum ar fi semnat un act grav, și cînd rămaseră singure, se priviră una pe alta : „Ce facem ? Ce-i de făcut ?"

În ziua aceea, după dejun, imediat după plecarea Giseldei, Remo trebui să atace un subiect foarte important. Împlinise acum douăzeci și doi de ani, era deci momentul să se gîndească la un aranjament concret, avînd în vedere posibilități pe care nu intenționa de loc să le scape : reprezentanța, pentru zona Florenței, a unei noi mașini destinate să aibă mare succes. Dar pentru a intra în legătură cu casa producătoare, cît și pentru a se putea impune, trebuia ca el însuși să posede o mașină în valoare de treizeci și cinci de mii de lire. De pasul acesta depindea viitorul lui.

— Treizeci și cinci de mii de lire ? repetară mătușile, uluite.

— De plătit în rate.

Cele două surori nu mai auziseră niciodată pronunțîndu-se cu atîta simplitate o asemenea cifră. În viața lor, cifrele fuseseră etape obositoare și lungi, ca niște ascensiuni pe munții inaccesibili, ale căror piscuri fuseseră atinse printr-un sacrificiu de sine complet. Pînă în

ziua aceea, fusese vorba de două sau trei mii de lire pentru o factură de achitat, pentru a face față vreunei necesități sau alteia, cheltuielilor zilnice. Cifra le înspăimîntă, nu avură puterea de a se indigna, nici de a spune nu, de a se răzvrăti în fața unei cereri atît de exagerate mai mult pentru mentalitatea decît pentru posibilitățile lor. Înclinară capul pentru a spune un „nu" dureros, fără glas, de parcă ar fi primit o lovitură mortală.

— Nu-i nimic, răspunse Remo calm, resemnat, înțeleg, înțeleg, aveți dreptate, știu.

Apoi, întorcîndu-se spre Palle, îi spuse să pregătească mașina, fiindcă pleca de acasă pentru două zile și, lucru de-a dreptul neobișnuit, urma să plece singur. Între timp, se urcă în camera lui pentru a-și pregăti o valiză. Sosind mașina, își închise valiza și mare fu mirarea mătușilor văzîndu-l că pleacă nu spre Florența, ca întotdeauna, ci în direcție opusă, pe drumul care duce spre Settignano.

Nu avură nici măcar forța de a-și rosti cu voce tare bănuiala și numele acela. Trecură două zile de tăcere adîncă, și Remo reapăru la Santa Maria la volanul unui magnific automobil.

Fu o reîntoarcere tristă. În loc să producă veselie, splendoarea mașinii reflecta în casă neliniște și durere. De o parte tăcere și indiferență, de alta, tăcere plină de reproșuri și de amenințări.

După două zile de chin, de astfel de tăceri dintre care una devenea din ce în ce mai grea, mai de plumb, iar cealaltă, tot mai aeriană, nepotul fu acela care sparse gheața cu obișnuita lui naturalețe și cu un surîs pe buze, un surîs aproape dulce, și de o dulceață în care totuși mătușile nu era bine să se încreadă prea mult.

— În fond, se poate ști ce vreți de la mine ?

Neașteptîndu-se la o asemenea introducere, femeile se priviră una pe alta, înspăimîntate, simțindu-se dezorientate în fața interlocutorului lor care, în lipsa unui răspuns, repetă liniștit scandînd bine silabele :

— Ce vreți de la mine ?

Se uitară încă o dată una la alta, de două ori, apoi îl priviră pe el, cînd socotiră că au găsit șirul cuvintelor.

— Să lămurim o chestiune, zise Tereza regăsindu-și calmul și înfruntîndu-l cu tărie.

— Ce chestiune ?

— Cum ai obținut mașina aceea ?

Remo arăta că vrea să se înarmeze cu toată răbdarea și cu o bună doză de supunere, vorbind pentru a convinge.

— Mașina îmi este necesară, v-am mai spus-o, îmi este absolut indispensabilă, trebuie să-mi încep o carieră, trebuie să-mi fac o situație, nu mai pot continua multă vreme astfel. Sper să obțin reprezentanța, pentru zona Florenței, a mașinii acesteia sau a alteia. Apoi... apoi... chiar dacă n-aș obține-o, mașina aduce serviciile ei, oricum. Mașina frumoasă e ca o haină frumoasă, are și o valoare pe care voi ar trebui s-o cunoașteți mai bine ca alții, și cînd colo tocmai voi nu înțelegeți, așa-i făcută lumea, iar eu, sper să-mi ating scopul.

— Și cum ai reușit s-o plătești ?

Tereza, pornită pe calea acestor întrebări, avea răspunsul gata pregătit, iar Carolina îl fixa pe Remo avidă și fremătîndă, crezînd de pe acum în afirmațiile sale.

— Din moment ce mi-ați refuzat ajutorul, asta nu vă mai privește.

Acum Tereza ridica vocea, ca să-i ascundă nepotului că trecuse de partea lui.

— Ne privește, da domnule, și încă cum, ne privește foarte mult ; întrucît faci parte din familia noastră, avem dreptul și datoria de a ști anumite lucruri despre tine. Și ridica vocea încă și mai mult : Aceasta este o casă fără mistere, așa cum a fost întotdeauna. Noi sîntem o carte deschisă și nu vrem să ne schimbăm. Și vocea se făcea tot mai ascuțită : Viața noastră a stat totdeauna în plină lumină. Acesta este felul nostru de a fi și va rămîne întotdeauna așa.

Remo, care prinsese punctul exact în care mătușile trecuseră puntea, le conceda orice desfășurări oratorice, înclinîndu-și cu tristețe, sub povara reproșurilor, capul lui atît de frumos și lucios, bine pieptănat și care știa să păstreze la infinit amprenta adolescenței.

— De altfel... trebuie s-o plătesc în rate. Trebuie să achit pînă mîine prima rată.

Se făcu că pleacă și că nu bagă de seamă suspinul de ușurare al mătușii sale.

— Atunci mașina nu a fost plătită.

— Nu, pînă în momentul de față.

— Și ai să ai suma mîine ?

— Fără îndoială.

— Și de unde o iei ?

— V-am mai spus că nu vă privește.

— Îți repet că asta ne privește foarte mult, noi nu putem admite o proveniență ilicită a banilor. De unde iei banii, de la rusoaica de la Settignano ? Ea este cea care plătește mașina ?

Remo nu răspundea și avea aerul să-și spună în sinea lui : „Ei... nu este chiar atît de fraieră femeia aceea". În același timp le lăsa pe mătuși să creadă contrariul.

— Cu titlu de împrumut amical se poate accepta de la oricine.

— Dar nu de la aia, de la aia nu, nu...

Gîndindu-se la femeia aceea își pierdeau cumpătul, ca atunci cînd se plimba în sus și în jos prin fața ușii, glumind și rîzînd cu el.

— De la aia, nu... auzi, nu se iau bani de la anumite femei, știm noi bine ce înseamnă prietenia lor. Și cum vei face ca să-i restitui ?

— Destul de curînd, îmi va fi posibil.

— Și prima rată de cît este ?

— Douăsprezece mii de lire, scandă el limpede.

Ca și prima oară, cînd aflase că mașina nu era plătită, Tereza fu zguduită și de cifra aceasta.

— La revedere, este tîrziu, am întîrziat, trebuie să plec. Remo urcă rapid scările și coborî din nou după cîteva clipe. Astă-seară nu mănînc acasă, la revedere, repetă el traversînd camera ca o săgeată.

— Ascultă !

La rechemarea Terezei, se opri în ușă, cum se oprește cineva care nu mai are timp s-asculte.

— Ascultă ! Dacă este adevărat că mașina îți este necesară pentru a-ți face o situație, pentru a-ți deschide un drum spre... Tereza spunea aceasta, dar nu vedea ce drum putea să-și deschidă nepotul cu ajutorul mașinii

aceleia care i le deschidea numai pe toate la propriu, ca să se plimbe fără inconveniente şi cu o mare viteză — am hotărît să ţi-o plătim. De altfel, dacă ai fi vrut să studiezi, am fi cheltuit destul pentru tine. Vreau să spun că-ţi cumpărăm maşina, dar cu o condiţie : să ne asiguri că nu ai nimic a face cu femeia aceea, un tînăr de vîrsta ta nu poate avea relaţii cu femei de genul acesta, nu mai vreau să ştiu de ea, de materialele ei, de cămăşile ei, să se ducă să-şi coase unde o vrea, la cine vrea, în iad, noi îi înapoiem totul, nu înţelegem s-o servim, nu vrem s-o mai vedem...

S-ar fi zis că Tereza, mai mult decît de costul maşinii, era obsedată de ideea existenţei acelei oribile femei. Iar Remo, care înţelegea anumite lucruri mai înainte chiar de a se naşte, avînd o legitimă paternitate a lor, păru că bîjbîie într-o situaţie foarte încurcată, în timp ce conduita lui era hotărîtă şi liniară ; păru că se pierde într-o tulbure fatalitate, pentru a conchide ca unul care prinde o idee grozavă din zbor.

— De altfel ...pot să-i duc eu însumi înapoi materialul, va fi pentru toţi dovada cea mai convingătoare.

Ochii Terezei licăriră de fericire la această idee sublimă, iar Carolina suspină atît de adînc, de ai fi putut crede că s-a rupt în două.

Fix în momentul acela Palle ajunsese în prag cu automobilul cel nou şi lucios.

— Daţi-l încoace, luă sub braţ pachetul încă intact şi se pregăti de plecare. Apoi se opri, se întoarse în mijlocul camerei. Cu o condiţie. Femeile începură să tremure de frica acestui pact atît de îndepărtat de imaginaţia lor. Într-o jumătate de oră mă întorc înapoi, să fiţi gata, vom merge să facem o plimbare, iar astă-seară veţi rămîne la Florenţa cu mine : vom cina împreună.

Şi cum îl priveau fără să se clintească, înspăimîntate, ca nişte soldaţi cărora li s-ar fi propus să dezerteze, el, punînd jos pachetul, le prinse de talie, convingîndu-le să se ridice, să stea în picioare, luîndu-le lucrul din mînă şi îndepărtîndu-l de ele.

— Sus, sus, haide repede, într-o jumătate de oră voi fi înapoi, să fiţi gata, nu vă lăsaţi aşteptate.

Din uşă, Niobe, cu mîinile în şolduri, rîdea, rîdea toată, făcînd să se balanseze, din cauza rîsului, cele două rulouri de carne ce se uneau în talie, ca două buze imense umflate, de parcă rîdea şi cu ele.

— Bravo, aşa da, acum e bine, repeta la acel gest hotărît, asemănător cu scînteia care face să izbucnească o revoltă, răsturnînd o ordine străveche şi venerată, ţinută drept eternă, infailibilă ; acum da, aşa da, bravo !

Sărmanele de ele se hotărîră să urce scara, de parcă le-ar fi mînat cineva de la spate, iar Remo, luînd pachetul sub braţ, alergă la volan.

Contesa se lăsă aşteptată un pic, dînd ordin servitorului să introducă pe domnul acela într-un salon. Remo refuză, invocînd o mare grabă. Rămase în picioare, la intrare, cu pachetul sub braţ, în atitudinea unui furnizor.

Cînd apăru contesa, rămase încremenită văzîndu-l astfel şi cu pachetul acela.

— Tocmai voiam să mă opresc azi pe la mătuşile dumitale.

— Vă rog să mă iertaţi, doamnă contesă, şi binevoiţi să iertaţi totodată şi pe mătuşile mele care sînt... cum să spun, originale, puţin cam bizare... Dar aşa sînt ele, sărmanele, şi la vîrsta lor, nu se mai pot schimba... Trăiesc în afara realităţii, n-au cunoscut decît munca şi asta le-a făcut trăsnite, capricioase, extravagante, suferă de halucinaţii... de fantasmagorii... şi fac, cu mare uşurinţă, supoziţii eronate... Dar nu este vina lor, trebuie să le iertăm, sînt nişte fiinţe foarte cumsecade, de fapt. Iată aici materialul dumneavoastră, zic că nu se mai simt în stare să execute genul acesta de lenjerie prea complicată şi care necesită atîta atenţie...

Remo vorbea bine dispus şi cu ironie, o ironie care făcea să cadă totul asupra mătuşilor, mascînd insolenţa care se ascundea în atitudinea sa şi în cuvintele sale. Iar contesa, înţelegînd adevărata semnificaţie a celor două lucruri, încetase, treptat, de a mai rîde, ascunzînd, în ce o privea, cu multă abilitate, propria-i dezamăgire.

— Nu face nimic, nu face nimic, lăsaţi-l acolo, puneţi jos pachetul cu materialul, am să-l dau la altcineva, n-are importanţă...

Dar nerenunțînd să vadă clar totul, în loc să-l îndepărteze, încercă să se întrețină cu tînărul, iar cum el se arăta așa de grăbit, îl însoți de-a lungul aleii, pînă la poarta vilei.

— Oh ! Ce mașină fumoasă ! E nouă ?

— Absolut nouă.

— În sfîrșit, bravo, foarte bine !... Ai cumpărat-o acum ?

— Acum două zile, răspunse Remo, înclinîndu-se puțin, ca și cum ar fi voit să mulțumească conteseî : de ce ?

— Ah ! Ah ! Ținteşti sus de tot, bravo, bravo, faci foarte bine, ai dreptate... Acum îi vorbea ca o camaradă, cu un accent bărbătesc. Bravo ! Foarte bine, ai perfectă dreptate.

— Cînd se poate ținti sus... de ce să n-o faci ?

— Desigur, desigur, bineînțeles.

— Există pe lume femei care ar dori să aibă mult pentru puțin... sau pentru nimic... Contesa îl privea cu ochi întrebători. Și există altele, în schimb, care dau totul pentru puțin sau pentru nimic.

— Și dumneata le-ai găsit pe acestea ?

— Ei, cine știe... poate.

— Bravo, într-adevăr, mă bucur din inimă.

Contesa înțelesese totul, sau zicea că a înțeles, rîzînd zgomotos. Rîdeau împreună ca doi buni camarazi. Pe de altă parte, contesa lăsa să se înțeleagă, cu buna ei dispoziție, că dacă el putea obține totul pentru nimic, și ea găsea marfă mai bună și la un preț mai convenabil. Rîdeau amîndoi. Acum erau doi bărbați care vorbesc despre afacerile și despre interesele lor care merg din plin.

— Dar sfîrșesc prin a da și ele ceva, trase Remo concluzia, pe un ton de recunoștință curtenitoare : indirect.

— Ha ! Ha ! Ha !

— Ha ! Ha ! Ha !

Contesa rîse mai tare și Remo, întrerupîndu-și rîsul, se înclină luîndu-și rămas bun.

După ce rîsese cu contesa, fața-i, care știa atît de bine să-și păstreze amprenta adolescenței, deveni întunecată și mută, ca a unui copil care se lovește de realitățile dure ale vieții. Pe drum, după o lungă tăcere și respirînd adînc,

își spuse lui însuși fraza următoare, întorcîndu-se spre Palle : „da, dragă Palle, toți banii sînt în mîinile bătrînilor".

Nu mai spuse nimic altceva, nici nu adăugă dacă el știa cum trebuia să procedeze pentru a-i face să treacă în mîinile celor tineri. Palle îl privi și rîse, ca și cum ar fi spus că după doi vine trei, un lucru pe care-l știuse totdeauna, deși nu știa nimic.

Cînd, puțin după aceea, Giselda le văzu urcînd în mașina lui cea frumoasă pe surorile ei strălucind și flecărind, așezîndu-se drepte și împopoțonate, cu un cortegiu de oameni extaziați în jur, nu avu putere să mai cînte, ar fi vrut s-o facă dar nu reuși, respirația i se opri în gît într-un nod dureros ; și trebui să mulțumească cerului că mai avusese putința să respire.

Iar Niobe, rămînînd în mijlocul mulțimii vesele, fiind singura în stare să închidă gura, își urmărea stăpînele cu privirea și cu brațele întinse :

— Acuma da, așa e bine, oricum ; o viață are omul, bucurați-vă și voi de ceva, biete nefericite !

Mașina cea frumoasă schimbase multe lucruri la Santa Maria. Remo făcuse cu ajutorul ei un salt foarte important în ascensiunea lui. În sfîrșit, era pe teren propriu, într-un cadru demn de el. Și în acest cadru demn se mai găsea și Palle, care, îngrijind-o și manevrînd-o, sau învîrtindu-se în jurul ei fără nici o treabă, fără grija zilei de mîine, părea acum un slujbaș scos la pensie ; cu una ca asta nu-ți era teamă, nici n-aveai surprize, nici nu trebuia să te omori ca s-o faci să alerge ; acum era ca un îndrăgostit în extaz în fața obiectului dragostei sale, ca un păzitor de templu, gata să îndepărteze cu lovituri de bici orice contact ce l-ar fi pîngărit.

Mătușile cunoscuseră și ele lumea, teatrele, cafenelele, localurile. Cel puțin o dată pe săptămînă, Remo le ducea să se distreze, le silea să iasă ; iar ele nu-și mai încăpeau în piele de mîndrie.

Tereza avea puterea de a se așeza la o masă de local, să consulte lista și să comande. În schimb, Carolinei îi tremurau picioarele și-i spunea încetișor surorii ei :

— Fă tu cum crezi, comandă tu. Da, da, e-n ordine, şi eu vreau la fel.

Şi nu era în stare să scoată o silabă în plus după epuizarea acelui scurt subiect. Dar nu puteau să-şi reţină o exclamaţie, care se repeta, totdeauna la fel :

— Aceea de colo este chiar o femeie cumsecade ? Dar cele două nu par prea serioase.

Iar Remo răspundea invariabil :

— Cum aşa ? Ce tot spuneţi ? Vi se pare. Sînt două domnişoare. Sînt două doamne. E o doamnă de condiţie bună.

— Dar... rămîneau încremenite. N-aveau aerul să fi fost convinse. După puţin timp izbucneau : Aia de colo, eh ? Despre cealaltă n-ai să mai poţi spune nu. Se vede cît de colo.

— Ei cum ! Nici vorbă de aşa ceva, repeta Remo.

— Despre aia n-ai să poţi nega !

— Nici vorbă. E prietena tînărului care e cu ea.

— Prietena ? Adică, cum vine asta ?

— Trăiesc împreună.

— Ah, e o tîrfă.

— Şi aia ?

— E o balerină, dansează la „Imperial".

Se priveau îngrozite. Adică se străduiau să se regăsească şi să suporte ideea că trec şi ele drept două tîrfe, drept două balerine ieşite din uz.

În loc să le ascundă, să le ducă în localuri mai retrase sau modeste, Remo le conducea în cele mai frecventate şi elegante localuri, pe care el însuşi le frecventa de obicei şi unde îl cunoştea multă lume ; şi neştiind cine erau femeile pe care le întovărăşea, îl salutau rîzînd, holbîndu-se la el. „Dar cu cine e, se poate şti ? Cine sînt vrăjitoarele alea ? De unde au mai ieşit ? De unde le-a pescuit ?" continuînd să le privească ca pe nişte animale ciudate. „E cu mătuşile, sînt mătuşile lui. Le-a adus să ia masa. Stă cu ele în casă, locuiesc împreună..." Dar puţini bărbaţi sînt sensibili la grotescul femeilor, sau le acordă o atenţie fugară concentrîndu-şi-o toată în jurul femeilor frumoase. Iar el însuşi informa lumea, cînd era întrebat : „Sînt maimuţele mele dresate, din cînd în cînd le scot la aer pe maimuţele mele. Mi-am adus papagalii,

să fie văzuți. Trebuie să fac parale. Vreau să instalez o baracă de circ." Iar el, care știa foarte bine cum se îmbrăcau femeile, și-i plăceau cele mai elegante, tinere și frumoase, lor nu le da nici cel mai mic sfat, nu le schimba nici un fir de păr din pieptănătură, pentru a le vedea ceva mai puțin caraghioase ; în schimb, se părea că, pe măsură ce erau mai grotești, cu atît îi făceau mai multă plăcere. Le lăsa să fie ele însele fără rezerve, numai să le vadă mulțumite, ducîndu-le pînă la Viareggio și Montecatini, în timpul verii.

Claustratele văzură lumea, viața, văzură unde și cum se mișcau femeile care purtau pe sub rochie fructul ostenelii lor, al afecțiunii lor, în slujba căruia slujeau de patruzeci de ani cu o fidelitate oarbă. La vederea acestor lucruri, rămaseră zăpăcite și înspăimîntate, curioase și descurajate. Întorcîndu-se la Santa Maria și reluîndu-și lucrul, se uitau în jur dezorientate, suspinau, căscau lung înainte de a se așeza la masă. Păreau să se întrebe : De partea cui era adevărul ? Incursiunile acelea fascinante și misterioase care le deschideau ochii, făcîndu-le să vadă atîtea lucruri, le îmbătrîneau, le luau prospețimea, puterea, credința, și în timp ce lucrau, se simțeau indiferente, distrate, cu gîndurile aiurea, iar clientele trebuiau să repete anumite lucruri, ca să se facă înțelese, aceleași lucruri pe care ele le înțeleseseră întotdeauna, înainte de a fi exprimate. Refuzau un lucru prea migălos și urmăreau numai cîștigul, cît mai mult cîștig cu putință, pentru că nevoia de bani era mare și urgentă. Dar și clientela se schimba treptat, treptat, nu mai era aceea de odinioară. Acceptau lucru de mîna a doua, de la executoare mediocre, îndreptîndu-se spre acelea care lucrau mai repede și mai ieftin, încrezîndu-se în incompetența și în gustul îndoielnic al unei categorii mai puțin rafinate și avertizate. Pe de altă parte, ochii lor, care priveau prin lentile din ce în ce mai groase, cereau să fie scutiți de marile performanțe ale acului. Luaseră ucenice care să le ajute pentru a putea executa la timp o comandă mai mare. Tratau cu multă răceală lucrul, exagerîndu-i greutatea, ca pe a unui jug, ca pe o sursă indispensabilă de cîștig. Mai înainte s-ar fi răzvrătit în fața unei execuții pe care n-ar fi socotit-o perfectă în toate detaliile, demnă de

numele lor ; ar fi văzut în acel lucru o pată de neşters ; acum, ridicau din umeri şi sfîrşeau prin a trage concluzia că era prea mult şi ce făceau, părînd că se bucură cînd vedeau că ceilalţi nu descopereau trucurile, expedientele, lipsurile, cît era de uşor să păcăleşti şi să faci să treacă drept autentică o frumuseţe numai aparentă. Se lăsau ajutate de mîini mediocre şi neîndemînatice, tratau lucrul ca pe o fiinţă care a fost prea mult iubită, din toată inima, şi pentru care la un anumit moment dragostea a încetat ; fiinţa aceea căreia fusese imposibil să i se descopere un punct, un gest care să nu fi fost frumos, perfect, în privinţa căreia nu fusese admisibilă nici o îndoială, nici o incertitudine, nici o suspiciune, nefiind tolerată nici o judecată proprie, sau a altora, era acum supusă criticii, privită cu scepticism, lăsa să i se vadă zbîrciturile şi rînjetul, şi recunoscînd-o, producea o plăcere amară, se vorbea de ea cu detaşare. Ce departe erau zilele în care Carolina îşi trecuse propriul sînge în rănile Cristului crucificat pe care-l brodase, punînd tot sufletul ei în alba strălucire a azimei de pe etola Sfîntului Părinte !

Nici vecinii nu mai erau aceiaşi ca pe timpuri, cînd cele două surori stăteau la fereastră, să se bucure de lumea care se plimba duminica, sau alergau la poartă în grabă ca să vadă soldaţii cu mersul maiestuos, sunînd din trompete şi răpăind în tobe, intonînd cîntece patriotice sau nostalgice, zgîlţîind casa cu greutatea afeturilor. De atîţia ani nu se mai duceau nici măcar pînă la Fiesole, la tîrgul de la 4 octombrie. Acum nimeni nu mai risca să le păşească pragul fără un motiv plauzibil, important, doar aşa pentru a sta puţin la taifas, deoarece primirea lor ca şi atitudinea vizitatorului erau mult schimbate. Nici nu se sinchiseau să afle ce se întîmpla în afara casei lor, care le absorbea complet. Vecinii dădeau buzna afară, pentru a le vedea plecînd cu automobilul, distanţa pînă la ele devenise prea mare. De la sosirea lui Remo, această distanţă crescuse din ce în ce mai mult.

Remo nu era iubit de nimeni din împrejurimi, dar, cum se întîmplă întotdeauna cu cei puternici, era temut şi respectat de toţi. „Sărmanele Materassi ! Sărmanele Materassi !“ ziceau vorbind de el, întrebîndu-se de unde lua banii ca să trăiască pe picior mare, cu toate că nici

vorbă nu era ca el să lucreze ceva. Din fiecare cuvînt, învăluit în ciudă şi invidie, răzbătea admiraţia. Fetele îl asemănau cu cei mai celebri idoli ai cinematografului şi cine ştie de cîte ori, ca un Făt-Frumos, le apărea în vis. Trupul lui avea o linie încîntătoare. „Sărmanele Materassi !", repetau necontenit. Şi văzîndu-le cum plecau în automobil, spuneau : „Au înnebunit de tot cu atîta veselie ! Ca bunicul !", ziceau reprobîndu-le slăbiciunea faţă de nepot. „Ca tatăl lor !", reproşîndu-le slăbiciunile lor. O oră de rătăcire şi de uşurinţă ştergea fără milă şaizeci de ani de suferinţă şi renunţări. Iar dacă, uneori, Remo schimba cîteva cuvinte cu cîte cineva, acela considera evenimentul ca pe o mare onoare, povestind tuturor conversaţia avută cu el, adăugînd bineînţeles mult de la sine, lăudîndu-se că-l cunoaşte, că poate să stea de vorbă cu el, că-i este prieten, că se bucură de intimitatea lui, că-i e confident.

De cîtăva vreme ceva obscur plutea deasupra casei, se întetea în chip misterios, invizibil, lucru pe care Niobe avu prilejul de a-l descoperi, împărtăşindu-l cu nesfîrşite reticenţe şi precauţii stăpînelor. Niobe era pentru prima dată meditativă, gînditoare şi serioasă în faţa întîmplărilor vieţii.

Pînă ce, într-o zi, fiind sigure de absenţa lui Remo, şi trimiţînd-o pe Giselda la Florenţa cu o listă nesfîrşită de comisioane, fu introdusă pe portiţa dinspre cîmp o tînără care intră în sufragerie prin bucătărie.

O cursă ? O răpire ? Un complot ? O fugă ?

Atmosfera creată în jurul acestei apariţii era atît de fantastică, încît putea justifica toate posibilităţile romanului sau ale dramei. Şi ce stîrnea mai mult fantezia era deosebita frumuseţe a tinerei fete, cu un corp superb, înaltă şi blondă, cu ochi imenşi, de un albastru închis, cu buzele roşii şi obrajii de un roz diafan. Pentru asemenea culori nu e de loc exagerat să se recurgă, cum fac unii, la comparaţii cu splendorile tuturor grădinilor terestre şi celeste. Prin atitudinea mîndră şi expresia îndurerată a feţei, părea o principesă pe care vreo conjunctură nefericită o făcuse să fugă îmbrăcată ca o cerşetoare.

O îndemnară să şadă la masă, iar în faţa ei şedeau surorile, cuibărite una într-alta, ca şi cînd ar fi voit să

recupereze prin apropierea trupurilor căldura sustrasă de o stare de spirit care le îngheța, și să se protejeze cu ajutorul persoanei de-alături. Nu știau cum să înceapă o discuție care, nici vorbă, nu putea fi începută de fata aceea. Nu-și putea nimeni închipui ce cuvinte ar fi putut ieși de pe buzele acelea nespus de frumoase, înfiorate ca de febră.

Dar iată, că fu chiar ea cea care începu, fără a articula o silabă. Plecînd capul și mai mult, pînă ce aproape-și atinse pieptul cu bărbia, ca și cum și l-ar fi ascuns instinctiv, neavînd forța de a și-l ascunde cu mîinile, începu să plîngă încet, străduindu-se să-și înăbușe zgomotul plînsului, lăsînd să se vadă că nu mai reușea să-și stăpînească lacrimile pe care și le reținuse pînă atunci.

— Așadar e chiar adevărat ?

Abandonîndu-se în voia plînsului care se întețise, înclinînd mai mult fruntea, copila răspunse fără să vorbească, căci tăcerea ei mărturisi totul.

Tereza se scărpină în cap la rădăcina părului, de jur împrejur, ceea ce o readucea la realitatea pe care trebuia s-o înfrunte. Iar Carolina se vîrî în ea, strîngînd-o de braț, cum fac copiii cînd le e frică și se lipesc de trupul mamei lor.

— Rău... rău... iată... e rău, da, foarte rău.

În fond, Tereza nu știa ce să spună, în sufletul ei se ciocneau sentimentele cele mai contradictorii, și cum un nod îi strîngea gîtlejul, se isca un amestec de cuvinte, din care nu putea rosti decît cîteva, greoaie, ciuntite, fără sens, de nici un folos față de evidenta gravitate a situației.

— Foarte rău... foarte rău...

Iar Carolina, văzînd plînsul acela, se străduia cît putea să nu plîngă și ea.

— Și noi sîntem două fete... Faptul că o asemenea introducere nu provoca nici cea mai mică umbră de rîs, arăta clar gravitatea cazului. Sîntem și noi două fete și am fost și noi tinere și nimeni nu poate spune nimic despre purtarea noastră, întreabă pe cine vrei, nu afli nimic, chiar nimic, nimeni nu poate spune nimic, întreabă, întreabă, întreabă numai...

De fapt, declarațiile ei nu constituiau niște acuzații, erau neutre, spuse mai mult ca să nu tacă, reprezentau agitația indispensabilă, pentru a evita o tăcere atît de periculoasă și insuportabilă.

— Nu ne-au găsit niciodată gravide, nu...

Cuvîntul acesta, care părea că nu vrea să fie rostit, o dată ieșit de pe buzele lor, fără nici o legătură aparentă, cum se întîmplă în asemenea cazuri, făcu contactul cu logica.

— Acum ai făcut-o, ai făcut-o... Și încă ce năzbîtie! Trebuie îndreptat totul. Îndreptat... cum să zic? Într-un cuvînt să îndrepți... cum? Te întreb eu pe tine, cum? Spune, dacă ai curaj, ce-i de făcut? Spune tu, fiindcă eu nu sînt în stare să fac ce trebuie. Asprimea crescîndă tindea să dea un conținut glasurilor acelea dezlînate. Fiecare și-o face cu mîna lui. Cine o ia în glumă, Doamne, are ce îndura! Și de cînd erați în dragoste?

Ori că nu putea, ori că socotea toate acestea ca fiind făcute în propriul ei interes, la apostrofările Terezei, pe un ton mereu mai ridicat, fata nu răspundea în nici un chip.

— Să trăiești cu un băiat care n-are nici o poziție... Și totuși ar trebui să știi, ai împlinit optsprezece ani, nu mai ești o fetiță... ar trebui să știi! Să fii sănătoasă! Ce urmări!... Cine face una ca asta, să tragă... Găsind un punct solid de sprijin, părea că voia să se baricadeze îndărătul acestei maxime prea puțin evanghelice. Chiar așa, ai înțeles? Așa. O să trimitem să te cheme, dacă o fi nevoie de tine. N-am idee, ridică ea glasul imperios: n-am știut nimic, nu vreau să știu nimic. Nu vreau să știu nimic despre aceste lucruri.

Pentru un moment, fata nu lăsa să se vadă decît voința de a nu reacționa, ba chiar de a ceda oricît i s-ar fi cerut să cedeze.

Fusese cîteva luni la ele, pentru a învăța broderia, mai mult, fusese prima lor lucrătoare din ziua în care hotărîră să-și ia un ajutor; era tînăra cea mai plină de viață și mai frumoasă de pe meleagurile acelea, și binecunoscută în tot ținutul pentru frumusețea ei. Acum executa la ea acasă cîte o broderie mai ușoară, pe cont propriu. Era fiica unui grădinar, un om sărman care avea

în arendă un petec de pămînt pe drumul care duce spre Settignano şi care, cultivînd zarzavaturi şi flori, înjghebase nişte sere mici, rudimentare ; erau oameni foarte săraci, care se trudeau în fel şi chip pentru a trăi. În timpul verii, Remo se oprea adesea, dimineaţa, în faţa porţii la care locuia copila, şi la auzul claxonului repetat de trei ori, ieşea taică-său ori un frate, dar mai adesea fata în persoană. Palle zicea rîzînd : „o floare", deoarece el, născut şi crescut la ţară, unde florile sînt un lucru atît de comun, nu cunoştea numele lor şi le numea „flori" în general, sau „trandafiri" pe toate, aşa cum numea „perle", tot ce puteau purta ca podoabă femeile, de erau perle într-adevăr sau pietre preţioase, mărgele de sticlă, de porţelan, de orice fel sau de orice culoare. „O floare", zicea Palle, şi grădinarul sau fata i-aduceau lui Remo o gardenie, pe care şi-o fixa la butonieră, reluîndu-şi apoi imediat volanul. Aceasta era singura relaţie cunoscută pe care Remo o avusese cu acea familie ; nimic n-ar fi lăsat să se presupună o asemenea poveste. Nimeni din partea locului nu putuse descoperi că cei doi erau înţeleşi, că erau în dragoste : nimeni nu-i surprinsese împreună — şi oamenii din ţinutul acela nu lăsau să le scape nimic, erau avizi să afle asemenea întîmplări. Nu numai atît, dar şi în perioada în care fata venise să lucreze la mătuşile lui, Remo îi arătase un dezinteres total, care nu le scăpase celor două femei şi fusese, dimpotrivă, politicos pînă la neverosimil. Dată fiind frumuseţea provocatoare a ucenicei, atribuiau acest lucru virtuţii excepţionale a nepotului lor, precum şi respectului pe care îl avea faţă de sine însuşi şi de casa lor, şi mai presus de toate faţă de mătuşi. Virtuţi civice care puteau fi date de exemplu lumii întregi. Dar în privinţa acestei relaţii atît de spontane şi simple, dumneavoastră trebuie să ştiţi un alt obicei, care desigur o să vă uluiască, şi anume, faptul că în timp ce locuitorii oraşului doresc din toată inima să trăiască la ţară şi caută să se ducă acolo cît mai mult cu putinţă, pentru a-şi umple simţirea de poezie, în şiruri, în cete, în cortegii, în grupuri, dar mai ales perechi, împrăştiindu-se printre boschetele primitoare, pe malurile unui rîuleţ, pe o culme, pe un vîrf de munte plin de farmec, sau în grotele ademenitoare care îi adună lao-

laltă, cei de la țară, în schimb, avînd atîtea minunății la îndemînă și putînd să se bucure de ele pînă la sațiu, sînt sătui de poezie, și se duc să se desfășoare înlăuntrul zidurilor orașului, se duc toți să se ascundă în mijlocul acestuia pentru a face dragoste.

Cînd Remo se reîntoarse acasă, îl chemară în sufragerie, punîndu-l să șadă în același loc în care se așezase fata, la masa devenită parcă o bancă de tribunal.

În același loc, dar într-o atitudine mai independentă de data asta, se așezară mătușile, gata de atac, fără șovăiri.

Deși fu luat pe neașteptate, Remo înțelese din zbor despre ce era vorba, ținîndu-și totuși, admirabil, fruntea sus.

— Știi, a fost pe aici Laurina, zise Tereza cu un ton sincer și dur, cu fața contractată, cu o expresie crudă, acea expresie pe care știa s-o ia cînd era la mijloc o femeie, și care expresie, în fond, nu o avea de obicei.

— Ei bine? răspunse Remo, pentru a tăia scurt începutul procedurii.

— Știi tu ce zice?

— Da, știu, adică nu, presupun...

— E adevărat?...

— Da.

Pronunță această silabă cu siguranță, apăsat, cu întreaga lui responsabilitate bărbătească.

La acest „da", la acest răspuns sigur, Tereza păru că înghețată. Aici se cade să adăugăm că, numai cu cîteva zile mai înainte, rămăsese ca de gheață și sărmana Laurina, care atunci cînd îi spusese printre sughițuri „sînt însărcinată", auzise răspunsul, „dar eu, nu", fără nici un alt comentariu. Lacrimile i se opriseră pe gene, iar fața îi devenise ca a mătușii.

— Și ce ai de gînd să faci? îl zori Tereza, cu o nuanță de amenințare în glas.

— Ce ar face orice tînăr de onoare în locul meu, zise Remo cu simplitatea solemnă a hotărîrilor supreme.

Puțin a lipsit să nu-l întrebe care era datoria aceea. N-o știau? O uitaseră? Sau nu voiau să creadă un asemenea lucru? Dar se reținură la timp, continuînd să răspundă, deși în întîrziere, distrate și uluite:

— Mda...
— Mda...
— Sigur...
— Natural...

„E un tînăr de onoare", se gîndea Carolina, ca şi cum ar fi vrut să zică „nu-i nimic de făcut", în timp ce Tereza părea să izbească cu capul în rectitudinea aceea de granit.

Rămaseră să mestece în gură acea frază care nu voia să le pătrundă în minte şi pe care trebuia totuşi să şi-o amintească, asemeni copilului care învaţă lecţia cu osteneală : „ce ar face în locul meu... orice tînăr de onoare". „E un tînăr de onoare, se gîndea Carolina, nu-i nimic de făcut". Iar Tereza era tot cu capul repezit înainte, izbind în acea rectitudine de granit.

Trebuie să subliniem că Remo pusese în expresia aceea o bună doză de sinceritate : în fond, în faţa vieţii, era un jucător de noroc, foarte abil ; în orice chip i-ar fi fost aşezaţi pionii, se simţea în stare să învingă.

— Mda, mda.
— Sigur.
— Natural.

A doua zi, Giselda avu o nouă listă de comisioane, foarte lungă, de făcut la Florenţa.

La surorile Materassi trebuia să vină parohul din Santa Maria, un tinerel care nu avea mai mult de 25 de ani, blond, cu ochi iluminaţi de acea blîndeţe şi docilitate evanghelică, care poate deveni, în îndeplinirea datoriei, rigiditate inflexibilă. Între două doamne, într-o vilă din apropiere, se schimbaseră, pe socoteala lui, aceste cuvinte : „Misionar ? Omul acela, misionar !" exclamase una din ele, văzîndu-l prima dată, iar cealaltă, care-l vedea şi ea tot pentru prima dată, răspunsese pe un ton rugător : „E aşa de drăguţ, de ce ?"

Remo îl cunoştea bine, iar cînd îl întîlnea în drum dimineaţa, în aşteptarea tramvaiului, îl ruga să urce, spre a-l conduce unde voia. Cei doi tineri, ascetul şi mondenul, şedeau alături în maşină, vorbeau cu simpatie, era între ei un schimb de gentileţe şi o dorinţă de cordialitate, s-ar fi zis de largă înţelegere ; la o distanţă spirituală atît de mare, reuşeau să se întîlnească şi să rămînă împreună fără tulburare, fără dezaprobare reci-

procă, ca și cum ar fi fost doi peregrini care știu că ajung la aceeași țintă, parcurgînd drumuri atît de diferite. Cînd îl zărea de departe, Palle zicea : „preotul !“ Așa cum toate florile erau trandafiri și toate mărgelele perle, de la cel mai modest paroh, pînă la Papă, toate fețele bisericești erau pentru el „preoți“. În schimb, Remo zicea : „poftiți, poftiți, sfinția-voastră, poftiți, urcați !“, primindu-l afectuos în mașină. „Unde mergeți ? Unde să vă conduc ?“.

Lucrul cel mai important și totodată cel mai dificil era să se tăinuiască fapta, să n-o afle nimeni pe lume, căci o dată scandalul izbucnit, orice încercare devenea inutilă.

După ce ascultase povestirea Terezei, tînărul preot nu știu să-și ascundă un surîs nevinovat, care mărturisea adînca puritate a inimii sale și simplitatea soluției. Stătu puțin să se gîndească, făcîndu-le pe cele două femei să aștepte cu sufletul la gură răspunsul său, dar lăsînd să se înțeleagă că o asemenea întîrziere se datora unei curtoazii mondene, din pricina extremei delicatețe a subiectului și care nu putea de fapt influența în nici un fel răspunsul său ; și referindu-se cu o vădită satisfacție la nobilul răspuns al nepotului, trase concluzia că aceea era unica și adevărata cale, arătîndu-se dispus să vorbească pe loc tinerilor, fiecăruia în parte.

Cele două Materassi, care însoțiseră discursul lui cu „mda, mda, da, e adevărat, se înțelege, e un tînăr de onoare...“ ascunzînd decepția pe care mai întîi de toate voiau să și-o ascundă lor însele, cînd parohul se oferi să vorbească tinerilor, se împotriviră împreună : „încetișor cu vorbitul“, pentru moment pretindeau cea mai mare rezervă în această spinoasă afacere, să se păstreze cel mai mare secret ; era timp destul să vorbească. Nu era nici o grabă.

— Dacă ați ști... sfinția-voastră, nu ne trebuia de loc o asemenea poveste. Tocmai asta ne lipsea.

Dar sfinția-sa știa totul și înțelegea totul și rămînea surîzător și neclintit în răspunsul său, în timp ce femeile continuau să ceară și să-și ceară o explicație pe care nimeni nu știa să le-o dea, pe care nici măcar ele nu îndrăzneau să și-o dea.

Şi de ce nu reuşea Niobe să rîdă de un fapt atît de simplu şi firesc, pe care îl cunoştea din experienţă personală şi atît de uşor reparabil ?

În ziua următoare fu chemat doctorul.

Giselda nu mai locuia la Santa Maria, ci la Florenţa. Nu mai făcea naveta, sărmana Giselda, acum cînd ar fi trebuit să epuizeze repertoriul comisioanelor ; mirosind ceva important îndărătul atîtor vizite, o trimiseseră la Florenţa să caute nişte lucruri absurde.

Medicul era un bărbat gras şi vesel, puţin trecut de cincizeci de ani, pe care numai încăpăţînarea ţăranilor putea să-l facă să-şi piardă aerul flegmatic şi să se lase cuprins de accese de furie, în care violenţa avea unicul scop de a le epuiza rapid ; căci, abia potolită furia, redevenea senin pe loc, vesel şi fericit. Acela era momentul în care se lăsa uşor înduioşat. Cu atîta seninătate şi bonomie îşi făcea datoria, pînă la uitarea de sine şi de propriile sale interese. Abia află despre ce era vorba, că începu să rîdă, cu faţa lui mare, roză, frumoasă şi rotundă, care se lumină gîndindu-se la fata pe care o cunoştea bine. Fetele frumoase, era lesne de înţeles, exercitau încă o mare atracţie asupra maturităţii sale generoase. Îl cunoştea pe Remo, şi ştia că mătuşile erau bine situate şi că-l iubeau, şi nu i se părea nimic mai firesc decît ca perechea să repare prin căsătorie păcatul de a o fi anticipat, şi care îl făcea să surîdă, umplîndu-i sufletul de duioşie paternă.

— Sînt oameni săraci, ştiţi dumneavoastră, foarte săraci, care-i mulţumesc lui Dumnezeu dacă au ce să mănînce. E o fată care n-are nici măcar o cămaşă pe ea, se poate spune. Iar dumneavoastră puteţi să-i faceţi una, doar faceţi atîtea !

— A stat două sau trei luni la noi să înveţe broderia, acum lucrează singură. Dar... ar fi trebuit să înveţe altceva, nu e un mare talent... Poate face lucruri mici, atît cît să-şi cumpere o hăinuţă sau pantofi. Remo nu are încă o situaţie... Acum nu face nimic... se ocupă de maşini...

— Dar dumneavoastră sînteţi bogate.

— Nu atît cît se crede, replică prompt Tereza, contrariată.

— În fond, sînteţi bine situate.

— Nu atît cît se zice, insistă tot mai contrariată de acest renume de bogăţie care acum le dezavantaja. În ultimul timp am avut atîtea cheltuieli, atîtea cheltuieli, dacă aţi şti, domnule doctor ! Atîtea lovituri, dacă aţi şti ! A trebuit să facem faţă la atîtea necesităţi... Băiatul ăsta ne-a costat atît de mult... înţelegeţi ?

Carolina, care ţinea capul în jos şi ochii închişi, pentru a lăsa să se înţeleagă că încuviinţa totul şi că tot ce spunea sora ei era literă de evanghelie, începu să dea din cap afirmativ, fără a deschide ochii, spre a demonstra că vorbele erau de două ori sfinte, şi că tocmai din cauza aceasta îşi aveau greutatea lor.

— Cîştigurile nu mai sînt aceleaşi, lumea pierde gustul lucrurilor fine, gustul lucrurilor frumoase ; de o bucată de vreme încoace, nu se ştie cum, dar probabil pentru a cheltui mai puţin, se mulţumeşte cu orice ; iar noi nu mai sîntem copile, forţele noastre scad cu fiecare zi, nu mai lucrăm ca odinioară, avem nevoie de odihnă, sîntem obosite...

Nu se înţelegea pentru ce Tereza se lăsa în voia unor astfel de confidenţe, care n-aveau nici o legătură cu miezul problemei, ca şi cum ar fi vrut să-l deplaseze pe un alt plan, să-l ocolească, să evadeze, să se ascundă un timp pentru a se reîntoarce apoi cu o altă atitudine faţă de doctor : avea un accent convingător, spre a stîrni înduioşarea.

Dar doctorul continua să admită, dînd din cap, tot ce i se declara, neschimbîndu-şi nici cu o iotă părerea. Fata, deşi săracă, era bună şi cuminte, pe lîngă că era tare frumoasă, iar Remo, cu un avînt demn de laudă, se angaja să o ia de soţie. Asupra acestui punct, mătuşile închideau ermetic gura, nu îndrăzneau să susţină contrariul, dar îşi rezervau dreptul de a judeca : fata cedase prea uşor asalturilor băiatului.

— Vedeţi, scumpe domnule doctor, şi noi sîntem fete, şi noi am fost tinere, ca şi celelalte, şi erau bărbaţi şi pe vremea noastră, şi-şi făceau ca şi azi interesul, dacă îi lăsai să şi-l facă, şi totuşi... despre noi nu poate să spună nimeni nimic, nouă nu ni s-au putut întîmpla anumite lucruri.

— Bărbatul e vînător, interveni înălțînd capul și holbînd ochii eroic Carolina, căreia nu i se auzise încă glasul.

Completînd-o, doctorul începu din nou să rîdă :

— Și adesea vînează iepuri cu două picioare.

Se înțelege că elementul hazliu al întîmplării era pe gustul său.

— Onoarea... onoarea... repeta Tereza, știu eu, Remo este un tînăr de onoare, sînt prima care-l laud și-mi place mult că este așa, mi-ar displace să fie altfel, dar nici cu această binecuvîntată onoare nu trebuie să exagerăm.

Ajunse aici, surorile nu mai voiră să provoace declarația foarte clară a medicului — căruia îi mulțumiră cu multă recunoștință, după ce îi oferiră ceva de băut — lăsînd-o în suspensie, subînțeleasă și îngropată sub ultimele cuvinte ale discuției, multe afirmații ca „da... desigur... o să vedem... natural", întretăiate de suspine. Și continuară, pe cont propriu, să tergiverseze, să amîne, să caute ca să cîștige timp să caute.

Ce căutau, deoarece păreau să caute ceva, în timp ce ascultau diversele păreri, așa cum președintele unei instanțe ascultă martorii în timpul unui proces ? Și ce căuta Niobe ? Da, și Niobe căuta, căuta mereu, nu-și exprima părerea, ca parohul sau ca medicul, ci căuta, așa cum căutau stăpînele, ba chiar mai mult decît ele. Iar cînd îi spuneau că Remo trebuie să se însoare cu Laurina și i-o spuneau pentru a-i întări incertitudinea, pentru a se asigura și mai mult, Niobe asculta distrată și răspundea cu „da..., desigur...", dar gîndul ei era cine știe unde.

Tereza luă o hotărîre extremă, care o costă un efort nu tocmai mic : să se consulte cu Giselda. Cum putea să pornească de la ea o idee ca asta ? Să împărtășească sorei ei un secret de familie, să-i ceară un sfat ! Aceasta știa din experiență ce însemna o căsătorie încheiată sub o stea nenorocoasă, și putea, mai mult decît parohul sau medicul, să dea o soluție inteligentă.

După lungile și repetatele plimbări la Florența, Giselda se așează la masa din sufragerie, în fața surorilor ei, care-i mărturisiră secretul.

Pe măsură ce asculta întîmplarea, i se aprindeau ochii de o plăcere răutăcioasă, aprigă : era profund mul-

ţumită că se întîmplase în casă ceva ireparabil, că Remo adusese acolo o fată tînără. Şi cum convingerea ei absolută era că o căsătorie încheiată sub asemenea auspicii nu putea fi o căsătorie fericită, şi că fata ar fi fost, poate mai mult decît ea, o nenorocită — orice mai bine decît o căsătorie forţată, cu un asemenea specimen de bărbat — începu cu întrebarea :

— Dar Remo ce gîndeşte despre asta ?

— Remo, după cum ştii, este un tînăr de onoare, poate chiar exagerat în cazul acesta, dar nu-l putem dojeni pentru un asemenea exces, e bine să fie aşa ; el a spus, fără şovăială, că n-are decît o singură datorie : să se însoare în cel mai scurt timp cu putinţă.

— Ah !... Să se însoare ?

— În cel mai scurt timp cu putinţă, repetă categoric Tereza.

— Ia te uită... Giselda rămase dezorientată la o asemenea veste şi şovăia ca drumeţul la o încrucişare de străzi, mai înainte de a apuca pe una din ele, ca să nu greşească drumul. Ah ! să se însoare... Ia te uită, ia te uită, repeta pentru a se regăsi, şi încă în cel mai scurt timp cu putinţă !...

— Înţelegi tu, un tînăr de onoare nu poate vorbi altfel, ne revine nouă sarcina de a judeca şi de a lua o hotărîre. În fond, e un copil, un imprudent, fără experienţa vieţii, s-a lăsat ademenit de frumuseţe, se înţelege, s-a lăsat tîrît de pasiune, noi sîntem cele care avem răspunderea de a pune lucrurile la punct.

— Da, desigur... Giselda simţea că-i stă pe buze un cuvînt ucigător, dar citind clar în ochii surorilor sale aşteptarea verdictului său, simţi totodată că acela era momentul să se răzbune pe Remo şi pe ele, luînd o atitudine foarte demnă : — Să se însoare, să se însoare, ei, drace, se înţelege. cine a făcut răul, trebuie să-l repare, să se însoare... şi în cel mai scurt timp cu puţinţă, nu e nici un minut de pierdut ; în cîte luni e ?

— În două luni, se pare.

— Nu-i timp de pierdut.

Cele două surori nu răspunseră, ba nici măcar nu suflară ; simţeau că minţea, în adîncul inimii, pentru a

le face în necaz, și după ce plecă, închisă și crispată, Carolina zise mîniată :

— Era mai bine dacă nu i-am fi spus nimic.

— N-o să vorbească, fii sigură, nu va avea curajul să vorbească.

Nu lipsea decît verdictul lor, și-l țineau secret, după ce toți exprimaseră o părere identică. Nu rămînea decît să pregătească în doi timpi și trei mișcări nunta lui Remo cu fiica zarzavagiului, căreia ar fi trebuit să-i coasă ele trusoul pentru a se putea mărita, căci familia n-ar fi fost în stare să i-l facă. Tereza oscila între îngrijorare și durere, ca cel care, nemaiputînd lupta, e gata să se predea.

— Cum a știut să-l acapareze, zise Carolina dezolată, trîntind-o pe șleau : ce nerușinate...

Părea că aiurează. Iar sora ei înălță capul, ca cel ajuns la ultima picătură de energie a ființei sale :

— O să vedem cine va învinge, declară ea încruntată și amenințătoare.

Cît despre Remo, după nobilul răspuns dat mătușilor, am putut să-i culegem o singură frază scăpată față de Palle, spusă mai mult ca pentru sine, în timp ce alergau cu mașina spre Florența :

— Ei... dragă Palle, nu sînt numai bătrîne pe lumea asta, ce naiba !

Palle îl privi și rîse în felul lui scurt și fugitiv : știa el că pe lumea aceasta nu sînt numai bătrîne ? Privindu-l, se părea că știe perfect, că știuse mai înainte de a se fi născut, dar în realitate nu știa nici măcar acest adevăr elementar.

— Totuși... totuși..., adăugă Remo, tot ca pentru sine, mărind viteza, trebuie să recunoaștem că și bătrînele își joacă binișor rolul, e suficient să știi să le manevrezi.

Nu mai adăugă nimic, iar Palle rîse din nou, cu mai multă viclenie, dar vicleanul nu era el, se-nțelege.

Cele două Materassi stăteau tăcute, gînditoare și întunecate ; din cînd în cînd se prăbușeau parcă, epuizate de tensiunea gîndului obsedant. În anumite momente de ușurare păreau că așteaptă o intervenție supranaturală.

Nu era timp de pierdut, cu fiecare zi cazul se agrava. Putea fi iminentă o intervenție a familiei tinerei fete ;

în starea aceea de așteptare chinuitoare se putea ca ea să mărturisească totul mamei sau tatălui ei ; mai existau și frați mai mari care-l puteau înfrunta pe vinovat. Îndărătul atîtor gînduri, neliniștea sărmanelor femei devenea o suferință dusă pînă la paroxism, pînă la spasm. Și Niobe stătea întunecată și închisă, fără un zîmbet, o vedeau apărînd și dispărînd în chip misterios, părea mereu pe punctul de a spune un cuvînt dar se întorcea din drum fără să fi spus nimic. Stăpînele se fereau s-o întrebe unde se ducea, de unde venea ; nu reușeau să-i citească intențiile care fuseseră totdeauna evidente și clare, și refuzau să le interpreteze, să le ghicească. Se uita în pămînt, ca unul care caută un lucru de care-i pare îngrozitor de rău că l-a pierdut ; femeia aceea atît de curajoasă pierduse și ea curajul : era o altă femeie.

Cînd într-o zi ridică fruntea, regăsindu-și înfățișarea ei vioaie, vecinii o văzură pe drum, îmbrăcată în mătase, cu o rochie care nu era a ei, se înțelege, bine spălată și pieptănată, așteptînd tramvaiul cu o valiză mică în mînă.

Unde se ducea Niobe ?

— Pe curînd ! Pe curînd ! răspundea celor care alergau s-o salute.

— Pe curînd ! Mă întorc peste două sau trei zile, mă duc acasă la mine, mă duc la culesul viilor.

Și stăpînele în prag asistau la plecarea ei, luîndu-și rămas bun : „se duce la culesul viilor", repetau, făcînd eforturi să zîmbească și să fie vesele : „se duce la ea acasă, se duce la culesul viilor". Și o priveau plecînd, ca și cînd ar fi știut, de la *a* la *z*, motivele precise ale călătoriei sale, dar știau tot atît de puțin cît și ceilalți, și se comportau ca și cum într-adevăr s-ar fi dus la culesul viilor. „Pe curînd ! Pe curînd !"

Nici n-apucă bine să spună „plec" și să ceară o rochie, că surorile se și repeziră la dulap, fără s-o întrebe nici măcar unde și de ce pleacă, pe atît de mare era încrederea și speranța ce și-o puneau în ea ; înțeleseseră totul fără să scoată o vorbă. Astfel că, spunînd cu ceilalți „se duce la culesul viilor", și făcînd eforturi să zîmbească, știau tot atît cît și ei, și nu pricepeau într-adevăr de ce anume rîdeau ; în sinea lor însă știau foarte

bine că nu aveau nici un chef să rîdă, deşi continuau s-o facă. Iar vecinii, obişnuiţi acum cu atîtea lucruri nelalocul lor, ce se întîmplau de o bucată de vreme încoace în familia aceea, repetau de asemeni că Niobe se dusese la ea acasă, că se dusese la culesul viilor, ca şi cum era un lucru obişnuit, un lucru care se întîmpla în toţi anii în sezonul acela, cînd de fapt, timp de treizeci de ani, nu spusese niciodată că are o casă şi nu plecase de acolo nici măcar o zi.

Fură şapte zile de nelinişte, de tăceri de plumb, de disperări şi de speranţe neexprimate, în adîncul cărora exista însă o rază firavă.

Cînd reapăru la Santa Maria, coborînd din tramvai, într-o seară, mai spre căderea nopţii, era atît de plină de ceva tainic, care voia să se reverse din ochi, de pe buze, din întreaga-i fiinţă, şi pe care trebuia să-l ţină numai pentru sine ! Şi tuturor, care îi alergau înainte îmbulzind-o, neputîndu-le da din ce avea pe dinăuntru, desigur o comoară cu altfel de roade, le oferea din cele pe care le avea la îndemînă ; era încărcată de struguri ca o bacantă : corzi de viţă, ciorchini de struguri, printre care rîdea cu gura ei fără dinţi, lăsîndu-i pe toţi să smulgă frunzele, fructele, să ciugulească boabele şi trudindu-se ea însăşi să dea ceva la fiecare, un ciorchine, sau mai mulţi împreună : struguri de prima calitate, zemoşi şi dulci, struguri de pe coline, nu ca aceia din Santa Maria acri şi cu coaja groasă. Bucuria era aşa de mare, încît veselia sfîrşea prin a triumfa cu un zîmbet printre zbîrciturile feţei.

După cîteva zile o veste se răspîndi cu iuţeala fulgerului : Laurina se mărită. Lua un tinerel din aceia „de sus". Cei din imediata vecinătate, de pe primele coline din jurul oraşului, locuri privilegiate în marele amfiteatru, obişnuiau să zică „acolo sus" pentru a indica pe „ceilalţi" care se situau mai îndărăt, pe culme, mult mai sus, formînd cum s-ar spune, balconul doi şi galeria. Şi spuneau „acolo sus" cu o uşoară nuanţă de dispreţ, exact cum fac acele doamne din primele rînduri pentru a desemna mulţimea cocoţată la cucurigu, în vecinătatea tavanului, şi cu atît mai tare strîmbă din nas, ca şi ele, cu cît trebuie să se ducă mai „sus", unde lumea are ghete

din piele groasă, dar mintea subțire. Era vorba de un tînăr nu urît, puternic, cu o înfățișare cumsecade, nu prea grosolan pentru originea lui. Era fiul unui grădinar care locuia într-una din vilele de acolo, de sus de tot, o vilă care avea încă de pe acum aspectul castelelor din basmele cu zîne. Nunta urma să fie celebrată în mare grabă, deoarece tinerelul în chestiune deschisese o florărie chiar în centrul Florenței, și pentru a începe lucrul avea neapărată nevoie de ajutorul soției lui.

Fu o nuntă bogată și foarte veselă ; toată Santa Maria asista, afară, bineînțeles, de surorile Materassi, Remo și Niobe. Dar cele două Materassi și Remo erau considerați acum ca aparținînd unei alte clase, și nu puteau lua parte la o nuntă plebee : erau, doar, aristocrația locală. Iar în ce o privea pe Niobe, toți știau bine lucrul acesta, nu părăsea casa sub nici un motiv. Nimeni nu-și reamintea că în urmă cu două luni o părăsise timp de șapte zile pentru a merge la culesul viilor.

O înțelegere se ivi între slujnică și stăpîne, care chiar în acele zile trebuiră să semneze o anumită hîrtie : o primă ipotecă de cincizeci de mii de lire, pe case. Totuși păreau fericite și triumfătoare în urma acestei bătălii pierdute.

Se pare că Laurina, într-o seară, cîteva zile înainte de a se mărita, îl oprise pe Remo în drum, pentru o ultimă explicație ; dar din convorbirea lor, foarte scurtă, nu știm decît ultimele replici ajunse pînă la noi, purtate de vînt :

— Ai să vii din cînd în cînd pe la mine să iei gardenii ?

Fără să-și dea seama, răspunse exact cum îi răspunsese contesei sportive, cînd îl întrebase dacă găsise femei de acelea care dau totul pentru nimic.

— Ei... cine știe... poate.

„GISELDA ! NIOBE !"

„Ca bunicul, întocmai". Așa spuneau cei bătrîni evocînd slăbiciunile tatălui față de fiu. „Bietul bătrîn, n-avea ochi decît pentru el. Și-ar fi dat și viața pentru el. Ce casă nenorocită ! E un blestem. Sărmanele Materassi !" Iar răuvoitorii adăugau, văzîndu-le că se urcă în automobil ca să meargă la Florența : „Ce aere !" sau ca să facă excursii în stațiunile la modă : „Le place și lor să trăiască pe picior, după cît se pare. Ce-i bun place tuturor, așa e. Întocmai ca tatăl lor. Au înnebunit de tot. Au luat-o razna cu veselia asta smintită ! Și-au pierdut capul."

Toți cunoșteau condițiile în care se zbăteau în ultima vreme și erau la curent cu noile ipoteci puse pe case : „e lucru blestemat, nu se lipește de mîini, nu poate fi păstrat".

Astfel că, nemaiștiindu-le stăpîne absolute, respectul și autoritatea de care se bucuraseră pînă atunci scădeau. Chiriașii începeau să le ia peste picior, în timp ce ele erau de două ori mai înfumurate. Dar cînd sosea ori pleca Remo cu credinciosul Palle, rămîneau cu gura căscată de admirație, iar idolii cinematografului fluturau pe buzele fetelor : Rudolf Valentino, Charles Farrel, Ramon Novarro sau Gary Cooper... și numai ce treceau colțul, că reluau comentariile : „în casa aceea e totdeauna carnaval... Aveau și un cățel, Duralla. Va veni îndată și postul mare, fără îndoială." Și mai presus de orice, nu puteau să tolereze norocul căzut pe capul lui Palle, care trebuia să se bucure și el de atîta viață veselă, el, care nu făcea nimic pentru asta. „I-a picat o mare pleașcă !

Fă-mă Doamne cu noroc și aruncă-mă în foc", își vărsau ei năduful. Și în timp ce vizitele clientelor se răreau din ce în ce mai mult, se înmulțeau, cu fiecare zi, cele ale creditorilor care, nereușind să-l prindă pe Remo în oraș, veneau să-l caute pînă acasă la Santa Maria, fiind primiți de mătuși și reduși la tăcere cu aconturi sau promisiuni.

Într-o zi, imediat după dejun, se petrecu scena următoare.

Ca totdeauna, în toate familiile, aceasta este ora la care se încing și se dezlănțuie polemicile și disputele, ies la iveală proasta-dispoziție, ciuda, rivalitatea, gelozîile și în cele din urmă apar pe tapet și mizeriile domestice. Nimeni nu s-ar gîndi să înceapă o asemenea activitate înainte de supă, sau chiar dacă a început, din pură întîmplare, și într-o doară, va fi de ajuns acea apariție vaporoasă pentru a o întrerupe, provocînd o tăcere de ritual sacru. Dar cînd trupul este îndestulat, hrănit cu tot ce este mai bun, atunci se pare că spiritul vrea să se elibereze, să se descarce de partea cea mai rea, de balast. Ce plăcere să poți spune obrăznicii după ce ai mîncat și băut bine, cînd ești ghiftuit, cînd nu ai nimic mai urgent de făcut! Să reproșezi cîteva fleacuri, să dezvălui defecte, pe ale altora, ori să ți le dezvăluie alții pe ale tale, vanități, slăbiciuni! Să te măsori fără milă, să asuprești, să domini într-un fel oarecare, să-i faci pe alții să simtă propria-ți greutate. Găsindu-se adunați laolaltă și în deplinătatea puterilor, acela e momentul cel mai prielnic.

Giselda plecase. Acum Giselda adulmeca în atmosferă furtunile, cu un miros foarte ascuțit, așa cum porcul adulmecă trufele sub pămînt. Era fericită să dispară, lăsînd cîmp liber evenimentelor, să nu prejudicieze sau să deranjeze cu propria-i prezență desfășurarea firească a lucrurilor. Mai bine să-și lase surorile luptîndu-se cu nepotul și chiar și cu slujnica, limitîndu-se, eventual, să le ațițe auzul, de la primul etaj, cu o mică arie sentimentală, patetică, nostalgică și poate eroică sau comică, după împrejurări, tocmai în momentul în care cei de la parter se aflau într-o dispoziție foarte puțin propice pentru a

gusta muzica. În felul acesta, întîmplările grave din sînul familiei se desfăşurau, ca în melodrame, pe muzică.

Plecase şi Palle deoarece şi el ştia să adulmece momentul oportun pentru a dispărea, alergînd în garaj să cureţe şi să pregătească automobilul.

Ori de cîte ori avuseseră loc certuri, dispute sau scene agitate, Remo îşi păstrase o înfăţişare senină, surîzătoare, care reflecta, în sufletul lui, o profundă indiferenţă şi lipsă de interes, oricare ar fi fost rezultatul şi cauzele acestora, fără să pledeze vreodată pentru propriile-i acţiuni şi fără să insiste vreodată pentru a dobîndi ceea ce-şi propusese dinainte, dimpotrivă, lăsa lucrurile să decurgă de la sine. În ziua aceea faţa lui era tristă, încruntată, dură, exprimînd deschis o voinţă. Pentru prima dată, o brazdă verticală se desena între sprîncene, împietînd asupra purităţii de adolescent care zăbovea pe faţa bărbatului. Îl simţeai, mai înainte de a deschide gura, hotărît să susţină ceea ce voia, cu duritate, cu violenţă, cu cruzime.

Discuţia începu de la o anumită datorie ce trebuia achitată, considerabilă, şi pentru care se făceau presiuni insistente ; aceasta se adăuga la multe altele, al căror număr era mereu în creştere, şi nu mai ştiau cum să le facă faţă. Remo se arătă contrariat ca şi cum ar fi simţit deodată pe umeri greutatea unei stări care-i devenise intolerabilă.

— Trebuie să se termine o dată cu toată lumea aceasta care vine să ceară.

Hotărîtă să-l înfrunte cu energie, Tereza îl fixă :

— Vin să ceară dreptul lor, începu calmă, ascunzîndu-şi propriile-i baterii de atac, apoi ridicînd puţin tonul : trebuie să se sfîrşească cu cheltuielile disproporţionate faţă de posibilităţi, trebuie să se termine cu contractarea datoriilor pe care nu le putem plăti !

Nepotul o studia, măsurîndu-i rezistenţa în raport cu intenţia.

— Iar cele pe care le-am făcut ? lăsă să cadă cu o dezinvoltură jumătate copilăroasă, jumătate maliţioasă.

— Cele pe care le-am făcut, mai devreme sau mai tîrziu, trebuie plătite, căci altfel au să aibă creditorii grijă de asta.

— Nu.

— Nu, ce ?

— Trebuie plătite toate datoriile o dată, nu există alt remediu, silabisi el hotărît : Toate la un loc !

Tereza rîse amar.

— Toate la un loc ?... Se prefăcea că înţelege cu întîrziere. Ah ! Toate la un loc, zău aşa ! Şi cu ce ?

— Trebuie să se sfîrşească cu istoria datoriilor. A durat chiar prea mult. Nu mai vreau să aud vorbindu-se de ele.

Tereza îl privea cu o ironie care ascundea mînia.

— Ah ! Mda... da... a durat chiar prea mult ; da, da, ştiu, ştiu şi eu că a durat prea mult, într-adevăr. Îl privea aspră şi ameninţătoare, cu răutate. Toate la un loc... şi cu ce ? Nu ştii că nu mai avem nici un ban, că nu mai avem decît datorii şi casele grevate de ipoteci ?

— Tocmai pentru asta trebuie să fie plătite toate deodată.

— Cu ce ? ţipă ea furioasă.

— Cu o poliţă, răspunse calm nepotul.

— O poliţă ?

Se simţea ofensată şi dezorientată de cuvîntul acela teribil care de patruzeci de ani nu mai fusese pronunţat sub acoperişul lor, care ocupase un loc atît de nenorocit în prima ei tinereţe şi pe care îl credea înlăturat pentru totdeauna : poliţă. O poliţă de plătit, însemna jalea din casa aflată sub ameninţarea ei, ochii mamei roşii de plîns. De cîte ori, în copilărie, cuvîntul acesta trist plutise asupra casei lor. Tatăl, infirm, poliţa de plătit. Mama se îmbrăca, ştergîndu-şi ochii, se ducea la Florenţa, după ce umblase din poartă în poartă prin ţinut, pe la prieteni şi cunoscuţi, pentru a evita protestarea poliţei, vizita portăreilor, sechestrul. Iar uneori, nereuşind să adune banii la timp, poliţa fusese protestată, sporind mîhnirea şi neputinţa tuturor membrilor familiei, a mamei şi a sărmanelor fiice, în timp ce, de pe fotoliul lui de infirm, tatăl profera înjurii şi blesteme. Şi în durerea aceea copilele au găsit totuşi forţa necesară ca să poată trăi. Fantomele din copilărie reapăreau : ipotecile, poliţele, protestarea lor, creditorii, portăreii îşi făceau iar apariţia

la uşi, la ferestre, intrau iar în casă şi se materializau din nou printr-o fatalitate inexorabilă.

— În cei patruzeci de ani de cînd îmi fac meseria, n-am semnat niciodată o poliţă, conchise cu o hotărîre disperată, retrăgîndu-se îndărătul acestei afirmaţii, ca şi cum s-ar fi aflat pe marginea unei prăpăstii : nu iscălesc poliţe !

— Şi totuşi este singurul mijloc, cea mai bună soluţie care ne rămîne în acest moment dificil, după aceea ne vom simţi uşuraţi şi vom putea respira. Are să se termine povestea cu datoriile... N-o să mai facem datorii. Eu voi avea postul meu, în sfîrşit.

Vorbea calm, pentru a face simţită o voinţă de neclintit.

Mai mult decît de apropiatul, ipoteticul post al nepotului care trebuia să apară în fiecare zi dar nu se vedea niciodată şi în care nu avea nici un fel de încredere, atenţia Terezei fu izbită de aceste cuvinte : „N-o să mai facem datorii"... Deci el considera acele datorii ca fiind făcute în comun, punea în spinarea mătuşilor o parte din vină, o parte din responsabilitate, erau răspunzătoare împreună cu el de propria lor ruină, o afirma fără teamă de pedeapsă ; şi această promisiune a lui ascundea o acuzaţie neexprimată, pe care voia s-o insinueze, s-o sugereze, şi pe care apoi avea s-o declare cu voce tare, fără rezervă.

În tulburarea produsă de acea frază revelatoare, Tereza mai găsi forţa să-şi ţină firea.

— Nu, niciodată, absolut, e o chestiune de principiu, mai degrabă mă las să mi se taie gîtul decît să semnez o poliţă.

În timpul acestei scene, Carolina îl fixa pe Remo, simţind că rezistenţa sorei este trecătoare, şi-i cîntărea capitularea mai îndepărtată sau mai apropiată. Acum îl fixa cu o privire rugătoare, acum îşi strîmba gura, de parcă voia să arunce o avalanşă de injurii grave asupra lui ; sau îl fixa cu o aviditate care dădea de înţeles că e gata să sară la el să-l zgîrie şi să-l muşte ; apoi se abandona iar atitudinii rugătoare.

Exact în acest moment, Remo scoase din buzunar o bucată de hîrtie dreptunghiulară : poliţa ce trebuia sem-

nată. Şi la apariţia acesteia în mîinile tînărului, apăru şi Niobe în uşa sufrageriei, oprindu-se cu mîinile în şolduri, într-o atitudine care vădea că judecă faptul ajuns la punctul său culminant. Nu era uşor de înţeles dacă intervenţia ei înclina în favoarea nepotului, sau venea să întărească vitejeasca rezistenţă a mătuşilor.

Totul începea să ia un ton solemn şi artificios totodată, ca o scenă de teatru, cu toate că rămînea o scenă din viaţa dură şi simplă de care depindea fericirea şi existenţa reală a unei familii.

— Nu dau iscălituri ! urlă Tereza, din ce în ce mai puternic, sărind în picioare şi îndepărtînd bucata de hîrtie care din mîinile lui Remo încerca să treacă într-ale ei : Nu dau iscălituri, repetă ea, izbind cu pumnul în masă şi îndreptîndu-se şi mai ostentativ, pentru a face să se simtă greutatea acelor cuvinte, precum şi caracterul definitiv al hotărîrii luate. Vom plăti ce credem că trebuie plătit, cînd şi cum vom putea, se înţelege, nu sîntem datoare s-o facem, iar pentru viitor vom da un avertisment în ziar. Am cheltuit tot ce aveam, am ipotecat casele şi moşia, nu sîntem dispuse să devenim cerşetoare pentru tine, ar fi un păcat de moarte, nimeni nu ni l-ar ierta.

Şi vru să iasă din cameră.

Carolina, care nu-şi luase ochii de la nepot, se ridică fixîndu-l mai departe şi — ca şi cum ar fi voit să-i arunce în spinare tot ce avea în suflet *pro* şi *contra* lui — se azvîrli asupra lui, agăţîndu-se de trupul său, strîngîndu-l cu toată puterea şi izbucnind în lacrimi.

Remo nu avu nici o mişcare de repulsie : se lăsă înlănţuit. Nu-l speriau procedeele forte ale femeilor, şi nici măcar cele blajine, simţindu-se în posesia măsurilor exacte necesare celor două căi opuse, leşinul şi lacrimile, la care era impermeabil. Se lăsă înlănţuit, se lăsă strîns. Iar Carolina îl strîngea cu o putere pe care o dă numai disperarea. Îl zgîrie, iar el se lăsă zgîriat, iar cînd îi trase capul spre ea, căutîndu-i gura, el i-o abandonă în acelaşi mod în care o făcuse cu zece ani în urmă, în tren, sau în primele zile de la sosirea lui în Santa Maria. Gura bărbatului se abandona şi acum cu aceeaşi indiferenţă a

adolescentului, tulburînd-o și răvășind-o. Și în loc să-i dea drumul, în acea rătăcire care îi cuprinsese toată ființa, îl strîngea mai tare.

— Haide ! Haide ! Haide ! striga Tereza cuprinsă de o iritare spontană : Haide ! Haide ! trăgînd-o pe sora ei pentru a o dezlipi de trupul tînărului. Haide ! țipa, striga, croncănea.

Vocea ei își pierduse caracterul omenesc, și nu se mai putea ști cîtă luciditate exista în țipetele ei și cît din resentimentul acela obscur, instinctiv, ignorat s-ar putea spune, care o făcea să bată din picior în tren, cînd Carolina îl săruta pe Remo, pe atunci un copilandru, în fața porcarilor din Romagna. „Haide ! Haide ! Haide !"

Reuși, în sfîrșit, s-o smulgă de lîngă el, împingînd-o cu violență către ușă pentru a ieși împreună, una pradă tulburării, cealaltă, furiei. Dar Remo le ajunse din urmă. După ce rămăsese pasiv față de efuziunea sentimentală, își reluă expresia crudă și strigă :

— Trebuie să iscăliți !

Aceste cuvinte fură ca o lovitură de bici.

Tereza se întoarse către el holbînd ochii pentru a-și lua avînt și a-l lovi. Învîrtindu-se în jurul lui și căutînd un obiect cu care să poată zvîrli în el, simțea un îndemn furios de a-l lovi și în același timp de a-l strînge cu disperare ca și sora ei : disperarea ei era activă, așa încît tînărul ar fi trebuit să se împartă în două, pentru a face față sentimentelor opuse ale celor două femei. Dar, de data asta, Carolina era cea care-o ținea pe sora ei, bîjbîia căutîndu-i mîinile, pentru a le împiedica să ajungă pînă la el. Atunci Remo se întoarse pentru a-i cădea în spinare, reducînd-o la neputință, arătînd că la violență răspundea cu violență, așa cum la efuziunile sentimentale răspundea cu o abandonare docilă. Le înșfăcă laolaltă, ținîndu-le și imobilizîndu-le în brațe, în imposibilitate de a acționa, într-o strînsoare care lăsa să i se măsoare fără greș puterea bicepșilor, împingîndu-le afară din sufragerie, în timp ce una voia să se descătușeze pentru a-l lovi, iar cealaltă voia să o țină pe cea dintîi să nu-l lovească. Le făcea să se învîrtească, în timp ce Niobe, alăturîndu-se grupului, îl urmărea în această acțiune, ca și cum ar fi vrut să dea ajutor cînd

deoparte, cînd de cealaltă, cu mare grijă, ca pentru o mobilă care amenință să cadă în timpul unui transport dificil. Nici nu se înțelegea dacă intenționa să sprijine mișcarea mătușilor de a se elibera din strînsoarea care le încleștа și care le făcea să meargă împotriva voinței lor, sau dacă voia să înlesnească efortul nepotului de a le împinge unde voia el. În modul acesta, le împinse pînă la spațiul de sub scară, care servea drept cămară, deschise ușa și le vîrî înăuntru cu forța.

Cînd înțeleseră despre ce era vorba, nu mai reacționară. Fuseseră închise în chichineața aceea respingătoare ; ajunseseră și aici. Într-una se prăbuși elanul de a lovi, iar în cealaltă nevoia de a se abandona. Erau încarcerate și destinate să moară, poate, ca eroinele din cîntece, din povești, din melodrame, din tragedii. În fața acestui fapt nemaipomenit, rămăseseră năucite, complet zdrobite. Se lăsară închise, urmărindu-l cu privirea pe nepot care, după ce aprinse becul și făcu un pic de loc pe măsuța încărcată de vase și de sticle, puse acolo polița cu stiloul alături. Femeile priveau încremenite această manevră, pînă ce nepotul, fără a deschide gura și fără a se uita la ele, ieși, încuie ușa și vîrî cheia în buzunar.

Niobe, care se alăturase acestui tărăboi fără nici o intenție precisă, nu părăsea ușa îndărătul căreia erau închise stăpînele ei și de unde, după ce acelea auziseră învîrtindu-se cheia în broască, nu răzbătea nici un semn de viață.

Ce făceau sub scară ?

Slujnica se uita cînd la ușă, cu o perplexitate copilărească, cînd la Remo, încercînd să zîmbească, pentru a primi vreun răspuns, un surîs liniștitor, pentru a ghici jocul, deoarece nu putea fi decît un joc acela de a le fi închis acolo. Lăsase lucrurile să se desfășoare, nu opusese nici o rezistență, fiind sigură că totul urma să se aranjeze cum era mai bine ; nu putea admite să li se clintească un singur fir de păr stăpînelor sale, iar acum, cînd erau închise în cămară, se simțea năpădită de o neliniște copilărească. Nu luase parte activă la discuție, deoarece socotea că dacă datoriile fuseseră făcute, protestele contau prea puțin și nu remediau nimic, singurul remediu era de a le plăti : să se semneze polița. De aceea

rămăsese spectatoare. Instinctul ei o îndemna să nu împiedice scena aceea care, date fiind împrejurările, trebuia să se desfăşoare exact în modul acela, şi care nu era chiar atît de tragică pe cît putea părea. Convingerea aceasta era întărită de faptul că Remo, după ce le împinsese şi le închisese pe femei sub scară, cu o expresie dură şi cu o energie neobişnuită în braţele din care nu era uşor să se desprindă sau să reziste cineva, devenise deodată senin, calm şi surîzător. Îşi aprinsese o ţigară şi începuse a se plimba prin bucătărie, oprindu-se cu mîinile în buzunar şi picioarele larg depărtate, legănîndu-se în uşiţa care dădea spre cîmp, scrutînd orizontul şi slobozind în aer graţioase spirale albăstrii.

„Spuneam eu", îşi repeta Niobe sie însăşi, pentru a învinge neliniştea care simţea că o năpădeşte din ce în ce mai mult, pe măsură ce privea uşa îndărătul căreia erau închise stăpînele : „sînt ca două copile, trebuie să te porţi cu ele aşa, nu-i nimic altceva de făcut". Îl privea pe Remo, încercînd să zîmbească fără a reuşi, cerşindu-i un surîs care să-i redea liniştea, asigurînd-o că era doar o glumă : „nu sînt femei serioase, ei, Doamne ; datoriile sînt datorii, şi cînd au fost făcute, sau lăsate să se facă, pentru Dumnezeu, trebuie plătite, ce naiba ! Trebuiau să se gîndească la asta mai dinainte. Sînt chiar ca două copile.".

Iar Remo, învîrtindu-se resemnat prin cameră, avea aerul să răspundă : „Ştiu, ştiu, e lucru ridicol, pueril, dezgustător, respingător, cum vreţi să-i ziceţi, dar n-ai încotro, cu anumiţi oameni nu poţi proceda altfel. În lumea asta trebuie să faci cîte puţin din toate pentru a merge înainte, pentru a trăi." Ca şi cum un astfel de tărăboi ar fi fost de competenţa exclusivă a profesiunii sale, pe care încerca s-o justifice cît mai bine cu putinţă, ca şi cum ar fi fost un lucru pe care îl făcea mai mult pentru a servi pe alţii decît pe sine, el neprimind decît modesta compensaţie a unei munci neplăcute.

Niobe îl privea şi, arătînd către uşiţă, începu, cu un vădit efort, să-i facă cu ochiul tînărului, pentru a-şi da curaj în acea îndoială plină de tristeţe : „iscălesc, iscălesc, se înţelege, desigur semnează... sînt exact ca două copile, au capricii, trebuie să le înţelegi". Clipea, făcea

cu ochiul, dar nu avea puterea de a zîmbi, nu reușea ; încerca să zîmbească dar nu putea deschide buzele, o dureau prea tare, mușchii îi erau contractați. Și nu se poate spune ce aspect echivoc luase figura ei serioasă făcînd cu ochiul : „semnează, semnează ; ei, și după aceea Remo avea să-și organizeze cheltuielile, urma să pună capăt acelui sistem, avea să muncească într-adevăr, după expansivitatea aceea atît de firească a primei tinereți". Simțea în adîncul inimii atîta indulgență pentru el, pentru dorința neînfrînată de a trăi pe care o au cei tineri, pentru exuberanțele lor nestăvilite, pentru greșeli, pentru nebunii ; simțea că frumusețea vieții consta tocmai în aceasta și trebuia să știi să o culegi la timp : „ești tînăr doar o dată, tiririm-pam-pam, după aceea nu mai rămîne decît amintirea". Și în sinea ei le compătimea imens pe sărmanele sale stăpîne, care nu puteau să-și amintească de nimic altceva decît de necazuri și oboseli.

Dar ce făceau cele două surori în cămara aceea unde, cu zece ani în urmă, într-o dimineață, stătuseră ascunse o jumătate de oră, spre a-și surprinde nepotul care, în loc să se servească de scară, cobora pe fereastră ? Stăteau și în ziua aceea tot pitulate îndărătul ferestruicii pentru a-l vedea coborînd ?

Și în ziua aceea se scurse o jumătate de oră, iar dinăuntru nu se auzea nici un zgomot.

În sfîrșit, se auzi un murmur, un foșnet, cîteva cuvinte trunchiate, apoi un plînset. Un plînset ca de copil ; Carolina plîngea. Un plîns care se istovea treptat și se stingea într-un murmur imperceptibil. Iar cînd, în sfîrșit, se stinse cu totul și tăcerea se restabili, se auzi o voce slabă, rugătoare, care părea că iese de sub pămînt ; „Giselda, Giselda" cu un „e" lung, lung, care nu se mai sfîrșea. De la fereastra etajului la care stătea, Giselda începu să cînte :

Parc-auzii o voce stinsă
Acolo-n fundul inimii
Și inima îmi fu atinsă
De Lindoro, ce mi-o răni
Dar Lindoro al meu va fi
Căci a-l învinge eu voi ști...

„Giselda", repetă vocea, și mai slabă. Dar Giselda nu putea auzi, pornită cum era să-și moduleze cîntul, ca privighetorile ; și părea într-adevăr o privighetoare, în liniștea aceea cîmpenească ; nu, nu putea auzi slaba chemare a surorii ei mai mici.

Tutorele va refuza,
Dar mintea mi-o voi ascuți
Și tot va fi pe voia mea
Și mulțumită eu voi fi...

„Giselda !" Chemarea se repetă, dar atît de stinsă, încît ar fi trebuit să te întrebi dacă cel ce striga avea intenția să fie auzit într-adevăr și mai cu seamă auzit de cine cînta cu o voce atît de plină :

Eu sînt docilă — sînt respectuoasă,
Ascultătoare și drăgăstoasă,
Mă las purtată
Căci trebuie să fiu îndrumată.

În vocea Carolinei murea speranța de a fi auzită, ori se strecura teama ?

...Dar dacă mă ating în slăbiciunea mea,
Voi fi o viperă — și-o sută de feste
Mai înainte de a ceda — le voi juca...

O altă voce, tot plîngăreață, dar mai puternică, se făcu auzită : „Niobe !"

Niobe începu să se agite, nu-și mai încăpea în piele ; stăpîna o chema, iar ea trebuia să răspundă. Se uită la Remo cu teamă, nerăbdătoare, dar acesta făcu gestul de a o opri dacă ar fi intenționat să se miște, de a-i tăia drumul, zădărnicindu-i orice inițiativă ar fi voit să ia.

„Niobe", repetă o voce foarte firavă, cu un „i" așa de lung și de subțire, că părea o așchie de sticlă.

Iar cealaltă voce, mai puternică, cu un ton care era încă rugător, dar care voia să fie imperios, repetă : „Niobe !"

Ce trebuia să facă ? Trebuia să răspundă ?

— Nu mă pot mișca, răspunse ca cel care, după un cutremur de pămînt, e încă viu sub moloz, sau este imo-

bilizat într-o casă în care tîlharii, mai înainte de a jefui, au legat locatarii și le-au pus căluşul în gură.

— Nu pot să deschid, n-am cheia.

Urmă o lungă tăcere, în timpul căreia se putea vedea la Remo o anumită nervozitate.

Nici plînsete, nici zgomote, nici o chemare cu voce slabă.

De altfel, în cămară nu lipsea nimic din cele necesare pentru trai : aveau aer și un fir de lumină, naturală și artificială, aveau chiar posibilitatea de a se aşeza. Se găsea acolo vin și pîine, ouă, şuncă, salam și fructe. Chiar și în acele împrejurări, nepotul acorda mătuşilor un tratament onorabil.

În felul acesta trecu a doua jumătate de oră, Remo continua să se plimbe în sus și în jos prin bucătărie, fumînd, una după alta, mai multe ţigări, avînd atitudinea omului stăpînit și liniştit, care-și îndeplineşte datoria.

Deodată sub scară se desluşi un zgomot, o mişcare, apoi două lovituri puternice și hotărîte, aproape violente, date în uşă. Tînărul adulmecă în aer o clipă, scoase cheia din buzunarul pantalonilor, hotărît și grăbit, deschise și după ce aprecie totul cu un ochi expert se dădu respectuos la o parte, pentru a face loc mătuşilor lui să treacă.

Cele două femei, care aşteptau ţepene, în picioare, îndărătul uşii, ieşiră una după alta. Tereza, cu capul în sus, răspunzînd cu maximum de dispreţ la maximum de mîrşăvie. Era ca o regină căzută în mîinile vulgului, care se pregăteşte s-o judece, rigidă, desprinsă parcă de acest pămînt, plină de un nobil orgoliu, de demnitate, ţinînd gura strînsă, într-o strîmbătură de dezgust suprem, și care nu vrea să cedeze nimic din ea însăși gloatei, deși se află în mîinile ei. În atitudinea asta înainta, avînd în mînă poliţa semnată, ca o legătură unică — fragilă — care o mai lega de pămînt și pe care abia-abia o ţinea între degete, aşa cum stă pe ramură frunza uscată, ce va cădea la cea mai uşoară adiere. În schimb Carolina, cu capul în jos, ciufulită, cu braţele-i atîrnînd lamentabil pe lîngă trup, ca și păru-i lung, despletit, cu ochii roşii, care nu mai plîngeau, deoarece le secaseră toate lacrimile,

era ca o Magdalenă care își va urma Stăpînul pe muntele Calvarului, pînă în vîrf.

Se înțelege că Remo, văzînd atîta sfîșiere, știa că e gata asigurat în ce privea polița, care purta cifra intactă, iar în josul paginii această mică inscripție : „Tereza și Carolina, surorile Materassi". Înaintă pentru a o lua din mîna mătușii, dar bucata de hîrtie căzu exact ca frunza moartă care se detașează de ramură, mai înainte de a fi atinsă de acea mînă nedemnă. Nici măcar acest contact nu se petrecu între nepot și mătușă : el trebuia să se aplece pentru a lua hîrtia de jos.

— Iată !... E bine !... Oh, acuma da, așa e mai bine... Foarte bine... Perfect !

Și cu graba celui care trebuia să îndeplinească treburi foarte urgente și nu are nici un minut de pierdut, puse polița în portofel, privi ceasul de mînă : „Foarte bine !" Nu se sinchisi cîtuși de puțin de înfățișarea jalnică a femeilor, atît de neobișnuită — de parcă ar fi fost foarte normală — și atît de îndepărtată de graba și de simțul lui practic.

— Foarte bine, iată, e patru fix. Nu-i nici un minut de pierdut, alerg la Florența, mai am o jumătate de oră, la cinci am să fiu aici, ca să vă iau, la cinci fix, băgați de seamă, repetă el clar, pentru a nu crea vreo neînțelegere, la cinci fix ; știa el că femeile se lasă așteptate : o să mergem să luăm aperitivul la „Narciso" pe Cascine, apoi vom cina la Fiesole, apoi vom merge la „Follie Estive", am și reținut o lojă.

Părea că cele două femei nici nu auziseră invitația, și acele cuvinte frivole sunau ca o ofensă într-un moment atît de grav ; și una în spatele celeilalte, unite în sentimentul pe care l-am înfățișat, își reluară drumul funebru, îndreptîndu-se spre scară : se duceau să se închidă în camera lor, ca în momentele supreme ale vieții, după ce fuseseră eliberate din închisoare.

— La cinci punct, repetă fugind nepotul, vă rog, nu vă lăsați așteptate !

În prag se ivi Palle cu mașina gata pregătită.

De astă dată, totuși, nici măcar Niobe nu vedea oportunitatea unei astfel de invitații și o îndîrjea insistența

pentru acea întîlnire de la ora cinci : „ce cinci, ce cinci ! rumega Niobe în mintea ei răvășită. Ce «Narciso», ce Cascine și «Follie Estive» !“ Și nu știa că sărmanele femei semnaseră o poliță de o sută de mii de lire.

Nici măcar Giselda, cu toată răutatea ei, nu mai era în stare să adauge, în ceea ce o privea, vreo picătură de venin în inima surorilor ei : tăcea demn, socotind nerușinarea nepotului dincolo de orice limită. Acea invitație era mai mult ofensatoare decît inutilă, cinică peste poate. De data aceasta tînărul întrecuse orice măsură. Sărmanele femei trebuiau să reflecteze mult la situația lor, acum că prăpastia le înghițise, cu lovitura din urmă a poliței : „Ce Fiesole ! Ce Cascine ! Ce aperitive și cină ! Ce «Follie Estive» !“

În plus, biata Niobe era contrariată de a nu fi făcut tot posibilul pentru a evita cu orice preț scena respingătoare a închisorii ; prin pasivitatea ei se făcuse complice cu nepotul, și-i părea rău din toată inima. Vocea stăpînelor închise sub scară îi străpungea inima : „Giselda ! Niobe !“ Fusese crudă ca și sora lor, ba chiar mai crudă, deoarece în calitatea ei de slujnică, le trădase, le vînduse. Acum, cînd tînărul nu mai era acolo, simțea că ar fi fost de datoria ei să se opună cu orice mijloc planului criminal : să lupte, să se bată corp la corp, să strige, să facă să se adune lumea. Acel devotament pe care i-l păstra, cît și atracția pe care ființa lui o exercita asupra ei, îi apăreau ca o vină, o adevărată vină față de stăpînele căzute în puterea desfrînatului și tiranului. Se lăsase tîrîtă fără să-și dea seama, fără a avea timpul de a chibzui, și-acum era prea tîrziu ; ar fi trebuit să deschidă pliscul, iar dacă nu avusese forța necesară de a o face în fața unei nedreptăți, a unei cauze pe care o socotea nedemnă, ar fi trebuit totuși să evite semnarea poliței în modul acela ilegal, dezgustător, violent. Totul îi spunea : „du-te, urcă la stăpînele tale, du-te și justifică-te, cum nu ți-ai făcut datoria, cum ai rămas pasivă în momentul în care aveau atîta nevoie de tine, cum n-ai reacționat la o samavolnicie, la un abuz făcut de desfrînatul acela, pentru scopurile lui murdare. Du-te, fii alături de ele cu tot sufletul, ca în momentele cele mai bune și cele mai rele...“ N-avea curajul necesar. Se simțea vinovată și

josnică. Era prima dată cînd îi lipsea curajul de a se înfăţişa cu capul sus în faţa lor. Se simţea josnică şi aştepta să fie chemată, ca un cîine care nu îndrăzneşte să păşească pragul casei de teama loviturilor, pînă ce o voce prietenoasă nu-i va adresa o chemare mîngîietoare ; dar ele nici măcar nu se gîndeau la aşa ceva.

Începu să pună ordine în bucătăria încă răvăşită din cauza prînzului, să spele vasele. Cu discuţiile de la început şi întîmplarea cu cămara, se făcuse ora patru, cărbunii se consumaseră inutil în sobă, apa din cazan încetase de a mai fierbe de o bucată de vreme. Din cînd în cînd, ciulea urechea către uşă, sau se ducea în vîrful picioarelor pînă la scară, dar stăpînele nu o chemau. Cine ştie în ce stare erau, sărmanele. Nu dădeau nici un semn de viaţă. În inima ei pătrundea mereu mai adînc un cuţit ascuţit, vocea slabă de sub scară care o făcea să se înfioare : „Giselda ! Niobe !“ Nimeni nu se mişcase să le vină în ajutor. Fusese la fel de perfidă ca şi sora lor, pe care o detesta cu toate perfidiile ei ; ba mai rău decît ea. Lacrimile îi căzură în ligheanul de spălat vase. „Giselda ! Niobe !“ Se purtase ca femeia aceea infernală, care cînta la fereastră în timp ce ele treceau printr-una din cele mai mari suferinţe din viaţa lor : o oră de agonie închise în colivia aceea, victime ale unui jaf îngrozitor. Giselda nu răspunsese din pricina urii pe care o nutrea faţă de toţi, în timp ce ea se prefăcuse că nu le poate ajuta, ea, ea care şi-ar fi dat şi viaţa pentru stăpînele ei. Se lăsase tîrîtă de o simpatie excesivă pentru nemernicul care nu se dădea înapoi de la nimic pentru interesele lui. „Giselda ! Niobe !“ Cine ar fi putut să-i dea puterea de a se urca pînă la ele ? Cum ar fi putut să le privească în ochi ? Lacrimi grele continuau să-i alunece pe faţă. Se oprea, începea să-şi şteargă mîinile cu şorţul şi ochii cu mîneca, ciulea urechea, se ducea pînă la uşă, pînă la scară, dar nu avea curajul să urce şi se întorcea la lighean, văzîndu-şi mai departe de vase... De ce nu o chemau ? Şi de mai multe ori, în timp ce ştergea cîte un castron sau un pahar, se oprea brusc, ţinîndu-şi respiraţia. Iar părea că a auzit „Niobe !“ Da de unde ! O iluzie. Glasul acela ieşise numai din frămîntarea ei care creştea mereu. Îşi

ascuţea urechea : nu, nimic, era vocea inimii care-i dădea atîtea emoţii.

La etajul întîi, tăcere mormîntală.

Giselda era închisă în camera ei pentru a nu lua parte la necazurile familiei, iar surorile în camera lor, de unde nu răzbătea nici cel mai mic semn de viaţă.

Bătuse ceasul cinci. Remo nu se vedea apărînd. Se înţelege, după toate probabilităţile, ba chiar cu siguranţă, nu avea să vie. Mai curînd se gîndise că era inutil, ar fi fost culmea obrăzniciei să vină să le ia. Fusese o demonstraţie de abilitate, o îndrăzneală inutilă poate pentru a-şi ascunde adevăratele sentimente, atît de diferite ; desigur, se străduise să minimalizeze importanţa răului, începînd el însuşi prin a-l considera destul de neînsemnat, pentru ca şi ceilalţi să-l socotească la fel ; era jocul lui obişnuit. Înţelegîndu-i gravitatea, trata lucrul cu uşurinţă. Mai bine, mai bine aşa. Mai bine să le lase liniştite, sărăcuţele, cu durerea lor, cu obsesia iscăliturii date pe poliţă. În felul acesta dovedea un mai mare respect pentru ele, o mai justă înţelegere după răul săvîrşit, şi le dădea o oarecare încredere pentru viitor. Nu de „Follie Estive" avea nevoie, ci îi trebuia judecată, şi încă multă, şi nu numai pe timpul verii, ci şi pentru iarnă şi primăvară, pentru toamnă, pentru toate anotimpurile. Asta avea să fie ultima coţcărie a băietanului, care urma să înceapă a privi în cu totul alt mod viaţa ; mai bine, mai bine aşa. Cît despre trecut, totul avea să se aranjeze, trecutul se remediază totdeauna, important e să-şi pună mintea la contribuţie pentru viitor.

După ce sfîrşi de spălat şi de şters vasele, după ce puse la loc toate obiectele, mătură în grabă bucătăria şi închise bine ferestrele, din cauza muştelor, păru hotărîtă să urce la stăpînele ei, să vadă dacă nu voiau nimic, dacă aveau nevoie de ceva, dacă se simţeau rău şi ce putea face pentru ele. Era dispusă să primească dojeni şi beşteleli, pe care ştia că le merita, şi să se justifice, aşa cum îi dădea inima ghes, pentru faptul de a nu fi împiedicat ca lucrul să se înfăptuiască după planurile josnice ale vinovatului. Dar la prima treaptă se opri, se întoarse îndărăt : dormeau, desigur, după atîta agitaţie : „După atîtea emoţii au nevoie să doarmă, să le lăsăm în pace,

să nu le deranjăm". În fond, grija aceasta era pentru a se liniști pe sine însăși, pentru stînjeneala de neînlăturat care ar fi năpădit-o revăzîndu-le. Se duse la ușă pentru a auzi zgomotul mașinii : „Nimic, mai bine, mai bine așa, totul avea să revină la normal de la sine". Se părea că însăși înțelepciunea, reîntoarsă în casă după acea ultimă încercare, începuse să acționeze. „Nici vorbă de distracții. Nici să nu mai vorbim despre asta. Desigur, ședeau în patul lor, cu ochii închiși, chiar dacă nu puteau dormi, erau ca două copile bolnave în patul acela, și țineau ochii închiși pentru a nu vedea, pentru a nu ști, prefăcîndu-se că dorm pentru a se calma. După aceea aveau să sfîrșească prin a atipi, prin a dormi cu adevărat, încet, încet, pe nesimțite, un somnuleț reparator, care avea să înceapă vindecarea și ar fi constituit salvarea lor. La deșteptare, amintirea întîmplării urîte avea să înceapă a li se îndepărta din minte, restul urma să vină de la sine. Din cauza asta n-o chemau, era mai bine să le lase în pace. Iar Remo, mai ales Remo, care începea să dea dovadă de seriozitate, că voia să-și schimbe calea, promitea, lucrul cel mai consolator, că n-avea să le mai facă alte necazuri. Erau de ajuns cele pe care le făcuse pînă atunci, începea să înțeleagă el însuși că se adunaseră prea multe, că venise ceasul să înceteze, începea să-și dea seama și poate să se căiască, nu putea fi altfel. Oricît de necugetați și de pezevenghi ar fi, tinerii au totdeauna atîta generozitate în inima lor !" În timp ce se lăsa în voia acestui gînd consolator, claxonul automobilului, pe care-l cunoștea dintr-o mie, o făcu să sară ca arsă, apoi zări mașina în mare viteză : „E el ! E chiar el ! Mare curaj trebuie să aibă ca să se-ntoarcă. Și ce-o fi avînd de gînd să mai facă ? O altă scenă, poate ? Nu, nu ! Vine să se odihnească și el, se duce în cameră să se odihnească, să se întindă pe pat, are nevoie să doarmă, se duce să se culce, desigur, se înțelege. Ar avea o mare doză de neobrăzare venind să vadă dacă nu vor să iasă, să meargă la plimbare în condițiile acelea. Plimbare le trebuia ! Asta le lipsea !" Se îndreptă spre ușă gata să-i spună în ce stare se găseau bietele femei, gata să-l facă să înțeleagă cît de nelalocul ei era invitația lui, în cazul cînd ar fi avut îndrăzneala să insiste, fiind pregătită pentru orice

de data asta, să lupte cu toate mijloacele pentru dreptate, să-şi protejeze stăpînele, să nu se mai lase dezarmată sau înşelată a doua oară : „e momentul să înceteze !“ Se ridică, destinzîndu-şi toate cărnurile şi, cu pasul acela neobişnuit, făcîndu-le pe toate să se bălăbănească. De data aceasta evenimentele nu aveau s-o mai găsească nesigură, pasivă, dezarmată ; era suficient s-o priveşti.

— Tuşă Tè, Tuşă Cà ! chemă Remo din stradă, coborînd din automobil sub fereastra mătuşilor şi fără să se întoarcă spre ea : Tuşă Tè, Tuşă Cà ! Vocea-i avea naturaleţea obişnuită, îndulcită uşor de o modulaţie plăcută.

— Tuşă Tè, Tuşă Cà !... repetă el intrînd pe uşă, fără să ridice capul, adăugînd un uşor ton de grabă.

Întîlnind-o pe Niobe, îi ceru un pahar cu apă rece, fiindcă murea de sete, în timp ce Palle, cu o manevră zgomotoasă, întorcea maşina pentru a merge la Florenţa. Femeia care-i ieşise înainte pentru a-l face să înceteze de a mai striga, pentru a-i spune că nu era cazul să le cheme pe cele două nenorocite, care nu dădeau nici un semn de viaţă şi se găseau în cine ştie ce stare, ca să nu le trezească, ca să le lase să doarmă în pace, liniştite, fiindcă dormeau, foarte probabil, sau dacă nu dormeau se prefăceau că dorm, pentru a nu vedea, pentru a nu şti, pentru a uita ce se întîmplase, pentru că nu voiau să fie deranjate, de oricine ar fi fost, pentru că nu aveau chef să vorbească, nici să vadă pe nimeni, căci de aceea se închiseseră în cameră... în momentul în care el îi comandă paharul cu apă, avu un impuls contrar, instinctiv, datorită condiţiei sale de slujnică : stăpînul murea de sete şi trebuia să-i dea de băut. Perplexă, între cele două impulsuri — cel care o îndemna să-l înfrunte, pentru a-i deschide ochii în privinţa mătuşilor, şi cel care o îndemna să-i dea de băut pe loc, deoarece murea de sete — învinse cel din urmă.

Alergă la bucătărie să ia un pahar : „Dar e culmea îndrăznelii, să le cheme în felul acesta, după cele ce s-au petrecut, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Trebuie o mare nerușinare, trebuie să fii tare nerușinat ca să te porţi astfel“, se gîndea ea, în timp ce umplea sticla. „Dar oare nu sînt toţi bărbaţii la fel ?“ Continua să gîndească : „ sau cel puţin nu sînt aşa toţi cei care ne plac

mai mult ? De cei cumsecade, în fond, nu prea ne sinchisim, ne lasă indiferente, preferăm să ne spargem capul cu dracii ăştia, este distinul nostru, ăştia sînt cei care ne sucesc minţile şi după aceea fac din noi tot ce vor. De data aceasta, totuşi, ai făcut-o lată, ţi-ai greşit socotelile, drăguţule, ai să aştepţi mult şi bine cu maşina ta cu tot.“ Îi umplu paharul cu apă în prag şi rămase neclintită, privindu-l, cu sticla pregătită, aşteptînd să fi băut, pentru a începe ofensiva.

Remo îl bău cu o poftă care făcea plăcere. Puritatea gestului era egală cu limpezimea lichidului pe care-l lăsa să-i alunece în gît.

— Vrei să bei şi tu Palle, nu ţi-e sete ?

Palle, după ce executase manevra amintită, ridicase capota şi inspecta motorul ; îşi scoase capul afară, întorcîndu-l, şi făcu un semn afirmativ, apoi, închizînd capota, se apropie, schiţînd, de la distanţă, gestul de a lua paharul din mîna slujnicei, care-l umplu din nou. Îl bău cu o aviditate egală acelei a prietenului său, dar apa părea că se ascunde, alunecînd repede în gîtul său scurt, pentru a nu pune în evidenţă o mişcare grosolană, pe care toată fiinţa lui voia să o ascundă, îngînînd cu timiditate un cuvînt, care era mai degrabă o scuză, decît un „mulţumesc“.

Niobe nu ştia de unde să-şi ia avînt, dar voia să dea un atac cu orice preţ ; luă hotărîrea să înfrunte aşteptarea lui pe cît de nepotrivită, pe atît de inutilă.

— Ştiţi... s-au închis în camera lor, şi nu m-au chemat nici măcar pe mine, vă puteţi închipui... nu răspund, înţelegeţi... în starea aceea... n-au nici o vină... Probabil că au adormit, erau atît de obosite, bietele de ele... doar le-aţi văzut, le-aţi văzut singur în ce stare erau... ce vreţi... sau nu le-aţi văzut ?

Remo asculta şi o privea ca şi cum nu ar fi înţeles semnificaţia cuvintelor, ca şi cum ar fi vorbit o limbă necunoscută, sau ar fi bătut cîmpii, iar pe de altă parte, fără a se arăta contrariat cîtuşi de puţin. Astfel încît Niobe, pentru a se face înţeleasă, mărea mai mult doza.

— Înţelegeţi, nu pot avea chef să se distreze, să iasă în oraş, să cineze în starea aceea, e lesne de înţeles... Rămîne pentru altă dată, cînd se vor simţi mai bine,

cînd o să le treacă necazul, pentru astă-seară e mai bine să vă duceți singur...

Era pentru prima dată că vorbea cu el pe tonul acesta. Remo se uita la ea, apoi privi în jur, cîmpia, orizontul și aerul înroșit de căldură din acele ultime zile ale unui mai splendid, îmbătător de căldură și miresme; se uita la ea, fără a-i răspunde nici măcar printr-un semn. Părea că nu da nici cea mai mică importanță vorbelor ei, totuși nu repeta chemarea, nici nu părea că vrea să urce la mătușile lui: continua să stea acolo, pe ultima treaptă de la ușă, cu mîinile în buzunar, cu trupul în echilibru, într-o atitudine de așteptare, cu picioarele nițel depărtate.

Din camera mută se auzi un prim zgomot, apoi un zgomot mai puternic al ușii care se deschidea, voci, și un mare foșnet pe scări; Niobe își ținea respirația: „Doamne, ce se întîmpla? Iar încep tragediile." Tremura la ideea de a-și revedea stăpînele, tremura pentru ele, pentru nepot, pentru ea însăși, tremura pentru o stare de lucruri imposibilă și se străduia să nu se mai lase luată pe neașteptate și-a doua oară, și să fie gata de a interveni și a le apăra. „Venise clipa încheierii socotelilor pentru amîndoi, și pentru nepot, și pentru ea. După o matură chibzuință, cele două surori luaseră o hotărîre precisă, se consultaseră, avuseseră timpul de a-și face un plan, acum acționau, interveneau cu energie, fără milă, luau măsurile necesare, coborau ca două furii, coborau înverșunate, izgoneau din casă pe slujnică și pe tinerel, aveau drepturi depline de a o face... și pe bună dreptate!" Zgomotul de pe scară era enorm. „Aveau să-i denunțe pe amîndoi în fața justiției, și pe ea drept complice, era vorba de o jefuire în perfectă regulă, cu o adevărată sechestrare de persoane, un lucru nemaipomenit, încălcaseră rigorile legii". Zgomotele și vocile acelea pe scări o făceau să-și întoarcă privirea, să-i tremure picioarele, chiar cînd voia să fie tare, chiar cînd trebuia să fie tare. Iar cînd surorile au apărut împreună în cameră, puțin a lipsit ca să nu cadă jos. Niciodată nu fuseseră atît de frumoase și grațioase în ținută de gală. Tereza, în violet cu podoabe verzi și pene galbene, iar Carolina, toată în albastru cu

pene roz. Niciodată nu fuseseră mai împopoţonate cu atîtea podoabe ieftine, mai sunătoare, mai strălucitoare şi într-atît de pudrate. Totuşi mai dezvăluiau încă sub pudră, una, urmele supărării, iar cealaltă, ale lacrimilor. Cu brăţări şi coliere, cu evantai, lornion şi cu umbreluţă, pentru a asista la apusul soarelui la Cascine sau la Fiesole ! Slujnica le privea fără să-şi creadă ochilor...

— Oh ! Niobe !

— Unde te-ai ascuns, se poate şti ? Şi-i surîseră împreună.

Femeia nu avu suflare pentru a le răspunde. Se străduia să rîdă, dar rîsul îi dădea o scurtă zvîcnire a pîntecului şi a buzelor în acelaşi timp, brusc întreruptă. Nu reuşea să rîdă, se potolea deodată pentru a reîncepe brusc. Şi putea foarte bine să înceapă să plîngă, făcînd aceeaşi mişcare cu buzele şi cu pîntecele, fără a reuşi să plîngă, aşa cum nu reuşea nici să rîdă : în faţa ei era ceva ce paraliza de la început orice act vital. Nu-şi credea ochilor. Acelea erau chiar stăpînele ei ?

— Eram în bucătărie... mda, oh !... făceam curăţenie, spălam vasele, îngînă zăpăcită. Bravo ! bravo !... bine faceţi, foarte bine faceţi să vă distraţi un pic, aţi avut o idee bună... e o seară atît de frumoasă !...

— Remo !

— Remo ! ciripeau mătuşile.

— Unde ne duci ?

— Unde mergem ?

— V-am spus, dragele mele, repeta Remo cu o voce insinuantă, mîngîietoare, conducîndu-le la maşină. La „Narciso" în Cascine să luăm aperitivul, apoi la cină la Fiesole, iar către ora zece la „Follie Estive", am reţinut mai dinainte loja, aceea de lîngă scenă, care vă place vouă.

— La „Narciso" în Cascine... la cină la Fiesole... şi la „Follie Estive"... repetau mătuşile, urcîndu-se în automobil, prefăcîndu-se că află ce ştiau deja.

— Şi ce este la „Follie Estive" ?

— Ce este ?

— Este o revistă nouă : Femei, tot femei, în cer, pe pămînt şi în mare.

— Ha ! Ha ! Ha !

Se adunase o mulțime de lume în jur pentru a le vedea plecînd, femei și fetișcane, o puzderie de băieți, grupul obișnuit pe care cei ce plecau îl salutau de fiecare dată cu o demnitate mereu crescîndă. Și cei care, în spate, comentau : „Ca bunicul ! Ca tatăl lor ! Au înnebunit !“ Și stăteau cu gura căscată să le admire. Iar în momentul acela de așteptare care precede punerea în mișcare a unei mașini, după ce surorile spuseră : „La revedere, la revedere, Niobe, la revedere copii, la revedere la toată lumea !“ de la fereastra camerei lor țîșni o voce care semăna cu țipătul unei păsări de pradă : „Pungașule !“

În această împrejurare, surorile știură să-și păstreze o ținută atît de nobilă, încît nu lăsară cu nimic să se întrevadă că auziseră acea voce ; iar personajul căruia i se adresase, învîrtind volanul la timp, porni automobilul, ca un fel de răspuns prompt. Numai Palle nu știu să-și înfrîneze un surîs imperceptibil și un gest copilăresc, ce reamintea de un puști care, atunci cînd unul zvîrle mînios cu piatra în el, răspunde făcîndu-i cu tifla, în bătaie de joc, după ce a știut s-o evite cu abilitate.

Niobe, cu mîinile în șolduri, rămase neclintită și perplexă în prag. Solara creatură începea să vadă umbre în jurul ei, să nu mai vadă bine, cu prodigioasa claritate, venită din inimă, cu care văzuse totdeauna. Și cu toate că nu știa precis ce erau aceste două lucruri, se întreba : „aceea era viața, sau se juca o comedie ?“ Și una și alta, amîndouă împreună.

Remo nu scrisese niciodată o scrisoare mai lungă, trimisese numai cărți poștale cu cuvinte afectuoase, amabile salutări mătușilor : „Eu sînt bine, voi ce mai faceți ? Mă gîndesc la voi cu multă afecțiune.“ Fusese la Bologna, la Milano, iar acum era la Veneția, unde urma să-și petreacă vara.

Mătușile învîrteau și răsuceau cărțile acelea poștale, le studiau cu atenție în fiecare detaliu, urmăreau un semn, un punct, o pată, timbrul... nu le-ar mai fi lăsat niciodată din mîini. Și cum pe fiecare era scris în cîte un colț : „salutări, Palle“, acela era singurul punct pe care reușeau să nu-l vadă. Nu se știe exact cum procedau ; poate că la fel cum se întîmplă pe stradă cînd cineva nu vrea să salute o anumită persoană, pe care se preface că nu o vede, după ce a văzut-o foarte bine. Totul avea o valoare recunoscută, în afară de iscălitura aceea pe care nu înțelegeau s-o recunoască. O puneau lîngă ele pe masă ori la gherghef și, în timp ce lucrau, admirau ilustrata.

Găsise de lucru, o posibilitate de a se aranja, în sfîrșit ? Avea speranțe, sărmanul tînăr ? Și ele răspunseseră tot cu cărți poștale, trimițîndu-le pe la diferite hoteluri indicate de el, rugîndu-l să le scrie mai mult, să le dea mai des semne de viață, să le dea mai multe amănunte despre planurile și speranțele pe care le avea, despre viața pe care o ducea. Dar se înțelegea bine că dacă nu scria mult timp, era din pricină că nu avea prea multe lucruri îmbucurătoare de povestit mătușilor. Mai ales în timpul cît stătuse la Milano, fuseseră nerăbdătoa-

re și neliniștite. Știau că Milano este un oraș de mare trafic, foarte industrial, unde era posibil să-și găsească un post, un aranjament ; iar cînd auziră că de la Milano plecase la Veneția, se întrebară ce căuta acolo. Rămaseră perplexe în fața acestui fapt. Ce angajament ar fi putut găsi într-un oraș în care omul se duce numai să cheltuiască, să trăiască și să se bucure ? Plecase la finele lui mai, la două zile după scena cu „sechestrarea" lor, și abia la jumătatea lui septembrie primiră o scrisoare. Văzînd-o, păliră, și o deschiseră atît de tulburate, încît erau să rupă plicul, smulgîndu-și-l una alteia, simțind nevoia de a-l pipăi, de a-l atinge, mai mult decît din nerăbdarea de a-l citi. Și Niobe tremura de nerăbdare așteptînd.

„Scumpele mele mătuși,

Iertați-mă dacă în tot timpul acesta nu v-am scris mai pe larg, dar nu aveam lucruri prea importante să vă comunic ; mă grăbesc numai să vă spun că sînt sănătos și doresc să știu că și voi sînteți bine, sănătoase.

Astăzi vă scriu pentru a vă anunța căsătoria mea. M-am logodit cu o domnișoară americană, pe care am cunoscut-o aici, la Veneția, și pe care în cîteva zile o voi însoți la Florența pentru a vă face cunoștință cu ea.

Vom rămîne la Florența cîteva zile, timpul necesar pentru celebrarea căsătoriei noastre, și vom pleca imediat la New York, unde locuiește logodnica mea și pentru a face cunoștință cu tatăl ei care este un industriaș din orașul acela. Peggy, care cunoaște foarte bine Florența și împrejurimile sale pitorești, vă trimite împreună cu mine un salut afectuos, la care eu adaug o îmbrățișare caldă.

Al vostru nepot, R e m o."

Deziluziile provocate de primele speranțe spulberate, neliniștea primelor așteptări, cînd tineretul aventuros și precoce, rebel la învățătură, hotărît să fie independent, se lăsa așteptat ore întregi, zi și noapte ; rătăcirile sentimentale, foarte grave, răscumpărate la un preț scump și cu atîta osteneală, datoriile de plătit, mereu în creștere,

pînă la drama cu polița semnată în cămară, nimic nu le rănise ca această foarte scurtă scrisoare ; s-ar fi spus că înțeleseseră în momentul acela că toate peripețiile avute cu nepotul lor, luptele și tragediile, nu fuseseră dureri adevărate, și că încercau pentru prima dată o durere crudă și reală. În succesiunea atîtor întîmplări, orice făcuse, și chiar și acum, departe fiind, orice ar fi făcut, îl simțiseră că este al lor ; cu acele cîteva cuvinte reci și măsurate simțeau că trecuse în mîinile altcuiva. Logodit ! Pe Remo care făcea tot felul de năzbîtii, ajungeau totdeauna să-l accepte, să-i îngăduie totul, după ce-și dăzlănțuiau mînia și furia, al căror unic rol era acela de a le convinge de necesitatea intervenției pentru a-l salva, consolidînd, fără ca ele să-și dea seama, atașamentul ce-l aveau pentru el. Pe Remo logodit nu-l puteau accepta, nici înțelege. Ceva se răzvrătea în sîngele lor, în străfundul ființei lor, unde pătrundea ca o lamă de metal tăios. Logodit ! Ar fi preferat totul acestui cuvînt. Citeau și reciteau scrisoarea : „O domnișoară americană pe care am cunoscut-o la Veneția și pe care în cîteva zile o voi însoți la Florența pentru a vă face cunoștință cu ea". Se întrerupeau privindu-se pierdute, năucite și deodată se aprindeau la un gînd supărător care le străbătea durerea : nu le interesa cîtuși de puțin s-o cunoască, absolut de loc. N-aveau nici un fel de chef să cunoască domnișoare americane și nu se sinchiseau de ele. Cînd Remo adusese, prima oară, la Santa Maria, opt sau zece băieți la două din noapte, trezise casa, golise cămara, răsturnase salonul și bucătăria, nu provocase atît tărăboi ca această vizită care avea să se desfășoare, se înțelege, în modul cel mai liniștit și cel mai civilizat.

— Sînt frumoase americanele ? suspină Carolina cu dezolare.

— Sînt ca toate celelalte femei, răspunse Tereza (zicînd „femei" părea să menționeze o marfă angro, articole comestibile de strictă necesitate). Sînt și frumoase, și urîte, iar cele urîte sînt totdeauna mai numeroase decît cele frumoase, poți să fii sigură, lumea e peste tot la fel. Dacă le-ai fi întrebat cum erau, una cîte una, toate celelalte femei de pe pămînt, numărul celor frumoase ar

fi urmat să fie apreciat numai printr-un sistem de lentile foarte puternice. — În general sînt dizgrațioase.

Carolina se străduí cît putu, pentru a-și pune în evidență grațiile personale, în constrast cu grosolănia americanelor.

Trecură în revistă clientele americane pe care le avuseseră și pe americanele care locuiseră în împrejurimi, sau de care auziseră vorbindu-se, dar această trecere în revistă nu le liniști, ba chiar dimpotrivă :

— Sînt femei moderne, conchise Carolina.

— Cum adică ?

— Nu sînt ca noi care stăm totdeauna acasă să lucrăm sau să facem treabă, sînt emancipate, fac gimnastică, sport, merg cu motocicleta sau conduc automobilul, fac totul ca bărbații ; iar cînd un soț nu le mai place, îl salută și-și iau un altul.

— Ce mai podoabe !

— Noi sîntem niște proaste !

— Cine știe... niciodată nu se poate spune cine are dreptate pe lumea asta. Iar dacă nu sînt bogate și vor să mănînce, vor face ca noi. Iar dacă domnișoarele americane nu au slujnică, au să-și facă singure curățenia în casă, dacă nu vor să trăiască în murdărie.

Făcu o strîmbătură de copil prost crescut.

„...vom rămîne la Florența cîteva zile, timpul necesar pentru celebrarea căsătoriei noastre".

— Vin aici să se căsătorească.

La această idee, Carolina simțea că i se pune un nod în gît și-i piere răsuflarea.

— Desigur.

„...și vom pleca îndată la New York."

New York... pentru cele două sărmane mătuși numele acestui mare oraș înghițea creaturile, ca și moartea. Nu aveau curajul să se întrebe dacă logodnica era bogată. Nu voiau să-și confirme reciproc gîndul care le chinuia. Simțeau că de data aceasta nici măcar neîntrecuta Niobe nu ar fi știut să găsească remediul : lucrul trebuie să fie adevărat și de neînlăturat. Erau zăpăcite, de parcă ar fi primit o lovitură în moalele capului.

La masă nici măcar nu reușiră să ascundă Giseldei vestea pe care buzele lor erau incapabile de a o reține.

— Știi, zise Tereza cu un calm care, ascundea suferința lăuntrică, Remo s-a logodit, se căsătorește.

— Cu cine, cu o tîrfă ?

— Da, ca tine.

Giselda nu mai spuse nimic și cum sfîrși masa se ridică și dispăru.

Cîteva zile după aceea primiră o carte poștală ilustrată :

„Scumpele mele mătuși,

În primele zile ale săptămînii viitoare vom fi la Florența și vom veni imediat să vă salutăm ; doresc atît de mult să vă revăd. Primiți totodată salutările lui Peggy și o îmbrățișare de la mine.

R e m o"

Într-un colțișor era scris „Palle".

— Dar ce înseamnă numele ăsta, Peggy... Ce vrea să însemne ?

— Ce nume ridicol !

— Dacă își închipuie că-i pregătim o primire grozavă, se înșeală, sărăcuța, eu n-am să-i dau nici măcar un pahar cu apă, după mine poate să și crape.

— Eu am să cobor în papuci.

După trei zile, într-adevăr, Remo apăru singur la Santa Maria, întorcînd pe dos tot ținutul.

— E singur.

— Nu vrea s-o arate.

— Îi e rușine.

— Cine știe cum o fi de pocită.

— O fi vreo babă.

— A pus mîna pe vreo mîrțoagă bătrînă cu parale.

— Dar o să-i toace totul imediat.

— Da o fi adevărat că-i logodit ?

— Dumnezeu știe ce mai născocește !

Nu era nici măcar Palle, pe care să-l tragă de limbă. Se înțelege că Remo nu avea timp de pierdut.

— Americană.

— Acum după ce le-a supt pînă și măduva oaselor, pleacă, se duce în America să-și încerce norocul.

— Bietele nefericite !
— Și-au găsit beleaua cu nepotul ăsta al lor !...
— Prost au mai nimerit-o !
— Le-au adus la sapă de lemn.
— Fiecare și-o face cu mîna lui.

Văzîndu-l că apare pe neașteptate, mătușile nu putură să-și stăpînească emoția : plînseră, îl sărutară fără temeri și fără tulburare, îl strînseră și simțindu-i prospețimea trupului său, se lipiră de el.

Pentru a da frîu liber emoției profunde el se abandonă pe deplin ; și numai cînd începură să obosească îi dădură drumul ca să-l privească : era tot mai frumos, proaspăt și elegant, cu pielea arsă de soare.

Începu să vorbească despre căsătoria lui cu multă dezinvoltură. Hîrtiile trebuiau să sosească din America și mai aveau nevoie doar de cîteva zile, cît despre rest, totul era în ordine, iar căsătoria urma să fie celebrată — așa cum voia mireasa — la Santa Maria, da, acolo la țară. Născută și crescută în tumultul marilor orașe și adeptă a vieții agitate, pentru căsătoria ei Peggy visa o oră de misticism și de poezie. Vedea în Santa Maria un loc retras, un refugiu ascetic, aproape ceresc, care ar fi adus o variație plăcută în viața ei de femeie modernă, sportivă. Cît despre Remo, pronunța cuvîntul „căsătorie" cu aceeași solemnitate și naturalețe cu care menționa un local celebru unde te-ai hotărît să mergi pentru prînz sau pentru cină.

Mătușile îl studiau încremenite cînd îl auzeau pronunțînd în felul acela un cuvînt grandios și teribil, învăluit în mister, care rămăsese totdeauna ca un nor încărcat deasupra capetelor lor.

— La Santa Maria ? păliră mătușile.
— Aici ?...
— Exact, repetă Remo cu un surîs frumos, iar voi o veți însoți pe Peggy la altar.
— Nu.
— Nu.
— Eu nu.
— Nici eu.
— Așa crezi tu !

— Ei aș ! ziseră femeile într-un vîrtej.

— Nu putem, nu putem, așa crezi tu... o americană... și-apoi, e vorba... îmi închipui... de o domnișoară foarte bogată.

— Da... poate, destul de bogată, nu știu, e fiica unică a unui industriaș din New York. Tatăl ei a inventat o oală...

— O oală ? sărirră în sus amîndouă.

Chiar și Niobe, în pragul ușii, tresări :

— Dar ce, în America nu aveau nici măcar oale ?

— O oală mecanică, specială, din metal, care în șapte minute face să fiarbă rasolul și dă o supă excelentă.

— Nemernicii, mie îmi trebuie două ore.

— Zice că a făcut bani cu ghiotura, cu oala asta.

— Deci e o domnișoară foarte bogată...

— Peggy primește regulat cecuri de la tatăl ei. Înainte îi trimitea un cec de o mie de dolari pe lună, dar cînd a aflat că s-a logodit și că eram în doi, a început să-i trimită cîte două mii, porție dublă, fără ca Peggy să fi spus nimic, iar pentru căsătorie a anunțat un cec extra.

Într-adevăr, Remo nu știa nimic altceva despre logodnica lui, nici nu făcuse nimic pentru a ști mai mult. Nu fusese în el nici urmă de cupiditate sordidă, pentru a pune mîna pe o dotă, nici vreun calcul viclean ; viitorul nu fusese niciodată pentru el un gînd chinuitor, iar trecutul căzuse într-o pivniță întunecată, al cărei chepeng nu se mai gîndise niciodată să-l ridice. Ce conta era prezentul, clipa care fuge, iar el se născuse înzestrat pentru a ști s-o culeagă la vreme, pentru a o trăi cu strălucire ; ceea ce abia căzuse în pivnița neagră a trecutului nici nu mai exista. Peggy primea cecuri și pentru moment nu voia să știe altceva, nu-l interesa să știe altceva, nu avea nevoie să facă tot felul de calcule egoiste, să cerceteze, să pună întrebări dezgustătoare, odioase, să-și ia măsuri de prevedere pentru viitor, să impună convenții josnice : la naiba ! El se simțea stăpîn pe prezent : „Viața e ușoară", era deviza lui, și era suficient ca s-o facă să devină foarte ușoară, simplă, elementară. Căsătoria lui nu era o căsătorie de interes, nici nu se gîndea măcar la interes : cecurile nu se puteau trimite îndărăt, soseau de la sine.

— Și-i orfană de mamă ?

— Nu ! Tatăl ei e divorțat de mulți ani.

— Oh !

Tereza se dădu înapoi la acea veste, ca și cum și-ar fi opărit un deget sau un picior, nedorind să-și exteriorizeze durerea.

Carolina o privi cu înțeles, pentru a-i reaminti ce-i spusese : „îți spuneam eu, știam eu, toate americanele fac așa cînd sînt sătule de un soț : la revedere, ți-l trimit la plimbare și-și iau un altul. Noi sîntem niște proaste, lor le place să schimbe."

Ochii Niobei, care stătea în ușă, străluceau, la fel cu ai pisicilor în întuneric : avea aerul să aprobe întru totul conduita americanelor. Și ea era pentru schimbare, cînd lucrurile nu mergeau bine. Pe de altă parte, recolta fiind atît de bogată, de ce să te mulțumești cu firimituri ?

— Și e... tînără ?

— Douăzeci și patru de ani, ca mine.

— Și așa tînără, călătorește singură ?

— A început să călătorească de la optsprezece ani. Cunoaște lumea întreagă. A fost în Italia de trei ori, îi place Italia, tatăl său se declară roman prin spirit și origine.

— Iar tu... natural..., nu reușea să formuleze această întrebare, te-ai... îndrăgostit... O iubești... se înțelege.

— Îndrăgostit ! Ha ! Ha ! Ha ! Remo lăsă să-i scape acest hohot dar își reveni : Chiar așa, desigur, desigur că o iubesc, se înțelege.

Nu rîsese niciodată atît de tare, atît de copios. În rîsul acela se vădea tot sufletul lui. Cuvîntul „dragoste" avea pentru el o cu totul altă semnificație decît pentru ele, atît de diferită, încît constituia un lucru de rîs cînd vorbeau despre el împreună și nu se putu abține de a rîde cu toată sinceritatea : „da, desigur... ha ! ha !" Nu rîsese niciodată așa de tare și așa de copios, niciodată nu rîsese mai frumos ca acum. Ochii celor trei femei scînteiau. Se străpîniră să nu se repeadă la el pentru a-l îmbrățișa a doua oară. Trupurile lor își regăsiseră sufletul, o dată cu flacăra care le străbătuse ; începură să vorbească cu sinceritate, ușurate, degajate.

— Eu și cu Peggy sîntem doi buni prieteni care se plac și se înțeleg, iată totul, trăim bine unul cu altul și putem realiza o viață atrăgătoare, plăcută, cel puțin în prezent, ne plac aceleași lucruri, avem aceleași atracții și aceleași antipatii.

— Da, o să venim la căsătorie, da, da.

— Da, da, întărea Carolina.

Și Niobe din ușă afirma :

— Acum e bine, bravo, foarte bine să vă duceți. Ei, haide, ce naiba !

— Da, da, repetau ele sprintene, da, să ne spui cînd, fiindcă nu e timp de pierdut, vom veni, fără îndoială.

— Cînd are să fie ?

Amîndurora, acum, le surîdea ideea de a însoți pe această mireasă la altar.

— Cam în vreo două săptămîni, cred, de îndată ce vom fi gata cu hîrtiile.

— Iată, iată, cincisprezece zile... desigur... da...

Tereza își făcea calcule, iar Carolina răspundea :

— Cincisprezece zile, ei...

Își însoțiră nepotul pînă la mașină și rămaseră acolo ca să-l vadă plecînd, îndepărtîndu-se... dispărînd. Apoi, intrînd înăuntru, nu putură să-și rețină un rîs de fericire.

— Ha ! Ha ! Ha !

— Ha ! Ha ! Ha !

— E bogată și n-o iubește !

— Știam !

— Ți-am spus eu ?

— O ia din interes.

— Nici nu era greu de înțeles !

— Ai văzut cum rîdea ?

— Ha ! Ha ! Ha !

— Ha ! Ha ! Ha !

— „Sîntem doi buni prieteni“... Da...

— Ha ! Ha ! Ha !

— „Ne plac aceleași lucruri...“

— Ce dragoste, ei ?

— „Trăim bine unul cu altul...“

— „Cel puțin în prezent“.

— Mda.

— Şi mi-o spune mie ?
— Nouă ne-o spune !
— „Avem aceleaşi atracţii...“
— Oala lui taică-su...
— Ha ! Ha ! Ha ! Ce mai dragoste !
— O ia din interes.
— Era şi clar.
— Se înţelege.
— Nu-ţi trebuie mult ca să pricepi.
— E un lucru atît de firesc...

— Cum o fi ?
— Cum o fi ?

Nu numai mătuşile se întrebau cum o fi arătînd domnişoara pe care Remo şi-o alesese de nevastă, sau de care se lăsase ales ca soţ, deoarece chiar şi neîncrezătorii sfîrşiseră prin a crede. Se punea problema să se constate cum era această femeie, în jurul căreia pluteau atîtea îndoieli, atîtea rezerve, atîtea fantezii. Şi de cum se răspîndi zvonul că Remo avea să sosească cu ea a doua zi după-amiaza, începînd încă de la prînz, pe drum se porni o forfotă de nedescris, numeroase siluete începură să apară şi să dispară, să se posteze ca santinele, să facă semne, să dea de veste, să scoată capetele pe la uşi şi pe la ferestre — curiozitatea şi nerăbdarea se citeau pe toate chipurile.

Cum putea să fie logodnica acestui tînăr care, de zece ani, răvăşise tot ţinutul cu aventurile lui şi a cărei apariţie oferea spectacolul cel mai fascinant ?

Desigur, nu era greu de înţeles. Nu putea fi o fiinţă oarecare ; Remo nu ar fi apărut în compania unei fetiţe timide şi stîngace, care să privească-n pămînt cînd se vorbea despre ea sau cînd i se adresa cuvîntul, şi căreia să-i fi tremurat picioarele cînd s-ar fi dus să facă cunoştinţă cu viitoarele ei mătuşi. Curiozitatea era justificată ; în orice caz era ceva de văzut. Surpriza ar fi fost şi mai mare dacă bărbatul care pretinsese atît de mult, care arătase atîta siguranţă şi îngîmfare, atîta trufie, s-ar fi mulţumit cu ceva foarte modest şi comun. Dacă era urîtă ? Însemna că a făcut ca muscoii care, după atîta bîzîit, sfîr-

șesc prin a se așeza pe un anumit lucru, al cărui nume e oprit să-l pronunți ? Dacă era bătrînă ? Să fi acceptat o femeie grasă, îmbătrînită, pentru parale, vreo stricată, acum că terminase paralele mătușilor ? E adevărat că toți știau cu precizie că mireasa avea douăzeci și patru de ani, dar putea să fie una din acele bătrîne reîntinerite care continuau să spună că au douăzeci de ani, chiar atunci cînd au șaizeci. Da dacă era șchioapă, sașie, cocoșată, obeză, surdă, neagră, galbenă ? Nu se poate înțelege de ce nimeni nu și-o închipuia pe femeia aceea ca fiind normală. Numai fetele așteptau fără să spună nimic : în inima lor exista o credință care nu putea să înșele.

— E Greta Garbo ! E Greta Garbo ! exclamară sufocate, văzînd cum sare din automobil o femeie foarte tînără, înaltă, zveltă, cu un costum de lînă neagră, scurt, care dezvăluia agilitatea unui trup antrenat de dans, de jocuri tinerești, de sporturi ; avea un fes de fetru de un roșu viu, care punea în evidență splendoarea unui păr de aur, bine ondulat, inelat și foarte îngrijit. O agilitate atît de îndepărtată de contursiunile sterile și patetice ale sărmanei Carolina.

Tînăra se opri în mijlocul drumului, pentru a contempla peisajul, surîzînd încîntată și satisfăcută. Se învîrtea încet, observînd în juru-i locurile și persoanele care, din impertinență sau timiditate, o contemplau de la distanță. Pusese pe șold o mînă, ale cărei degete, ușor depărtate de centură, țineau țigara.

— E Greta Garbo ! E Greta Garbo !

Inima copilelor nu se putea înșela : Rudolf Valentino, Ramon Novaro, Charles Farrel, Gary Cooper, nu se putea însura decît cu Greta Garbo.

Ceilalți rămăseseră muți, nereușind să găsească, pentru moment, punctul slab, fisura prin care să atace acea primă impresie puternică. Și nereușind să lovească în calitățile exterioare, exprimau îndoieli despre cele morale :

— O fi o fată cumsecade ?

— Hm...

— O fi bogată, într-adevăr ?

— N-o fi una din alea ?

— Ce proveniență o fi avînd averea aceea ? (Și cînd te gîndești că ei ar fi acceptat-o de oriunde ar fi provenit !)

— Fumează, nu e soi cinstit, nu-mi place.

Tinerele, în schimb, oricum ar fi fost, ar fi vrut să fie în locul ei fără rezerve. Şi un instinct tainic le mişca braţul, îndemnîndu-le să imite gestul graţios de a fuma.

Mătuşile nu se aflară în prag şi nici măcar în uşă. Nu vădiră prea multă grabă în a alerga în întîmpinarea viitoarei lor nepoate, şi nu voiră să dea nici cel mai mic caracter solemn vizitei sale. Cînd tinerii apărură, ridicară capul de pe lucru, îşi scoaseră ochelarii cu mult calm şi o salutară fără nici o umbră de emoţie sau de elan, ca şi cînd ar fi fost o clientă. Numai lucrul, care nu le mai plăcea şi care de atunci înainte avea să reprezinte dura necesitate a existenţei, le putea da încă atîta forţă, atîta siguranţă, atîta frumuseţe. O simţeau, inconştient, erau ca un rege pe tronul său, şi se agăţau de acesta în ceasurile de restrişte, şi nu exista nici rivalitate, nici ură care să-l poată atinge. Se ridicară împreună cu o mişcare domoală, puţin leneşă, fără a face vreun pas şi abia surîzînd, adulmecînd aerul ca pentru a asculta un ordin.

— Tuşa Tè, Tuşa Cà, zise Remo cu o deferenţă curtenitoare, plin de satisfacţie, prezentîndu-şi logodnica mătuşilor.

Orice fel de primire l-ar fi aflat în aceeaşi dispoziţie, de neschimbat : uşa trîntită în nas, o găleată de apă în cap, o ploaie de pietre, ca un bal dat în onoarea lui. Şi cum, prin uşa din fund, în umbră, apăruse cineva, distrăgînd pe femei de la un salut prea rece :

— Nini, adăugă el cu o izbucnire de jovialitate, alergînd în partea aceea şi strîngînd-o la piept pe Niobe, care nu voia să mai înainteze : bătrîna mea Nini, repetă el ţinînd-o strîns, cu multă afecţiune.

Cu un surîs uşor şi două înclinări din cap, Peggy o salută şi pe slujnică.

— *Oh, yes, all right,* şi continuă să privească în jur, în atelierul mătuşilor, cum făcuse mai înainte, pe stradă, sărind din automobil, lăsînd să se întrevadă clar că locurile o atrăgeau mai mult decît persoanele. Apoi, năpădită de un elan de duioşie, exclamă : Oh ! maimuţe... fermecate !

— Nu, draga mea, nu, o corijă Remo cu drăgălăşenie şi blîndeţe, îmblînzite doar, domesticite.

Părea alt om. Devenise atent, gentil, vorbăreț; și ca și cum ar fi înțeles cît de greu era să topească împreună acele forțe eterogene, intervenea mereu, completînd lacunele, abătînd cotiturile periculoase. Îi explica lui Peggy mecanismul casei, profesiunea mătușilor, care schimbau anumite ocheade malițioase, surîsuri veninoase : „acum e rîndul tău să fii îmblînzită, și poate c-o să izbutească". Nu erau nici mișcate, nici speriate de prezența tinerei femei, ci numai prudente ; voiau să-și ascundă sentimentul ostil, ba să se arate chiar ușor ironice, și mondene cum nu mai fuseseră niciodată printre cămășile și pantalonașii lor. În zece ani învățaseră multe lucruri. În inima lor stăruia răspunsul lui Remo la întrebarea esențială : „N-o iubește, n-o iubește, n-o iubește." Aceste cuvinte băteau în inima lor ca în mecanismul unui ceasornic : „n-o iubește, o ia de nevastă din interes", și le ascundeau cu gelozie. Nu trebuiau, nici ea, nici el, să ghicească nimic din această forță interioară care le ilumina sufletele, suferința : „n-o iubește".Prezența victimei le dădea o plăcere adîncă, aprigă ; și bucuria le era îndoită de faptul că ascundeau această plăcere, că o țineau numai pentru ele, arborînd o indiferență totală, ca față de cineva cu care nu ai nici o legătură. Avea chef să spună că ele erau papagali sau maimuțe, fără a ști măcar ce spunea, sărmana nebună, dar adevăratul papagal era ea, care nu știa barem să vorbească, ea era adevărata maimuță de domesticit sau gata domesticită, probabil. Aceasta le făcea să rîdă, să rîdă, să rîdă, să crape de rîs, și dacă nu rîdeau într-adevăr era numai pentru a nu fi surprinse, se fereau cu strășnicie să rîdă, pentru a putea rîde îndoit în străfundul inimii, pentru a nu o avertiza, pentru a o face să intre bine în joc, în capcana deschisă. Rîdeau pentru ele, numai pentru ele : „Sperăm să-ți facă cel puțin dublu din ce ne-a făcut nouă !" Asta zicea surîsul lor domol și indiferent. Și cînd te gîndești că ar fi fost gata să accepte să li se facă și alte năzbîtii !... „Dacă te-ar bate măr, și tot nu ți-ar ajunge..."

Remo arătă logodnicei lui casa : sufrageria, salonul, o conduse în camera lui, unde zăboviră multă vreme și în tăcere. Numai cînd se uită pe fereastră, spre cîmp, Peggy

nu se putu abține de a exclama : „oh ! încîntător" — precum și la vederea lanțurilor de munți. El descrise cu o voce caldă îndemînarea mătușilor, celebre în tot orașul, obiceiurile simple ale familiei sale de adopțiune, cu o siguranță bărbătească, fără a simți nevoia să ascundă ceva, nici să înfrumusețeze cu artă, ci spunînd sincer și cinstit cum stăteau lucrurile, la care Peggy răspundea mereu „*Oh, yes,* desigur," privind încremenită, în acea fericită dispoziție a sa, la idilicul cîmpenesc, „în adever, *all right*".

Mătușile îi urmăreau cu micile lor surîsuri : „așa, da, într-adevăr, ce vreți... înțelegeți... chiar așa... și încă cum..." ceea ce ascundea atît de bine lumina din sufletul lor : „n-o iubește, o ia din interes".

Chiar și tratația nu putea să fie mai frugală decît atît. Niobe aduse o tăviță cu păhărele și o farfurioară cu cîțiva biscuiți. O tratație atît de diferită de aceea pe care o oferiseră într-o depărtată după-amiază directoarei Squilloni, cînd Remo trebuia să-și ia certificatul pentru cursul elementar.

— Domnișoara o fi obișnuită la ora aceasta să-și ia ceaiul, dar nouă nu ne place apa aia de baltă, nu ne place, n-o bem niciodată, ne face scîrbă.

— Uf ! Ce spălătură de pahar !

— Nu sîntem obișnuite cu așa ceva. Avem vinul colinelor noastre, care e atît de bun — chiar și rivalitatea etnică pica acum în fața rivalității sentimentale — și-l preferăm ceaiului.

La care, Peggy răspunse împărtășind gîndul lor la perfecțiune :

— Speletură de pahar, *yes.*

Nici ei nu-i plăcea ceaiul și prefera vinul bun, pe care-l sorbi cu mare satisfacție.

Cele două surori se priviră încremenite : „trebuie să fie vreo beție, poate că de aceea a trecut prin părțile noastre, pentru a bea cît vrea, acolo n-o lasă să bea, e o bețivană, se înțelege, ce păcat că nu i-am pregătit o ceșcuță de ceai !"

Peggy acceptă cu entuziasm un al doilea pahar, care-i fu oferit fără tragere de inimă și din pură politețe, pe care-l bău zicînd : „foarte bun, *yes.*"

„Uf !" Carolina nu-şi putu reţine o exclamaţie, în timp ce continua dialogul fără cuvinte, cu sora ei : „ce-ţi spuneam ? e o beţivană : bea şi fumează, cît despre rest, poţi să deduci şi singură".

Într-adevăr, Peggy nu încetase nici o clipă de a fuma. De cum sfîrşea o ţigară, îşi aprindea cu ea o alta, scoţînd dintr-un buzunăraş al graţiosului ei veşmînt, asemănător cu acela al unui şort, o tabacheră mare cît o carte de rugăciuni.

La un moment dat oferi ţigări mătuşilor.

— Ei, aş ! sări Tereza, ofensată, ca şi cum nu-i venea să creadă gestului : Ce ? Eu să fumez ?

Iar Carolina bîlbîia :

— Ei, haide, da ce crezi, noi nu sîntem obişnuite cu aşa ceva, nici nu ştim măcar ce înseamnă.

Remo rîdea, şi cu el rîdea şi Niobe.

— Ş-apoi, ce vrei dumneata, noi sîntem sărace, nu ne putem permite anumite luxuri, sîntem lucrătoare... după cum se poate vedea.

— *Oh, yes,* repeta Peggy, preocupată numai de propria ei senzaţie idilică, care o făcuse să le găsească idilice chiar şi pe cele două femei — care cu multă plăcere i-ar fi înfipt unghiile în piele — fără a înţelege nimic din starea lor reală.

— Sîntem sărace, sîntem lucrătoare, repetau ele înghesuind silabele, fluturînd frazele, sigure că fac în ciudă domnişoarei, pe cînd ei tocmai asta îi făcea plăcere, parcă atîta aştepta.

Cît despre Remo, dacă i-ar fi spus că noaptea umblau cu răngi şi cu şperacle ca hoţii, tot la fel ar fi zîmbit.

Peggy le spuse că şi tatăl ei, în tinereţe, nu fusese decît un lucrător, un simplu lucrător, cumsecade şi inteligent, care prin propria sa muncă şi propriul lui talent făcuse avere.

— Cu oala, zise Tereza, răutăcioasă.

— Oala, *yes,* foarte mare fabrica de oale.

De la cămăşi şi pantalonaşi se dusese să sfîrşească printre oale. Trebuie să recunoaştem că Remo cădea întotdeauna bine. Cu toate acestea hotărî să taie scurt vizita aceea.

— Știi, Peggy, e timpul să plecăm, trebuie să facem o grămadă de lucruri.

Domnișoara voi să vadă biserica în care, după cîteva zile, avea să se mărite ; iar cînd fu în fața bisericii, urmată și înconjurată la o distanță respectuoasă de mulți curioși, se arătă entuziasmată, mișcată, spunînd că voia să facă o nuntă ca acelea care se fac într-un cadru rustic, la Florența.

Remo care vorbise mai dinainte cu parohul, răspunse :

— De îndată ce vom avea hîrtiile, fără îndoială.

— Neapărat, *yes*.

Lîngă automobil, toți îl trăgeau pe Palle în toate părțile, să-l facă să vorbească. „Palle, Palle...“ încercau să afle ce aveau să facă, unde or să plece, unde or să locuiască la Florența, și dacă era adevărat că era așa de bogată. Cu lovituri de coate, tînărul se debarasa de mania aceea scormonitoare pe care nu putea s-o sufere.

Oprindu-se din cînd în cînd, Peggy își rotea privirea în jur, încet, cu mîna în șold și țigara aprinsă între degete, pentru a respira parfumul idilic care o îmbăta în acel sfîrșit de septembrie.

— E Greta Garbo ! E Greta Garbo ! repetau pe șoptite cei din asistență.

— E Greta Garbo !

— Îți place ? se întrebară mătușile, de îndată ce rămaseseră singure.

— Mie nu, dar ție ?

— Are gura urîtă.

— E urîtă cînd vorbește.

— Dar cînd rîde ?

— Ce gură !

— Ar face bine să tacă tot timpul.

Ce-i drept, era singurul lucru care se putea reproșa acelei foarte frumoase creaturi, mișcările prea marcate și prea puțin armonioase ale gurii, cînd rîdea și vorbea, fapt care dezvăluia în mod clar mai mult decît o origină plebee, o vulgaritate originară, provocînd o distonanță în admirabilul ansamblu. Iar cele două Materassi, fără șovăială, știuseră s-o prindă din zbor.

— Și apoi ce mod de a vorbi !

— Să-ți vină rău de la inimă.

— Nevastă și boi să-ți iei de pe meleagurile tale ! conchise Tereza hotărîtă.

Niobe puse lucrurile la punct.

— Ei, haidem, e o pereche foarte frumoasă, el țigan și ea blondă, are un farmec al ei, nu-i o fată urîtă, să fim drepte. Și părul acela ? Știam eu că-i plac blondele.

Toată lumea se va gîndi că o singură persoană, la Santa Maria, nu voise s-o vadă pe logodnica lui Remo : Giselda. Ei bine, nu, sărăcuța, închisă în camera ei, fu surprinsă pe neașteptate, în timp ce de la un colț al ferestrei scotea nasul cu cea mai mare precauție pentru a o putea vedea. Dintr-o dată, cu binecunoscuta lui abilitate, Remo, ridicînd capul la momentul oportun : țac ! o făcuse să dispară.

Cum am mai spus, Peggy dorea o nuntă cît mai florentină cu putință, adică, pentru a vorbi în maniera ei, cu toate obiceiurile, ingredientele și toată lumea din localitate. Și neputînd să-și facă o idee nici măcar aproximativă despre proporțiile reale și despre spiritul acesteia, confundă cei doi termeni, înțelegînd prin „florentin“ o nuntă campestră, motiv pentru care aceasta reuși să fie atît de florentină și atît de campestră, cum pe meleagurile acelea nimeni nu mai văzuse niciodată una asemănătoare.

În ce-l privește pe Remo, el nu-i impunea limite, orice adjectiv s-ar fi potrivit foarte bine. E clar că pentru el chestiunea cecurilor era singura asupra căreia nu se putea cădea la învoială ; pentru toate celelalte, discuțiile erau superflue.

Întrebînd-o pe croitoreasă cît era de lungă trena pe care o purtau de obicei miresele la Florența, și răspunzîndu-i aceea „un maximum de patru metri“, „opt metri“ replică Peggy pe un ton sec. Și răspunsurile ei erau de asemenea manieră, încît nu mai admiteau replică. Croitoreasa se mărgini să-i atragă atenția că nu vor fi de ajuns doi copii să o susțină : „patru copii !“ i-o reteză ea cu o asemenea vehemență, încît se putea presupune că patruzeci sau patru sute nu ar fi provocat nici cea mai mică dificultate.

Biserica fu tapisată cu flori albe, cu jerbe nesfîrşite de tuberoze care formau cascade magnifice printre sutele de lumînări.

Parfumul era atît de intens, încît îl ameţea pe umilul spectator căzut în extaz.

Între Africo şi Mensola, fuseseră împărţite săculeţe de bomboane din abundenţă, de asemeni cupe foarte graţioase, de sticlă, de porţelan sau de argint. Iar parohului i se încredinţase un anumit plic, pentru ca şi cei mai săraci să poată sărbători cum se cuvine acea zi memorabilă.

Cecul extra, venit din America, trebuia să fie şi el cu totul excepţional.

Remo avea dreptate cînd spunea că viaţa este uşoară. Foarte uşoară, i s-ar fi putut răspunde pentru că acum banii plouau din cer fără încetare. El nu vorbea niciodată de venituri, de calcule sau de cifre, de interese sordide, brutale şi josnice, în care omul îşi iroseşte cea mai bună parte din el, şi la care sufletul lui indiferent, refractar la calcule şi la cifre s-ar fi rebelat — iar cecurile tot soseau şi aşa.

Dificultatea cea mai mare a fost aceea de a obţine o muzică bună. O dată excluse orchestrele citadine, moderne şi rafinate, nepotrivite cu genul rustic pe care urmăreau să-l realizeze, a fost greu să adune din ţinuturile învecinate ceva care să fie posibil de ascultat. Settignano, care pe vremuri avusese o orchestră foarte bună, acum se mulţumea cu un fel de fanfară prăpădită, pentru vreo reclamă sau vreo înştiinţare, pe care o pot face cîţiva tineri cu tupeu, mergînd în sus şi în jos prin piaţă, cu un pas de bersalier. Nu era cazul să recurgă la orgolioasa Fiesole ; rivalitatea milenară cu ţinuturile care-o înconjoară, din cauza autonomiei sale, au creat unele susceptibilităţi, care nu se pot atinge niciodată, pe care nu le poate concilia nici măcar America. Erau răzvrătiţi sau turbulenţi şi, la cea mai mică ciocnire, ajungeau pînă acolo, încît nu mai era nevoie nici măcar de mirul pentru maslu. Numai la Compiobbi fu găsită o adevărată orchestră, care acceptă sarcina, împreună cu fanfara din Settignano, angajată mai dinainte.

Între Africo şi Mensola, în mahalalele cele mai apropiate, se răspîndise vestea acestei nunţi ieşite din comun. Remo era cunoscut ca un cal breaz în împrejurimi, mai ales de-a lungul drumului către Settignano. Toţi îl cunoşteau şi-i cunoşteau bine mătuşile, cunoşteau povestea lor în cele mai mici detalii, întîmplările lor, astfel încît populaţia, în dimineaţa aceea, se revărsă în masă la Santa Maria.

Ceremonia religioasă era fixată pentru ora unsprezece, dar mulţimea începu să curgă încă de la orele nouă, oprindu-se în grupuri să vorbească despre faptul acela neobişnuit, căci de cînd lumea nu se mai pomenise în ţinutul lor un asemenea eveniment ; în piaţă şi pe drum, lîngă biserica încă închisă, de la a cărei uşă se întindea un covor roşu pînă la locul unde urma să se oprească automobilele, şi pe care nu îndrăznea nimeni să pună piciorul, de parcă ar fi fost apă sau foc.

La orele zece şi jumătate, într-un autocamion, veni fanfara de la Settignano, iar la scurtă vreme, într-un camion mai mare, orchestra de la Compiobbi. Parohul deschisese portiţa grădinii prin care intrau şi ieşeau instrumentiştii ; în aşteptare, îşi lăsaseră instrumentele deoparte, în timp ce mulţimea devenea tot mai compactă şi se înghesuia în faţa bisericii. Casa Materassi devenise, datorită curiozităţii, la fel de importantă ca palatul primăriei, vorbeau despre ele şi despre nepotul lor. Două aparate de fotografiat, pe înaltele lor trepieduri, erau gata. Lipseau grămezile de cocarde şi somnambulele — altfel s-ar fi putut spune că în ziua aceea era bîlci la Santa Maria.

În chiar acel moment, un automobil mare, închis, strălucitor şi foarte luxos, cu valetul alături de şofer, îşi executa manevra în drum, risipind în evantai mulţimea adunată acolo : se opri în faţa aceleiaşi porţi albe, mîncate de rugină, rămasă mereu deschisă numai pe jumătate cînd trebuia să treacă contesele, marchizele şi ducesele, înalţii prelaţi şi metresele, dar care, în ziua aceea, era deschisă larg în ambele părţi, pentru a permite o trecere de două ori extraordinară.

Îndată ce maşina cea mare se opri şi valetul coborî lîngă uşa automobilului în poziţie de aşteptare, mulţimea

se revărsă ca un roi de albine în jurul ei, pentru a le vedea urcînd pe mătuşi, care se duceau la Florenţa, unde avea să se formeze cortegiul.

Era primul număr al zilei şi, ca surpriză, nu cel mai puţin însemnat deoarece, după cinci minute numai, în timpul cărora toţi născoceau tot soiul de năzbîtii despre veşmîntul sau pălăria pe care le puteau purta cele două surori, despre forma sau culoarea lor, despre eventualele podoabe... deodată şerpuiră, prin mulţimea care aproape se retrăgea înspăimîntată, exclamaţii pe toate tonurile, imposibil sau greu de stăpînit, sau de-a dreptul nelalocul lor: „Ah! oh! uh!" Pe uşă ieşiseră şi înaintau spre pragul porţii, încet, cu solemnitate, două bătrîne în veşmînt de mireasă. Cele două Materassi purtau rochiile rituale de atlaz alb, acoperite în întregime cu un văl, fixat pe cap, şi cu o trenă foarte lungă, pe care Niobe, ţinîndu-se după ele ca un cîine care vrea să se gudure pe lîngă mai multe persoane deodată, nu mai prididea să le-o aranjeze, alergînd de la una la alta, ca să nu se împiedice în mers. Aveau în păr buchetele de lămîiţă şi tot flori de lămîiţă purtau la brîu, pe piept, şi pe poalele fustei.

— Ah!

— Oh!

— Uh!

Nu era uşor să-ţi înfrînezi sentimentul provocat de o asemenea apariţie. Se apropiară de maşină, arborînd un aer de mare gravitate, cu toate că amîndurora le tremurau picioarele de mai să cadă. Se urcară în maşină mai mult verzi la faţă decît palide, ca nişte spectre, livide. Se urcară, străduindu-se să răspundă cu surîsuri de o mare nobleţă la rînjetele batjocoritoare ale mulţimii, la rîsete şi la exclamaţii, şi cu priviri dispreţuitoare şi mai nobile încă, dar fără eficacitate. O dată urcate în maşină, Carolinei i se împăienjeniră ochii de lacrimi, în timp ce Tereza, tot mai dură la faţă, apăru la ferestruică şi întorcîndu-se spre mulţimea ce se deda unei veselii deşănţate, schiţă o strîmbătură de sfidare, deşi muşchii feţei, contractaţi pînă la suferinţă, o împiedicară să ducă la sfîrşit gestul urît dar care reuşi totuşi să veştejească tonul zeflemist al mulţimii. În felul acela părea să răspundă

neciopliților așa cum răspunsese și surorii ei, pentru a tăia scurt discuția stîrnită cu cîteva zile înainte : „noi da, putem purta flori de lămîiță și cu capul sus, mireasa în schimb, cine știe..." Și pentru a o convinge mai bine, adăugase : „și sclifositele astea de pe aici, deja însărcinate în ziua nunții."

Fapt e că Peggy, în fond, nici măcar nu știa ce purta ea și nici ce purtau alții ; iar ceea ce pentru cele două fete bătrîne reprezenta drama unei existențe întregi, nu era pentru ea, în schimb, decît o trecătoare bagatelă de o oră. Îi ajungea să poarte orice cît mai bine cu putință, și cu o vioiciune capricioasă, iar ceilalți să facă la fel, nu era o femeie care să impună vreo limită cînd era vorba de libertate. Nu pretindea decît o nuntă florentină și campestră. Trebuie să recunoaștem că pentru scopul acesta lucrurile o porniseră bine.

Cît despre Remo, puteau să-i vină mătușile îmbrăcate și în costum de arlechin sau ca Eva, mama noastră a tuturor, care n-a știut de croitorese, că el n-ar fi făcut nici cel mai mic comentariu despre îmbrăcămintea lor.

Va fi bine să adăugăm că în mulțime, după primul val de surpriză atît de spontană, se împrăștiase un zvon care reuși să potolească ilaritatea, și anume că la nunțile din lumea mare și doamnele de onoare erau îmbrăcate în alb și cu văluri pe cap, ca mireasa — și în sferele cele mai înalte, printre principese și regine. Un oarecare jura că văzuse asta în *Domenica del Corriere*, motiv pentru care își înghițeau în parte exclamațiile de bucurie prea puțin respectuoasă, care provocaseră, din partea Terezei, o ripostă cu totul altfel decît princiară și cu atît mai puțin regală.

După plecarea celor două Materassi, mulțimea se întoarse să-și ia locul în fața bisericii, alcătuind două șiruri înțesate de-a lungul covorului roșu, pe care nimeni nu îndrăznea să pună piciorul, așteptînd ora unsprezece, care nu mai venea o dată, deși era atît de aproape. Iar fotografii se foiau pe lîngă aparatele lor acoperite cu o pînză neagră, de prestidigitator. Pînă cînd cortegiul fu anunțat de agitația celor care se aflau în pragul ușilor sau la ferestre și pe drum, puținii ce nu putuseră să-și lase casa sau prăvălia și se mulțumeau să-l vadă trecînd, ori,

răzgîndindu-se în ultimul moment, alergau să ajungă la timp. Şi cînd la cotitură apăru primul automobil, fanfara din Settignano izbucni :

O, bersalier, stai liniştit
Stai în loc cu mîinile, ia seama,
Altfel, poate, se deşteaptă mama.
Hei, şi, dacă se deşteaptă mama,
O să-i facem iar chef de dormit.
Căci aceasta-i ora de iubit...

Maşinile veneau una după alta la distanţă scurtă şi egală, apropiindu-se foarte încet, cu un mers solemn de paradă.

Creşte-n patru luni luna din cer :
Ah, iubirea de bersalier !...

În prima maşină, de două locuri şi condusă de el, era Remo cu mireasa şi, cocoţat în spatele lor, ca o cucuvea la pîndă, credinciosul Palle, cu o frumoasă haină de un albastru aprins şi cu o şepcuţă de culoarea tutunului, trasă pînă pe ochi, aşa cum se cuvine.

Urmau trei maşini mari, asemănătoare, închise, şi avînd un valet lîngă şofer, în care luaseră loc personajele oficiale din cortegiu. În prima, cei patru copii care aveau să ţină trena, în a doua, mătuşile, singure, şi într-a treia, patru martori aleşi printre prietenii lui Remo. Se mai înşiruiau opt sau zece maşini diferite, şi mari, şi mici, închise sau deschise, în care erau prietenii mirelui, cîte patru-cinci în fiecare maşină, toţi cu cilindru şi frac, cum se cuvenea la o asemenea ceremonie. Uşile celor mai faimoase cofetării din centrul Florenţei erau, în dimineaţa aceea, mai puţin asaltate.

Fotografii, apărînd şi dispărînd sub cîrpele negre, îşi executau jocurile lor de prestidigitaţie.

Femei nu erau decît mireasa şi mătuşile ; sau, mai exact, trei mirese : una tînără şi două bătrîne, pe care un nou sentiment le însufleţea şi le ajuta să-şi susţină rolul. Purtau în inimă o frază care era suportul şi forţa care le conducea şi le făcea să meargă. Candoarea lor de fecioare ascundea o frază sîngeroasă, ca revolverul sau

pumnalul : „n-o iubește, o ia de nevastă din interes." Erau gata s-o urmeze și să-i zîmbească pînă la capăt, oriunde. Adevărata maimuță dresată era ea, fără să-și dea seama. Acest lucru le dădea forța de a se urca și a coborî din automobil, de a trece cu capul sus prin mulțimea care, văzîndu-le, nu putea să se abțină să nu rîdă ; iar ele pășeau tîrînd solemn cîte trei metri de trenă albă și părînd să spună tuturor cu privirile lor răutăcioase : „nu-i adevărat, nu ne credeți, nu e un lucru serios, nu e o căsătorie adevărată, totul e numai aparență, e o căsătorie din interes, n-o iubește, ne-a spus-o nouă, a lăsat să se înțeleagă, e bogată și pentru asta ne înșeală cu ea, nici măcar nu se știe cine e"

Peggy, coborînd din automobil, aruncă țigara abia aprinsă și pe care un strengar, vîrîndu-se printre picioarele spectatorilor, nu întîrzie s-o culeagă. Gestul făcu să șerpuiască un fior prin mulțime, care vedea pentru prima oară o tînără mireasă înconjurată de văluri albe și de albe flori, aruncînd țigara în timp ce se apropia de altar.

— Se știe, sînt mirese moderne, insinuă careva pe șoptite.

Iar fetele așteptau fascinate :

— E Greta Garbo ! E Greta Garbo, care poate fuma unde vrea, și privind către mire repetau pe șoptite numele tuturor idolilor care le populau visele.

Cei opt metri de trenă reprezentau o problemă destul de complicată pentru a ieși din automobil, a se desfășura, ținută fiind de patru copii, cîte doi de fiecare parte, și a înainta pe un drum obișnuit. Zvelțețea și agilitatea purtătoarei ieșiră la lumină prompt, făcînd niște evoluții atît de rapide, în fața chipurilor uluite, încît păreau adevărate exhibiții ; fu înconjurată de vreo patruzeci de tineri care, sărind din mașini, se strînseră roată în jurul ei, formînd un adevărat caleidoscop cu jobenele lor strălucitoare, mișcîndu-se cu vioiciune, neputîndu-și frîna veselia exuberantă și vigoarea. Iar cînd Peggy, în sunete de orgă, ajunse la treapta din fața altarului, pe care îngenunche, provocînd uimirea înghețată pe care ar fi provocat-o vederea pe cer a unui astru necunoscut, trena ei ajungea aproape la ușa bisericuței, ba chiar trecea puțin dincolo de prag.

Mulțimea fu lăsată să intre și năvăli nebunește, pentru a pune stăpînire pe un colțișor din care să poată vedea.

Dacă nu era tocmai o nuntă florentină și campestră, așa cum doriseră, era desigur o nuntă originală. Deasupra tuturor plutea ceva ce putea fi surprins chiar și de spiritul critic cel mai grosolan.

Peggy, sub veșmîntul acela angelic, își păstrase prea bine mlădierea de femeie sportivă și de dansatoare obișnuită cu dansurile cele mai moderne ; reculegerea ei puțin cam excesivă, era străbătută de străfulgerări care îi puneau în lumină superficialitatea, superficialitatea cuiva ce recită un rol cu prea mult zel. Chipul lui Palle era atît de preocupat și de sever, încît apărea amenințător, iar pe acela al mătușilor, contractat, se imprimase un surîs dureros, care le făcea să pară și mai bătrîne în veșmîntul de nuntă. Cît privește prezența atîtor băiețandri, ale căror trupuri se resimțeau prea mult de activitățile și obiceiurile lor, acestora nu le era posibil să arboreze seriozitatea și tăcerea cerute de împrejurări, și chiar cînd stăteau nemișcați și tăcuți, lăsau să se presimtă o izbucnire. Grupul gălăgios era complet, nocturnii devoratori ai frumoaselor omlete aurii, pe care Niobe știa să le prepare în mod miraculos, păreau să vădească nu numai faptul că nu era un lucru serios, dar nici măcar un lucru adevărat, aș îndrăzni să spun, cu toate că era foarte adevărat. Spiritul florentin și campestru, organizat de cineva care nu era nici florentin, nici campestru, eșuase în acest final. S-ar fi spus că sub veșmîntul de ceremonie, toți aveau șorturile de gimnastică, chiar și mireasa, chiar și mătușile, și că dintr-un moment într-altul, aruncîndu-l rapid, s-ar fi apucat să facă salturi, tumbe, exerciții de forță și agilitate ; ceva între operetă și circ.

Orchestra municipală din Compiobbi intonă marșul triumfal din *Aida*, apoi începu Messa însoțită de misticul cor din *Norma*. Atît o orchestră, cît și cealaltă își îndeplineau misiunea în piață, și nu în legătură cu desfășurarea ceremoniei religioase, deși cîntaseră și în timpul acesteia. Fotografii prestidigitatori își transportaseră cutiile lor pe laturile altarului. Și cînd unul, cînd celălalt produceau o lumină fulgerătoare : „țac !“ care uluiau și

făceau să tresară lumea, în timp ce își executau minunățiile lor : „țac ! țac !“

Printre atîtea surprize și disonanțe, o singură persoană știuse să-și mențină o atitudine ireproșabilă : Remo. Degajat, corect, elegant în splendidul său frac care-i punea și mai mult în valoare frumusețea, nu avea nici o clipă de stîngăcie sau nesiguranță, de strengărie sau de vulgaritate ; vibrant, atent și curtenitor, mergea alături de mireasă pentru a o conduce la altar, rămînînd lîngă ea cu multă demnitate. Iar în momentul suprem al celebrării ceremoniei, fu pătruns de solemnitatea ritului fără a-și exterioriza emoția. Spre deosebire de ceilalți, figura lui era în perfectă armonie cu ora și cu ambianța.

Tînărul paroh, oficiind slujba, angajîndu-l în înlănțuirea aceea sacră și indisolubilă, îl privea fascinat, simțindu-se atras de ființa lui, de ținuta lui, ba chiar părea atras numai de el, ca și cum restul îi era străin. Cu toată deosebirea dintre modul lor de viață și felul de gîndire, între cei doi tineri se stabilise un fluid de simpatie neexprimată, sau abia manifestă, timidă, reciprocă, de neînfrînt, și care se consolida în ora aceea austeră și blîndă. Era emoționat într-un mod straniu de atitudinea tînărului, mai mult decît de a tuturor celorlalți, care umpleau biserica strivindu-se pentru a putea vedea.

Imediat în spatele mirilor îngenuncheați, în două scaune de aur, se aflau mătușile, așezate sau în picioare, după cum o cerea slujba ; nici pe fețele lor nu se vedea vreun semn de emoție, parcă luaseră un drog care le transfigura, un narcotic care continua să acționeze ; în loc să plîngă surîdeau, cu un surîs veninos, care le pecetluia chipurile. Se părea că așteaptă ceva în fiecare clipă, în mijlocul mulțimii, care, fixîndu-le, părea la rîndul său că așteaptă ceva de la ele. „Nu ne credeți, e un fel de bufonerie, e o căsătorie fără dragoste. O ia de nevastă din interes. Dragostea... mda... au mîncat-o cîinii !“

Puțin înainte de aducerea sfintelor daruri, muzica din piață intonă următorul fragment din *Rigoletto :*

În orice zi de sărbătoare,
Venea-n biserică la rugă,

Frumos, demoniac, un tînăr
Se arăta privirii mele...

Pentru mai multă exactitate, vom spune că tînărul frumos şi fatal se oferise privirilor lui Peggy mai multe zile consecutive, intrînd sau ieşind din holul turcesc al hotelului „Danielli", la Veneţia, dar acesta este un amănunt neglijabil.

Mulţimea era din ce în ce mai neliniştită din cauza strîmtimii bisericuţei, şi cum cea mai mare parte trebuise să rămînă afară, dinăuntru se auzea o rumoare asemănătoare cu aceea a fluxului, deoarece la unul din altarele laterale căzură cîteva lumînări, producîndu-se o oarecare zăpăceală.

În mijlocul acelei mulţimi neliniştite şi ciudate, cu sufletele suspendate între frumuseţea şi veselia ceremoniei, pe de o parte, şi acel vag iz de scandal pe de altă parte, o singură persoană ştiuse să păstreze o ţinută de demnitate fermă, o singură persoană putuse să se lase în voia celor mai bune sentimente ale sale : Niobe. Intrînd prin casa parohului şi ascunsă îndărătul altarului, Niobe plîngea în hohote, cu un plîns autentic, aproape bestial. Inima ei avidă de viaţă şi ochii ei avizi de frumuseţe plîngeau cei zece ani de fericire — o a doua tinereţe pe care tînărul ştiuse să i-o dea numai cu prezenţa lui în casă — şi care se sfîrşise pentru totdeauna.

Terminîndu-se ceremonia, la ieşirea din biserică, orchestra din Compiobbi, poate cu gîndul la paharele ce aşteptau să fie umplute, cîntă toastul din *Traviata*. Iar fotografii prestidigitatori, de la înălţimea trepiedelor lor, făceau din nou să le apară şi să le dispară capetele de sub pînzele negre :

Să bem din cupele vesel purtate,
De frumuseţe înnobilate
Iar ora fugară, ora ce zboară
Să se îmbete de voluptate.

Iar fanfara din Settignano, cu toate că avea un repertoriu cam restrîns, îl executa, trebuie să recunoaştem, cu un elan ieşit din comun :

La şapte luni născu un pişicher
Cu pălărie de bersalier.

Trombonul susţinea rolul de bază, în timp ce cortegiul se refăcea iar invitaţii se urcau în maşini.

Ţîncul, la nouă luni, era şofer
C-aşa-i odrasla de bersalier[1].

Dinspre partea ei, Peggy, obişnuită cu irupţiile jazului, găsi acele melodii perfect intonate, iar caracterul idilic campestru cu totul realizat. În orice lucru îi apărea o floare. Simţea că a căzut în patetic, şi era fericită pentru acest lucru, dar şi pentru că se simţea gata de a ieşi din el, printr-un salt, de îndată ce ar fi plictisit-o, şi nu-şi dădea seama că nu era nimic adevărat. Simţea o dorinţă nebună să-i îmbrăţişeze pe toţi şi să le spună tuturor un cuvînt bun, unul din cele pe care logodnicul ei o învăţase să le spună de circumstanţă : „delicios, încîntător, rustic, ultrarustic, pădurean, cîmpenesc, sălbatic..." şi pe care le pronunţa foarte aproximativ. Avea o dorinţă irezistibilă, să-i îmbrăţişeze pe toţi şi să le dea tuturor sărutări, sau măcar bomboane, chiar şi celor care o priveau scrîşnind din dinţi, chiar şi mătuşilor care ascundeau un pumnal sub candoare, şi venin sub surîsul lor verde : „n-o iubeşte, o ia de interes". Cuvinte de neînţeles pentru ea şi intraductibile în toate limbile ; în definitiv, chiar dacă ar fi reuşit s-o facă să înţeleagă justa lor semnificaţie, ar fi făcut-o să rîdă în adîncul fiinţei şale. Ceea ce reprezenta pentru ele drama pe care o trăiau cu toată intensitatea, pînă la ultima picătură de sînge, ar fi constituit pentru ea un nou motiv de rîs.

La cortegiul care se mişca încet în direcţia Florenţei, se adăugară două autocamioane cu orchestra şi cu fanfara, toţi în picioare, cu instrumentele lor şi cu şepcile de controlor de tramvai trase pe ochi ; şi de-a lungul drumului, pînă la primele case ale oraşului, alternară marşul din *Aida* cu toastul din *Traviata* (trebuie să ne gîndim că, în acest timp, paharele se ciocneau cu adevărat) :

---

[1] *Bersagliere* — înseamnă şi ciclist, motociclist.

Să bem, în dulcea fremătare
Care-o produce dragostea,
Privire-atotbiruitoare,
Cum mi-ai străpuns, tu, inima...

Iar fanfara din Settignano :

O, bersalier stai liniştit...
Altfel, poate se deşteaptă mama...

Mereu acelaşi, dar cu o forţă şi un pitoresc mereu sporite.

În apropierea locuinţei, cortegiul tăcu, dar se risipi în rumoarea veseliei tinereşti nestăpînite, făcînd lumea să se oprească şi să alerge din toate părţile, trezind cea mai vie curiozitate pe tot parcursul. Cei mai mulţi crezură că era vorba de nunta unei prinţese, în timp ce alţii socotiră că a fost aleasă regina carnavalului, iar alţii, că se turna un film, un film cu Greta Garbo.

— E Greta Garbo ! E Greta Garbo !... ziceau şi la Florenţa cei ce nici nu ştiau măcar despre ce era vorba.

Dineul fu oferit în două săli mari la hotelul în care erau găzduiţi mirii. În prima, se aflau ei cu prietenii lor şi cu membrii familiei, iar în cea de a doua, muzicanţii cu multe alte persoane. Mai mult decît vesel şi cordial, dineul fu foarte zgomotos, gălăgios, dinamic, sportiv. Idilicul rămăsese la ţară şi nimeni nu-şi mai amintea de el. Bucuria tinerilor acelora, reţinută cu mare efort şi nu complet în timpul serviciului religios, avu o rezervă firească la începutul mesei, iar după cîteva înghiţituri de şampanie începu să explodeze într-un crescendo de beţie fericită, un strigăt ieşit din atîtea piepturi de douăzeci de ani, care-şi salutau prietenul cu care petrecuseră atîtea zile frumoase.

În capul mesei ovale, unul lîngă altul, erau mirii, iar în stînga lui Remo, una lîngă alta, mătuşile. Tereza, lîngă nepotul ei, îşi juca rolul cu destulă degajare, cu toate că figura ei îndurerată era ca o ceară pe punctul de a se topi. Carolina se strîngea lîngă ea, înspăimîntată, ca şi cum ar fi încercat să se ascundă şi să se refugieze, năpădită de răceala pe care-o reflecta pe faţa ei veşmîntul alb şi lucios. Se poate spune că Remo se găsea între

trei mirese, dar n-avea aerul că sînt prea multe, şi de un gen discutabil, şi se împărţea în trei în modul cel mai strălucit şi cel mai firesc cu putinţă, încît lăsa să se creadă că ar fi putut face faţă la mult mai multe şi de orice gen.

Cele două laturi ale mesei erau înţesate de tineri, poate vreo patruzei, cîte douăzeci de fiecare parte. Unii care nu aveau nici joben şi nici frac, veniseră direct la dineu. Iar la celălalt cap al mesei, s-ar putea spune că mai la coadă, singur, serios şi recules, Palle, aproape încruntat, pătruns de măreţia ce plutea peste farfuria şi paharul lui, decis să nu lase să-i scape nici varietatea, nici gustul bunătăţilor, şi pentru care cumpătarea era egală cu strădania de a le face să dispară.

În schimb, mătuşile, sufereau străduindu-se să înghită cîte ceva în silă ; ajungînd la gură, mîinile le tremurau vizibil, sau abia ridicau paharul, că îl şi lăsau jos, de parcă s-ar fi temut să nu fie un venin sau un filtru, nevrednicindu-se să guste măcar cîteva picături. Feţele le erau de o paloare funebră, ochii ficşi, gurile contractate, incapabile să zîmbească sau să răspundă în vreun fel lui Remo, care ştia, cu multă abilitate, să se împartă între vecinele sale. Forţa care le susţinuse pînă atunci le părăsise cînd se aşezaseră la masa aceea. Numai cîteva clipe încă şi aveau să se întoarcă la Santa Maria, în veşmintele lor de mireasă. La gîndul acesta, ar fi vrut să dispară, ar fi vrut să li se deschidă pămîntul sub picioare, să le înghită. Numai cîteva momente încă şi trebuia să-şi ia rămas bun de la Remo, care pleca cu soţia lui, din Genova. Avea să se îmbarce, să plece în America, poate pentru totdeauna. Mulţumeau Domnului că şedeau jos, simţeau că n-ar mai fi fost în stare să se ţină pe picioare în această ultimă încercare. Iar în suflet nu mai purtau ranchiună nimănui, nu mai distingeau figurile, simţeau că inima le era ca de piatră, iar capul, incapabil să judece. Tereza îl fixa pe Palle, la cealaltă extremitate a mesei, îl vedea departe, departe, înfăşurat în neguri, se agăţa de chipul lui ca naufragiatul de un trunchi pe care l-ar putea găsi, chiar dacă nu e în stare să-l susţină. Nimeni nu vorbise despre el, nu se spusese nimic care să-l privească ; se înţelegea că viaţa fără griji se sfîrşise şi că

trebuia să intre în făgaşul adevăratei lui existenţe. Legătura dintre cei doi tineri era sfîrşită, sfîrşită şi prietenia lor. Palle urma să-şi caute un post în vreun garaj de automobile, ca lucrător sau ca şofer ; trebuia să se plece sub jugul pe care-l purtau toţi ceilalţi oameni, acceptînd o muncă dură şi obişnuită. Vecinii îl întrebau ce avea să facă, dar el nu răspundea nimic, arătîndu-se resemnat cu soarta sa. Tereza îl urmărea cum mănîncă, parcă întinerind, reluînd contactul cu realitatea de care se simţea străină, absentă. Urmau să se întoarcă la Santa Maria cu el, care timp de zece ani fusese tovarăşul nedespărţit al nepotului lor : asta era tot ce le rămînea din Remo şi din anii aceia. Chiar numai vederea tînărului prea puţin vorbăreţ le-ar fi luminat zilele pe care le vedeau cufundate în beznă ; urma să-l vadă mereu, să-l constrîngă să vorbească, să-şi reamintească, avea să-i fie dragă şi lui amintirea propriei adolescenţe lipsite de griji şi fericite.

De fapt, între Remo şi Palle nu se schimbase nici o vorbă în privinţa asta, nu se stabilise şi nu se discutase nimic, cei doi prieteni nu-şi împărtăşiseră reciproc propriile proiecte, intenţii şi posibilităţi. Palle nu era omul care să ceară, iar Remo ştia că el ar fi acceptat totul, fără să crîcnească ; nu fusese chemat pentru aranjarea hîrtiilor de plecare, era deci de la sine înţeles că rămînea la Florenţa, totul îl făcea să presupună acest lucru şi era logic şi firesc să fie atît de preocupat de mîncare, dat fiind că se afla pentru ultima oară la masa excepţională pe care soarta i-o oferise atîta vreme. Băiatul acela era colacul de salvare care mai susţinea capul Terezei, în timp ce Carolina simţea că e gata să cedeze : o toropeală dureroasă îi năpădea mintea, o ameţeală o făcea să vadă totul învăluit în negură, iar zgomotele îi izbeau auzul ca din depărtare.

Nu o mai priveau pe mireasă cu gelozie, cu ură, nu mai erau capabile să-şi bată joc de ea, în virtutea acelei certitudini lăuntrice : arma ucigătoare căzuse de la sine. O vedeau departe, departe, sub un clopot de sticlă, vedeau totul sub un clopot de sticlă, chiar şi zgomotele erau izolate de un clopot de sticlă, şi numai reflexele înghe-ţate ale veşmîntului lor le făceau să tremure de frig şi de frică ; frig şi frică de propria lor fiinţă.

Începură toasturile; se auziră și din cele vesele, și din cele pipărate, care frizau cu ușurință licențiosul, și care, pe lîngă că exaltau frumusețea și grația miresei — care nu știa să răspundă decît *„oh! yes, all right"* fără să poată înțelege ceva — căutau să scoată în relief steaua norocoasă ce părea să însoțească în drumul lui pe tînărul mire, prietenul lor drag. Se întîmplă, în schimb, ca ea să se agațe de cîte unul din acele cuvinte care produceau încurcătura unei explicații și dificultatea de a o face să tacă, întocmai ca pe copii, care, o dată ce prind aceste cuvinte, le repetă insistent și cu voce tare.

Cele două Materassi fură obligate să ciocnească iarăși și iarăși paharul cu tinerii pe care-i vedeau învîrtindu-se în jur ca în călușei și, în timp ce aveau senzația că trupurile lor erau aruncate de valuri, încercau să se agațe cît mai mult cu putință de chipul lui Palle. Nici el nu rîdea și nu participa la zarva aceea, decît cînd era obligat.

La un anumit moment, Remo, plecînd de la locul lui cu paharul în mînă și ajungînd la cealaltă extremitate a mesei, zise: „noroc, Palle!" întinzîndu-i paharul. Palle și-l luă pe al lui și îl ciocni ușor de paharul prietenului, cu capul în jos și fără să zîmbească; apoi Remo, băgînd mîna în buzunar, scoase un fel de carnet albastru pe care-l aruncă pe fața de masă în dreptul tînărului. Era pașaportul pentru America. Fu un strigăt unanim, sala întreagă izbucni: „Și Palle, în America!" Dar Palle nu făcu nici un semn, nu lăsă să-i scape nici o tresărire care să-i dezvăluie sentimentul lăuntric. Surpriză, mulțumire sau emoție, orice-o fi simțit, luă pașaportul de pe fața de masă și-l băgă în buzunar, ca și cum ar fi fost o cutie de chibrituri, după ce a împrumutat-o vecinului pentru a-și aprinde o țigară.

— Emposibile fără de Palle! zise Peggy, învingînd vacarmul, în timp ce grupul de prieteni dădea buzna peste el, îmbrățișîndu-l, ridicîndu-l în triumf și purtîndu-l în jurul sălii:

— În America, și Palle.

— Dar desigur, repeta Peggy în culmea fericirii, fără de Palle noi nu se poate facem nimic.

Din cealaltă sală, în care tărăboiul creştea o dată cu golirea sticlelor, fanfara din Settignano îşi reluă strădania :

O bersalier, stai liniştit
Astfel, poate, se deşteaptă mama.

Era vădită osteneala extraordinară a trombonului.

În mare grabă se strînse masa şi se făcu ordine în sală, scoţîndu-se lucrurile de prisos, cu scaunele puse în cerc lîngă pereţi. Remo deschise dansul cu mireasa, care, ca un Minos îmbrăcat în înger, ştiu să învîrtească în jurul propriului ei trup, cu o minunată agilitate, cei opt metri de trenă. Începu să danseze foxtrot, tangouri şi rumbe. Şi cum niciodată celor cărora viaţa le este uşoară nu le lipseşte nimic, în adunarea aceea a atîtor bărbaţi printre care se afla o singură femeie capabilă să danseze, apărură, nu se ştie de unde, ca şi cum ar fi ţîşnit din pămînt, zece sau douăsprezece fete, care se şi azvîrliră în dans. Întocmai ca şi vechii romani care, după cuceririle lor prodigioase, văzîndu-se numai printre bărbaţi, se priveau melancolici şi deprimaţi, şi alergau imediat să răpească femeile, fără de care nu li se părea că ar fi cucerit ceva. Prietenii lui Remo îşi disputau mireasa, care dansa aşa cum numai americanele de la New York ştiu să danseze.

Cele două Materassi se treziră aşezate într-un colţ, incapabile să-şi dea seama ce se întîmplă. Se înfăşurau mai strîns în vălurile feciorelnice, destul de maltratate în iureşul acela, cerîndu-le parcă să le protejeze, să le ascundă. Sărmanii lor ochi nu mai vedeau nimic în vîrtejul dansului : erau năpădite de un haos de voci şi de gesturi, o adevărată horă ameţitoare, după ce le părăsise şi ultimul punct de sprijin. Palle pleca şi el în America. Acum vedeau umbre, umbre care se agitau, auzeau un zbîrnîit confuz în urechi, nici nu mai distingeau persoanele. Acum, ca şi un naufragiat, după un ultim efort, se simţeau scufundîndu-se, ducîndu-se la fund. Dacă li s-ar fi spus să se scoale să plece, n-ar fi reuşit. Cîte unul dintre tineri se ducea să vorbească, invitîndu-le să danseze şi să fie vesele ; ele nu puteau nici măcar să răspundă, nu înţelegeau ce vor, cuvintele lor, şi zăreau doar, ca prin ceaţă,

nişte guri rîzînd, iar în minte le apărea viziunea macabră a două cadavre care dansau îmbrăcate în rochie de mireasă.

Remo, căruia nu-i putea scăpa nimic, nici cînd trebuia să facă faţă mai multor lucruri în acelaşi timp, înţelese starea lor şi, după ce spuse ceva la urechea lui Peggy care dansa fără răgaz, profitînd de zăpăceala ce sporea tot mai mult, se apropie cu sfială de mătuşi, se aplecă la urechea lor pentru a putea fi auzit în atîta vacarm. Apropierea lui, respiraţia lui care le atingea uşor obrajii le reînsufleţi ca prin miracol din dureroasa amorţire care le cotropise :

— S-a făcut ceasul patru, e mai bine ca voi să plecaţi, altfel se face prea tîrziu, vă însoţesc eu, haidem !

Peggy flutură cu mîna înspre mătuşi :

— *Good bye, good bye !* fără a înceta să danseze : *Good bye ! Good bye !*

Dar ele n-o vedeau şi nu-i puteau răspunde.

Cele două umbre albe dispărură prin aerul acela plin de fum şi dens, fără ca cineva să bage de seamă ; dispărură de-a lungul zidului, printre tinerii aceia care se veseleau peste măsură şi care, de atîtea ori, noaptea, se aşezaseră la masa lor pentru a devora şunca şi salamul, omletele aurii improvizate de Niobe, salata sclipitoare culeasă udă, pe întuneric, de Palle, din grădina casei : Corrado, Franco, Bruno, Massimo, Renzo, Gastone, Alfredo, Sergio, Jim.

Şi de data aceasta Remo salvase situaţia : nimeni nu le-ar fi dat puterea de a-şi fi luat rămas bun de la el acolo, ar fi căzut jos.

Afară se găsea maşina gata de plecare, cu Palle. Se urcară în ea, ca şi cum ar fi fost gata de fugă, iar Remo porni cu o viteză ce nu prea se potrivea cu veşmintele femeilor dinăuntru, şi care, acum, nu mai vedeau decît umbre şi neguri, umbre negre de trupuri dansînd, umbre albe de mirese care se topeau în acele neguri.

Plecarea era fixată pentru ora cinci, acum era trecut de patru, nu era deci nici un minut de pierdut.

Ajunseră în cîteva minute, străbătînd Florenţa şi calea spre Settignano cu o viteză nebunească.

Remo salvase situația și în zguduiturile acelei curse, iar ele, prăvălindu-se cînd într-o parte, cînd într-alta, la cotituri, pradă acelei dureroase amorțeli, se simțeau doborîte. Aveau să-și ia rămas bun de la el în casa lor, acolo unde nu se temeau de mîhnire și de suferințe, ca atunci cînd se găseau printre atîția oameni.

— Du-te să-ți iei rămas bun de la mama ta, zise Remo lui Palle coborînd din mașină : eu mă urc în camera mea să iau ceva ce am uitat ; și bagă de seamă că nu avem mai mult de zece minute.

După ce intră în casă, puse jobenul pe masă și zbură pe scări, în timp ce mătușile rămăseseră în picioare în mijlocul camerei, neclintite și țepene, cum se vedeau de-afară pe fereastră, în lumina care pălea. Remo se urcase în cameră ca să ia un lucru pe care-l uitase ; ce anume ? Și totuși nu părea să fi uitat ceva. Lucrurile care îi aparțineau fuseseră transportate toate la hotelul său în zilele precedente, iar controlul făcut de Niobe și de mătuși prin mobile și cutii fusese foarte minuțios.

Zăbovi exact zece minute, cum îi spusese lui Palle, care alergase în Institutul de alături pentru a-și lua rămas bun de la mama lui.

Iată o ocazie de a ne imagina cele zece minute petrecute de tînărul nostru erou în camera aceea, care-l găzduise timp de zece ani cu atîta dragoste. Admițînd că el nu avea nimic de făcut, nimic de luat, este sigur că în acele zece minute a reflectat. Dar nu este totdeauna ușor de spus ce pot gîndi oamenii în anumite împrejurări. Vom spune, în schimb, că oamenii de acțiune, născuți pentru o viață tumultuoasă, febrilă, ale căror ore sînt totdeauna pline de evenimente, lasă din cînd în cînd în drumul lor cîte un luminiș, un mic gol, pentru ca ceilalți, la momentul potrivit, să-l poată umple. Ei, care știu să-și umple timpul atît de bine singuri, știu de asemeni că puținele momente dăruite altora în acea împrejurare pot valora mult mai mult decît dacă le-ar fi umplut ei înșiși. Ceilalți, arătîndu-se bucuroși de acest dar, vor umple clipa aceea cel puțin pentru zece ani. Motiv pentru care acest lucru produce un interes fabulos.

Cînd coborî din nou, în grabă, se apropie de cele două femei care erau încă în aceeași atitudine. Le apro-

pie, le strînse pe amîndouă cu putere. Ele se lăsară luate, alăturate și strînse, ca și cum ar fi fost două păpuși. Le sărută pe amîndouă, pe amîndoi obrajii, de două ori.

— La revedere, ne vom revedea în curînd, ne vom reîntoarce la Florența, lui Peggy îi place atît de mult Italia și Florența, și apoi... cine știe...

Era în acel „cine știe...“ întreg spiritul vieții lui fără program, iar tonul vocii, în acel moment, era de sinceră amabilitate.

— Așa e viața, adăugă el în concluzie și întorcîndu-se brusc la gîndurile lui proprii : Nu-i așa, Niobe ?

O îmbrățișă și pe Niobe și o sărută. Femeia din prag păru un sac de zdrențe în brațele lui și rămase acolo, în umbră, ascunzîndu-și fața în mîini. Remo își luă jobenul de pe masă și fugi la automobil.

— La revedere, doamnelor, zise Palle înclinînd capul pe jumătate lîngă ușa de la intrare și atingînd cu două degete cozorocul șepcii.

Nici de data aceasta nu auziră și nu fură în stare să răspundă.

Ieșind precipitat, așa precum și intrase, Remo nu băgă de seamă că zidarii dăduseră jos ziduleţul scund din fața casei și refăcuseră fundațiile, pentru a construi acolo un zid mai mare.

Cei doi se urcară în goană în mașină și Remo, învîrtind volanul și mergînd pentru ultima oară cu o viteză vertiginoasă de-a lungul căii spre Settignano, părea să spună : „Nu se putea face mai bine sau mai mult“. Și poate că avea dreptate.

Iar cele două femei, după ce fuseseră strînse și sărutate de el, căzură lîngă gherghefuri, pe scaunele lor. Rămaseră acolo inerte, înțepenite, fără să plîngă, privind înainte golul care le nimicea privirile. Din momentul acela n-aveau să mai privească decît înapoi, pentru a putea trăi. Din umbra ușii, cu fața în mîini, Niobe lăsa să se audă sughițurile ei de plîns, rare și animalice : singurul zgomot.

Apoi se hotărîră să se ridice și, cu mișcări automate, să urce încet, încet, să intre în cameră pentru a se dezbrăca, în sfîrșit, să se elibereze, să se odihnească după o zi prea plină pentru puterile lor. Tîrau după

ele trena lungă albă, devenită o zdreanță îndărătul trupurilor, în obscuritatea scării : dispărură ca niște fantome.

Ajunse în cameră, sprijinindu-se de pat, fiecare în partea ei, simțeau că nu au puterea de a-și scoate veșmîntul acela, își simțeau trupul ca de lemn, iar îmbrăcămintea devenită pe ele un fel de crustă albă, un lac ; își pipăiau ușor veșmîntul, îl trăgeau ușor cu vîrful degetelor, avînd siguranța că nu pot să scape de el ; amîndouă se simțeau una cu îmbrăcămintea. Și se aruncară pe pat așa. Era aproape întuneric. De la fereastră, pe acoperișul bisericii și pe clopotnița cea mică, palpitau licăririle iluminației care încununa ziua de sărbătoare.

ÎNGROPATE DE VII

Pastacaldi, măcelarul din Ponte a Mensola care pusese prima ipotecă, devenise proprietarul caselor ; iar proprietarul moşioarei... închipuiţi-vă cine devenise proprietarul moşioarei : Fellino, da, el în persoană, arendaşul Materasselor.

În partea unde ziduleţul scund cu ghivecele puţin arătoase în faţa casei, înălţase un zid înalt de doi metri şi cincizeci, care, pornind din gard, mergea de-a lungul ei, închizînd-o, formînd în faţă un coridor ce lua aerul şi lumina întregului parter care acuma, cu zăbrelele lui ruginite, semăna chiar cu o mănăstire, ca să nu zicem o închisoare.

Se închisese chiar şi uşa bucătăriei care dădea spre cîmp.

Tereza şi Carolina nu mai puteau fi văzute decît o jumătate de oră duminica, la slujbă. Alergau înfofolite, ţinînd capul în jos sau privind înainte cu ostentaţie, făcîndu-se că nu văd şi nu cunosc pe nimeni, pentru a nu fi silite să-i salute pe vechii lor chiriaşi, care le priveau de sus, acum că le vedeau ruinate.

Dar aceia nu renunţau la vreo tuse cu subînţeles, sau la mici rîsete insolente, pentru a se face auziţi, pentru ca să înţeleagă că se ocupau de ele, de interesele lor, de nenorocirile lor, de mizeria lor ; iar cîte unul, dintr-o veche ranchiună, rîdea dinadins sfidîndu-le, cu un hohot agresiv, indecent, insultător. De atîtea ori rîseseră pe socoteala lor, comentînd cu voce tare faptele lor şi actuala stare de lucruri, foarte tristă, acum cînd nimeni nu se mai temea de ele, nemaifiind stăpîne pe nimic, acum cînd

nu mai erau pentru nimeni subiect de invidie și admirație, ci doar milă. Și mai ales noaptea, sub ferestrele camerei lor, cînd dormeau, pentru a fi auziți de ele, sărmanele ; și reușiseră perfect, făcîndu-le să se înfioare sub cuverturi, și după un val de mînie să-și astupe urechile de rușine și să ceară îndurare cerului.

Ba încă și mai rău : cîte un ticălos murdar, rămas necunoscut, avusese nerușinarea să-și facă nevoile în poarta lor, chiar în mijlocul drumului pe unde trebuia să treacă și, în semn de mai mare dispreț, spurcîndu-i zăbrelele în mod obscen. Sărmana Niobe, într-o dimineață trebuise să spele bine pietrele și gardul cu umilință creștină și cu resemnare, fără a avea puterea de a profera vreo invectivă la adresa cui își permitea o asemnea nerușinare, ci numai ridicînd ochii pentru a cere Domnului să pună o limită la atîta răutate inutilă. Și reîntorcîndu-se apoi în casă, cu capul în jos, umilită și ofensată, mormăise pentru sine : „o fi, dar după mine e treabă de femeie". Noi nu vrem să zăbovim în jurul prezicerilor Niobei.

Le batjocoriseră și le ofensaseră în toate felurile ; și nu atît pentru faptul de a le fi prilejuit bucurii altora, nici pentru ceea ce credeau că le bucuraseră pe ele, ci mai presus de orice pentru că decăzuseră, pentru că erau învinse, pentru a se răzbuna pe timpul cînd îi priviseră pe toți de la mare înălțime, victorioase.

Nu exista pretext pentru care să poată fi chemate la poartă, nici strigăt în stare să le facă să apară la fereastra camerei, care rămînea mereu închisă. Numai duminica dimineața puteau fi văzute, grăbind spre slujba de dimineață, lucru din pricina căruia aveau de suferit ; ar fi voit să nu le mai vadă nimeni pe lume, dar dintr-un principiu moral adînc înrădăcinat nu ar fi reușit să se sustragă de la acea datorie către spirit, care reprezenta, în durerea aceea nemărginită, singura mîngîiere.

Ieșeau mergînd iute prin cenușiul dimineții de iarnă, strînse una într-alta ; rămîneau în genunchi tot timpul slujbei, cu fața în mîini, sau implorînd, cu ochii ficși la altar ; acolo unde cu cîteva luni mai înainte, în magnifica îmbrăcăminte de mătase albă, printre văluri și flori de lămîiță stătuseră, sfidînd lumea, pe două scaune aurite, acoperite cu damasc azuriu.

Astfel chircite, păreau că ispășesc vina aceea, implorînd iertarea ei. În camera de lucru se învîrteau fără noimă de la o masă la alta, de la o mobilă la alta, ca pentru a face ordine printre lucruri sau pentru a căuta ceva, cu gîndul aiurea. Scoteau din dulapul cel mare și din scrin bucăți de pînză pe care le strîngeau repede, după ce le desfăcuseră și le cercetaseră cu o privire rece, și pe care le puneau la loc cu dezinteres. Panglici, cordonașe, resturi de dantele din care făceau mici sculuri. Căutau, știind că nu era nimic de găsit, avînd aerul de a scotoci prin sertarele unui membru al familiei defunct, sărac, ale cărui rămășițe pămîntești se trec în revistă ca o simplă formalitate, cu respect și detașare, și cu un ușor dispreț, fără cel mai mic interes, știind mai dinainte că nu vor găsi nimic important și nimic plăcut.

Se înțelege că ceea ce făceau nu era dictat de necesitate, ba chiar se poate spune că nu avea sens.

Uneori se opreau în mijlocul acestor osteneli privind de jur împrejur, nenorocite, în camera aceea pe care o simțiseră plină de ele însele pînă la refuz, devenită acum goală, goală și inutil de mare. Își vîrau un deget sau mai multe degete în păr, își scărpinau pielea, apoi rămîneau încremenite, cu mîinile inerte în poală.

Niobe apărea în ușă cu brațele spînzurînd, brațele acelea care între o treabă și alta se propteau în șolduri, active și prompte ; acum spînzurau și ele.

Privindu-le astfel, nu mai erau decît trei jumătăți de lămîie, stoarse și aruncate la gunoi.

Casele erau vîndute, vîndută și moșioara, sfîrșite pînă la ultimul ban rezervele, clientele dispărute pînă la una.

Giselda făcuse mai multe drumuri la Florența cu mici obiecte de aur și de argint, pînă și cu obiecte de uz casnic, pe care obținuse cîteva lire.

Acum nu mai era nimic de vîndut, afară de mobile și de acele ziduri de care se simțeau legate ca stridiile de scoica lor. O dată despărțite de ele, dacă cineva ar fi reușit să le despartă, știau că ar fi urmat cerșetoria cea mai lugubră, dar nici nu se puteau gîndi la așa ceva, simțeau că mai degrabă ar fi căzut moarte pe prag, mai înainte de a-l putea părăsi.

Acum treizeci de ani, la moartea tatălui lor, condițiile familiei lor nu fuseseră chiar atît de triste ; aveau, ce-i drept, multe datorii de plătit, dar casele și moșioara erau doar ipotecate, iar ele, tinere, pline de ardoare și de credința că le vor răscumpăra, ambițioase să-și vadă propria putere debordînd, ca o febră ; lucrul curgea din toate părțile și trebuiau să respingă comenzi încontinuu.

Acum, ori încotro s-ar fi întors, nu mai vedeau decît cenușă, cenușă... Peste cenușă, fantome îndepărtate, ce nu puteau fi ajunse : echipaje tropăitoare, automobile strălucitoare care într-un timp veneau la ușa lor atrase ca prin farmec, care le făuriseră prestigiul și fuseseră mîndria lor și datorită cărora casa aceea săracă de țară păruse timp de zece ani un sanctuar de muncă și de virtute, așa cum își reaminteau toți. Acum alergau, fugeau departe, pe alte căi, iar gîndul lor aproape nu reușea să le distingă, să le urmărească.

Amintirea aceasta le necăjea, le făcea să devină aspre și rele. Toate femeile acelea luxoase pe care le serviseră cu credință și pasiune timp de patruzeci de ani, le părăsiseră, puțin cîte puțin, fiindcă erau bătrîne, fiindcă ochii lor stinși nu mai erau în stare de minunății și pentru că în ultimii ani lucrul nu mai fusese gîndul lor unic, singura lor rațiune de a trăi, pentru că erau obosite și absorbite de împrejurările vieții. Femeile acelea egoiste nu veniseră acolo decît pentru a lua, pentru a se mîndri cu minunile lor, pe care le puteau achiziționa fără sacrificii, fiind bogate, iar acum, că nu mai puteau repeta acele minuni, le lăsau să moară de foame. Aveau izbucniri de indignare și de ură împotriva lor, iar din cînd în cînd ciuleau urechea să asculte, dar în zadar. Fantasme care apăreau și dispăreau peste cenușă. Și pe deasupra, ca bătăile unui clopot funebru, ecoul unei voci ajungea pînă la ele ca să le oprească respirația, să le sfîșie inima : „Tușă Tè, Tușă Cà !“ Dar, puțin cîte puțin, suferința aceea aprigă se topea în duioșie, umezindu-le genele și făcîndu-le să suspine îndelung.

Pe Niobe o văzuseră întorcîndu-se acasă cu o jumătate de pîine ascunsă în șorț, un pic de salată, strîngînd la piept vreun ou, de teamă să nu-l spargă, sau purtînd curajos cîte o legăturică de lemne, pe care se dusese să

le culeagă în pădure de la Vincigliata. În casă nu mai erau cărbuni.

Vechii lor chiriaşi savurau cu o plăcere prost disimulată etapele decăderii lor treptate, aşa cum o vreme le urmăriseră cu invidie în ascensiunea lor.

Sub zidul înălţat în faţa ferestrelor lor, pe panta expusă soarelui de amiază şi apărată contra vîntului de la nord, Fellino, după ce doborîse şi teii bătrîni pe care ochii lor îi văzuseră o dată cu lumina, cu lovituri de bardă şi de secure ce răsunaseră în inima lor ca şi cum le-ar fi construit din lemnul acela sicriele, pregătea terenul pentru trufandale : păpădie tînără, ridichile şi primii dovlecei, nemaiîncetînd niciodată de a-l îngrăşa pentru a-l face mai rodnic. Nefericitele, atît de bătoase şi mofturoase cînd erau stăpîne, erau silite acum să-şi ţină toate ferestrele închise, pentru a nu simţi duhoarea ; dar, ca şi cum ar fi fost o pedeapsă, de la care, printr-un decret suprem, nu trebuia să se sustragă, tot o simţeau, deoarece duhoarea pătrundea prin crăpături.

Dar pentru nimic în lume n-ar fi fost în stare să se revolte împotriva noului proprietar legitim, pe care-l urau cu înverşunare, iar decît să ceară o bucăţică de pîine, lui sau vechilor lor chiriaşi, mai bine ar fi murit de foame.

Cele ce erau îngropate de vii nu aveau dreptul de a face să li se audă glasul.

Într-o dimineaţă, se găseau în starea aceasta de mare mizerie şi de inutilă aşteptare, după multe absenţe sau repetate strădanii ale Niobei şi în casă nu era nimic de mîncare.

Stăpînele priveau la slujnică întrebător, aşa cum copilul bolnav priveşte la mama lui, nereuşind să se convingă că ea, atotputernică pentru el, nu face nimic pentru a-l vindeca : o priveşte fără a i se clinti credinţa, dar întrebînd-o de ce nu acţionează.

Slujnica umilită, distrusă, înspăimîntată, îşi privea stăpînele cu o blîndeţe plină de promisiuni, exact ca o mamă care ştie că ultimul lucru ce-i stă în putere este

tocmai să-şi ascundă propria-i neputinţă, pentru a nu-l descuraja mai mult pe copil.

Tereza o fixa pe Niobe pîndind un cuvînt pe buzele ei, nereuşind să înţeleagă de ce nu venea de la sine, de ce nu fusese pronunţat pînă atunci în acea împrejurare. Nu reuşea să înţeleagă fiind încă departe de a bănui generozitatea sufletului ei şi devotamentu-i desăvîrşit, şi căuta o explicaţie.

Făcu un efort, cu multă greutate, şi rupse gheaţa.

— Niobe, ascultă Niobe, vino încoace.

Presimţind cam ce avea să iasă din gura stăpînei, slujnica nu părea că s-ar grăbi să se apropie, din pricină că nu ştia ce să răspundă. Iar Terezei îi tremura vocea, dat fiind că trebuia să vorbească deschis despre trista realitate a propriei lor stări.

— Ce vrei, pentru noi acesta este un moment greu, sîntem fără lucru, precum vezi, dar lucrul va reveni, sînt sigură de asta, vom merge le Florenţa, ne vom duce să le găsim pe vechile noastre cliente, ne vor recomanda şi altora, vom oferi condiţii foarte avantajoase, ne vom mulţumi să cîştigăm foarte puţin acuma... atît cît trebuie pentru a trăi, dar în momentul de faţă nu ştim cum să facem, iartă-mă dacă îţi cer o favoare, ţi-o cer pentru că sînt sigură de inima ta bună mai înainte de toate, dar mai ales pentru că am certitudinea de a-ţi putea restitui tot ceea ce-mi vei da. În momentul acesta eu nu văd altă scăpare decît în tine... ne vezi cum sîntem...

Curajoasa femeie, sinceră şi sigură, nu îndrăznea să înfrunte privirea slujnicei : vorbea frîngîndu-şi mîinile şi plecînd mereu capul. Slujnica, săraca, lăsa capul din ce în ce mai jos, ca unul care, fiind vinovat, se vede certat pe drept. Şi Carolina, de asemeni, ţinea capul plecat în acea clipă de mare deznădejde morală.

Dincolo de toate peripeţiile şi toate luptele, existase întotdeauna o forţă gigantică ce le susţinuse : gîndul la mîinile lor prodigioase, de neînvins, pe care nimeni nu li le putea lua. Acum aveau mai puţin această forţă : mîinile spînzurau pe lîngă trupurile fără vlagă, nemaiştiind măcar cum să le ţină. Iată realitatea pe care nu o puteau accepta. Restul era tolerabil.

Lipsindu-i curajul de a face măcar un pas înainte şi lipsindu-i şi suflarea pentru a scoate o singură silabă, ca Isus în momentul în care s-a lăsat crucificat, fără să ridice capul, bătrîna slujnică deschise braţele acceptînd crucea.

Cuprinsă de o străfulgerare, de o scînteie revelatoare, Tereza sări în sus şi ridică fruntea strigînd :

— I-ai dat lui banii, nu mai ai nimic... Tăcu, lăsînd în suspensie gîndul care i se stinse pe buze : Şi eu care mă întrebam de ce nu ne-ai oferit mai dinainte ajutorul tău.

Păru mîhnită de gîndul acela, apoi revenindu-şi, reluă încetişor, cu blîndeţe, cu un vag surîs în colţul gurii :

— Ai rămas şi tu... fără un ban, sărmană Niobe... iată de ce nu spuneai nimic... Şi eu care nu reuşeam să înţeleg... ce proastă !

Se uita în jur, nenorocită şi buimăcită, îşi trecu de două ori mîna peste frunte ca atunci cînd, fiind învinsă de oboseală, îşi ridica ochii pentru cîteva clipe, ca să-şi poată recăpăta stăpînirea de sine... Apoi se aşeză.

Carolina rămăsese cu privirile-n pămînt şi cu mîinile în poală, de parcă ar fi fost străină de toată scena, şi fără să fi dat vreun semn că ar fi înţeles ceva.

Dar Niobe se apropie încet-încet, veni între cele două surori, acum că ştiau adevărul, şi pentru a se simţi mai aproape, pentru a vorbi cu mai mult folos, se aşeză în mijlocul lor.

— Dumneavoastră ştiţi bine că eu din salariul meu nu cheltuiam aproape nimic. Pe carnetul de economii aveam zece mii de lire, ştiţi că din cînd în cînd duceam banii acolo, vă amintiţi ? Salariul meu îl puneam tot acolo, se poate spune, afară de cîte o mică parte pe care mi-o păstram ca să-mi fac ceva rufărie, ca să-mi cumpăr pantofi sau şorţ şi ca să nu rămîn chiar fără nici un gologan în buzunar. Primele cinci mii de lire i le-am dat acum şase ani să-şi cumpere motocicleta.

— Ah !

Cele două surori se treziră împreună din amorţeală.

— Asta-i ! Tu-i dăduseşi !

— Înțelegeți, dumneavoastră nu voiați să cedați, ați apucat să ziceți nu, nu pînă la capăt... și atunci eu ce puteam să fac ?...

Tereza se uita la Carolina cu o rază de lumină în ochi, iar Carolina o privea pe sora ei înviorată, palpitînd.

— Totdeauna am crezut că i le dăduse vreo tîrfă.

— Tu i le dăduseși, tu...

— Da, cinci mii de lire.

— Dar motocicleta costa zece mii.

— Restul trebuia să-l plătească în rate, dar pentru aceia nu mi-a mai cerut alți bani. Iar după doi ani, dacă vă amintiți, a vîndut-o ca să-și cumpere primul automobil.

— Îți spuneam eu, băiatul ăla mai degrabă s-ar fi lăsat ucis decît să ia parale de la femei.

Vorbind, le năpădea o nouă vioiciune pe toate trei, își apropiau scaunele, se strîngeau una într-alta.

— Iar celelalte cinci mii de lire a trebuit să i le dau acum doi ani, cînd, întorcîndu-se pe neașteptate de la Viareggio, mi-a spus că era vorba de o afacere de care depindea tot viitorul lui, o afacere care avea să-l ajute să se aranjeze cum nu se poate mai bine. Înțelegeți, nu voiam să am anumite remușcări... sărmanul tînăr. Pe urmă, eu de mulți ani nu mai puneam nimic pe carnetul de economii, ce vreți, cheltuielile erau multe, ar fi trebuit să ai o monetărie în pivniță și nu mizeria mea, să te duci să iei banii așa cum dai cep la vinul din butoi.

— Motocicleta i-o plătiseși tu.

— Iar mie nu-mi trecea nimic prin cap... Am făcut atîtea presupuneri... Era un lucru care mi-a făcut multă inimă rea, ca să spun adevărul, și cînd a venit vorba despre noua mașină, n-am avut puterea să rezist.

Afacerea cu motocicleta era singurul punct obscur din viața lor comună cu nepotul, și acum se limpezea ca prin farmec. Tereza respira eliberată de acea îndoială rămasă nestinsă. Motocicleta pe care frumosul băiat de optsprezece ani o adusese acasă cu atîta dezinvoltură rămăsese ca un nor întunecos la orizont, iar acum respirau sub un cer inundat de soare.

— Ca și cu automobilul, de care ne temeam să nu i-l dăruiască femeia aceea, contesa rusoaică.

— Ei, bine, răspunse Niobe regăsindu-şi tonul obişnuit. Ei, bine ...nu le cunoaşteţi dumneavoastră pe femeile acelea ; contesei îi plăcea să ia şi nu să dea, dar tinerelul ştia mai multe decît ea şi bine făcea : şi lui îi plăcea marfa proaspătă şi nu edecul acela, cu toate performanţele sale.

— Muierea aia.

— Nu te puteai înşela în privinţa ei.

— Dar el înţelesese pe loc că era în căutare de naivi, contesa.

— Şi-atunci de ce-o tîrîia prin faţa porţii timp de ore întregi ?

— Ei... o fi avut el un motiv şi pentru asta.

— Înţelegi : să vezi alături de baba aia scandaloasă un tînăr cumsecade, nu este un lucru care să facă plăcere familiei, pentru care motiv m-am hotărît s-o retez scurt şi să cumpăr automobilul.

— Apoi, atîtea mici cheltuieli, înţelegeţi. Cine circulă are nevoie de multe lucruşoare pentru a nu fi pus în umbră de alţii.

Pe măsură ce vorbeau, cele două surori simţeau că-şi revin, iar Niobe îşi relua aerul ei liniştit, surîzător :

— Ei, ce vreţi, cearceafurile din casă sînt aşa de aspre, sînt bune pentru noi care ne ducem la culcare cu cămaşa ; dacă ar fi dormit şi el cu cămaşa n-aş fi zis nimic, dar gol de tot, în felul acela... nu se putea admite aşa ceva. Îi cumpărasem eu cîteva din cele bune, de in, uşoare şi răcoroase ; mă necăjea prea mult gîndul să-l ştiu în cearceafurile acelea grosolane de casă, n-avea de fel nevoie să se scarpine ca de rîie, avea o piele ca de fildeş. Şi ce mulţumit a fost cînd şi-a dat seama de acea schimbare ! Fiindcă el nu ar fi suflat nici un cuvînt, ba nici nu s-ar fi gîndit, eu am fost cea care a văzut că lucrurile nu puteau merge aşa. Ei haide, să fim drepte, şi nici nu şedea bine...

Cele două ascultau cu sufletul la gură, se uitau la ea ca fermecate. Şi deşi, luîndu-se cu vorba, sunase de amiază, nici nu băgaseră de seamă. Nu mai auzeau nici clopotele şi nu mai simţeau nici foamea.

— Era atît de bun, şi cum îi plăceau anumite lucruri fine, cum se vedea că le înţelege, că le gustă, se născuse

pentru a fi domn. Uneori îmi trimitea fotografii, chiar şi de la Viareggio mi-a trimis.

— Ah, da ? Şi ţie ? Şi de ce nu ni le-ai arătat ?

— Ştiam că dumneavoastră aveţi atîtea !...

Era un obicei de al lui Remo, cînd se afla în călătorie, să trimită mătuşilor instantanee şi cîteodată îi trimisese şi Niobei sau i le dăruise la întoarcere. Dar în timp ce mătuşile le arătaseră pe ale lor tuturor, pînă la suprasaturare, Niobe le ascunsese pe ale ei, ea părea că ascunde ceva, şi surîdea maliţios.

— De altfel le am în scrin, pot să mă duc să le iau.

În timp ce surorile rămaseră să se privească surîzătoare şi buimăcite, ea se reîntoarse îndată cu fotografiile, şi le răsfoiră împreună cu o curiozitate din ce în ce mai mare. Iar Carolina, neputîndu-se abţine, urcă în camera lor să le aducă şi ea pe ale ei, cel puţin vreo treizeci, cu cele ale Niobei, care nu erau mai mult de zece în total. Le răspîndiră pe masă, fiecare fotografie evoca un fapt, un loc, o zi, o clipă. Discuţia se încinse foarte viu, izbucnind în exclamaţii şi rîsete ca în vremurile fericite, de parcă dificultatea chinuitoare în care se aflau ar fi fost rezolvată. Faptul că vorbeau despre nepot, studiindu-i chipul pe acele instantanee, le înviora inima, le limpezea mintea, se părea că el era încă acolo, sau că trebuia să sosească dintr-un moment într-altul. Primul lucru care le sări în ochi, după ce le văzură pe toate, fu că, în timp ce în fotografiile mătuşilor Remo era întotdeauna perfect îmbrăcat, în cele ale Niobei era în costum de baie, sau de canotaj, în tricou sau în chiloţi, în grup cu alţi vîslaşi sau cu prieteni şi chiar cu domnişoare, în caiac alături de Palle, sau pe o stîncă. Surorile nu se săturau să le privească, comparîndu-le cu ale lor, dar fiind atrase de noutăţile pe care nu le bănuiau, minunîndu-se de frumuseţea şi carura umerilor, de zveltoţea picioarelor, de proporţiile trupului şi ale capului, în care forţa nu covîrşea niciodată aleasa eleganţă şi armonia.

— Dar de ce nu ni le-ai arătat pînă acum ?

— Păi...

Niobe ezita şi ascundea ceva, se înţelegea imediat, îşi privea stăpînele gata să izbucnească în rîs.

— Eu mai am una, într-adevăr... dacă vreți s-o vedeți...

— Unde e ?

Se părea că femeia se jena, sau că voia să mai întindă coarda curiozității lor. Ținea o mînă sub șorț.

— Haide, arat-o.

— Arată-ne-o, haide.

— De ce nu vrei să ne-o arăți ?

— De ce nu ne-ai arătat-o ?

— Ce rău e în asta ?

Ridică mîna de sub șorț și puse pe masă o fotografie mai mare decît celelalte.

— Pe asta mi-a trimis-o într-un plic.

În fotografia aceea, mult mai mare decît o carte poștală, Remo era singur și gol, în chiloți de baie cam mici și scurți, astfel încît întreaga vigoare a trupului i se vădea în toată splendoarea. Fotografia fusese făcută pe malul apei. Tînărul privea spre soare, a cărui vie lumină nu reușea să-i tulbure seninătatea chipului, ci-i dădea o foarte ușoară încruntare, o ușoară mîhnire, care-i ședea foarte bine. În spate, ca fundal, era marea.

Tereza rămase orbită, de parcă s-ar fi uitat ea însăși în soare. Iar Carolina, după o privire, care păru că avea s-o înghită, sări în picioare ca pentru a fugi, scoase un strigăt și căzu înapoi pe scaun.

Trebui să treacă cîteva minute ca să-și revină, mai înainte de a putea înfrunta bucățica aceea de carton.

— Era exact așa, nimic de zis, chiar așa — murmura Niobe, ca în vis, în timp ce stăpînele ei, foarte tulburate, priveau portretul. Se întoarseră către ea. Eu știam totuși că era croit în felul acesta. Ele o fixau și mai intens, avide. Înțelegeți, în fiecare dimineață trebuia să intru în cameră de trei sau patru ori, cînd făcea baie și pentru micul dejun. Și apoi, ce vreți, cînd se dezbrăca, nu aveam timp să ies și nici măcar să mă întorc într-altă parte, cît ai zice „amin" ; și dacă nu voiai, tot trebuia să-l vezi. Într-un minut, cît ai zice „pește", reușea să rămînă așa cum l-a făcut Dumnezeu ; eu nu știu cum l-a făcut, dar trebuie să recunoaștem că l-a făcut bine, zău !... trase ea concluzia, arătînd spre fotografie.

În timp ce Carolina se simțea mîhnită la acele declarații, Tereza avu, în fața servitoarei, un surîs pornit din inimă, un val de sinceră veselie, cum de multă vreme nu mai simțise.

Din ce în ce mai înmărmurite, cele două surori, trecîndu-le de la una la alta, continuau să privească fotografiile. De la cele ale Niobei treceau la ale lor, pentru a reveni brusc la acelea în care tînărul era înfățișat în costum de baie sau de vîslaș, pînă la cea din urmă, în care nuditatea-i apărea cu o claritate fascinantă. Aici se termina disputa, ca s-o ia de la început.

— Și de ce nu ni le-ai arătat ?

— Păi... nici eu nu știu ce trebuie să spun... poate pentru că mi-au plăcut prea mult, mărturisesc, și apoi credeam că dumneavoastră veți fi scandalizate, cu toate că nu e nici un rău în asta, ce poate fi rău ? Dar vă știu atît de timide în anumite privințe, atît de scrupuloase. Și apoi, vedeam că acelea pe care vi le trimetea dumneavoastră erau diferite de ale mele...

În momentul acela se auzi zgomot pe scară : cobora Giselda.

Tot răsfoind și comentînd instantaneele, trecuse de amiază, trecuse ora mesei.

E necesar să spunem mai dinainte că Giselda, cu toate că nu-i spuseseră nimic pe față, își dăduse exact seama de circumstanțele disperate în care se zbăteau surorile, după pierderea întregii lor averi. Masa lor nu se mai alcătuia, de aproape o lună și ceva, decît din lucruri luate pe datorie sau cu împrumut, adunate sau căpătate de pomană de către Niobe, prin vecinii nu cei mai apropiați, deoarece, cum v-am mai spus, stăpînele refuzau orice formă de ajutor care le-ar fi putut veni din partea celor care le fuseseră chiriași sau slujbași, cărora o dată le făcuseră numai bine și care acum ar fi fost în măsură să le ajute.

Simțind că drama se precipita, Giselda coborîse cu intenții nobile și generoase. Venea să se ofere, să se ofere să-și ajute surorile sărăcite și îmbătrînite ; și cu toate că le socotea vinovate de propria lor ruină, simțea că de acum înainte era inutil să urască și să reproșeze : venise momentul să acționeze fără discuție. Era cu cinci-

sprezece ani mai tînără, încă neextenuată de oboseală ca ele, simţea în inima ei cu adevărat nobilă, cătrănită doar de adversităţi, un sentiment al datoriei şi o necesitate de a înapoia cel puţin în parte, intervenind personal şi ocupîndu-se îndeaproape de ele, binefacerile pe care i le făcuseră atîţia ani, uitînd în momentul acela cîte amărăciuni şi neplăceri existaseră în decursul vieţii lor în comun. Chipul îi era iluminat de o pace neobişnuită, neted, aproape blînd, gata de a vorbi cu seninătate, de a face proiecte, de a primi şi a da sfaturi, pentru a rezolva o stare de lucruri intolerabilă. Dar în faţa tabloului ce i se înfăţişă înaintea ochilor, ajungînd în odaie, înţelese din zbor că cele trei femei erau pierdute, într-o stare de beatitudine, în contemplarea fotografiilor care acoperiseră toată masa : i se urcă sîngele în cap, un val de mînie şi de dispreţ o năpădi, aruncînd-o într-un fel de delir, răsturnîndu-i brusc acel simţămînt lăuntric ; era un impuls mai tare decît puterile, decît raţiunea ei : „După tot ce s-a întîmplat, după catastrofa iremediabilă datorită exclusiv slăbiciunii lor de neiertat, care le făcuse să ajungă de la bunăstare la sărăcie absolută, după atîtea zile de lipsă şi, aproape, de înfometare, cu focul stins, cu cămara goală şi fără un gologan în buzunar, cele trei nenorocite se extaziau încă privind fotografiile şarlatanului aceluia, care cu atîta dezinvoltură le adusese într-o asemenea stare, în jurul mesei aceleia, mai vesele chiar decît ar fi fost în faţa unui prinţ bogat..."

— Ce faceţi aici ? zise ea scrîşnind din dinţi, palidă de furie. Cele trei femei ridicară capul cu un gest de atac, simţindu-se atacate de vocea aceea dură şi nemiloasă. Dar ce faceţi, se poate şti ?

— Ce se vede.

— Aşteptăm să-ţi dăm ţie raportul.

— Dar nu e ora mesei ?

Se uitau una la alta, sub privirea aceea ca o lamă de pumnal. Uitaseră de ceas şi de foame, bătuse amiaza şi nu ştiau ce să răspundă. Fotografiile le transpuseseră în afara realităţii, într-un vis fericit, din care n-ar fi vrut să fie deşteptate. Vocea crudă a surorii lor le readusese la realitatea cea mai tristă. Se priveau, simţin-

du-se cuprinse și copleșite de un sentiment de ură față de ea, care stătea țeapănă, într-o postură de judecător.

— Nu ne este foame, zise Tereza cu un ton ironic și degajat, aproape veselă.

— Nu ne este foame, repetă Carolina cu afectare.

— Dar mie îmi este.

— Pregătește ceva !

Giselda nu mai știa ce să răspundă, cum să înceapă, avea prea multe de spus și acestea i se îngrămădeau în gîtlej, fiind pe punctul de a exploda înainte de a ieși.

— Pregătește... pregătește... sigur, desigur că am să pregătesc, dar pentru mine, numai pentru mine, fiți sigure de asta, dar nu aici, desigur, nu aici, unde nu mai este nici măcar un codru de pîine pentru a potoli foamea unui cîine... Desigur că pregătesc și încă cum, vă arăt îndată cum pregătesc, fiți sigure — vorbea cu izbucniri, sacadat și cu obidă, am să mă duc să fac pe slujnica, așa cum am făcut și pînă acum la aceste frumoase domnișoare — se înclină batjocoritor către ele — la aceste frumoase domnișoare și la demnul lor nepot — făcu o a doua reverență scurtă, plină de venin — dar cel puțin au să-mi dea de mîncare și salariul la sfîrșitul lunii. În schimb, aici se muncește pentru ochii frumoși ai stăpînelor ! Zîmbi larg și se înclină adînc. Să faci pe sluga și să n-ai nimic altceva decît strîmbături și să crapi de foame, nu, nu, drăguțelor, nu, găsiți-vă pe alta care să vă scobească în nas, eu plec, dac-o vrea cerul ! De-aș fi făcut-o mai înainte, n-aș fi acum în mijlocul acestei porcării ! Pfui ! Păru că vrea să se arunce asupra surorilor sale pentru a le mușca, dar gestul se reduse la un strigăt de dezgust, pfui !, repetă ea, vărsîndu-și veninul asupra lor.

Cele trei femei păreau că vor să se repeadă s-o lovească, dar un tremur convulsiv le ținea, făcîndu-le să agite dezordonat brațele :

— Afară !

— Afară !

— Afară !

Nu reușeau să găsească alt cuvînt, alungînd-o cu brațele întinse.

— Afară !

— Afară !

În loc să-i mărească furia, furia şi ameninţarea o făceau pe Giselda să ia tonul sarcastic al unei batjocuri veninoase ; şi mai mult decît să se retragă, le arătă că se supune somaţiei lor.

— Sigur că plec, ba încă cum, n-aştept să mi-o spuneţi de mai multe ori, fiţi liniştite, stăpînelor, faceţi bine că mă izgoniţi, fiindcă aci nu mai aveţi nevoie de fată în casă, fiindcă şi fata în casă vrea să bage ceva în stomac cînd sună amiaza, iar stăpînele sînt nemîncate ele însele, şi încă de multă vreme.

— Afară din casa noastră !

— Afară !

— Şterge-o !

— O să-i pice domniei-tale o pleaşcă...

Nu mai lipsea mult ca să se încaere, cînd Giselda, pradă mîniei, se repezi în sus pe scări ca un uragan.

Femeile rămaseră tremurînd, palpitînd, albe de furie, în timp ce deasupra, în camera Giseldei, se auzea un pas precipitat, agitat, alergînd de colo pînă colo, mişcînd obiecte, răsturnînd scaune, deschizînd şi închizînd cu mare zgomot sertare.

După ce le trecu furia şi se liniştiră, acum că nu mai aveau în faţa ochilor pe sora veninoasă, cele trei femei se priveau încă, respirînd adînc, regăsindu-şi suflul normal, potrivindu-şi părul răvăşit pe ceafă şi la tîmple.

Acum priveau maşinal fotografiile, pînă ce fotografia lui Remo, gol, pe plaja de la Viareggio, cu soarele în faţă, avînd marea în spate, izbuti să le fixeze atenţia ; ba mai mult, după întreruperea cam violentă, avură puterea de a o privi curajos, fără timiditatea de care vorbea Niobe şi de care, văzînd-o, se simţiseră năpădite.

— De ce nu ni le-ai arătat ?

Absorbită de scandalul dezlănţuit pînă la neverosimil, slujnica abia schiţă un zîmbet.

Trecu astfel o jumătate de oră de tăcere tulbure şi apăsătoare, străbătută de momente de aşteptare tristă, cu urechea mereu ciulită, în taină, la zgomotele din camera de la etaj. Acea tăcere care precede un fapt grav şi inevitabil, numai în parte previzibil, pînă ce se auzi din nou tărăboi mare pe scări. Giselda cobora pre-

cipitat cu mantia şi cu pălăria, avînd într-o mînă o valiză, iar în cealaltă un balot mare, legat c-o frînghie.

Traversă camera, atît de iritată, încît mînia o făcea să tresalte şi să se zguduie, fără a se întoarce către cele trei femei, de parcă nu le-ar fi văzut. Dar ajunsă la uşă, cuprinsă fiind de un nou impuls pe care nu şi-l putu stăpîni, după ce puse valiza jos, ca unul care, uitînd ceva, vine înapoi în grabă, se întoarse, făcu trei paşi pentru a se năpusti asupra lor :

— Stricatelor ! le strigă ; şi vocea îi fu ca un scuipat.

Muntele, în sfîrşit, născuse şoarecele. Părerea de rău pe care o avusese în prag şi izbucnirea următoare nu lăsau să se prevadă încununarea acestei modeste invective. Dar cum Niobe, văzînd o asemenea izbucnire, se repezise la ea cu pumnii întinşi, pentru a le apăra pe stăpîne : „...neisprăvitelor, maţe fripte !...“ le azvîrli în nas, întorcîndu-se de două ori.

Şi apucîndu-şi valiza, o luă la picior.

Iar celelalte, urmărind-o pînă în stradă, strigau după ea :

— Afară !

— Şterge-o !

— Cară-te !

— Afară din casa noastră !

— Acum, pe loc, fir-ar să fie ! striga Niobe cu ferocitate.

— Şterge-o !

Strigătele, mai întîi dinăuntru, apoi de afară, atrăseseră o mulţime de lume curioasă să afle şi să vadă ce s-a întîmplat în casa aceea, devenită acum o sursă de surprize. Dar Niobe, după ce închise cu mare violenţă poarta în urma celei care plecase, strigă către stăpîne :

— Ţineţi aici, închideţi aici, ţineţi aici, vă rog, punîndu-le să ţină cu mîinile lor poarta închisă, în timp ce se grăbea să alerge în casă să caute cheia.

Cele două surori se agăţaseră de poartă, ţinînd-o închisă cu atîta violenţă, încît patru bărbaţi n-ar fi reuşit să le smulgă de-acolo. Nu ştiau bine pentru ce strîngeau barele acelea, încordarea nervoasă ajunsese la paroxism şi-şi revărsau forţa în mod inconştient asupra porţii aceleia, în timp ce Niobe alergase după cheie, şi

în timp ce ele făceau tot felul de mutre şi strîmbături către cei care alergaseră ori alergau într-acolo şi care, nefiind în stare să se mişte sau să sufle ceva, stăteau să le privească de la distanţă, înfricoşaţi şi încremeniţi, de parcă ar fi văzut două fiare sălbatice care încercau să strîmbe barele cuştii ca s-alerge la ei şi să-i sfîşie.

Copiii se strîngeau lîngă fustele mamelor.

— Aveţi ceva de cîştigat ?

— Ce vreţi să luaţi ?

— Se poate şti ce poftiţi ?

— Pungaşilor !

— Nu ne-aţi mai văzut niciodată ? Uitaţi-vă acum !

— Ce-i de văzut aici ?

— Vedeţi-vă de treburile voastre !

— Mai bine vedeţi-vă de fiicele voastre !

— Palavragii !

— Flecari !

— Duceţi-vă să vă plimbaţi în faţa pragului vostru, unde e atîta murdărie !

— Mitocani !

— Murdari !

— Scîrboşi !

— Nu puteţi spune nimic despre noi, sîntem femei cumsecade. Ar trebui să fie multe femei ca noi ! Ar trebui cîte două în fiecare casă, da, da... hm !

După ce bombăni, Tereza scuipă către cei care alergaseră la faţa locului şi al căror număr creştea mereu, iar Carolina, întinzînd o mînă prin gard, le dădea cu tifla, agăţîndu-se din nou de bare. Lumea continua să se adune, ţinîndu-se la o distanţă respectabilă, dar curioasă să vadă.

— Ne puteţi privi, da, priviţi-ne bine, pentru că tiparul după care au fost croite femei ca noi a fost rupt, iar femeile din ţinutul acesta sînt o ciurdă de scroafe !

Nimeni nu îndrăznea să sufle, nici să mişte un deget.

— Căpăţîni de măgar !

Într-adevăr, uimirea le lungise într-atît feţele, încît le răpise orice expresie omenească.

Niobe ajunse înapoi alergînd, dar în loc de cheie, care probabil că nu mai exista cel puţin de o jumătate de secol, aduse un lanţ cu un lacăt.

Desprinse cu forța pe cele două stăpîne strîns lipite de poartă, ca doi balauri fioroși care continuau să scoată flăcări pe nări. Înfășurînd de patru sau de cinci ori lanțul în jurul barelor din mijloc, vîrî lacătul și întoarse cheia, aruncînd un ultim cuvînt spectatorilor :

— Spurcăciunilor !

Și făcînd spre ei, în același timp, un gest cu mîna, cel mai obscen și plebeu cu putință, începu să le-mpingă spre casă pe surori.

Se zăvorîră înăuntru, trîntind ușa cu atîta violență de ziceai că aveau să se spargă toate geamurile, pînă la ultimul, și respirînd ușurate începură să se învîrtească prin cameră încoace și încolo, cu pași mari și în toate sensurile, de parcă se simțeau pe deplin stăpîne, cum nu se mai simțiseră pînă în clipa aceea furtunoasă. „Ah ! Ah ! Acuma da ! Ah ! Oh !“ Se mișcau liber, destinzîndu-se, în timp ce-și dilatau plămînii : „Ah ! Oh !“

Pierduseră totul, nu aveau nici măcar ce să mănînce, dar se simțeau eliberate de prezența inchizitorială a martorului ostil, a judecătorului nemilos, a dușmanului, a străinului. Simțeau, pentru prima oară, că sînt cu adevărat stăpîne în casa lor : „Ah ! Oh !“

Ca după un naufragiu, extatice, prostite, cu ochii încă holbați de spaimă, sprijinindu-și capul cu mîna, surorile stăteau acum în jurul mesei pe care erau risipite fotografiile lui Remo, în atîtea ținute și în atîtea ipostaze. Cea de pe țărmul mării, la Viareggio, le domina pe toate. Ochii larg deschiși nu clipeau, ci fixau un punct, fără a distinge nimic, într-un moment de totală abandonare.

Niobe era eroul care nu cunoaște odihna, fiindcă nu cunoștea oboseala. Intrînd din nou în casă, în colțul ei de lîngă ușă, își privea stăpînele cu o rază de lumină în privire, acea lumină care nu o părăsea nici în momentele disperate. Le privea cu o încredere născîndă, a cărei oglindire creștea în pupilele sale ca lumina soarelui o dată cu aurora. O năpădea o dorință arzătoare de a vorbi, era vădit că un cuvînt îi ardea buzele și că nu mai era în stare să-l rețină.

După cîteva clipe de tăcere apăsătoare, Carolina, care nu încetase de a privi cu fixitate masa, murmură, ca și

cum s-ar fi sculat dintr-un somn provocat de un narcotic, cu un firicel de voce :

— De ce nu ni le-ai arătat ?

— Păi... răspunse Niobe absorbită de propriul ei gînd şi gata de a răspunde, păi, nici eu nu ştiu prea bine de ce...

— Asta e cea mai mare dintre toate !

— Chiar aşa !...

— N-avem un portret mare al lui Remo, numai cîteva instantanee.

Vorbea extenuată, detaşată, îndepărtată, blîndă.

— De altfel, se poate mări vreuna din astea micuţe, adăugă Niobe, pentru a încheia o conversaţie neinteresantă pentru ea.

— Da, adevărat, ai dreptate ! continuă Carolina, topindu-se parcă.

Tereza urmărea dialogul şi privea fotografiile cu o egală detaşare, fiind absorbită de gîndurile ei proprii, obsedante, chinuitoare, pînă ce, făcînd un efort, o întrerupse :

— Dar cît e ceasul, se poate şti ?

— Trei, răspunse Niobe, fără a mai adăuga nimic altceva.

Surorile se priviră ca rătăcite. Un sentiment de teamă le năpădea sufletul, un început de disperare, la ideea că nu mîncaseră şi că în casă nu era nimic de mîncare, cu toate că nu le era foame de loc. Niobe înţelese că venise timpul să intervină, riscînd din penumbra uşii cuvîntul care-i juca în ochi ca licărirea unei pietre scumpe şi la care aştepta un răspuns încurajator :

— Ascultaţi ! spuse, apropiindu-se de Tereza, ascultaţi, trebuie să vă spun un lucru... n-am vrut să vi-l spun pînă azi, dar acum nu pot să fac altfel. După aceea dumneavoastră veţi face cum credeţi, desigur, dar sînt sigură că chiar dacă greşesc nu mă veţi certa.

Tereza o urmărea cu un interes crescînd, în timp ce Carolina dădea slab din cap la cuvintele femeii căreia nu i se zdruncinase credinţa.

— Rosina lui Bucce [1] îşi mărită fata în aprilie ; şi-au făcut trusoul, l-au făcut în casă, l-a lucrat chiar ea, dar

se pare că i-ar plăcea să aibă, pentru a-l completa, măcar vreo șase cămăși de lux, din cele extra, de comandă, și poate încă vreo cîteva lucrușoare, dacă va fi posibil. Fata se mărită cu cineva cu stare, patronul unui cuptor din Florența, s-au îndrăgostit unul de altul cînd se ducea să lucreze la o croitoreasă vecină cu el, intră într-o familie de vază și vrea să-și țină rangul, are dreptate, dorește să facă impresie bună, are bani puși deoparte. I-am spus că am să fac eu pe ambasadoarea, dar că de la mine n-am să adaug nimic : „voi afla, dacă este posibil !...“ Sînt țărănci, se știe, dar cu banii lor plătesc ca și doamnele. E adevărat că dumneavoastră nu lucrați pentru țărănci, i-am spus eu Rosinei, știe ea !... „Fetițo, i-am spus eu, nu-ți pot spune nimic, știți mai bine ca mine cine sînt clientele stăpînelor mele și ce lucrează dînsele e marfă pentru oameni mari, nu pentru ăi de jos !...“ Iar ea mi-a și dat zilele astea ouă și pîine și o sticlă de vin și o cană de ulei, dar fără vreo obligație, se înțelege, decît de a i le da înapoi. De cîte ori mă duc pe acolo, mă tot întreabă. „Așadar, cum rămîne ?“ Iar eu îi răspund „Copilă, cum rămîne...?“ Ceva trebuie să-i răspund. Eu vă spun ca să-mi fac datoria, știu că sînt lefegii, iar banii îi pot da chiar dinainte.

La început Tereza încreți fruntea la acest discurs neașteptat, iar Carolina se zvîrcoli îndată, în felul său, ca pentru a fugi de ceva de care se simțea prinsă în mod supărător ; dar după aceste refuzuri atît de naturale și justificate, cea dintîi ridică fruntea, regăsindu-și vechea ei mîndrie de femeie obișnuită să muncească.

— Du-te, du-te Niobe, du-te la Rosina și spune-i că-i facem cămășile, că-i facem și restul și tot ce-o vrea.

Ca să nu mai aștepte vreo părere de rău sau vreo retractare posibilă, după acceptarea aceea francă, Niobe fugi ca un copil care are, în sfîrșit, în mînă, obiectul dorit de multă vreme, astfel încît cele două surori, chiar în timp ce spuneau „da”, o auziră scoțînd lanțul și deschizînd poarta.

---

[1] Scoarță.

O urmărire cu ochii pe calea principală și pe o stradă lăturalnică, pînă la casa lui Bucce care-și avea proprietatea aproape de Ponte a Mensola, de-a lungul torentului, și nu după mult timp o auziră rostind un răspuns agitat, gîfîind de emoție.

— Iat-o ! zise Niobe, prezentînd-o pe țărancă celor două surori, iat-o aici! Și în timp ce ele începură să discute, să caute și să răsfoiască modelele, desenele și tiparele, în bucătărie se și auzea un zvon de viață, acolo unde, puțin cîte puțin, se făcuse în ultima vreme liniște de moarte. Iar cînd Rosina plecă, după ce stabilise cu cele două Materassi tot ce aveau de făcut, Niobe se prezentă surîzătoare, chemîndu-le la masă, unde le aștepta o frumoasă omletă cu cîrnați.

Vestea aceasta se răspîndi cu iuțeala lucrurilor nemaiauzite: surorile Materassi coseau cămăși pentru fiica lui Bucce. În jurul casei începură să furnice femei, femeiuști și fete; parlamentări cu vocea scăzută, o rumoare, o flecăreală, despre culori, despre modele, despre broderii, despre pretenții și despre felul în care femeile acelea, obișnuite să trateze cu doamnele din lumea mare, o primiseră pe noua clientă. Rosina lui Bucce, Amelia lui Gozzo[1], Regina lui Mezzanotte[2], Luisina lui Stoppa[3], Maria lui Mela[4], Assuntina lui Fringuello[5], Cesira lui Casanova, Armida lui Gocciolino[6], Margherita lui Montesole, fetele lui Pantera, Bullegia, Fracassa... o adevărată procesiune care se îndreptă încetul cu încetul de la casa lui Bucce către casa Materassi, mai întîi cu sfială, apoi cu îndrăzneală. Toate mamele care aveau fete de măritat, toate fetele care trebuiau să-și pregătească trusoul. Tereza și Carolina fură asaltate. Ai fi zis că toate femeile acelea, ca o armată ascunsă cu abilitate de un general iscusit, nu așteptau decît un semn pentru a da năvală. Și să nu credeți că se mulțumeau cu lucrături potrivite cu starea lor umilă, niciodată, le voiau cu totul

[1] Gușa.
[2] Miez-de-noapte.
[3] Cîlțu.
[4] Măru.
[5] Pițigoi.
[6] Picățică.

şi cu totul ca ale doamnelor, sau trebuia măcar să li se dea această iluzie. Aceasta era gloria lor, plăcerea lor cea mai mare: punctul de onoare. Cereau ca fiecare obiect să poarte eticheta : „Surorile Materassi", ca şi celelalte, şi pretindeau ca facturile să fie emise pe numele lor de la Starea Civilă şi nu cu poreclele care erau pe buzele tuturor : nici o Bucce, Gozzo, Cicche, Filze, Stoppa, Mezzanotte, amiaza[1] sau orele trei, ci: domnişoarei Rosa Cerotti, doamnei Lucreţia Porcinai, doamnei Regina Gambacciani, doamnei Argia Bracaloni... Cu toate socotelile detailat explicate şi urmate de numere pe care le silabiseau cu naivitate, mergînd pe drum, iar dacă nu ştiau să citească, urmăreau literele privindu-le şi pierzîndu-se, lacome, în arabescurile acelea. Iar Tereza, care un timp ştiuse să trateze cu multă artă clientela ilustră, ştia s-o trateze cu tot atîta măiestrie şi pe aceasta, gîdilîndu-i vanitatea, fără greş; „vă pricepeţi la lucrurile fine mai bine decît doamnele, e mai uşor să păcăleşti pe una din ele, decît pe voi". Nu era adevărat, dar minciuna făcea atîta bine, şi nici un rău. Trebuia să le spună că numai averea le deosebea de celelalte şi că încolo nu era nici o diferenţă. Iar Tereza ştia să spună toate acestea.

— Ce credeţi, numai aparenţa e de aceste doamne ! Spălaţi-le faţa şi luaţi-le lucrurile frumoase pe care le poartă pe ele şi apoi să le vedeţi !

Se mulţumeau cu cîştiguri mici, pe măsura noii clientele care le frecventa, precum şi cu posibilităţile acesteia mult scăzute şi care scădea mereu.

— De acum înainte... atît cît ne trebuie pentru a trăi.

O singură dată, Carolina, într-un moment de descurajare şi de oboseală, aruncînd lucrul cît colo, se contorsionă ca într-un vîrtej:

— Uf! Eu nu mai pot între toate mitocancele astea!

Dar erau ultimele convulsii ale unor vremuri care apuseseră. Tereza nu răspunse şi, fără să ridice capul, continuă să coasă.

Şi ţărancele făceau daruri bisericii pentru sărbătoarea Madonei, în octombrie, pentru sacristan şi pentru preot:

[1] Joc de cuvinte : în italiană, *mezzogiorno* — amiază.

o față de masă pentru altar, stiharul, patrafirul și o mantie pentru preot.

O dată obișnuite cu schimbarea, puseră dragoste în noua lor muncă.

— Sărăcuțele, zicea Tereza, vin aici cu banii în cioc, și tot ce li se face e foarte bine. De cîte ori nu se lăsau așteptate doamnele, cînd trebuia să scoată lucrul, după ce ne dădusem sufletul pentru a le mulțumi.

Și trebuie adăugat că așa cum reușiseră să-și redobîndească forța cosînd lenjerie pentru țărăncile și muncitoarele dintr-o zonă care devenea în fiecare zi înfricoșător de mare, reușiseră să-și restabilească o adevărată superioritate asupra vecinilor. Mai degrabă s-ar fi lăsat omorîte decît să coasă o cămașă fostelor lor chiriașe și nu se știe ce i-ar fi răspuns soției lui Fellino, fostă slujnică a lor, dacă ar fi venit să le facă astfel de propuneri. Ei bine, e de necrezut, dar această parțialitate displăcea profund celor excluși, care se simțeau astfel desconsiderați în ochii locuitorilor. Fellino ar fi fost atît de mîndru să le înapoieze, prin mijlocirea cămășilor și a pantalonașilor, niscai gologani care, odinioară, ar fi trebuit într-adevăr să meargă în buzunarul lor.

— Ce, banii noștri nu sînt la fel cu ai celorlalți ?

— Ce le-am făcut noi mofturoaselor alea?

— E vina noastră că au sărăcit?

— Trebuiau să fie mai puțin tîmpite!

Simțeau că fierb de mînie că nu pot avea prinse pe undeva, vreuna din faimoasele etichete : „Surorile Materassi". Și în special ei, care știau dintr-o lungă experiență zilnică ce voia să însemne un astfel de nume ascuns sub veșminte.

— Ce au cu noi zdrențăroasele alea două, jumulitele alea, proastele alea, bătăiile alea?

Iar cele două surori, pe de altă parte :

— Mai degrabă mă las să-mi scoată ochii, decît să cos o cămașă uneia din astea.

— Nu i-aș coase ceva nici pentru o mie de lire.

— M-aș duce să întind mîna, să rup iarba cu dinții, aș muri de foame mai curînd decît să împung o dată cu acul pentru ele.

Și de îndată ce vechea lor casetă începu să sune iar, fără prea mult zgomot însă, o și chemară pe Niobe :

— Iată Niobe, salariul nu putem să ți-l dăm ca mai înainte, sîntem prea sărace, dar cînd vei avea nevoie de ceva, iată banii aici, nu te sfii, sînt ai noștri, pentru toate trei: asta e caseta comună.

Niobe fugi scandalizată și întorcîndu-se din ușă, mai înainte de a o tuli în bucătărie, răspunse:

— Nu vreau nimic, n-am nevoie de nimic, n-ar fi numai ceva urît, dar mi s-ar părea că iau bani din altar.

Și o primă dorință reapăru în momentul recuceririi liniștii și noii lor bunăstări.

— Nu avem nici un portret mare al lui Remo, repeta Carolina, suspinînd la nesfîrșit.

— Se poate mări unul din cele mici, nu costă mult, repeta Niobe, alegeți-l pe cel mai bun, pe cel care vă place mai mult!

Dar trecîndu-le iarăși și iarăși în revistă, de atîtea ori, păreau incapabile să se decidă la unul. Pînă ce Niobe tăie scurt discuția, și acum, ca și în alte împrejurări, și așa cum răbdătorul măgar își oferă spinarea ca să poarte o sarcină, și-o oferi și ea pe a ei, pentru a lua greutatea din spatele stăpînelor.

— Asta ! spuse cu hotărîre, exprimînd dorința unanimă, este cea mai frumoasă, cea mai mare, cea unde e cel mai bine.

Mai întîi, patroanele spuseră că nu, dar era un „nu" tărăgănat, lenevos : obiectară că nu ședea bine ca în casa unor fete să țină fotografia mărită a unui tînăr în chiloți de baie și încă așa de mici.

— Da de ce ? Ei aș ! repeta Niobe, astea sînt idei învechite ! Dumneavoastră nu știți anumite lucruri, tinerii de azi sînt mereu în chiloți, este în folosul lor, foarte bine că sînt educați astfel, cresc sănătoși, puternici și cu suflet bun ; dacă stau veșnic înfășurați în vată și legați de fustele mamei, cresc slabi, gălbejiți, răi, vicleni și plicticoși, și nu se știe niciodată ce clocesc în minte. Apoi mai aduse un argument irezistibil pentru a le convinge : Oare în piața Signoriei nu se află David ?

— Ba da, m-am gîndit și cu la asta. Dar vezi tu, Niobe, privind la David... se vede tot... și habar n-ai. Poate fiind de marmură, face mai puțin efect !

— Și ăsta nu e de carton ?

— Iar David nu este un membru al familiei noastre, și-apoi privindu-l și cu alții împreună, îți faci curaj.

— Fugiți de-aici... faceți-mi plăcerea... conchise Niobe, lăsați să vă servesc eu. Știți și dumneavoastră că este exact ce trebuie.

Carolina adăugă că Niobe avea dreptate și că mărirea celorlalte fotografii nu putea reuși, fiind prea mici.

Niobe se duse la Florența și o dădu unui fotograf din piața Santa Croce s-o mărească, cam două treimi din mărimea naturală, și o așezară pe peretele din mijloc al camerei lor de lucru, sub geam și într-o ramă frumoasă, astfel că acum, intrînd acolo, îl vedeai pe tînăr apărînd între cele două surori. Lîngă portret, într-o parte și într-alta, erau două tablouri mai mici, cuprinzînd, cu îndemînare așezate, toate instantaneele lui Remo din mai multe locuri, în tot felul de costume, printre mulți și diferiți prieteni : Franco, Sergio, Massimo, Corrado, Renato, Piero, Bruno, Ettore, Alfredo, Jim... plecați departe și ei, către un orizont pierdut, dar atît de apropiați inimii. Și tot aranjîndu-le, de vreo trei sau patru ori, ca și cînd lucrul se întîmplase de la sine, suprapunîndu-le, cu un pic de răutate, făcuseră în așa fel încît acolo unde Remo era prins lîngă Palle, să-l acopere : „blestematul ăla de Palle !"

Țărăncile admirau portretul fără rezerve și voiau să le vadă de aproape și la lumină pe cele mititele, luînd tablourile din perete, cerînd explicații asupra celor ce voiau să reprezinte, despre locuri și despre persoane : Viareggio, Montecatini, Veneția, Roma, Bologna, Milano...

— Ei, drăcie !

— Ce spate !

— Foarte, ba chiar foarte bine, intervenea Niobe la momentul oportun.

— Ce impostor ! „Impostor" însemna impunător.

— Ce tînăr distins !

— Ce aer de domn !

— Un domn se vede și în chiloți, dragele mele, continua Niobe.

Tereza și Carolina se rețineau să n-o sărute, iar recunoștința lor se revărsa întreagă asupra pantalonașilor și cămășilor.

Făceau comparație cu fiii lor: „soldatul, cercetașul, premilitarul, fotbalistul, crosistul, boxerul...“ Și ei erau mereu în pantaloni scurți: „și al meu, și al meu, și al meu e făcut la fel, are niște umeri! Dacă i-ați vedea picioarele! Nu reușește să le țină pe loc. Și al meu, cînd se duce să alerge. Și al meu, cînd se bate. Pe al meu trebuie să-l culc singur, fiindcă trage șuturi și noaptea, iar frații lui nu vor să doarmă cu el. Al meu a cîștigat patru medalii. Să-l vedeți în uniformă!...“

Surorile surîdeau, îngăduind clientelei lor toate comparațiile, dar erau istețe și, cînd erau doar între ele, puneau lucrurile la punct.

— Sărăcuțele, sînt fiii lor, au dreptate, nu li se poate spune nu!

— Au îndrăzneala să facă asemenea comparații și acolo unde este îmbrăcat?

— Înțelegi tu, rămîn tot copii de oameni neciopliți, de jos, ce vrei?

Iar dacă fiii lor puteau fi frumoși și puternici, asta era ceva excepțional, fără discuție.

Și nimeni nu făcea caz de faptul că găsea în camera aceea portretul unui tînăr în chiloți.

— Ați văzut? zicea Niobe. Aveam sau n-aveam dreptate? Și dumneavoastră vă mai temeați că n-o să șadă bine. V-am spus eu totdeauna că nu sînteți la curent cu anumite lucruri.

— Dacă ar mai fi venit încă doamnele, cine știe, răspundea Tereza, cine știe dacă l-am fi putut păstra aici. Și-ar fi încrețit nasul și ar fi strîmbat puțin din buze, probabil.

— Da, adăugă Niobe, dar după ce-ar fi holbat bine ochii!

— Ha! Ha!

— Ha! Ha!

SUMAR

ALDO PALAZZESCHI — UN PROFIL AL OMULUI ŞI O SCHIŢĂ A OPEREI 5

SANTA MARIA A COVERCIANO „SURORILE MATERASSI“ 13

„REMO ! REMO !“ 23

PALLE 66

TEREZA ŞI CAROLINA PRIVESC GISELDA CÎNTĂ 117

NIOBE SE DUCE LA CULES DE VII 126

„GISELDA ! NIOBE !“ 195

PEGGY 217

ÎNGROPATĂ DE VII 253

Întreprinderea Poligrafică „Informația"
Coli tipo 17,50. Comanda 126.

Lei ~~3,75~~

3 lei

Romanul Surorile Materassi este, poate, opera cea mai reprezentativă a lui Aldo Palazzeschi, poet și prozator astăzi octogenar, a cărui experiență a cunoscut multe din avatarurile literaturii italiene din secolul nostru.

În acest roman Palazzeschi își îndreaptă atenția asupra micii burghezii toscane, într-o epocă aflată la confluența dintre un „patriarhalism" care începe să cadă în desuetudine și un „modernism" afirmat din ce în ce mai agresiv și care se manifestă nu numai prin „cultul tehnicii", ci și prin abandonarea valorilor etice tradiționale.

Editura pentru Literatură Universală